

**T.C
FIRAT ÜNİVERSİYESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**SPORDA FANATİZM: FUTBOL SEYİRCİLERİ
ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA
(ELAZIĞ ÖRNEĞİ)**

135011

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mahmut ATAY

HAZIRLAYAN
Mehmet ÖCALAN

ELAZIĞ - 2003

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ONAY

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

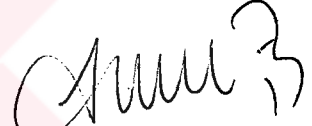
SPORDA FANATİZM: FUTBOL SEYİRCİLERİ
ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA
(ELAZIĞ ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

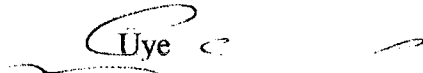
Bu tez 20/02/2003 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

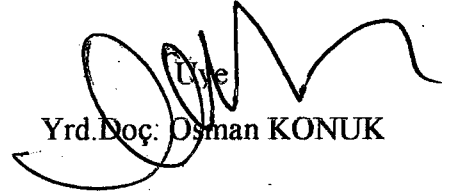
Prof. Dr. Halil NARMAN

Danışman

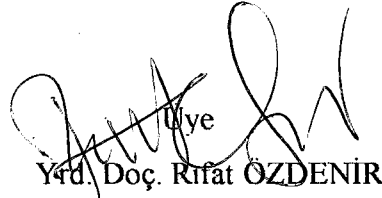
Prof. Dr. Mahmut ATAY

Üye

Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU

Üye

Yrd. Doç. Osman KONUK

Üye

Yrd. Doç. Rifat ÖZDENİR

Yukarıdaki Jüri Üyelerinin İmzaları Tasdik Olunur.

.....
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Geçmişte, insan yaşamına günlük ihtiyaçlarla giren, daha sonra boş zaman değerlendirme etkinliğine dönüşen spor, giderek toplumdaki dönüşümlerle birlikte uzmanlaşmaya sahne olmuş, günümüzde bir meslek dalı haline gelmiştir. Sporun, özellikle de futbolun, toplumdaki önemi bugün çok büyük boyutlara ulaşmış, oynayanları ve izleyenleri ile büyük kitleleri etkisi altına almıştır.

2002 Futbol Dünya Kupası maçlarının yapıldığı şu günlerde, izleyicilerin sayısı milyarlarla ifade edilmektedir. İzleyenlerin kesin sayısı bilinmemesine rağmen, bilinen bir tek şey varsa, o da futbolun, en popüler spor dalı olmasıdır. Bu günlerde ülkemizin gündemi, dünya kupasındaki haberlere endekslenmiştir.

Bu kadar popüler olan futbol; savaşların çıkmasına, diktatörlerin iktidar sürelerini uzatmasına ve karanlık güçlerin barınmasına neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı futbol, entelektüeller tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Böyle bir sıralama sürecinde futbol, kimilerine göre halkı uyutan afyon, kimilerine göre toplumsal barışı engelleyen savaş aracı, kimilerine göre de global bir din olarak nitelendirilmiştir.

Sporun amacı; insanların beden, ruhen ve sosyal yönden gelişimine katkıda bulunmaktır. Bunlara ilave olarak spor, bireyi rahatlatıcı bir özellik gösterir. Bireyler, günlük yaşamın sıkıntılarında kaynaklanan bir gerginlik hissederler. Spor, toplumun bireye yüklediği negatif enerjinin boşalmasını; böylece bireyin ruhsal rahatlığa kavuşmasını sağlar. Sporun özünde kardeşlik ve barış duyguları bulunmasına rağmen, günümüzde futbol seyircileri arasındaki kutuplaşmalar, onun bu özelliğini zaman zaman gölgelemektedir. 1960'larda İngiltere'den başlayarak, tüm dünyaya yayılan holiganizm, ülkemizde de kendini göstermeye başlamıştır. Gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, Türkiye, futbol holiganlarının neden olduğu sorunlarla uğraşmak zorunda kalacaktır.

Sosyal bilimlerde, bu konuda yapılmış pek çok araştırma ve yayına rastlamak mümkündür. Ancak, ülkemizde bu alanla ilgili çalışmalar ve araştırmalar, yeni başlamış olmakla birlikte, sayıca yeterli değildir. Bu araştırma, bu alanda yapılan az sayıdaki araştırmanın boşluğunu giderebilir ve ileride yapılacak araştırmalara ışık tutabilirse amacına ulaşmış sayılacaktır.

Bu esaslar üzerinde inşa edilen, büyük emek ve özveriyle yapılan bu araştırmada, hiçbir yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mahmut ATAY'a, anket uygulamasında yardımını esirgemeyen, Beden Terbiyesi İl Müdürleri İbrahim

DEMİREL ve Necdet AYZAZ'la , Elazığspor yönetimine, kaynak kitapların temin edilmesinde yardımcı olan Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Araş. Gör. Ahmet TALİMCİLER'e, anketleri değerlendirme esnasında yardım eden Yrd. Doc. Dr. Çetin SEMERCİ'ye, Bilgi İşlem Merkezinde çalışan Fahri ÇAKAR'a, emek, bilgi, maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen arkadaşım F.Ü B.E.S.Y.O Okutman Mikail TEL'e, Öğretim Görevlisi İ.Ethem HİNDİSTAN'a, Beden Eğitimi Öğretmeni Hakan POLAT'a, ayrıca manevi desteğini esirgemeyen eşim Hatice ÖCALAN'a ve çocuklarım Halil İbrahim, Enes, Selvinaz, Semanur'a teşekkür ederim.

Elazığ, Ocak 2003.

Mehmet ÖCALAN

ÖZET

Doktora Tezi

Spor da Fanatizm: Futbol Seyircileri Üzerine

Sosyolojik Bir Araştırma

(Elazığ Örneği)

Mehmet ÖCALAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Günümüzde, sporun her alanında şiddetin giderek yaygınlaşmasına karşın, bu konudaki akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Özellikle futbol sahalarında, şiddet ve holiganizm, kontrol edilemez boyutlara ulaşmıştır. Avrupa ülkelerinde özellikle de İngiltere’de, 1960’lardan başlanarak, günümüze kadar pekçok araştırma yapılmış, özellikle futbol ve şiddet konusunda, değişik çözüm önerileri getirilmiştir. Yapılan araştırmalarda, şiddete eğilimi olanlar ve şiddete başvurma nedenleri tespit edilmiştir.

Bugün ülkemiz, ciddi bir futbolda şiddet gerçeğiyle karşı karşıyadır. Hemen hemen her maçtan önce, maç sırasında veya maçtan sonra, şiddet yanlıları sahneye çıkmakta ve olay çıkarmaktadırlar. Maç yapmak için deplasmana giden takımları ve taraftarlarını istenmeyen olaylardan korumak için, emniyet güçleri, geniş güvenlik tedbirleri almaktadır. Maç bittikten sonra, takımlar ve taraftarlar da şehir dışına kadar yolcu edilmesine rağmen, yine de istenmeyen olaylar olmakta ve bu olaylar, artarak devam etmektedir.

Bu çalışma, Elazığ ili futbol seyircilerinden 700 kişiye, anket uygulamak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, seyircilerin demografik özellikleri, saha içinde ve saha dışındaki davranışları, diğer takım taraftarları hakkındaki düşünceleri ve fanatizm hakkındaki görüşleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Anket, mülakat ve gözlem sonuçlarından elde edilen veriler ışığında;

1- Elazığspor seyircilerinin; yaş ortalaması, en sık maçlara gidenlerin özellikleri, öğrenim durumları, mesleki dağılımları, ekonomik durumlar, boş zaman değerlendirme etkinlikleri, tespit edilmeye çalışılmıştır.

2- Seyircilerin, şiddet içeren davranışları arasında, en fazla görülenin, sözlü sataşmalar olduğu tespit edilmiştir. Sözlü sataşma ve küfür, sırasıyla hakemlere, karşı takım oyuncularına karşı, takım taraftarlarına ve kendi oyuncularına yönelmektedir. Diyarbakırspor ve Malatyaspor maçlarında, küfür oranı ve şiddetin dozunun arttığı tespit edilmiştir.

3- Seyirci davranışları eğitim, yaş, ekonomik durum ve meslek değişkenleri ile karşılaştırılmıştır. Şiddet içeren davranışların, daha çok maddi durumları kötü olan gençler, öğrenciler ve ortaokul mezunları arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu araştırmada, seyircilerin %50'sinin, hiçbir şekilde küfür etmediği tespit edilmiştir.

4- Bu araştırmada seyircilerin, futbol hakemleri, karşı takım sporcuları, taraftarları ve güvenlik kuvvetleri hakkındaki görüşleri de incelenmiştir.

ABSTRACT**Ph. D. Thesis****Fanaticism in Football : A Sociological Research
on Football Supporters
(Elazığ Sample)****Mehmet ÖCALAN****Fırat University****Institute of Social Sciences****Sociology Department**

Today the academic researches on violence in sport is really limited although the violent events in all fields of sport is getting more widespread. Especially the holiganism and violence in football have reached an uncontrollable stage. There have been many researches on football and violence in European countries, particularly in England, since 1960s and some solutions are proposed as a result of these researches. In these researches, both the people who have violence tendencies and the causes for such violent behaviours have been pointed out.

Today our country is opposing a reality of violence in football. Almost in every match those who commit violent cases come forward and cause violence before, during or after the matches. The security forces have to take wide precautions in order to protect the teams and their supporters, who play away, from the violent attacks. Although the security forces accompany to visiting team and its supporters until they leave the city, in which the match played, they can not control the violence activities and such activities increase gradually.

This research is carried out by applying a survey to 700 football supporters in Elazığ. In this survey the demographic characteristics of these supporters, their behaviours both in and out the field, their thoughts about the supporters of the opposite team and fanaticism are tried to be clarified. As a result of the survey, the interviews and the observations:

1- The avarage of ages, personal characteristics, educational backgrounds, careers, economic conditions and recreational activities and habits of the supporters of Elazığspor is tried to be pointed out.

2- In the research it is fixed that verbal assaults are the most common type of violence events. Verbal assaults and swearwords are directed to referees, footballers and supporters of the visiting team, and footballers of their own team. The dose of violence and rate of swearwords are intentionally increased in matches which are played against Diyarbakırspor and Malatyaspor.

3- The behaviours of supporters are compared according to variables such as educational background, age, economic condition and career. It is observed that violent behaviours are more common through the youngs who have lower income, students and secondary school graduates. Besides in this research it is pointed out that 50% of supporters do not use swearwords in any cases.

4- In this research the viewpoints of supporters on football referees, footballers and supporters of opposite teams and security forces are also studied.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar	XI
I. GİRİŞ	1
İLKURAMSAL ÇERÇEVE	5
1. SPORUN TANIMI	5
2. SPORUN TARİHİ	7
2.1. Türklerde Spor	9
3. SPOR VE TOPLUM	10
4. MODERNLEŞME VE SPOR	12
4.1. Kitleleşme	13
4.2. Profesyonelleşme	14
4.3. Örgütlenme	15
4.4. Rekabet	15
4.5. Çatışma	16
4.6. Fanatizm	16
4.7. Şiddet	20
5. FUTBOL VE TOPLUM	21
5.1. Futbol Toplamların Afyonu mu?	23
5.2. Futbol Savaş mıdır?	26
5.3. Futbol Din midir?	29
6. FUTBOLLA İLGİLİ SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR	31
6.1. Bir Sosyal Bütünleşme Alanı Olarak Futbol	33
6.2. Bir Sosyal Çatışma Alanı Olarak Futbol	34
6.2.1. Futbolda Sapma	35
6.2.2. Futbolcularda Sapma Davranışları	35
6.2.3. Hakemlerde Sapma	36

VIII

6.2.4. İdareci ve Antrenörlerde Sapma	36
6.2.5. Seyircilerde Görülen Sapma	37
6.2.6. Küfür	37
6.3. Bir Kimlik İnşa Alanı Olarak Futbol	38
6.3.1. Futbol ve Özdeşleşme	38
6.3.2. Spor ve Milliyetçilik	39
6.3.3. Yerel ve Bölgesel Milliyetçilik	41
6.4. Küresel Bir Gerçeklik Alanı Olarak Futbol	41
6.5. Futbol ve Kültür	44
6.5.1. Türklerde Futbol Kültürü	45
6.5.2. Kitle Kültürü	46
6.5.3. Popüler Kültür	49
6.5.4. Tüketici Kültürü	51
6.6. Bir Eğlence Sektörü Olarak Futbol	52
6.7. Bir Ekonomik Sektör Olarak Futbol	54
7. FUTBOL VE ŞİDDET	56
7.1. Futbolda Şiddetin Kaynakları	56
7.1.1. İletişim Araçlarının Etkisi	56
7.1.2. Hakemlerin Etkisi	58
7.1.3. İdarecilerin Etkisi	59
7.1.4. Amigoların Etkisi	60
7.1.5. Kalabalığın Etkisi	61
7.1.6. Oyuncuların Etkisi	62
III. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	63
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	63
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	64
3. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	66
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	67
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİĞİ	68
6. BİLGİ TOPLAMA ARAÇLARI VE ANALİZ TEKNİKLERİ	68
IV. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER	71
1. ELAZIĞ'DA SPOR	72
2. ELAZIĞSPOR	72

V. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	74
1. SEYİRCİLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ	74
1.1. Araştırma Kapsamına Alınanların Cinsiyet Durumları	74
1.2. Araştırma Kapsamına Alınanların Yaş Durumları	74
1.3. Araştırma Kapsamına Alınanların Medeni Durumları	75
1.4. Araştırma Kapsamına Alınanların Öğrenim Durumları	76
2. FUTBOL SEYİRCİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	77
2.1. Araştırma Kapsamına Alınanların Ekonomik Durumları	77
2.2. Araştırma Kapsamına Alınanların İkamet yerleri	79
2.3. Araştırma Kapsamına Alınanların Mesleki Durumları	80
3. FUTBOL SEYİRCİLERİNİN BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRMESİ	81
3.1. Seyircilerin Boş Zamanlarında Futbol İzleme Nedenleri	84
3.2. Seyircilerin Futbol İzleme Sıklıkları	91
3.2.1. Öğrenim Düzeyi İle Futbol Maçlarını İzleme İlişkisi	92
3.2.2. Yaş Gruplarına Göre Futbol İzleme Sıklığı	94
3.2.3. Seyircilerin Ekonomik Durumlarına Göre Futbol İzleme Sıklığı	96
3.2.4. Seyircilerin Mesleklerine Göre Futbol İzleme Sıklığı	98
3.3. Seyircilerin Boş Zamanlarında Spor Yapma Durumu	101
3.4. Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Spor Yapma Durumu	102
3.5. Seyircilerin Yaş Gruplarına Göre Spor Yapma Durumu	103
3.6. Seyircilerin Ekonomik Düzeylerine Göre Spor Yapma Durumlarının Dağılımı	105
3.7. Seyircilerin Mesleklerine Göre Spor Yapma Durumları	106
4. SEYİRCİ DAVRANIŞLARININ ANALİZİ	108
4.1. Seyircilerde Tezahürat	110

4.1.1. Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Tezahürata Katılmaları	112
4.1.2. Seyircilerin Yaşlarına Göre Tezahürata Katılmaları	113
4.1.3. Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Tezahürata Katılmaları	116
4.1.4. Seyircilerin Mesleklerine Göre Tezahürata Katılmaları	117
4.2. Seyircilerin Tezahürat Yapma Tarzları	119
4.3. Seyirciler Arasındaki Sözlü Şiddet	124
4.3.1. Küfür	124
4.3.2. Hakemlere Yönelik Sözlü Şiddet	126
4.3.3. Karşı Takım Futbolcularına Yönelik Sözlü Şiddet ...	132
4.3.4. Seyircilerin Karşı Takım Taraftarına Yönelik Sözlü Sataşmaları	138
4.4. Seyircilerde Tezahürata Katılma ve Rahatlama Durumu	143
4.5. Seyirciler Arasında Kargaşa ve Çatışma	149
4.6. Seyircileri Tahrik Eden Davranışlar	156
4.7. Seyircilerin Yenilgi Sonrası Psikolojik Durumları	162
4.8. Maçlarda Şiddet İçeren Olaylar ve Seyircilerin Tutumları	167
5. SEYİRCİLERDE OLUŞAN ÖNYARGILAR	173
5.1 Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Önyargıları	173
5.2. Seyircilerin Hakeme Karşı Önyargıları	179
5.2.1. Seyircilerin Hakem Kararlarına Tepkileri	185
5.3. Seyircilerin Güvenlik Kuvvetleri Hakkındaki Önyargıları	190
VI. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	196
KAYNAKÇA	208
<u>EKLER</u>	
EK 1: Seyircilere Uygulanan Anket Formu	216
EK 2: Özgeçmiş	223

TABLolar LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1: Seyircilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	75
Tablo 2: Seyircilerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	76
Tablo 3: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı	77
Tablo 4: Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımları	78
Tablo 5: Seyircilerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı	78
Tablo 6: Seyircilerinin İkamet Yerlerine Göre Dağılımı	80
Tablo 7: Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı	81
Tablo 8: Seyircilerin Boş Zaman Faaliyetleri	83
Tablo 9: Seyircilerinin Futbolu İzleme Nedenleri	85
Tablo 10: Maçlara Stres Atmak İçin Gidenlerin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımları	87
Tablo 11: Seyircilerin Maçlarda Stres Atmaları İle Yaş Gruplarının Karşılaştırılması	88
Tablo 12: Ekonomik Düzeyleriyle Stres Atma Durumlarının Karşılaştırılması ...	89
Tablo 13: Seyircilerin Maçlarda Stres Atmaları İle Mesleklerinin Karşılaştırılması	90
Tablo 14: Seyircilerin Maçlara Gitme Sıklıkları	91
Tablo 15: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Futbol Maçlarını İzleme Durumu	93
Tablo 16: Seyircilerin Yaş Durumuna Göre Maça Gitme Sıklığının Dağılımı	95
Tablo 17: Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Maç İzleme Sıklığının Dağılımı	97
Tablo 18: Seyircilerin Meslekleri İle Maçları İzleme Sıklıklarının Karşılaştırılması	100
Tablo 19: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Spor Yapma Durumlarının Dağılımı	102
Tablo 20: Seyircilerin Yaşları İle Spor Yapma Durumlarının Karşılaştırılması ...	104

Tablo 21: Seyircilerin Maddi Durumları İle Spor Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	105
Tablo 22: Seyircilerin Meslekleri İle Spor Yapma Durumlarının Karşılaştırılması	107
Tablo 23: Ankete Katılan Seyircilerin Tezahürat Yapma Tarzları	111
Tablo 24: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Tezahürata Katılmaları	112
Tablo 25: Seyircilerin Yaşları İle Tezahürata Katılma Durumlarının Karşılaştırılması	114
Tablo 26: Seyircilerin Maddi Durumları İle Tezahürata Katılma Durumları Arasındaki İlişkinin Dağılımı	116
Tablo 27: Seyircilerin Meslekleri İle Tezahürata Katılmalarının Karşılaştırılması	118
Tablo 28: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Tezahürat Yapma Tarzlarının Dağılımı	120
Tablo 29: Seyircilerin Yaşları İle Tezahüratta Katılma Tarzlarının Karşılaştırılması	121
Tablo 30: Seyircilerin Maddi Durumları İle Tezahüratta Katılma Tarzlarının Karşılaştırılması	122
Tablo 31: Seyircilerin Meslekleri İle Tezahüratta Katılma Tarzlarının Karşılaştırılması	123
Tablo 32: Ankete Katılan Futbol Seyircisinin Küfür Etme Nedenleri	125
Tablo 33: Takımları Aleyhine Verilen Kararda Hakemlere Küfreden Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	126
Tablo 34: Takımları Aleyhine Verilen Kararda Hakemlere Küfreden Seyircilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	127
Tablo 35: Hakemlere Küfreden Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı	129
Tablo 36: Hakemlere Küfreden Seyircilerin Meslekleri İle Karşılaştırılması	131
Tablo 37: Karşı Takım Oyuncularına Küfür Eden Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı	134
Tablo 38: Karşı Takım Oyuncularına Küfreden Seyircilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	135

Tablo 39: Karşı Takım Oyuncularına Sözlü Sataşmalarda Bulunan Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı	136
Tablo 40: Karşı Takım Oyuncularına Küfreden Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı	137
Tablo 41: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	139
Tablo 42: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	140
Tablo 43: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı	141
Tablo 44: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı	142
Tablo 45: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Tezahürata Katılma ve Rahatlama Durumu	144
Tablo 46: Seyircilerin Yaşlarına Göre Tezahürata Katılma ve Rahatlama Durumu	146
Tablo 47: Seyircilerin Tezahürata Katılma ve Rahatlamaları ile Maddi Durumları Arasındaki İlişkinin Dağılımı	147
Tablo 48: Seyircilerin Tezahürata Katılma ve Rahatlamaları ile Mesleklerinin Karşılaştırılması	148
Tablo 49: Seyircilerin Öğrenim Düzeyine Göre Şiddet Olaylarına Katılma Durumunun Dağılımı	150
Tablo 50: Şiddet Olaylarına Başvuran Seyircilerin Yaş Durumuna Göre Dağılımı	152
Tablo 51: Maçlarda Kavga Eden Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı	153
Tablo 52: Maçlarda Kavga Eden Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı	155
Tablo 53: Seyircileri Tahrik Eden Davranışların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	156
Tablo 54: Seyircileri Tahrik Eden Davranışların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	157
Tablo 55: Seyircileri Tahrik Eden Davranışların Maddi Duruma Göre Dağılımı	159

Tablo 56: Seyircileri Tahrik Eden Davranışlarla Mesleklerin Karşılaştırılması ...	161
Tablo 57: Seyircilerin Takımları Yenildiğinde Duydukları Gerginliğin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı	163
Tablo 58: Takımları Mağlup Olan Seyircilerin Davranışlarının Yaş Durumuna Göre Dağılımı	164
Tablo 59: Takımları Mağlup Olan Seyircilerin Davranışlarının Maddi Duruma Göre Dağılımı	165
Tablo 60: Takımları Mağlup Olan Seyircilerin Davranışlarının Mesleklerine Göre Dağılımı	166
Tablo 61: Seyircilerin Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı	167
Tablo 62: Seyircilerin Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Yaşlarına Göre Dağılımı	169
Tablo 63: Seyircileri Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Maddi Düzeylerine Göre Dağılımı	170
Tablo 64: Seyircilerin Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Mesleklerine Göre Dağılımı	171
Tablo 65: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	174
Tablo 66: Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşüncelerinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı	175
Tablo 67: Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşünceleri İle Maddi Durumlarının Karşılaştırılması	177
Tablo 68: Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşünceleri İle Mesleklerinin Karşılaştırılması	178
Tablo 69: Seyircilerin Öğrenim Düzeyleri İle Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Karşılaştırılması	180
Tablo 70: Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Yaşlarıyla Karşılaştırılması	182
Tablo 71: Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Maddi Durumlarıyla Karşılaştırılması	183

Tablo 72: Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Meslekleriyle Karşılaştırılması	184
Tablo 73: Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Hakeme Yönelik Tepkilerinin Dağılımı	186
Tablo 74: Seyircilerin Hakem Kararlarına Yönelik Tepkilerinin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	187
Tablo 75: Seyircilerin Hakem Kararına Tepkisinin Maddi Durumla Karşılaştırılması	188
Tablo 76: Seyircilerin Mesleklerine Göre Hakem Kararına Yönelik Tepkilerinin Dağılımı	189
Tablo 77: Seyircilerin Öğrenim Durumlarıyla Polis Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	191
Tablo 78: Seyircilerin Yaşlarıyla Polis Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	192
Tablo 79: Seyircilerin Maddi Durumlarıyla Polis Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması	194
Tablo 80: Seyircilerin Mesleklerine Göre Polis Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı	195

LGİRİŐ

Günümüz dünyasında spor, biyolojik, sosyal ve kültürel ayırım tanımayan ve tüm insanları ilgilendiren, evrensel bir olguya dönüşmüştür. Orta ve ileri yaş grupları dahil, “yaşam boyu spor” sloganından etkilenmeyen kimsenin, neredeyse kalmadığını, eşofman ve spor ayakkabısının, gençlik, enerji ve dinamizmin göstergesi olarak, günlük hayatın vazgeçilmez simgeleri haline geldiğini, televizyonlarda spor programlarının ve gazetelerde spor sayfalarının, en çok ilgi toplayan yayınlar olduğunu, Dünya Futbol Şampiyonası gibi, dev spor organizasyonlarını, ekranları başında takip edenlerin sayısının, milyarlar ifade edildiğini düşünmek, sporun, evrensel boyutunu zihinde canlandırmak için yeterlidir.

Gelişmiş toplumlarda spor, 1960’lı yıllardan itibaren günlük yaşamın, öylesine vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir ki, o tarihten günümüze uzanan süreçte, sporun, fiziki engelliler de dahil olmak üzere, çok daha geniş toplumsal kesimlerin ilgi alanına girdiği, açıkça görülmektedir.

Spor, çağdaş toplumun önemli alanlardan biri haline gelmiş; hangi ekonomik gelişmişlik düzeyinde, hangi siyasal rejimde olursa olsun, tüm dünyada seyredilen ya da yapılan bir etkinlik olarak, önemli bir yer kazanmıştır. Şüphesiz bu, çalışma zamanını azaltan bir dizi faktöre, haberleşme araçlarındaki gelişmelere, yaşam düzeyinin yükselmesine, günlük yaşamın stres ve sıkıntılarından kurtulma isteğine bağlı olarak ortaya çıkan bir gerçekliktir.

Spor, toplumsal bir olaydır ve toplumsal olay doğanın bir ögesi değil, kültürün bir oluşumu ve yaratmasıdır. Spor, sadece basit bir fiziki etkinlik değil, toplumsal yönü ağırlıklı olan bir insani eylemdir.

Sporun toplumsal rolü, basit bir boş zaman faaliyeti şeklinde değerlendirilerek özümlemez. Spor, insanın eğitilmesinde, sürekli olarak yararlanılabilecek önemli bir araçtır. Bu nedenledir ki, kamu otoriteleri, bu etkinlikle ilgilenemezlik yapamazlar. Onu koruma ve geliştirme isteği duyarlar. Kamu otoritelerinin spora karşı duydukları bu ilgi, sporu toplumdan olduğu kadar, devletten, devletin ekonomisinden, siyasetinden ve hukukundan, bağımsız gelişemeyecek yapılar olarak belirler. Kamu otoriterlerince, spora karşı duyulan ilgi, sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde bir öneme sahiptir. Örneğin, UNESCO’nun Avrupa Konseyinin hükümetlere, uluslararası düzeyde, Avrupa’da “Herkes İçin Spor” şartının kabulünü önererek, konu ile ilgili yasaklar, tüzükler, yapılması konusunda çağrıda bulunmaları, güçlü bir eğitim aracı

olarak ele alınan sporun yönlendirilmesine karşı duyulan ilginin, uluslar arası kanıtlarıdır.

Sporun, önemli bir eğitim aracı olarak ele alınması, sporun disiplinler arası bir bakışla incelenmesinin gerekliliğini zorunlu kılan, önemli bir nedendir. Spor, bugün psikoloji, hareket analizi, biomekanik, eğitim, grup dinamiği, öğrenme psikolojisi, kişilik psikolojisi, sosyal psikoloji, tarih, biyoloji, toplum bilim dallarını kapsayan pek çok yaklaşımla, ayrı ayrı ele alınıp incelenmektedir.

Sporun, toplumda yararlı bir kurum mu, yoksa tam tersine, çatışma yaratan kaynaklardan biri mi olduğu, oldukça karmaşık bir sorundur. Toplumun, spor ile ilişkisini inceleyen araştırmacılar, sporu, genel olarak fonksiyonalist, çatışmacı veya eleştirel teoriler çerçevesinde değerlendirmişlerdir.

Fonksiyonalist kuramcılar, sporun topluma yaptığı olumlu katkıları incelemektedirler. Bu toplumsal katkılar; kişilerin yurttaşlık duygularının canlanmasını, rekabet ve mücadeleyi öğrenmelerini temin etmekte, beden ve ruh sağlığına da destek olmaktadır. Spor, gerek seyircilerin, gerekse aktif olarak spor yapanların, saldırganlık enerjisini, kabul edilir bir yöne kanalize etmekte, toplumsal ilişkilerin gelişmesine ve yalnızlık hissinin azalmasına yardımcı olmakta, böylece toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir (Amman, 1999: 76). Yapısal- fonksiyonalist teori, başta T. Parsons olmak üzere, Amerikan sosyologlar tarafından geliştirilmiştir. Sosyologlar tarafından kabul gören bu yaklaşımın, ülkemizde de oldukça kabul gördüğü söylenebilir. Buna örnek olarak, Erkal'ın "Sosyolojik Açıdan Spor" adlı eseri gösterilebilir.

Fonksiyonalistlere karşılık, çatışma kuramcıları, daha çok sporun toplum üzerindeki olumsuz yönlerini incelerler. Bu teoriye göre spor, kimilerine önemli karlar sağlayan, sporcuların sağlığını ve güvenliğini tehlikeye sokan, büyük bir sektördür. Bu sektörde sporcular, ağır çalışmalarla başarıya ulaşacakları yönünde, yanlış bir inanca sürüklenmektedirler. Ayrıca, çatışma teorisi sporu, halkı uyutan bir afyon olarak görmektedir (Amman, 1999: 77). Bu teorinin temsilcileri, başta Frankfurt Okulu düşünürleri olmak üzere, daha çok Avrupa sosyologları tarafından geliştirilen, "neo-Marksist" ya da "eleştirel teori" olarak anılan yaklaşımdır.

Sporun, bu kadar eleştirilmesinin nedeni, onun sosyal hayattaki öneminden kaynaklanmaktadır. Bu önemlerinin içinde, kişisel ve toplumsal faydaları vardır. Kişisel faydaları; bireylerde fiziksel gelişimi sağlar, ruh sağlığı kazandırır, kişisel beceri ve yeteneği geliştirir, bireyleri sosyalleştirir, çalışma başarısını ve iş verimini artırır. Bu ve

bunlar gibi sporun, yapanlar üzerinde bir çok olumlu etkileri vardır. Bu açıdan bakıldığında, sporun faydaları bakımından, herkes hem fikirdir. Ancak bir de seyirciye dayalı sporlar vardır. Her geçen gün seyirci sayıları artmaktadır. Tartışmalar, spor seyircileri üzerine daha çok yoğunlaşmıştır. Kimilerine göre; seyir sporları teşvik edilmelidir. Çünkü, toplumsal faydaları vardır. Bunlara göre toplumsal yararları; seyircileri birleştirir, psikolojik rahatlama sağlar, aynı düşüncede olan ve birbirlerini anlayan insanlar bir arada olur (Özbaydar, 1983: 212). Ayrıca, spor izleyicileri zamanla izledikleri sporu yapma eğilimine gidebilirler. Kimilerine göre ise; seyir sporları seyircileri uyutan bir afyondur.

Sporun toplumsal yönden yararlarına gelince, toplumsal dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlaması ve demokratik toplumun oluşumunu sağladığı söylenebilir. Bunun yanında, sporun özünde, kardeşlik ve dostluk olmasına rağmen, zaman zaman istenmedik olaylar da olmaktadır. Bu olaylar; özellikle bir grup taraftarın, karşı takım taraftarlarına, oyuncularına, yöneticilerine ve hakemlere yöneliktir. Bunlar, takımlarının aşırı kazanma isteklerinden meydana gelmektedir. Sporun özünden uzaklaşan bu olaylara, sporda sapma denir. Bu sapma, sporcularda, antrenörlerde, idarecilerde, hakemlerde ve özellikle de seyircilerde görülmektedir. Bu tür istenmeyen olaylardan dolayı, spordan, kişisel ve toplumsal faydalarından dolayı asla vazgeçilemez.

Ülkemizde spor denince, akla hemen futbol gelmektedir. Futbolla uğraşanların ve seyircilerin çok olması, hatta hiç ilgilenmeyenlerin sayısının yok denecek kadar az olması, bu branşın, ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Toplum üzerinde bu kadar önemi olan futbolun, olumlu ya da olumsuz yönlerini incelemek bu aşırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırma alanı olarak Elazığ ili seçilmiştir. Bu ili seçişimizin nedeni, Doğu Anadolu Bölgesi içinde yer alan bu ilimiz, diğer bölgelere göre, daha az gelişmiş ve uzun zamandan beri, birinci lige çıkma yolunda, büyük gayretler göstermesindedir.

Bu araştırmada, seyircilerin sosyo-kültürel, ekonomik ve demografik özellikleri ele alınacaktır. Bu bağlamda;

- Seyircilerin yapısına bağlı olarak, en çok hangi şiddet eylemini gerçekleştirdikleri,
- Bu şiddet davranışlarının yaş, aile, meslek ve eğitim gibi değişkenlerle olan ilişkisi,

- Bu olayları arttırıcı veya engelleyici bağlamda yerleşik değerlerin etkisi, araştırılacaktır.

Bu araştırma, altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan “Giriş” kısmında, araştırma ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Burada, araştırma konusunun öneminden bahsedilmekte ve böyle bir araştırmayı gerçekleştirmenin, bilimsel temelleri gerekçelendirilmeye çalışılacaktır. Araştırmanın ikinci bölümünü ise, “Kuramsal Çerçeve” oluşturmaktadır. Bu bölümde, futbol, fanatizm ve şiddetle ilintili bazı kavramların tanımlanması ve sapma ile ilgili, genel bilgiler sunulmuştur. Ayrıca, çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan ve fanatizmle ilgili şu ana kadar formüle edilen tüm teoriler, verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmanın “Metodolojisi” verilmiştir. Burada; araştırmanın konusu, amacı, evren ve örnekleme, sınırlılıkları, yöntem ve tekniği ve analiz teknikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölüm ise, “araştırma alanı” ile ilgili genel bilgilere ayrılmıştır. Elazığ ilinin, sosyo-ekonomik, kültürel, demografik açılardan bir analizi yapılmıştır. Çünkü, araştırma alanı, araştırma konusu olan sporda fanatizm fenomeninin, toplumsal ortamını oluşturmakta ve sporla şiddet arasındaki ilişkilerin, nedenlerini bünyesinde barındırmaktadır. Araştırmanın en önemli kısmı olan beşinci bölümde ise, araştırma alanından elde edilen “bulgular ve yorumları” yer almaktadır. Seyircilerin cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, aile, medeni hal, meslek, ekonomik durum gibi değişkenler açısından, ortaya koyduğu manzara, çözümlene konusu yapılmıştır. Araştırmanın son bölümünde ise, “Genel Değerlendirme ve Sonuç” kısmı yer almaktadır. Burada, araştırmanın bulguları özetlenerek, genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

II.KURAMSAL ÇERÇEVE

1. SPORUN TANIMI

Spor çeşitli toplumlarda, çok değişik şekillerde algılanmış ve değişik amaçlarla kullanılmıştır. Bu bakımdan spor, çok yönlü bir kavram olduğundan, tanımı konusunda düşünürler, farklı tanım ve görüşler ortaya koymuşlardır. Farklı görüşler, bir anlamda, sporun kapsamı, branşları, hedefleri, içerikleri ve toplum üzerindeki farklı etkilerinden kaynaklanmaktadır denebilir. Sporla ilgili değerlendirme ve tanımlar şöyledir:

Spor, sözcüğünün kökeni Latince'den gelmektedir (desportare ve isportus= eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, geçinmek, oyalanmak). Kavram, XI. Yüzyılda Fransızca'dan İngilizce'ye geçmiştir. İngilizce'de (sport=eğlendirme, zaman öldürme, oyalanma, hobi)biçiminde yer etmiştir (Voigt,1998: 86).

Spor, belli bir disipline ve kurallara uyararak, yöntemli çalışmalara dayanan, eğlenme, güç harcama, mücadele yolu, yapılan beden uğraşlarıdır (Türkçe Sözlük, 598).

Spor, belirli ölçüde fiziksel güç ve beceri gerektiren yarışmalı ve eğlenceli etkinliktir (Ana Britanica, Cilt 19: 606).

Spor, insanın doğayla savaşırken, kazandığı ana becerileri ve geliştirdiği araçlı araçsız savaşım yöntemlerini, boş zamanındaki artışa paralel olarak, tek ya da topluca, barışçı biçimde ve benzetim yoluyla, estetik, teknik, fizik, yarışmacı ve toplumsal bir süreçtir (Fişek, 1980: 35).

Spor, ferdin doğal çevresini, sosyal çevre haline dönüştürürken, elde ettiği yetenekleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, bireysel veya toplu olarak, boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zamanını alacak şekilde meslekleştirerek yaptığı, sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi ve kültürel bir olgudur (Erkal,1998: 114).

Spor, anında çıkar gözetmeksizin, uygulamada bazı kurallar göz önünde bulundurularak, bireysel ya da grup halinde, oyun olarak kendisini ortaya koyan, fiziki çalışmaların bütünüdür (Demirbolat, 1988: 76).

Spor, bireyin fizyolojik ve psikolojik yönden sağlığını geliştiren, sosyal davranışlarını düzenleyen, zihinsel ve motorik gelişimi belirli bir düzeye getiren biyolojik, pedagojik ve sosyal bir olgudur. Diğer bir ifadeyle spor, bireyin fikir, ruh ve

bedenen gelişimini ve bu öğeler arasında koordinasyonunu ve sosyalleşmeyi sağlayan bir olgudur (Yetim, 2000: 115).

Spor, günlük konuşma dilinde, değişik anlamlar yüklenmiş olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle sporun, bilimsel analizlerle tanımlanması, onun günlük kullanımına, tarihsel gelişimine sosyal, ekonomik, politik ve hukuki yapılarla bağlantılarına oranla, daha az yaygınlıkta yapılmaktadır. Nitekim, sporun kavramsal anlamı, genellikle tarihi olgulara bağlı ve bir defada, her şeyi içine alacak şekilde belirlenmemektedir (Bayer, 1987: 56). Bu anlamda spor genellikle; amatör spor, profesyonel spor, gösteri sporu, yarışma sporu, okul sporu, boş zaman sporu, performans sporu, elit spor, rekreasyonel spor, herkes için spor, yaşam boyu spor, sağlık için spor, aile sporu, tatil sporu, özürllüer için spor, çocuk ve gençler için spor, ileri yaşlarda spor, kadınlar için spor, dans, bale, ritmik jimnastik, endüstriyel spor, silahlı kuvvetlerde spor, polis sporu, hapisane sporu gibi isimlerle özdeşleştirilerek, kullanılmaktadır. Bu şekilde spor, karakteristiğini, faaliyetin içeriğindeki anlamın değişmesinden kazanmaktadır (Yıldırım, 1993: 56).

Bir başka ifade ile spor, şu şekilde de tanımlanabilir; kişisel veya toplu oyunlar şeklinde yapılan, genellikle yarışmaya yönelik, bazı kuralları olan, katılımcıların fizyolojik ve psikolojik yönden sağlığını geliştiren, onları sosyalleştiren, bedensel aktivite içeren hareketler bütünüdür.

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı gibi sporun, kişisel ve toplumsal faydaları vardır. Bunlar: fiziki gelişim, motor gelişimi (Sinir-kas gelişimi), zihni gelişim ve sosyal gelişimlerdir (Yetim, 2000: 116). Fiziki gelişim amacı, organizmanın fonksiyonel etkinliğini artırmayı ve sağlıklı bir yapı kazandırmayı ifade eder. Motor gelişim sisteminin gelişmesine de, yine en çok katkısı, beden eğitimi ve spor hareketleri sağlamaktadır. Zihinsel gelişimin amacı, bilgi ve anlayışla ilgidir. Fiziksel faaliyetler kapsamı içinde yer alan kurallar, taktikler, spor programlarındaki çeşitli aktiviteler ve bunlara ait metotların öğrenilmesi, ayrıca sağlıklı yaşama, fiziksel uygunluk ve bunların yaşantıdaki önemi gibi hususların öğrenilmesi ile de, zihinsel gelişime katkı sağlanır. Zihinsel gelişim, bilgi kavrama ve saklama ile ilgilidir. Bunlar aracılığıyla çocukların, yorum yapabilme, değerlendirme, karar verme ve düşünme yetenekleri gelişir. Beden eğitimi ve sporun sosyal gelişim ile ilgili amaçları, hem birey, hem de toplum açısından önem taşır. Spor faaliyetleri aracılığıyla bireylerin, sosyal bir çevre kazanmaları ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri mümkün olmaktadır (İmamoğlu, 1992: 53).

2. SPORUN TARİHİ

Toplumsal gerçeğin bir parçası olan spor, tarih biliminin inceleme alanına dahil olan konulardan biridir. Canlıların tek belirtisi olan hareketlilik, aynı zamanda vücut eğitmede de başlıca avantajdır. Hareketin tarihi demek olan beden eğitimi tarihini, ilk insanlardan başlayarak incelemek gerekir.

Hareket, insanın canlılık görüntüsü olup, eski devirlerde zorunlu yaşam faaliyetleri şeklinde görülür ve insan neslinin geçmişi kadar etkilidir. Bu hareketler, doğal hareketler olarak nitelendirilmiştir.

İnsanlık, tarihin karanlıklarında kalan, mağara devri, eski taş devri, tunç ve demir devrini, her biri milyonlarca yıl süren oluşumu yaşamıştır. Uygar insanlar bakır, çinko ve kalayın karışımı olan tuncun bulunması ve buna demirin etkilenmesiyle, silahlanma ve günlük kullanabileceği malzemelerini, bu madenlerden yapmaya başlamışlardır.

İlk insanlar, özellikle erkekler kendilerini av, saldırı, savaş gibi işler için sorumlu saymışlardır. Bu işlerde kullanılmak için gerekli silahların yokluğu, insanın, ister istemez vücudunu ve uzuvlarını gereği gibi kullanmak zorunda bırakmıştır. "Güçlü olmak" kavramı, çağlar boyunca insanları karşı karşıya getirmiş ve bu mücadele, çeşitli biçimlerde toplumsal alana yansıtılmıştır. Spor dallarına, ilkel de olsa, tarihin ilk zamanlarında rastlamak mümkündür.

İlkel vücut alıştırmaları arasında, insanın yer değiştirme şekli olan, yürüme ve koşma başta gelir. İnsan, karnını doyurmanın, yaşamını sürdürmenin, kaçıp kurtulmanın, kovalayıp yakalamanın kolaylığını denemiştir. Koşu, elbette bu hareketlerin en avantajlı olanıdır. Bir av hayvanına yetişebilmek veya kendinden daha güçlü bir hayvandan kaçabilmek için çabuk, çevik ve dayanıklı olmak gerekir. Çoğu hallerde, koşuların her iki şeklini, hatta arazinin engebeli oluşu yüzünden yüksek, uzun ve derinliğe atlamanın bileşik şekillerini, yüksek ağaçlara, kayalıklara tırmanmayı, asılmayı, kendini çekmeyi ve benzeri türlü hareketleri de gerektirebilir. İnsan, hayvanlarla ve kendi cinsinden olanlarla, yakından mücadele etmek zorunda kalınca, kendi vücut ağırlığı ile kas gücünden faydalanma şeklini, yani güreş sporunu oluşturmuştur. Güreş, iki canlı arasındaki mücadelenin, en mükemmel şeklidir. Bu haliyle, insanlığın hayatı boyunca bireyler ve toplumlar arasında, yüksek bir erkek meziyeti olarak değerlendirilmiş, insan gücünü destekleyen türlü vasıta ve imkanların ortaya çıkmasına rağmen, bu değeriyle zamanımıza kadar gelmiştir. İlkel güreşte, üstün

gelebilmek için her türlü tutma ve kavramalara, ısırma, boğma gibi sert girişimlere rastlanacağı tabiidir.

İnsanın silahsız, adam adama yakın mücadele, savunma ve saldırı vasıtasının, eli ve kolu olduğu düşünülürse, yani elini yumruk yaparak, kolun itme ve savurma gücünü buna katarak vurmanın, ne kadar işe yaradığını kestirebiliriz. Bugün adına boks denilen mücadele sporunun, onun yaşantısındaki ciddi ve önemli yerini takdir edebiliriz. Ancak, bugün pek çok sınırlayıcı kurallara bağlı olarak uygulanan, adam adama mücadele, sporun geçmişte, vahşi şartlar içinde hasmını mutlak yenmek veya yok etmek için her türlü harekete imkan verecek bir şekilde uygulandığı, kabul etmek gerekir. Mücadeleyi kendi içinde daha avantajlı hale getirmek, düşmanı uzak mesafeden karşılamak, eski devirlerin insanlarını oldukça meşgul etmiştir. Bunların en mükemmeli yaylar ve ok olmuştur.

Yetiştirici vücut alıştırmaları arasında dansın, önemli bir yer aldığı bilinmektedir. Ancak, insan bu gerçeğe, karnını daha endişesiz doyurabileceği, kendisini, her türlü tehlikeye karşı daha güvenlikte hissettiği zaman ulaşmış, geçim ve yaşama kaygısından kısmen kurtulduğu zaman, iç dünyasına yönelmiştir. Sevgi, öfke, neşe, tasa, üstün ve görünmez doğal kuvvetlerden korku veya bunlara karşı saygı ve şükran duygularıyla dolu olduğu zaman, iç dünyasını yine bir takım hareketlerle dışa yansıtmıştır. Bugün, adına dans denilen bu faaliyetler, bütün ilkel toplumlar arasında ve her iki cins tarafından heyecanla uygulanmıştır.

Savaş danslarında; cesaret, kin, korku, aşk danslarında; kahramanlık ve sadakat, dini danslarda; Tanrıya olan bağlılıklarını ifade etmek için yapılan hareketleri, müzik eşliğinde sergilemişlerdir. Çağlar boyunca insanlık, yaşam şartlarını düzelterip geliştirdikçe, yapılan hareketlerin tarzında da değişiklik olmuştur. Yani devşirici ve avcı halk seviyesinden, hayvan besleyen, toprak işleyen topluluklar düzeyine erişmişlerdir. İnsan yaşama güvenliğini sağlayıcı ve arttırıcı değerleriyle uygulandığı zamana kadar götürmek mümkündür. Yani, insanlarda bu gelişmeye paralel olarak, yaptığı hareketlerde değişmeler olmuştur. Bundan başka hareketin, yaşama zorunluluğu, sağlıklı kalma arzusu, eğlenmek ve boş zaman geçirme gibi, belli amaçlarla uygulanması, insanlık kadar eski devirlere mal edilebilir.

İnsanoğlu, doğa ile mücadele etmesi sonucunda, spor ile iç içe yaşamıştır. İnsanlık tarihinin gelişimi ile beraber, spor da gelişim sürecine girmiştir. Amaçlarında başarılı olmak, başkalarını yenmek üzere başlayan spor,zamanla moral değerler de

yüklenerek, uluslararası büyük yarışların yapıldığı, organizasyonlara dönüşmüştür. Eski Roma ve Yunan sitelerinde düzenlenen olimpiyatların, M.Ö. 700'lü yıllarda yapıldığı bilinmektedir. Bu olay, günümüzün en büyük organizasyonu olan olimpiyatların, ilham kaynağı olmuştur.

Spor, yöresel oyunlarla başlamış, zamanla uluslararası nitelik kazanmış, giderek her isteyen tarafından yapılabilir hale gelmiştir. Fakat, futbol denince, akla ilk İngiltere; Taekwondo denince, uzak doğu ülkeleri; güreş denince Türkler gelmektedir. Ancak, bir çok ülkenin, kendi yöresel sporlarına, uluslararası nitelik kazandırmak için büyük çaba harcadıkları da bilinmektedir.

2.1. Türklerde Spor

Tarih, Türkleri çok eski zamandan beri sportif bir millet olarak kaydeder. Bugün hâlâ dünya milletlerinin dilden dile dolaşan, "Türk gibi kuvvetli" sözü, bir kaç bin senelik bir tarihin, Türk hayatına mal ettiği bir vasıftır.

Türklerin, İslamiyet öncesi dönemlerde, Asya bozkırlarında yaşanan güç hayat tarzı, Türk toplumunda, kahramanlık ve cengaverlik geleneğinin yerleşmesinde etkili olmuştur. Eski Türklerde spor; Hun, Göktürk, Harzemşahlar, Sağmanoğulları, Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu ve diğer Türk devletlerinde, büyük aşamalar kaydederek gerçekleştirilmiştir. Bu sporlar kısaca şöyledir: "Güreş, avcılık, atıcılık, binicilik, kılıç, okçuluk, yaya koşuları, atlama, siklet kaldırma ve lobut atma, gürz ve topuz kullanmak, cirit, çögen (polo), gökbörü, tepük (futbol), tomak, kayak, matrak gibi sporları Türkler, ananevi ve yarışma şeklinde, eskiden beri severek yapmışlardır (Güven, 1999: 25).

Türk deyince, akla gelen askerlik, cengaverlik ve fatihliktir. Bunlar ise, bizzat beden gücüne dayanmaktadır. Türk spor tarihi, büyük zaferler, başarılar ve spor kahramanları ile doludur.

Tarihte Türkler, devamlı hareket halinde yaşadıklarından, sporla iç içe olmuşlardır. Orta Asya'dan göçle başlayan, hareketli hayat seyri, göçebe hayatı ile devam etmiştir. Bu hareketli hayatı yaşarken, kılıç kullanma, cirit atma, ata binme, ok atma ve güreş tutma gibi sporlar yapılmaktaydı. Bu faaliyetler, yerleşik düzene geçtikten sonra da, artarak devam etmiştir.

Osmanlı devleti, sporu bir tür savaş eğitimi olarak kabul edip, bilimsel yollarla geliştirerek ,en üst düzeye getiren bir devlettir. Başarılı sporcular, saray ve padişahların

koruması altına alınmış ve desteklenmiştir. Özellikle güreş, avcılık, atıcılık (ok, tüfek), binicilik, cirit, gürz kaldırma gibi sporlar yapılmakta ve desteklenmekteydi. 1908 Londra olimpiyatlarına, Osmanlı sporcuları da katılmıştır. On dokuz ülke tarafından gönderilen heyetlerle, binlerce seyircinin hazır bulunduğu, kral tarafından başlatılan açılış törenleri, görkemli bir tarzda icra edilmiştir. Diğer heyetler gibi, Osmanlı kafilesinin önünde bir pehlivan, Osmanlı Sancağını taşımıştır (Karaman, 1995: 185).

Günümüzde ise, tüm dünya ülkeleri spora büyük önem vermekte ve uluslararası organizasyonlarda, ön sıralarda yer alabilmek için büyük bir rekabet ortamı yaratılmaktadır.

3. SPOR VE TOPLUM

Spor, modern toplumun en yaygın sosyal etkinliklerinin başında gelmektedir. Spor; sanat, edebiyat, kültür, kısaca entelektüel uğraşlarla kıyaslanamayacak kadar, yaygın bir etkinlik alanına sahiptir. Modern toplumda spor, “kişisel eğlence” işlevini yerine getirmenin ötesinde, çok sayıda toplumsal işleve de cevap vermektedir. Sporun, gerek bireysel, gerekse toplumsal açıdan çok farklı ve yaygın işlevleri bulunmaktadır.

Spor, her şeyden önce bireyi, rahatlatıcı bir özellik göstermektedir. Toplumsal yaşamın en küçük organizması olan birey; toplumsal gerginlik, stres, sıkıntı ve gerilimleri, ruhunda hissetmektedir. Toplumun, bireye yüklediği negatif enerjinin boşalmasına, böylece bireyin ruhsal rahatlığa kavuşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, spor; birey için önemli bir psikolojik dayanak oluşturmaktadır. Sportif faaliyetlerin içinde aktif biçimde yer alan birey, bedenindeki teri ile birlikte, ruhundaki sıkıntılarını da dışarı atmakta ve kafasındaki kaygılardan kurtulmaktadır. Sporun, sağlığı takviye edici diğer bir etkisi de bireyin fiziksel gelişiminde görülmektedir. Spor yapan birey, bedenen daha atak, daha çevik ve daha sağlıklı olmaktadır. “İşleyen demir, pas tutmaz” deyişinin vurguladığı gibi, işleyen beden, biriken toksinleri atmakta, kas ve damarların daha fazla çalışmasını sağlamakta, vücuttaki yağları eritmekte ve birey, atletik bir vücut yapısına kavuşmaktadır. Sporun, bireyi sakinleştirici özelliği, spor izleyicisi için de geçerlidir. Stadyumlarda, spor salonlarında, müsabakaları bağırarak, çağırarak, tezahürat yaparak izleyen insanlar da, spor yapanlar gibi, deşarj olmakta ve geçici bir rahatlık hissetmektedirler. Sporun ve bilhassa seyre dayanma özelliğinin, sosyal hayattaki etkinliği, o derece fazladır ki, bazı

görüşlere göre, spor, adeta demokrasinin çimentosu durumundadır ve demokrasiyi pekiştiren bir özellik taşır (Erkal,1992: 98).

Spor, bireyin dinamik sosyal çevrelere katılımını sağlayan, bir sosyal etkinlik olmasından dolayı, kişinin sosyalleşmesinde, önemli bir role sahiptir. Çünkü spor, çoğunlukla kolektif bir etkinlik olduğundan, sporla ilgilenen birey, değişik insan gruplarıyla temasa geçer ve arkadaş ve dost çevresini genişletir. Spor, bireyin kendi dar dünyasından kurtularak, başka kişilerden, inançlardan, düşüncelerden insanlarla karşılaşmasını, onlarla diyalog içinde bulunmasını, onlardan etkilenmesini ve onları etkilemesini sağlamaktadır. Bu yönüyle sporun, dostluğu pekiştirdiği ve toplumsal kaynaşmaya destek sağladığı söylenebilir. Sporun bu özelliği, sadece müsabakalar aracılığıyla karşı karşıya gelen insanlar için geçerli değil; aynı zamanda sosyal yaşamda bir araya gelen insanlar için de geçerlidir. Spor, izleyici kitleleri arasında, önemli bir etkileşim, sohbet konusu oluşturmaktadır. Türkiye’de, halı sahalarda oynadıkları futbol maçlarını, bir sonraki maça kadar, sohbet konusu olarak sürdüren, yaygın bir kitle bulunmaktadır (Çaha, 1999: 116).

Spor, bugün için çok önemli bir “sahiplik” duygusunun canlanmasını sağlamaktadır. Modernizm, toplumdaki geleneksel dayanışma ve yardımlaşma olgusunu yok etmektedir. Özellikle sivil toplum örgütlerinin gelişemediği, katı siyasal yapıların bulunduğu toplumlarda, sosyal bağlar erir ve bireylerde bir kitle ruhu uyanır. Spor, bireyin bir kulübü, bir takımı destekleyerek, kendisi ile aynı takımı veya kulübü destekleyen, diğer insanlarla ortak bir sosyal kimliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Bireyin, desteklediği kulübün amblemini, flamasını, sembolünü taşıyan diğer insanlarla, daha rahat yakınlaşmasını, onlarla aynı güdüyü paylaşmasını, aynı sokaklarda gösteriler yapmasını, aynı duygu ve coşkuları paylaşmasını sağlamaktadır. Kısaca, spor özellikle, kitle toplumu niteliği taşıyan modern toplumlarda, bireylerin birlikteliğini sağlayan, böylece sahiplik duygusuna karşılık veren bir özelliğe sahiptir (Çaha, 1999: 117).

Spor, bireyi toplumsal yaşam alanına çekerek, insanın ruhundaki başarıma arzusunu geliştirir. İnsan, “başarma” güdüsüne sahip olan ve bu güdüsüyle de mutlu olan bir varlıktır. Çevresine, doğaya, içinde bulunduğu dünyaya hükmetmek, insanın özünde varolan bir güdüdür. Gerek psikolojik teoriler, gerekse sosyal düzen arayışı içinde bulunan düşünürler (Freud, Hobbes gibi), bireyin, dünyaya saldırganlık, üstünlük gibi güdülerle geldiğini ve sosyal yaşam içinde, bu güdüyü harekete geçirdiğini ileri sürmektedirler. Üstün gelme güdüsü, “yumuşak” zeminlere çekilmediği zaman, bireyler

bu güdüyü, başkasının yaşamını, özgürlüğünü, temel haklarını tehlikeye sokacak şekilde ortaya koyabilirler. Bu noktadan hareketle spor, bireyin ruhundaki savaşçı, kavgacı, zorba enerjisi; barışçı, dostça bir zemine çekerek, çatışmayı karşılaşmaya dönüştürür. Spor, bu yönüyle bireyi oyun içindeki rekabet ve yarışma ortamında, “üstün gelme”, dolayısıyla, “başarma” zevkini artırır ve onu hayata daha fazla bağlar (Çaha, 1999: 160).

Sanatı, bir oyundan ibaret olarak kabul eden Schiller, oyun anlayışını, hayatın tümüne uyarlayacak, bir teoriye ulaştırmıştır. Ona göre, aslında hayatı, bir oyun mentalitesi içinde algılamak, insanı günlük kaygılardan, sıkıntı ve endişelerden kurtarır. Oyun, yaşamı, bir eğlenceye dönüştürmekte ve muayyen bir zamana ayarlayarak, geçici hale getirmektedir. Yaşam, bir oyun olarak algılanırsa, insanın omuzlarında taşınması güç bir yük olmaktan çıkar. Yaşam, bir eğlence, bir esinti, bir oyuna dönüştüğü zaman, insanların anlamsız şeyler için asık ve kötümser yüzlerini, gülümseme ve sevecenliğe bürür (Çaha, 1999: 117).

Tüm ülkelerde, spor yapmaya ve izlemeye duyulan ilginin artması, sosyal hayatın ayırt edici özelliklerindedir. Toplumların ilerlemesi, gelişmesi, onu oluşturan bireylerin, tüm yönleriyle sağlık, mutluluk ve refah seviyesine ulaşmaları ile mümkün olabilir. Bireyin refahı ise, bir bakıma onun beden ve ruh sağlığının, tam ve devamlı olmasına bağlıdır. İnsanın istenilen düzeyde bir varlık haline getirilebilmesinde, spor etkinliklerinin rolü büyüktür (Yetim, 2000: 125).

Kısaca spor, toplumu oluşturan bireylerin, sosyalleşmeleri, statülerine uygun rolleri oynamaları ve böylece sosyalleşmeleri ve toplumsal ilişkilerine bir anlam yüklemeleri gibi, bir çok konuda ön plana çıkmaktadır.

4. MODERNLEŞME VE SPOR

Cumhuriyetin “çağdaşlaşma” uğraşında, önemli kırılma noktalarından 1950’li yıllar, sporda da etkisini göstermiştir. Geleneksel tarımın makineleşmesi, hızlı kentleşme, ulaşım ve enerji yatırımlarına yabancı sermayenin açılması gibi politikaların uygulanması, toplum yaşamının her kesiminde olduğu gibi, spor evrelerinde, özellikle de futbolda odaklaşan yapısal - işlevsel değişimlere olanak sağlamıştır (Sert, 2000: 113).

Buna paralel olarak, geleneksel ve tarıma dayalı, sosyal ve ekonomik yapıdan sınai yapıya gelindikçe, artan üretim ve modernleşen teknoloji ile birlikte rekabet,

çatışma, uyuşma, sosyal farklılaşma, bütünleşme, iş bölümü, ihtisaslaşma ve dayanışmanın arttığı görülmektedir (Erkal,1998:192). Bunların yanı sıra, sanayileşmenin dinamiklerinden olan ve sanayileşme ile ortaya çıkan özellikler arasında yer alan menajerler, organize iş gücü, modern teknoloji, futbol açısından da geçerlidir. Futbol, bu süreçler içerisinde, artık sadece zevk almak için yapılan bir boş zaman faaliyeti olarak düşünülmemektedir.

Geleneksel toplumlarla, modern toplumlar, spor bakımından karşılaştırıldığı zaman, bazı yönlerden benzerlik gösterdikleri anlaşılmaktadır. Her iki toplum tipinde spor, büyük ölçüde iktidar odaklıdır ve iktidarın amaçlarına hizmet etmiştir. Modern toplumlarda devletler, sporu, devletin faaliyet alanlarından biri olarak dizayn etmiş ve sporu, bir bakanlık bünyesinde ele almışlardır. Geleneksel toplumlarda spor, daha fazla lokal özellikler göstermekteydi. Halbuki modern toplumlarda spora, adeta evrensel etki alanı olan bir gerçeklik gözüyle bakılmaktadır. Bilim, teknoloji, insan hakları, bilgi toplumu alanlarında olduğu gibi, spor da ortak kurallar, ritüeller ve sembollerle işleyen bir özellik kazanmıştır. Modern dünyada, toplumları belki de en fazla bir araya getiren platform, spor aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle olimpiyat oyunları, dünya kupası müsabakaları, kıtaların kendi içindeki müsabakalar aracılığıyla, toplumlar birbirleri ile karşılaşmakta, yüzleşmekte ve birbirlerini daha fazla tanımaktadırlar (Çaha, 1999: 123).

Sanayileşme, ve şehirleşmeye paralel olarak gelişen sportif faaliyetler yoluyla, bireyler ve toplumsal gruplar arasındaki etkileşim süreci, şu hususları kapsamaktadır: Rekabet, çatışma ve mücadele, uyum, işbirliği, profesyonelleşme, kitleselleşme, örgütlenme, fanatizm (Erkal, 1992: 93).

Toplumsal süreç içinde, spor yoluyla ortaya çıkan bu hususlar, birbirleriyle yakından ilgilidir. Bunlar, toplumsal süreç içerisinde, birlikte meydana gelmektedirler. Rekabetin yanı sıra; çatışma, işbirliğinin yanı sıra; bütünleşme ve uyum, dostluk ve kardeşlik duygularının yanında; şiddet, sportif olayların ayrılmaz nitelikleridir.

4.1. Kitleselleşme

Seyre dayanan sporların tamamının ve özellikle de açık havada yapılanların, toplumdan kitleye, sosyal gruptan bireye doğru yansıyan, bir çok özelliği vardır. Bu özelliklerden dolayı, hükümetler tarafından desteklenmektedir. Futbol, geniş kitlelere yayılmış; her yaştan, herkesin ilgi duyduğu ve yöneldiği bir faaliyet olmuştur.

Ülkemizde, 585957 amatör ve 5747 profesyonel, 1200'ü bayan olmak üzere, toplam 592.904 futbolcu bulunmaktadır (T.F.F, 2000: 113). Ülkemizde, en fazla sporcusu olan dal, futboldur. Sporcularla birlikte antrenör, idareci, masör, hakem, menajer gibi bizzat ilgileneni olmasının yanında, bir yılda, 65.640 futbol maçının yapılması, futbolun ne kadar kitleselleştiğinin göstergesidir.

Sporcu, hakem, masör, idareci, menajer, antrenör gibi futbolun içinde olanların yan ısıra, bu faaliyetleri izleyenlerin sayısı da oldukça fazladır. Sporun kitleselleşmesinin nedenleri, şu şekilde belirtilebilir:

- 1- Sporun özünde taşıdığı cazibe
  - a- Seyredilen ve katılınan bir etkinlik olarak, yarışmaya ve kazanmaya dayalı olması,
  - b- Biz duygusunu oluşturmada, etkili bir güce sahip olması,
  - c- Değişik yaş, cinsiyet, ırktan kişilerin bir bütün haline getirilmesi,
  - d- Spor yapanların, sadece ruhen değil, beden de sağlıklı ve zinde olması,
- 2- Teknolojinin gelişmesi ve ekonomik düzeydeki artış.
  - a- Boş zaman artışı,
  - b- Ekonomik alt yapının gelişmesiyle, sporun gelişimi ve dolayısıyla kitlesel ilginin artışı,
  - c- Teknolojik gelişmeye bağlı olarak, kitle haberleşme araçlarının devreye girişi,
- 3- Yıldız sporcuların doğuşu ve sporun profesyonelleşmesi,
- 4- Sporun, uluslararası barış ve kardeşlik aracı olarak değerlendirilmesi.

4.2. Profesyonelleşme

Eylül 1951'de, Futbol Federasyonu, profesyonelliği kabul etti. Bu, Türk futbolunda, önemli açılımlara olanak sağladı. Profesyonelliğin, eskiden gizli olarak varlığı biliniyorsa da, resmen kabul edilmemişti.

Futbolu meslek olarak seçen profesyonel futbolcu, hayatını devam ettirmek ve daha iyi gelecek için, oynadığı futbol karşılığında, ücret alır. Futbolcunun yaptığı iş, oynadığı futboldur. Günümüzde, amatör ve profesyonel futbolcu ayırımını yapmak, oldukça zordur. Bu durum kuşkusuz, profesyonel kulüplerin futbolcularına, oldukça yüksek kazançlar sağlanmasından kaynaklanmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse,

Ronaldo'nun reklam geliri hariç, günlük kazancının, 10.000\$ civarında olduğu bilinmektedir. Ülkemizde, enflasyonun yüksek olması nedeniyle futbolcular, dolar üzerinden anlaşma yapmaktadırlar. Denizlispor'lu Bülent'in Galatasaray'a maliyetinin, 7.000.000.\$ olduğu ayrıca, bu rakama, maç başına alacakları primlerin dahil edilmediği, ifade edilmiştir. Ülkemizde, üniversite öğretim üyelerinin aylık kazancı ise, 500\$ civarındadır.

4.3. Örgütlenme

Örgütlenme, bir amaca ulaşmak için gerekli olan, araç ve olanakları bir düzende toplamaktır. İşlerin ve planların gerçekleşmesi için örgütlere ve örgütlenmeye ihtiyaç vardır. İyi bir örgüt ve örgütlenme sayesinde, işlerimizi, verimli bir biçimde sonuçlandırma olanağı buluruz. İnsanlar, tarihin ilk dönemlerinden beri birbirlerini, dayanışma halinde görmeye alışmışlar ve bu amaçla, askeri birlikler ve dernekler kurmuşlardır. Bunun için örgüt bir amaç değil, amaçların gerçekleşmesi için bir araç olmaktadır.

Modern toplumların, en önemli özelliklerinden biri de, her alanda örgütlenmesidir. Spor alanında da örgütlenmeler gerçekleştirilmiştir. Futbol da dernekler, kulüpler, federasyonlarla, konfederasyonlar biçiminde örgütlenmiş durumdadır. Yerel ve ulusal veya uluslararası düzeyde, sportif organizasyonların sayısı, yüz binlerle ifade edilmektedir. Sadece ülkemizdeki kulüp sayısı, 5.077'dir. Bu kulüplerde büyükler, A genç, B genç, yıldız ve minikler olmak üzere, çeşitli kategorilerde, 9.486 takım müsabaka yapmaktadır (T.F.F., 2000: 99).

Spor Federasyonunun bünyesinde yer alan spor kulüpleri ve onlara bağlı olan sporcuları, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenme, Dünyada FIFA, Avrupa'da UEFA, ülkemizde Futbol Federasyonu ASFK ve bilinen diğer kulüpler, bu örgütlenmenin örneklerini oluşturmaktadır.

4.4. Rekabet

Rekabet, iki veya daha çok kişi ya da grubun, aynı amaca ulaşmak için giriştikleri mücadeledir. Futbolda rekabet ise, aynı kategorideki futbol takımlarının, şampiyon olabilmek için, birbirleri ile yaptıkları mücadeledir.

Takımlar, şampiyon olabilmek için rekabet ederler. Ancak, bu rekabet, ideal olarak belirlenen kurallar içinde, barışçı tarzda yürütülür. Rekabet, sosyolojik anlamda

bir etkileşim sürecidir. Bu süreçte, oyunun kuralları, önceden belirlenmiştir. Oyuncular, bu kurallara göre, amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Rekabet, başarının alkışlandığı, değerlerin ölçülebildiği, fırsatların sayısız olduğu dinamik ve açık bir toplumda, daha yaygın ve yoğundur. Rekabet, futbol oyunundan, bir sınıfta derslerdeki başarıya veya günümüzdeki yaygın anlamıyla, ekonomik kuruluşlar arasında, pazar paylarını arttırmaya ve dolayısıyla daha çok kâr elde etmeye kadar, pek çok alanı kapsar (Kızılcelik, 1996: 450).

Spor da ise, yarışmalar yasal olarak organize edilir. Sporcular, rekabet içinde olduklarını gizlemeye gerek duymazlar. Belirlenmiş kurallara uygun olarak ve eşit koşullarda yarışarak, aynı hedefe ulaşmaya çalışırlar. Şampiyon olmak, ödül kazanmak, şöhrete ulaşmak, millî takıma seçilmek, rekor kırmak, duruma göre, bu hedeflerden biri olabilir (Öztürk, 1998: 27).

4.5. Çatışma

Çatışma, toplumdaki birey ve grupların bilinçli olarak, birbirlerinin amaçlarını engellemeye, çıkarlarının gerçekleşmesini önlemeye çalışmalarına denir (Kızılcelik, 1996: 110). Çatışma tipi ilişkiler, aynı hedefe ulaşmaya çalışan iki veya daha fazla kişi veya grubun, birbirlerinin hedefine ulaşmasını, açıkça engellemeye çalıştığı ilişkilidir. Diğer bir deyişle, çatışma süreci sonunda ortaya çıkan, nefrete dayanan ve karşısındakilere, maddî ve mânevî zarar vermeyi amaçlayan ilişkileri içerir (Öztürk, 1998: 28).

Çatışma tipi ilişkilere, sporda da rastlanmaktadır. Bu, özellikle profesyonelce yapılan sporlarda daha çok görülmektedir. Bunlar, genellikle sporcuların rakiplerine veya hakemlere, seyircilerin karşı takım taraftarına, sporculara veya hakemlere yönelik olarak gerçekleşmektedir.

4.6. Fanatizm

Son yüzyılda futbol, başta Britanya olmak üzere, dünyanın birçok ülkesinde, oldukça popüler bir spor dalı haline gelmiştir. Günümüzde, dünyanın her tarafında, amatör ve profesyonel, binlerce sporcunun katıldığı ve milyonlarca insanın takip ederek zevk aldığı, global bir eğlence aracına dönüşmüştür. 1960'ların sonlarına doğru, İngiltere'den başlayarak, diğer Avrupa ülkelerinde ve dünyada yeni bir kavram, olan "futbol holiganlığı" ortaya çıkmıştır. Bu durum, o ülkelerin medyasında, yeni bir

paniğin doğmasına da neden olmuştur. Kalabalık seyirci kitlelerinin futbol maçlarında ortaya koydukları şiddet, toplumsal bir yara halini almış ve artarak devam etmektedir. Bununla ilgili bir çok araştırma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu araştırmalarda, şiddetin nedenleri ve bunlara karşı nasıl önlemler alınacağı üzerinde durulmuş: şiddet nedeni olarak, toplumları etkileyen toplumsal stres, sınıf bilinci, dinsel bağnazlık, polis baskısı gibi değişkenler, şiddete neden teşkil eden, fenomenler olarak tespit edilmiştir.

Futbol holiganlığı üzerine gerçekleştirilen araştırmaların, İngiltere ve diğer batı ülkeleri ile benzer bir sonuç vermesi, bilimsel zorunluluktan doğmamıştır. Ancak, insanın temel antropolojik gerçekleri, kentleşmenin ister istemez dayattığı sosyo-psikolojik sorunlar, medyanın ve politikacıların gerçekçi ya da hayali kaygıları, Türkiye’de Avrupa ile benzer bazı durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur, denilebilir (Erkal, 1998: 163).

Türkiye, futbol holiganlığı ile karşı karşıya gelme yolundadır. Bu konu son zamanlarda, sporla ilgili herkes tarafından gündeme getirilmektedir. Ne var ki, durum böyle olsa bile, eski zamanlarda, bu problemin hiç olmadığını söylemek, mümkün değildir. Türkiye, papazın çayırında futbol topu ile oynamaya başladığından bu güne, sahalarda görülen ve istenmeyen olaylar olarak nitelendirilen, eylemlerle yüz yüze gelmiştir. Ezeli rekabet olarak nitelendirilen, Galatasaray- Fenerbahçe rekabeti, bunun en uç örneğini teşkil eder. 25 Mayıs 1913’te, Kadıköy’de iki takımın karşılaşması, Galatasaraylı futbolcunun kafa şutu, kaleyi geçti mi, geçmedi mi? tartışması sonucu maç yarım kalır. Yine aynı takım, 15 Haziran 1923’te, bu kez Galatasaraylıların, Fenerbahçe’nin golüne itirazları sonucunda maç yarım kalır. 6 Mayıs 1927 de Taksim stadında maçın 68 dakikasında, sert bir tekme sonucunda, futbolcular birbirine girer, buna sahaya giren seyirciler de eklenir; maç tamamlanamaz (Kozanoğlu, 1990: 98). Bu şiddet olayları, günümüze kadar artarak devam etmiştir.

Redhouse sözlüğünde (1995) fan, “hayran veya düşkün kimse, meraklı kimse”; fanatik, “aşırı derecede bir parti ya da din meraklısı; mutaassıp; müfrit, aşırı, ölçsüz” olarak tanımlanmaktadır. Türkçe sözlükte (1983) fanatizm, “bir kimseye ya da bir şeye, aşırı derecede coşku veya tutku ile bağlanmak”, fanatik ise, “bir kimseye ya da bir şeye, aşırı derecede, coşku ve tutku ile bağlanan kimse” olarak tanımlanmıştır. Meydan Larousse’da fanatizm, “insanı bir din, düşünce, parti uğrunda, aşırılıklara sürükleyen, kör tutku”, fanatik ise, (Latince Fanaticus), “bir dine, davaya, partiye, vb. aşırı bir tutku ile bağlanan kişi” olarak tanımlanmıştır. Ülkemizde de, spor otoriterlerince, buna benzer

tanımların benimsendiği görülmektedir. Fişek, “fanatizm, amaç unutulduktan sonra, kalmayan amaca ulaşmak için hırsın, dörde katlanmasıdır” demektedir (Fişek, 1980: 14). Fanatizm, bir maçı durdurmak için, kasıtlı olarak tasarlanmış gibi görünen ve şu ya da bu derecede, şiddet içerebilen, saha işgallerini de kapsar. Ayrıca, rakip taraftar grupları arasında, değişik ölçeklerde sık sık şiddetli ve tahribata yol açan türden, meydan kavgalarını da ifade eder. Fanatizm olaylarına, belirli koşullarda kendini kaptıran, pek çok genç taraftar, maça giderken kavga ya da başka türden düzen dışı ve düzen bozucu davranışa girme amacıyla, yola çıkmayan kimse, olarak nitelendirilmekle birlikte, en ısrarlı şekilde futbol bağlamında ya da başka alanlarda serseri (Fanatizm / Holigan) davranış içinde yer alan sert, kavgayı ve saldırgan davranışı, “maça gitmenin” ayrılmaz bir parçası olarak görenler de söz konusudur.

Ülkemizde futbol fanatiği olmak, bazen olumlu bazen de olumsuz anlamlar içermektedir. Yani, fanatiklik bir taraftan, bir takımı ölesiye sevmeyi ve ona çok sıkı bağlı olmayı ifade ederken, öte yandan, sosyal yönden, kabul edilmez bir çerçevede gerçekleşen, şiddet içeren, aşırı davranışları kapsar.

Fanatik: Takım taraftarı maskesi altında, futbol maçlarını bahane ederek, olay çıkartan, sorun yaratan kişilerdir. Futbol fanatikleri için çılgınlığın sınırı yoktur. İngiltere’de bir fanatiğin, tuttuğu takım gol atınca, çırılçıplak sahaya inerek, gol atan futbolcuyu sırtına alır, sahada tur atarak, çılgınlığının bir sınırının olmadığını sergilemesi, fanatik davranışının, sınır tanımayan özelliğini örneklemektedir (Erkal, 1998: 162). Fanatizm var oldukça, karşı tarafa duyulan kin ve nefret, devam edecektir. Bugün tribünler yıkılıyorsa, yakılıyorsa; yarın, daha büyük olaylar meydana gelecektir.

Çakmaklı, taraftarlık ve fanatikliği bilimsel olarak şöyle açıklamaktadır: Fanatikliğin sosyolojik bir gerçek olduğunu, herkesin aynı şekilde düşünmediğini, değil toplumlarda, küçük gruplarda, hatta ailede bile, birbirine zıt düşünceler, davranışlar, zevkler, inanışlar, görüşler olabileceğini ve bunların normal olduğunu savunmuştur. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler sosyolojisinde görmekteyiz ki, zıt fikirler, hoş karşılanmamaktadır. Bilmemiz gereken şey, zıtlıkların hayatın her aşamasında olağan olduğudur. Ancak, bu şekilde yaşam devam edebilir. Çakmaklı’nın açıklamalarına göre, hayattaki zıtlıkların gayet normal olduğu, önemli olan, bu zıtlıkların hoş karşılanması, kendimizi severken, başkalarından da nefret etmemek gerektiğini, öğrenebilmektedir (Acet, 1997: 35).

Taraftarlığın yanlış yöne kanalize olmasında, önemli iki noktanın bulunduğunu, bunların:

- Eğitimsizlik,
- Basının, tiraj uğruna, kışkırtıcı haberlere yer vermesi olduğu belirtilmektedir.

Basının, seyirciden daha fanatik olduğu, basınla birlikte insanlarımızın da eğitilmesi, basının insanı tahrik etmeden, ahlak kuralları çerçevesinde, maçları takip etmesi gerektiği savunulmaktadır (Acet, 1997: 36).

Fanatikler, her hafta futbol seyircilerinin arasına katılan ve çoğu zaman da onları yönlendirmeye çalışan bir kişiliğe sahiptirler. Bunlara göre, oynanan maçın gidişatı veya sonucu önemli değildir. Daha çok İngiltere' de ve Hollanda' da ortaya çıkan, diğer Avrupa ülkeleriyle Türkiye' de ilk örnekleri görülmeye başlanan, fanatik saldırganlığın en önemli özelliği, şiddet içermesi ve tahripkar olmasıdır.

Fanatiklerin, kesin olarak anti sosyal bir kişilik yapısına sahip oldukları, bireysel ve toplumsal özelliklerinin çok farklı olduğu, ileri sürülmektedir. Toplumsal yönden uyumsuz olarak da adlandırılan bu kişilerin, en belirgin özellikleri, şu şekilde sıralanabilir:

- Yaptıkları hareketlerin sonuçlarından, utanmaz ve pişman olmazlar,
- Sorumluluk duygusu taşımazlar ve başkasını düşünmezler,
- Çok rahat yalan söylerler ve hırsızlık yaparlar,
- Kuralları tanımaz ve çok rahat kavga çıkarırlar,
- Çoğu aşırı alkol kullanırlar.
- Fanatikler, yaptıklarının tamamen bilincindedirler.

Fanatikler ve anti sosyal kişilik yapısı sergileyen diğerleri; utanma, pişmanlık duyma gibi duygusal tavırlar sergileyerek, çeşitli savunma mekanizmalarını kullanabilirler (Riches D, 1989: 206-212). Hatta başkalarından önce davranarak, kendilerini de suçlayabilirler. Bu gibi durumlarda çok temkinli davranmak gerekir. Rasyonalizasyon yoluyla, kendilerini suçlu hissetmeyen fanatiklerin, aynı saldırganlık ve şiddeti gösterme olasılığının artacağını, hesaba katmak gerekir .

Konunun, spor ve şiddet olgusu şeklinde, açıklanmaya ve anlaşılmaya muhtaç yönleri vardır. Önemli örnek olaylar, katılımlı gözlem ve slogan çözümlemeleriyle, araştırılabilir niteliktedir. Sosyolojik ve psikolojik boyut yanında, Türk spor

seyircisinin ve taraftarının tarihi cephesi, futbol ve futbol dışı spor karşılaşmaları yoluyla da fanatik davranışları anlaşılabilir.

Unutulmamalıdır ki, sporu bir barış sembolü sayıp, centilmenlik, “Fair play”, spor ahlakı gibi kavramları, gerektiğinden fazla yüceltmeden, holiganlık olgusu karşısında, ulusal seyirci potansiyelini saha içi ve saha dışı güvenlik önlemi almadan, kontrolsüz bırakmaya neden olmamalıdır. Sporda, ontolojik anlamda kazanma ve kaybetme vardır.

4.7. Şiddet

Çağdaş Fransızca sözlükte şiddet; a) Bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak. b) Şiddet uygulama eylemi. c) Duyguların kabaca ifade edilmesinden doğan eğilim. d) Bir şeyin karşı konulmaz gücü e) Bir eylemin hoyrat yapısı olarak tanımlanmaktadır. Bu değişik tanımlar, iki ana doğrultuda toplanabilir: “Şiddet” terimi, bir yanda olgular ve eylemleri, diğer yanda da, gücün, duygunun veya bir doğa unsurunun varoluş üslubunu belirtmektedir. Şiddet, huzurun karşıtıdır. Onu bozar veya tartışmaya açar (Michaud, 1994: 5). Şiddet, fiziksel zarar ve ölümü kapsayacak şekilde, kişiye ve başkalarına dönük tehdit veya fiziksel, sözel ve simgesel güçtür. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere şiddet; fiziksel, sözel ve simgesel olmak üzere, üçe ayrılır (Doğan, 1999: 421). Şiddet üzerine bilim adamları değişik tanımlar yapmışlardır. Bunlar arasında: “Şiddet (Violence) başkalarına zarar vermek ya da yaralamak amacıyla kullanılan fiziksel güç” ya da “güç ve kuvvetin adaletsiz bir biçimde kullanılması (örneğin başkalarını bir takım haklardan mahrum etmek gibi)” gibi tanımlar, örnek gösterilebilir. Şiddet; Bir hareketin bir kuvvetin veya gücün değerlendirilmesi, sert hareket etmek, sert davranmak, kaba kuvvete başvurmak şeklinde tanımlanmıştır. Şiddet olarak nitelenen olay veya davranışlar, sıklıkla sosyal yapıyı bozan ve bölen davranışlar şeklinde anlaşılmaktadır.

Ceza hukukunda ise, insana karşı gerçekleştirilen bütün vurmalar (darbeler), şiddet olarak nitelenmez. Tasarlanarak işlenen cinayetler ile ırza tecavüzler, aynı olgular olarak ele alınır. Gerçek anlamı ile şiddet, ceza kanununun 309, 310 ve 311’inci maddelerinde, “darbe, şiddet ve etkili eylemler” başlığı altında toplanmıştır.

Bu yüzden, bugüne kadar kullanılan “şiddet, darbe ve yaralama kavramının yerini, “şiddet ve etkili eylem” kavramı almaktadır. Şiddet ve etkili eylemin kapsadığı davranışlar, kurbanın bedenini hedef almakla beraber, darbe kadar güçlü olmayan,

davranışlar, kurbanın bedenini hedef almakla beraber, darbe kadar güçlü olmayan, kurbanı tükürmek, saçını yolmak, küfretmek de, şiddet ve etkili eylem kapsamına girmektedir.

Kişinin, bilinçli ve kasıtlı bir şekilde, sosyal çevresine psikolojik veya fiziki olarak zarar vermeye yönelik davranışta bulunmasına, “saldırı” (agresion) denir. Sporda, özellikle iki tür saldırı görülür: Araçlı saldırı ve temel (primer) saldırı. İnsanın yaşadığı ortam, ilişki kurduğu kişilerden edindiği bilgilerle, kendi kişiliğini belirler. Örneğin; saldırgan davranışlar, araçlı saldırı olarak ifade edilir. Spor türüne özgü davranışlar, bu saldırı türüne girer. Temel (primer) saldırıda ise, bir başka kişi üzerinde fiziksel ya da psikolojik zarara yol açacak, gözle görülebilir bir hareket söz konusudur. Temel saldırı, uğratılan acı halinin görülmesi ile oluşan bir tatmin şeklidir. Bu tip saldırının amacı, fiziksel ya da psikolojik hasar meydana getirmektedir. Örneğin; rakibine sert bir müdahale ile sakatlanmasına neden olan ve oyun dışı kalmasını sağlayan oyuncunun, o anki duyguları, kişinin temel saldırgan duygularını yansıtır.

5. FUTBOL VE TOPLUM

Futbol sporunun, günümüzde yapılan spor dalları arasındaki önemi ve yeri tartışılmaz. Milyonlarca kişi sporcu olarak, çok daha fazla sayıdaki kişi de seyirci olarak, futbol sporuna katılırlar. Oynayanları ve seyredenleri yanında, çalıştıranları ve yardımcı elemanları ile çağımız futbolu, bir endüstri haline gelmiştir. Uzmanlar tarafından bir oyun olarak kabul edilen futbol, birçok ulus tarafından, gençlerinin ruhen ve bedenen sağlıklı yetişmesi yanında, sosyolojik ve psikolojik açıdan, gelişimlerdeki olumlu etkilerinden dolayı, bir eğitim vasıtası olarak kabul edilmektedir.

Futbol; çocuğun, gencin, yetişkinin fiziksel ve ruhsal olarak gelişimini, olumlu yönünde desteklerken, kişilik gelişimini de bir eğitim aracı olarak güçlendirmektedir. Öğrencilerin enerjisini olumlu yönde değerlendirerek, bir gruba ait olma, grup içinde davranış gösterme, iş birliği yapma, lidere ve kurallara uyma, neşeyi ve kederi paylaşma, kendisine ve arkadaşlarına saygı duyma, kendine güven duyma vb. duygular vasıtasıyla, toplumsal yaşamda, önemli bir görevi gerçekleştirmektedir (Ferah, 1991: 11). Spor branşları içinde futbol, oynayanları ve izleyenleriyle, sporun içinde çok önemli bir yer tutar. Öyle ki; spor denince, akla gelen ilk şey, futboldur. Futbol da, geniş bir oyun alanı içinde, çok sayıda oyuncunun katılmasıyla, oyun kuralları gereği,

belirlenmiş sınırlı bir alanda, sonucun kalelere atılan ya da yenilen gollerle belirlendiği, el harici, vücudun her yerini kullanarak oynandığı bir spordur (İnal, 1998: 17).

Futbolu, sportif bir oyun kavramıyla ifade etmek, onu sınıflandırma bağlamında kullanılmaktadır. Spor branşları; bireysel sporlar, takım sporları, mücadele sporları gibi bazı sınıflandırmalarla ifade edilmekte ve takım sporlarındaki oyunsal özellikler nedeni ile bunlara, “sportif oyun” denmektedir. Ancak, futbolu salt bir oyun şekliyle ifade etmek, onu analiz etmek için yeterli değildir.

Futbol, her kesimden, mesleki konumları ve statüleri ne olursa olsun, tüm insanların yaşamlarını renklendiren, üretkenliklerini ve verimliliklerini arttırabilmeleri bakımından kullanılabilirliği geniş, bir spor branşıdır. Hangi yaş grubunda olursa olsun, insanların sağlıklı yaşam için, spor programı çerçevesinde uygulayabilecekleri bir spor uğraşısıdır. Minyatür futbol alanları, doğal toprak ve çim oyun alanları, semt sahaları, futbol oynayanlarla, kitlenin ilişkisindeki işlevi arttıracaktır. Aynı zamanda, sporun önleyici hekimlik alanındaki işlevleri, bu branş ile geniş bir kitleye ulaşabileceğinden, futbol oyunu, bu açıdan da ele alınmalıdır. Çünkü, önleyici hekimlikte esas olan, bireyin hastalıklara karşı durabilecek sağlıklı bir bünyeye sahip olabilmesidir (Topkaya, 1998: 6).

Futbola sosyo-kültürel açıdan yaklaşıldığında, onu evrensel kılan, bazı toplumsal değerleri saptamak mümkündür. Çeşitli dil, ırk, din ve coğrafyadan gelen insanların, aynı ölçüde ilgisini çekebilen bir niteliğe sahip olan futbolun, bu nedenle evrensel olmasındaki temel ölçüt, insanların, yaşama dönük istemleri ile örtüşen özellikleri bünyesinde taşıyor olması ile açıklanabilir. Heyecan, sevinç, moral, coşku ve bunların ötesinde, birlikte yaşama ve davranışların çekiciliği gibi duygular, bireyin psiko-sosyal yaşam niteliği ile bütünleşen ve topluma yansıyan, sosyo-kültürel yapısı ile ilgili olgulardır. Futbola, bu açıdan bakıldığında, diğer spor branşlarından farklı olarak, bazı nitelikler taşıdığı saptanabilir. Bu nitelikler:

- a- Oyun alanı dikkate alındığında, oyun alanının genişliği, farklılığı ve geniş bir ufka sahip olması yanında, çok fazla izleyiciyi de cezp etmesi,
- b- Her izleyicinin, yani futbola ilgi duyan bireylerin, hareket kültürü açısından, kendisini futbola uygun hissetmesi, futbol oynayabileceğini düşünmesi ve kendini futbolcularla özdeşleştirilmesi,
- c- Futbol oyun formunun, kural olarak basit, oyun formasyonu açısından zengin olmasının çekiciliği,

d- Futbolun izleyiciyi, bireycilikten uzak bir kültüre yöneltmesi, grup dinamiği ve kitlesel davranışları ortaya çıkarması nedeniyle, kendini taraf hissetme, bir misyona sahip olduğunu düşünme ve güçlü olma güdüsünü, tatmin ediyor olması,

e- Oyun formasyonunda, temel belirleyici olan “gol”ün, kolay elde edilememesindeki değer, bunun için harcanan emek kavramına, farkında olmadan verilen önem,

f- Futbolun alt kültür, üst kültür gibi toplumsal kavram ve gerçekleri görece olarak yıkması, eş kültürlülük olgusunu, yine görece olarak egemen kılması,

g- Toplumdaki sınıfsal farklılıkları, yine görece olarak ortadan kaldırması ve her sınıftan insana (gelir dağılımındaki payları-üretimdeki rolleri ne olursa olsun), aynı ölçüde hitap ediyor olması,

h- Bireyin kendini ifade etmesindeki sorunların, grup davranışları nedeni ile aşılabilirliğindeki çekicilik.

ı- Futbolun, dünya platformunda her ulusa, “kuralları aynı olan”, eşit zeminlerde mücadele olanağı tanyor olması ve ulusal alanda, kendini ifade etme şansı vermesi gibi niteliklerdir (Topkaya, 1998: 7).

Bunları daha da çoğaltmak mümkündür. Bu kadarı bile futbolun, kitlesel olarak benimsenmesini açıklamaya yetmektedir. Futbol, bu kadar popüler olmasından ve kitleleri peşinden sürüklemesinden dolayı, hemen hemen her alanın içine çekilmek istenmiş ve değişik tanım ve yakıştırmalar yapılmıştır. Futbol; aslında sadece bir oyun, bir spor, ama aynı zamanda bağlayıcı ve kitlesel bir tutkudur. Kimine göre, çağdaş bir din; ya da halkın afyonu olarak tanımlanır. Ancak, son yıllarda futbolun aşağılanmasını doğru bulmayan, futbol evrenini bir popüler kültür alanı olarak ele alan çalışmalar, sosyoloji ve kültür eleştirisi konusunda, genişçe bir yer tutmaya başlamıştır.

5.1. Futbol Topluların Afyonu mu?

Dünyada ve ülkemizde, futbolun afyon olduğunu söyleyen, insanların vicdanlarını uyuşturan bir öge olduğuna inanan, birçok aydın vardır. Muhafazakar aydınların, bu konudaki aşağılamaları, aşırı futbol tutkusunun, bir batıl inanç olduğu savına dayanır. Her şeyi ile futbola inanmış olan halk kitleleri, kendilerine yakışan bir şekilde ayaklarıyla düşünmeye başlarlar. Bilinçaltılarında tatmin olurlar, bu aşamada hayvansı içgüdüler, insan mantığına hakim olur, cehalet kültürü ezer ve böylelikle ayak

takımının istediği gerçekleşmiş olur. Buna karşın, birçok sol görüşlü aydın, futbolun yığınların dinamizmini azalttığı ve devrimci güçlerini başka yöne kanalize ettiği için futbolu aşağılarlar (Galeano, 1998: 44).

Nitekim tarihte, kitleleri kadın ve sporla oyalayarak, yönettiğini ifade eden yöneticiler olmuştur. “Kitlelere, nasıl bir yöntemle, uzun süreli olarak hükmedebilirler?” sorusuna, “onları uyutarak” cevabını veren, siyaset bilimciler söz konusudur. Futbolun, kitlelerin topyekün bir şekilde denetlenmelerini, gerçek hayattan uzaklaştırılmalarını ve kültürel aptallar haline getirilmelerini sağlayan bir afyon olduğu ileri sürülmektedir (Erdoğan, 1993: 27). Marx’ın insanların acılarını, hiç değilse geçici olarak dindiren afyonlardan bahsederken, futbolu kastettiğini ileri süren sosyologlar vardır. İspanyol diktatör Salazar, diktatörlüğünün süresinin, uzun süre ayakta kalma nedenini 3 F formülü (Fiesta, Foda ve Futbol) ile açıklayan siyaset bilimciler olmuştur. Ayrıca, Franco’nun, Bernabeu stadyumu konusunda, “bana 150 bin kişilik bir uyku tulumu yapın” dediği, bilinmektedir (Sert, 2000: 31). Futbol, Latin Amerika’da, askeri diktatörlerin en önemli meşruiyet alanlarından birisini oluşturur. Romanya diktatörü Çavuşesku’nun takımı Steau Bükreş, bunlara örnek olarak gösterilebilir. Yöneticilerin kitleleri, ya bir aslan gibi, ya da bir tilki gibi yönettiğine dair, görüşler vardır. Siyaset bilimi literatüründe, kitleleri aslan gibi yöneten liderler, onlar üzerinde bir zor çemberi kurmakta ve zora dayalı bir yönetim icra etmektedirler. Halbuki, tilki gibi kurnaz yöneticiler, kitleleri deyim yerindeyse, kandırarak yönetmeyi yeğlerler. Bunların yönetim tarzı, çoğunlukla kitleleri oyalayıcı bir etkinlikte yönetmeye dayanmaktadır. Kitleleri oyalamak için kadın ve spor, bu tür yöneticiler tarafından etkin morfolojik araçlar olarak kullanılmaktadır. Michels, tilki gibi yöneten yöneticilerin, çoğunlukla başvurduğu yöntemlerden birinin, kitleleri geçim derdi ile başbaşa bırakmak olduğu tespitini yapmaktadır. Geniş kitleleri, geçim sıkıntısı ile bilinçli olarak baş başa bırakarak, onlar geçim kaygısı içindeyken, kendi saltanatlarını devam ettiren yöneticiler söz konusudur.

Futbol gibi kitlesel bir sporun, bu tür amaçlara açık bir tarafının olduğunu, kabul etmek gerekir. Ancak, böyle bir gerçek, futbolun da içinde yer aldığı, spor etkinliklerinin, hayatı oyun temeline dayandırdığını unutmamak gerekir. Spor, insanın sınırsız ihtirasını körelttiği için, teskin edici bir ruh dünyasını yaygınlaştırır. Böyle bir ruhun toplumda yaygınlaşması ile de, tüm işi, adeta bir “güneş ülkesi” yaratma çabası olan insan tipleri yok olur. Gerçekte ideolojiler ya da hayatın ideolojik kurgusu, insanı

uzun soluklu hedeflerinin peşinde sürüklemekte ve bazen bu yolda büyük maceralara sevk etmektedir. Oysa, sporun mantığı ile hayata uzun soluklu ihtiraslar hakim olamaz. Spor, sporcunun kazanma azmi ve isteğini ateşler, ancak bu istek, sınırlı bir zamana ayarlı olduğu için, kısa süreli olarak uyanır ve sürer. Spor, bu bakımdan, insanlarda mega projeleri, büyük idealleri vazedenden ihtirasları değil, kısa vadeli eğlendirici, şenlikli ihtirasları uyandırır (Çaha, 1999: 119).

Hayatı ideoloji temelinden hareketle kurgulayanlar, insanların çocuksu dünyasına fazla tahammül edemezler. Kitlelerin, bir spor takımının peşinde koşmasını anlamsız, oyalayıcı olarak kabul ederler. Sporun, bu kitleleri oyalayıcı özelliğinin insan kitlelerini ciddi konulardan uzaklaştırdığı yolunda şikayette bulunurlar. Bu yöndeki şikayetleri dile getiren insan sayısı, Türkiye’de de az değildir. Aslında, hayatı ciddiyet temeli üzerine oturtan ideolojilerin, öğretilerin, uzun vadeli olarak insanlığa ne bıraktığına baktığımız zaman, çok da iyimser bir manzara ile karşılaşmayız. Gelmiş geçmiş çağların en büyük sosyal projesi olan sosyalizm, fevkalade ciddi bir hayat kurgusuna dayanmaktaydı. Bu projeyi hayata geçirmeye çalışan liderler, halkın canına okumuşlardı. Bu proje uğruna milyonlarca insan, bir binanın harcı ve taşı gibi malzeme olarak kullanılmıştı. Milyonlarca insan iskeleti üzerine, insanlığı yeryüzü cennetine götürecek bir toplum projesi için uğraşıldı, ancak bu projenin 70 yıllık serüvenine bakıldığında, arkada sadece kitlelerin ruhuna sinmiş büyük bir acı ve ızdırab görülür (Çaha, 1999: 120).

Spor, 1980’li yıllarda, askeri yönetimin biraz da teşvik edici politikalarıyla kitlelerin ruhunu okşayacak bir sosyal etkinlik olarak, Türkiye’de geniş kitlelere yayılmaya başladı. 1980’li yılların öncesinde Türkiye’de kaba bir tasnifle iki tür insan tipinin olduğu görülmekteydi. Bunlardan birincisi, “ Sağcılık, Solculuk, İslamcılık” gibi ciddi meselelerin peşinde olan ciddi insanlardı. İkincisi ise, fazla ciddi olmayan, sporla, maçlarla oyalanan bir kitleydi. Birinci grup duvarlara yazılar yazmakta, Türkiye’yi adeta “kahrolsun” sloganlarıyla titretmekteydiler (Çaha, 1999: 120).

Birincilerin hayatları, ciddi meselelere ayrılmıştı, işleri çok ciddiydi; aşka, sevgiye, spora ayıracak vakitleri yoktu. Aslında bu insanların, başkalarını anlamaya ayıracak vakitleri de yoktu. Bu insanların işleri ciddiydi ve bunlar kafalarındaki projeyi gerçekleştirmek için geceleri uykularından feragat etmekte, kış mevsiminin dondurucu soğuklarına aldırılmamakta idiler. İkinci grupta yer alan, işleri fazla ciddiye almayan; Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş maçlarında, tezahürat yapan insanlardan oluşan

kitle, 1970'lerde sürdürdükleri yaşamlarını, günümüzde de devam ettirmektedirler. İşleri ciddi olan kitle, Türkiye'yi askeri yönetime teslim etmişlerdi. Bunun sonucunda, binlerce kişi öldürülmüş, ocakları sönmüş ve bir çok insan ceza evlerinde yaşamaya mahkum olmuştur (Çaha, 1999: 121).

Franco gitti, pek çok diktatör de gitti. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen, spor, hala bütün dünya için önemli ve çok popüler bir olay. Hala milyonlarca insan onunla ilgileniyor, onu önemsiyor. Söylendiği gibi, sadece azgelişmiş ülkelerin çokça ilgilendiği birşey değil. Avrupa bu işi, üçüncü dünya ülkelerinden ya da Türkiye'den çok daha ciddiye alıyor. Onda başarılı olmayı, iktisadi başarıyla eşdeğer görüyor (Kamış, 2002: 5).

Sonuç olarak, toplum yaşantısında var olan her şey, asıl amacının dışında, farklı amaçlarla kullanılabilir. Futbol da bu amaçla kullanılmıştır. Fakat bu olay, futbolun birey ve toplum açısından önemli işlevleri olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz.

5.2. Futbol Savaş mıdır?

Futbol, sadece bir oyun değil, birden fazla oyundur. Futbolda, oyun içinde oyun çoğalır. O kadar ki, bir anda, insanlık tarihinin bütün birikimleri; edebiyat, ayin, bilim, savaş, politika ve daha aklınıza ne geliyorsa, bu doksan dakikalık oyuna dahil olur ve oyunlaşır. Bu karmaşıklık hiç kuşkusuz, futbolu olduğundan daha cazip bir duruma getirir. Futbol ve sporu insanların, önceleri kendilerini koruma ve düşmana karşı güçlü olma maksadıyla yaptıkları bilinmektedir (Stemmler, 2000: 14).

Mücadele etmekle özdeşleşen futbol, bazen gerçek bir savaşa dönüşebiliyor ve o zaman, Azrail ile burun buruna gelmenin bir başka adı da, maça gitmek oluyor. Eskiden dinsel fanatizmin, ulusal coşkunun ve siyasal tutkunun görüldüğü yerlere, günümüzde futbol fanatizmi çöreklenmiş bulunmaktadır. Dinde, milliyetçilikte ve siyasette olduğu gibi, futbolda da şiddet olaylarının meydana gelmesi, tansiyonun bir anda yükselmesine neden olmaktadır (Öğün, 1999: 18).

Bazı kimseler topun, bir cini olduğuna ve insanların ruhlarının, bu cin tarafından ele geçirdiğine inanmaktadırlar. Öfkeden kuduran, ağzından köpükler saçan bir taraftarı gözümüzün önüne getirdiğimizde, bu inanç bize hiç de saçma görünmemektedir. Fakat, futbol sahalarında görülen şiddet olaylarının büyük bir kısmı, aslında futboldan kaynaklanmaktadır. 1969 yılında iki komşu Orta Amerika ülkesi, Honduras ile El Salvador, arasında bir savaş patlak vermişti. Bu iki yoksul ülkenin halkları, yüzyılı

aşkın bir süredir birbirinden nefret ettiklerinden, karşılaştıkları her türlü sorunun sorumlusu olarak, birbirilerini gösteriyorlardı. Honduralılara bakılırsa Salvadorlular, onların ekmeklerine göz dikmişlerdi. Salvadorlulara göre ise, ülkelerindeki işsizliğin ve açlığın sebebi, Honduralılardı. Her iki ülkenin halkı da birbirine düşman gözüyle bakarken, bu ülkelerde, birbiri ardından iktidara gelen diktatörler de bu düşmanlığı yaşatmak için ellerinden geleni yapıyorlardı (Kapuscinski, 2000: 17).

Bu savaşa, “futbol savaşı” adı verildi, çünkü, yangını, Tegucigalpa ve San Salvador statlarında çakan kıvılcımlar başlatmıştı. Dünya kupası elemelerinde çıkan kavgalarda, çok sayıda yaralanmalar ve ölümler olmuştu. Ertesi hafta iki ülke, karşılıklı olarak, diplomatik ilişkilerini kesmişlerdi. Honduras, kırsal kesiminde çalışan yüz bin Salvadorluyu topraklarından çıkarmış, bunun üzerine Salvador tankları Honduras sınırını geçmeye başlamıştı (Kapuscinski, 2000: 18).

Bir hafta süren savaşta, dört bin kişi ölmüştü. On iki binden fazla insan yaralanmış, elli bin kişi evini ve toprağını yitirmişti. Pek çok köy imha edilmişti (Kapuscinski, 2000: 176). Diktatörlükle idare edilen her iki ülkenin yöneticileri, Latin Amerika sisteminin yarattığı insanlardı ve yangına körükle gitmişlerdi. Tegucigalpa’ da halkın dilinden düşüremediği bir söz vardı: “Honduralı, eline bir odun parçası al ve bulduğun Salvadorluyu gebert!” Salvador’da da durum farklı değildi: “Bu barbarlara layık oldukları dersleri vermeliydi!”, her iki ülkenin çulsuz halkı birbirlerini boğarken, yöneticilerle toprak ağalarının burnu bile kanamamıştı (Galeano,1998: 27).

Öncelikle her futbol maçı, rekabet olmaktan çok, bir savaştır. Bu savaş, maç başlamadan önce yazılı ve görsel basında seyircilere ilan edilir. Gazeteler, bir hafta boyu haber başlıkları ve haber içeriği ile seyirciyi savaşa hazırlar. Futbol, yeryüzündeki muhtelif halkların milli duygularına tercüman olur. Tribünlerde ve asıl önemlisi sahada, 11 kişilik şortlu iki ordu, bazen bir semtin, bir kentin ya da bir ülkenin kılıcıdır. Kılıçlar çekilince, kıran kırana çarpışır. Tribünlerdeki çarpışmalar buna eklenir ve çarpışma, bizatihi bir ritüel olarak yaşanır. Her ne kadar, arada bir kan dökülse ve üzücü olaylar cereyan etse de, tribünler arası savaşlar, genel olarak hafif yaralanmalarla sonuçlanır (Öğün, 1999: 18).

Seyircilerin maça, döner bıçakları, sopa, ve demir getirmelerinin nedenleri anlaşılmalı değildir. Amaç, kendini korumak olsa, daha değişik ve etkili silahları getirebilirler. Sanki, maç başlamadan önce, futbolculara ve seyircilere psikolojik üstünlük sağlamak istercesine, görünen bu araçları yanlarına alırlar. Gerçek savaş

sahadadır. Komutan (teknik direktör) savaşa çıkılmadan önce, savaşçıların yerlerini (kalede, savunmada ve hücumda) belirler. Cephe girişinde (yedek kulübesinde) gazi olanın veya o gün iyi savaşamayanın yerine girecek savaşçılar ve lojistik destek sağlayan sıhhiye ve levazım birlikleri de hazırdır. Artık savaş için komutanlar, planlarını yapmış askerlerini alana sürmeye hazırdır. Yöneticiler, “Savaşı kazanmak için her şey mubahtır” derler. Sahadaki savaşçılar da bu söze uyarlar. Hakem görmeden yumruk, dirsek, tokat, tükürük, küfür,.....vb. futbol dışı hareketleri yaparlar. Hakem görmeden ne kadar çok yaparsa, o kadar profesyonel olur. Maç esnasında futbolcular, en ufak bir temas veya örselenmede yere düşer, kıvrınarak bağıırır. Onu görenler, ayağının veya herhangi bir yerinin kırıldığını sanırlar. Ama sıhhiye birlikleri sahaya girerek, ellerindeki sihirli spreyi sıkarak, savaşçıyı anında tedavi eder. 90 dakika boyunca futbolcular sahada, seyirciler tribünde, üstünlük kurmaya gayret gösterirler. Sahada tekmeler havada uçuşur, dirsekler, küfürler, tükürükler,...vb hepsi vardır. Şeklinde en ağır küfürleri savunmakta bir sakınca görmezler. Orada, küfür edebiyatının, ne derece zengin olduğuna şahit olunur. En fazla küfürden nasibini alan da hiç, şüphesiz maç idare eden hakemlerdir. Onlar da olmasa, hiçbir maç tamamlanamaz. Ama yine de toplum, ayinsel şekilde küfürlere devam eder ve böylece maç bittiği zaman, zaferi kazanmış olan taraftarlar, sahaya inerek, bu kahramanlık destanını yazanları omuzlarında gezdirirler. Seyirci, daha sonra sahadan sokaklara, sokaklardan caddelere yayılan coşku seliyle, sabahlara kadar eğlenir. Bu esnada televizyon kanalları, haber almak için bu olayı görüntülemeye çalışırlar. Kamerayı karşısında görenler, biraz daha coşku seline abartıyla katılırlar. Bu arada coşku seli, tabancaların ateşlenmesi ile magandaların piyasaya çıkması ile devam eder.

Ülkemizde futbol tarihinin en kanlı “savaşı,” 17 Eylül 1967 tarihinde, Kayseri Şehir Stadı’nda cereyan etmiştir. O yıl, ikinci ligde oynanan iki komşu ilin takımı, Kayserispor-Sivasspor’un maçında, tribünlerde çıkan çatışmada, çoğunluğu Sivas’tan gelen “Yiğido”lardan olmak üzere, 41 ölü ve 600 yaralı vardı. Başbakan Süleyman Demirel ve İçişleri Bakanı Faruk Sükan başta olmak üzere, bütün Türkiye adeta şok olmuştu. Stadın tribünlerinde, yan yana uzana 41 ceset, Anadolu’ya yayılan futbolun, alttan alta beslenen eski gerilimlerin, su yüzüne çıkması için mükemmel bir arena oluşturduğunun işaretiydi. İki il arasındaki mezhep bölünmesi, ekonomide Kayseri’nin Sivas’tan daha hızlı adımlarla gelişmesinin yarattığı haset duyguları, tutuşmaya hazır otlar gibi bir kıvılcım bekliyordu. Tezahüratın ardından, küfürleşmeler başlayıp sonra

havada taşlar uçuşanca, “yangın” çıktı: Olaylar geride 41 ceset bıraktı (Hürkan, 2000: 98).

Bir spor dalı olan futbolun amacı, dostluk ve kardeşliktir. Fakat ülkemizde ve dünyada durum pek öyle değildir. Yalnız 1996-97 sezonundaki birinci lig maçlarında, 27 olay meydana gelmiştir. Galatasaray, Leeds United karşılaşması öncesi, İstanbul’da iki İngiliz taraftarının öldürülmesinden sonra, 7 Nisan 2000 tarihli Star Gazetesinin başlığı “Two Size”, Güneş Gazetesinin ise, “İlk Şamarı Holiganlar Yedi” biçiminde dostluğa hiç yakışmayan tarzda yayınlanmıştı.

1993’de Valdona’nın hesaplarına göre, 15 yıl içerisinde Arjantin statlarında meydana gelen şiddet olaylarında ölenlerin sayısı, 100’ün üzerindedir. Valdona, şiddet olaylarının halkın, günlük yaşamından kaynaklandığını, sosyal adaletsizliklerle doğru orantılı olarak arttığını belirtmektedir. Valdona’nın bu açıklamasından birkaç ay sonra, Buenos Aires’sin Boca Juniors takımı, ezeli rakibi River Palataya, 2-0 yenilmişti. Maç sonrası Riverli iki taraftar kurşunlanarak öldürüldü. Olay sonrasında, genç bir Boca taraftarı, televizyon mikrofonuna şöyle diyordu; Şimdi 2-2 berabereyiz (Galeano, 1998: 203). Bu olaylardan sonra, futbola savaş diyenlere hak vermek gerekiyor.

Futbolun öyküsü, zevkten zorunluluğa uzanan hüznü bir öyküdür. Futbol, bir sanayi dalına dönüştüğü oranda, iş olsun diye oynandığı zamanki güzelliğinden, çok şeyler kaybetmiştir. Futbol işe yaramaz her ögeyi reddetmiştir. Kar getirmeyen her öge de işe yaramaz olarak kabul edilmiştir.

5.3. Futbol Din midir?

Sosyal bir olgu olan din, doğaüstü bir varlık ile toplum bireylerinin ilişkilerinden doğan davranışlardır (Kızılçelik, 1996: 147).

Durkheim, Tanrıya inanç ya da doğa üstü güçlere inanç gibi adet olan tanımının yıkıcı bir eleştirisinden sonra, dini şöyle tanımlar. “Din, yasaklanmış kutsal şeylerle ilgili inanç ve eylemlerin öyle dayanışmalı bir sistemidir ki, bu inanç ve eylemleri kabul edenleri, bir moral topluluk halinde birleştirir”.

Durkheim, din olgusunun ilkel biçimlerini analiz ettikten sonra, kendi kuramını ileri sürer. Durkheim’in kuramına göre;

- Dinin kaynağı ve objesi kolektif yaşam, diğer bir deyişle toplumun kendisidir.
- Din anlayışları, toplumun karakterlerinin sembolleridir.

- Kutsal yahut Tanrı, kişilik kazanmış toplumdan başka bir şey değildir.
- Toplum, bizde tanrısallık duygusu yaratır. Toplum aynı zamanda inançların ortaya çıkmasına da yardımcı olur. Çünkü birbirine yakın, birlikte yaşayan insanlar, tanrısallık olanı yaratma yeteneğine sahiptirler.
- Dinin en önemli toplumsal fonksiyonu, toplumsal dayanışma yaratmak, kuvvetlendirmek ve devamını sağlamaktır.
- Toplumlar devam ettikçe dinler de varlığını sürdürecektir (Kızılcelik, 1994: 210).

Durkheim, dine bu şekilde yaklaşırken, futbolun da bir din olduğunu ileri sürüp mukayese edenler de vardır. Kılıçbay'a göre; "futbol bir dindir, hem de en ekümenik, en yaygın, en kapsayıcı dindir. Futbolun azizleri, şehitleri, müminleri, kiliseleri, mezhepleri, tarikatları vardır. Futbolun rahipleri, tapınakları, manastırları, tekkeleri, zaviyeleri, ayinleri, kurban törenleri vardır. Futbol, doğduğu odayından, dünyaya yayılırken, bütün dinlerin yaptığını yaparak, hem eski dinlerin bazı öğelerini, hem de kendi öğretisi ile çakışsa bile, kitlelerin binlerce yıllık inanç patternlerinin asli öğelerini içine almıştır" (Kılıçbay, 1999: 26).

Hürkan ise; "Futbol bir dünya oyunu. Dünya "dini" demek daha mı doğru yoksa? Peygamberleri, "hazret"leri, kitabı, "ibadet"leri ve "mabet"leri... hepsi mevcut. Hele mabetleri... Maracana, Bernabeu, Wembley, Arena. Stade Français. Futbol dininin müminleri ibadetlerini bu mabetlerde yapıyorlar. Peygamberler ve hazretler burada doğuyor ve kayboluyorlar. Stadyumlar, başlı başına tarihi-kültürel-turistik mekanlar artık demektir (Hürkan, 2000: 180).

Galeona göre ise; "Futbol, dine ne yönüyle benzer? Birçok insanın ona inanmasıyla ve entelektüellerin ona kuşkuyla yaklaşmasıyla" benzemektedir (Galeona, 1998: 44).

Futbol asla bir din değildir, olamaz da. Fakat Durkheim'in kuramlarından biri olan toplumsal dayanışmayı yaratmak, güçlendirmek ve devam ettirmek futbolun özünde de vardır.

6. FUTBOLLA İLGİLİ SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Spor sosyolojisinde egemen olan görüş, Parsons'ın yapısal-işlevselcilik yaklaşımıdır. Bu yaklaşım kültürü, farklı toplumsal konumlar ve rollere bağlanan inançlar, değerler ve kurallar alanı olarak belirler. Pratikte bu düşünüş, ampirik kültür araştırmalarıyla desteklenmeye çalışılır. Yapısal - işlevselci yaklaşım kültürü, özellikle işçi sınıfı kültürünü, "boş vakit etkinliği" olarak niteler; spor ve politikayı birbirinden tamamiyle ayrı iki etkinlik alanı olarak sunar. Kültüre, ekonomik ve toplumsal değişimden çıkan gereksinimler ve baskılara, grupların ve toplumun uyumunda rol oynama görevi verir. Kısaca, bu görüşe göre kültür, modern endüstriye dayalı toplumun normal işlev üstlenmesinde rol oynar. Bu tanım içinde, spor kültürünün birbiriyle ilişkili, birbirini tamamlayan şu görevleri vardır. Kişiler için anlamlı bir etkinlik sağlar. Bu kültür kuralları, belirli koşullar içinde, kişilerin kendilerini ifade etmeye, gerginliklerini gidermeye, saldırganlıklarını bir kanalda kullanmalarına fırsat verir. Böyle bir işlev, kişilerin toplumsal yapıya uyumu ile ortak kural ve değerleri destekleyerek, toplumsal düzene istikrar getirir (Alemdar, 1994: 95).

Bu egemen görüşün yanında, tutucu kültür eleştircileri, kültür ve spor ilişkisi konusunu incelediklerinde, seçkin ve polemikçi bir tutum takınırlar. Sporun popülerliği ve kişilerin spora düşkünlüğü, patolojik tutku ve saplantı olarak, kültürel gerilemenin, çöküşün bir belirtisi ve kitlelerin bozulması olarak açıklanır.

Bazı Marksist araştırmacılar sporu, kapitalin istediği biçimde bir işgücünün üretilmesi yönünde, kaçınılmaz görev yaptığı ve kitleler için kapitalist toplumun egemen ideolojisiyle uyumlu bir öğretisi olduğu yolunda, bir açıklama getirirler. Bu araştırmacılar sporu, sınıf egemenliği ve sömürü sisteminin bir parçası, modern kapitalist toplumu yansıtan bir ayna gibi nitelerler. Bu Marksist geleneğin ötekilerden üstünlüğü, kültürü materyal ve dolayısıyla güç- üretim ilişkileri içinde ele almasındadır. Gerçekte spor örgütleri ve etkinlikleri, kapitalist düzenin sürekli kendini takviye etmek gereğini duyduğu bir mücadele alanıdır. Diğer alanlarda olduğu gibi düzen, bu alanda da egemenliğe sahiptir (Alemdar, 1994: 96).

Althusser'in yapısalcı yaklaşımı, eleştirci kültürel yaklaşımları, büyük ölçüde etkilemiştir. Althusser, sporu eğitim, dil ve sanat, din, iletişim araçları, aile, sendikalar ve siyâsî partiler gibi kurumlar, örgütlerle birlikte, devletin ideolojik aygıtı olarak niteler: Bu aygıtta ideoloji saklanır ve "yaşanan durum" olur. Bu yaşanan durumda ideoloji, modern kapitalist toplumsal ilişkileri yeniden üretme görevi görür. Kişiler,

üretim biçimi tarafından belirlenen yapısal ilişkilerin taşıyıcısıdır. Kişiler, ilerici veya gerici olabilir, durumlarının farkında olabilirler, fakat yine de sistemin ideolojik üslerini taşıyan ajanlardır. Althusser, modern spora karakterini kazandıran ideolojileri bireysel rekabetçilik, şovenizm, milliyetçilik ve seks olarak niteler. Althusser bunları, belli tarih ve toplumsal ilişkiler konumu içinde değil, evrensel fakat soyut kavramlar olarak tanımlar. Böyle bir tespitte spor gibi kurumlar, etkin toplumsal denetim kanallarıdır. Böylesi bir denetim, egemen ideolojinin bütünselliğine karşıt ideolojilere yer bırakmaz (Alemdar, 1994: 97).

Bizim görüşümüze göre, spora toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilecek, halkın denetimi için kullanılacak (Örneğin, Arjantin'de 1980' lerde yapıldığı gibi), bir işlev yüklenmiştir. Yani spor; birlik, dirlik, vatan, millet, gibi kavramlar aracılığıyla, kitlesel bir işlev görür. Aynı zamanda spor, egemen etkinliklere karşı mücadele eden görüş ve karşı etkinlikleri de beraberinde getirir (Örneğin, Şili' de belli bir takıma karşı galibiyeti, düzenin egemenliği altında ezilen kitlelerin, egemen güçlere karşı bir zafer olarak kutlaması gibi). Diğer bir örnek: Trabzonspor gibi, önceleri taşralı sayılan bir takımın, egemenlik süren üç İstanbul takımına karşı zaferi, bunun kutlanması veya üzüntüsü, hem belli bir egemenliğin kırılması olarak, hem de egemenliğin, birkaç elde yaygınlaşmasının belirtisi olarak açıklanabilir. Trabzonspor'un ve benzeri başka takımların, bu gelişme ve değişimin yaygınlaşması sonucunda, yerel özellikleri ve ilişkileri, nasıl yeniden biçimlendirdiği ve ticârileştiirdiği de ilginç bir örnek olarak gösterilebilir. Spor etkinliklerini, sadece bir toplumsal uyum ya da kişisel ifadeyi, gereksinimleri doyuran bir araç gibi açıklamak, epey yüzeyde kalır. Bu tür açıklama, ki okullarda ve popüler kitaplarda gördüğümüz açıklamadır. Toplumdaki bölünmeleri, farklılık ve çatışmaları, güç eşitsizliğini görmemezlikten gelir. Gerçekte bu bölünme, farklılık, çatışma ve güç eşitsizlikleri, sporda da kendini gösterir. Aynı şekilde, sporun ve onun rolünün, kitlelerin toplumsal düzene uydurulmasında, bir araç olarak açıklanması da yeterli değildir. Çünkü, bu tür bir açıklama, örneğin Frankfurt Okulu geleneği veya Herbert Marcuse biçimi yaklaşım, kişileri, haddinden fazla direniş yeteneğinden yoksun; edilgin, alıcı ve istenilen yönde karşılık verici olarak kabul eder (Alemdar, 1994: 98).

Kitleler, direniş olanakları ve araçlarından büyük ölçüde yoksun olabilirler. Bu ne ideolojinin, ne de toplumsal çatışmaların sonu demektir. Eğer bu tür yenilgiye

kötümser yaklaşım, doğru olsaydı, bırakın az gelişmiş ülkelerde görülen direnişleri, gelişmiş denen ülkelerdeki direniş ve kültürel ürünler de olmazdı.

Kısaca, spor toplumsal düzenin güç yapılarının gerekli koşullarından biridir. Ve spor-güç ilişkisinin üretilmesi, bu ilişkinin günlük alışlagelmiş eylemleri içinde gizlenmektedir. Bir başka deyişle, her alanda olduğu gibi sporda da sürekli egemenlik mücadelesi verilmektedir.

6.1. Bir Sosyal Bütünleşme Alanı Olarak Futbol

Spora duyulan ihtiyaç, onun kişisel ve toplumsal olarak sağladığı faydalardan ileri gelmektedir. Kişisel yönden: fiziki sağlık gelişiminin yaratılması, ruh sağlığının kazandırılması, insanın sosyalleştirilmesi, yaratıcılık, kişisel beceri ve yeteneğinin geliştirilmesi, çalışma başarısı ve iş verimine etkisi, ekonomik hareketlilik, insanı mutlu etmesi, toplumsal yönden ise, toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlaması, demokratik toplum yaratılması, spora duyulan ihtiyacın nedenlerinden bazılarını oluşturmaktadır (Bucher, 1972: 273 - Jenney, 1956: 18 - Corbin, 1970: 70 - Tezcan, 1982: 29 - Erkan, 1985: 16 - Köknel, 1993: 349 - Karaküçük, 1995: 80).

Spor yapanların ve izleyenlerin içinde, toplumun her kesiminden insanlar bir arada bulunabilmektedir. Bugünkü toplumlarda, değişik bir çok faktör, insanları birbirinden ayırmaktadır. Irk, milliyet, din, mezhep, sosyal konum, eğitim, kültür ve ekonomik farklılıklar bu ayırım gruplarından bazılarını oluşturmaktadır. Bu gruplar arasında, çeşitli şiddet derecesinde olan sürekli bir çatışma, toplumların rahatsızlık kaynaklarından biridir.

Sportif faaliyetler, gruplar arasındaki bu çatışmanın azaltılmasında, önemli roller oynamaktadırlar. Spor aktivitelerinde sosyal, ekonomik ve eğitim farkları ortadan kalkar ya da önemsizleşir. Her kesimden insan, ortak zevkleri doğrultusundaki aktivitelerde bir araya gelirler ve ortak uğraşılarda bulunurlar. Faaliyetler, her kesimden olan bu insanların birbirlerini tanımalarına, dostluklar kurmalarına, ortak amaçlar etrafında birleşmelerine imkan hazırlar.

Bir futbol takımını oluşturan sporcuların etnik kökeni, ırkı, dini, sosyal ve kültürel durumu, eğitim düzeyi ya da ekonomik yönü, faaliyete katılanların hiçbirisi için ön planda önemsenmeyen unsurlardır. Takımını oluşturan ve her kesimden oluşan sporcuların, ortaklaşa yaptıkları ve dikkatlerini öncelikle yoğunlaştırdıkları konu, futbol etkinliğinin kendisidir. Bu durum, bütün spor takımlarında olduğu gibi, onları izlemeye

gelen seyircilerde de aynıdır. Yani, bir sportif müsabakayı izlemeye gelen seyirciler ve takım içinde bir öğretim üyesi ile bir işçi, bir fabrikatörle tamirci ya da farklı ırklardan olan, ayrı dine veya ayrı siyasi görüşlere sahip kişiler, bir araya gelebilmekte, aynı saflarda ve şartlarda etkinlikte bulunmaktadır. Bu durum, toplum hayatının niteliğini belirtmekte ve toplumun moral değerlerini yükseltmektedir (Karaküçük, 1995: 86).

6.2. Bir Sosyal Çatışma Alanı Olarak Futbol

Genel olarak çatışma kuramı, fonksiyonalist kuramların bir alternatifi olarak geliştirilmiştir. Fonksiyonalizm, politik olarak muhafazakar bir nitelik sergilediğinden ve de statik yapı üzerinde yoğunlaştığından dolayı, sosyal değişmeyi açıklamada yetersiz kalmıştır. Ayrıca, fonksiyonalistler, sosyal çatışmanın yeterli bir analizini yapmamışlardır. Böylece, sosyologların çoğu, yapı ile birlikte çatışma ile ilgilenerek, fonksiyonalizmin problemini çözmeye çalışmışlardır. Organik, yapısalcı, fonksiyonalist kuramların aksine, çatışma kuramı toplumu, temel maddi gereksinimler ve kaynaklar için mücadele eden, zıt grupların bir sistemi olarak görür (Kızılçelik, 1996: 214).

Çatışma, iki veya daha çok kişi veya grubun, bir diğerini ortadan kaldırmaya veya etkisizleştirmeye çabaladığı bir etkileşim formudur (Fichter, 1990: 113).

Yukardaki tanımlarda geçen mücadele, rekabet ve uyum gibi özellikler, sporun özünde vardır. Bu özellikler, futbolda daha da ön plana çıkar. Çünkü futbol, mücadeleyi değil, kazanmayı yüceltir. Bu mücadele, hiçbir zaman sınıflar arası çatışmaya dönüşmemiş ve bahsedilen özelliklerinden dolayı, sosyal çatışma aracı olmamıştır. Sporu bir çatışma aracı olarak düşünmek, gerçek amacını anlayamamaktır. Sporda temel ilke, sosyal ilişkileri geliştirmek ve barışçı eğilimleri yoğunlaştırmaktır. Spor, toplumların gelişme süreçlerinde, hiçbir zaman sınıflar arası çatışma alanı olmamıştır. Her ne kadar 1974 yılında, El Salvador ile Honduras arasında çıkan savaşın kıvılcımı, bir futbol maçı sonrası atılmışsa da, bu bir istisnadır (Erkal, 1998: 198).

Futbol maçlarının analizini yapan Dinçer, bir makalesinde, "Sloganların birkaçı Türkiye'nin sporda nereye geldiğini göstermiyor mu?" diye sormaktadır. Bu maçı alcaz, başka yolu yok!', 'Ölmeye ölmeye ölmeye geldik', 'Burası ..... buradan çıkış yok', Hakeme, teknik adama, futbolcuya, birbirinden iğrenç küfürleri saymak, tribünden yabancı cisim atmak, sahadakini yaralamak, artık sıradan eylemler haline geldi demektedir. Teknik adama, hakeme, futbolculara saldırmak, tribünleri yakmak, sandalyeleri kırmak, artık sıkça rastlanan çatışma türleridir. Birçok yönetim, yine kendi

yarattığı amigolara teslim olurken, polis hatır gönüle, taraftar gibi seyretme durumuna zorlanmakta, görev yapanlar yuhalanmaktadır... Avrupa'da, tel örgülerin kaldırıldığı son dünya kupasından bu yana, bizde herhangi bir değişimin mümkün olmadığı ters gelişmenin nedeni, fanatik yönetim, yazar ve taraftarlardır” diyerek futbol ortamındaki çatışmaya ve çatışma nedenlerine göndermede bulunmaktadır (Dinçer, 2000: 6).

6.2.1. Futbolda Sapma

Futbol, belirli bir oyun alanı içerisinde, belirli sayıda oyuncunun katılımıyla, oyun kuralları gereği el, kol harici, vücudun diğer organları kullanılarak, sonucu kalelere atılan ve yenilen gollerin belirlediği bir spordur. Her oyunun kuralları olduğu gibi, futbolun da kuralları vardır. Futbolda amaç yenmektir. Yenmek veya yenilmemek için bu kuralların dışında yapılan her hareket, futboldan sapmadır.

Bu davranışların bazıları, toplum tarafından hoş görülürken, bazıları kınanmakta, bazıları da suç olarak, yasal yaptırımlar ile cezalandırılmaktadır.

Spor olgusundan kaynaklanan, istenmeyen olaylar veya sapmalar, genellikle küfür, holiganlık, doping, ceza ve izdihama neden olmak gibi olaylardır. Bu olayların oluşmasında, futbolcuların, hakemlerin, antrenörlerin, idarecilerin ve seyircilerin tek tek veya ortaklaşa katkıları vardır.

6.2.2. Futbolcularda Sapma Davranışları

Futbolcularda sapma davranışları; kasti faul, tekme, doping, karşı takım futbolcularına tükürmek, küfretmek, dirsekle vurmak, hakemi veya taraftarları yanıltmak gibi, kural dışı hareketler oluşturur.

Kasti faul yapmayı, hakem fark ederse, sarı veya kırmızı kartlarla cezalandırır. Bu gibi faullerle, futbol hayatı biten birçok sporcu vardır. Şansı olanlar da tekrar sahaya dönebilir.

Doping yapmak; performansını arttırmak ve eşitliği ortadan kaldırmak amacına yönelik olarak uygulanmaktadır. Doping, bir sporcunun başarı düzeyini artırmak için birtakım kimyasal ilaç ve türevlerini kullanmaktır. Bu, haksız bir rekabete neden olmakla beraber, sporcunun fizyolojik ve psikolojik rahatsızlığına da neden olmaktadır. Doping etkisi yapan ilaçlar yasaklanmıştır. Rakip oyuncuların, moral ve motivasyonunu bozmak için yapılan başka hareketler arasında, hakem görmeden, futbolcuların yüzüne tükürmek, küfür etmek veya el-kol hareketiyle tahrik etmek sayılabilir. Bu olay, hareket

veya eylemler, TV yakın çekimleri ile daha yakından incelenmektedir. Günümüzde yakın TV çekimleri sayesinde, hakemin görmediği eylem veya olaylar nedeniyle, futbolculara ceza verilebilmektedir.

Futbolcularda görülen bir başka sapma davranışı ise, hakem ve seyirciyi yanıltmak için yapılan hareketlerdir. Hakemi yanıltmak, genellikle ceza sahası içerisinde gol atamayacağını anlayınca, düşerek, haksız penaltı kazanmak isteği gibi hareketlerdir. Bu konuda adı çıkmış öyle sporcular vardır ki, hakem, düşürülse dahi, o oyuncuyu yaptığından dolayı kandırılmak kuşkusuyla, penaltıyı vermemektedir.

Futbolcu, hayatını futbol oynayarak kazanır. Onların, her hafta formda olması beklenir. Bir maçta, gününde olmayan veya formsuz olan futbolcu, ikili mücadelelerde yere düştüğü zaman, rakip oyuncunun, ona faul yaptığı hissini seyircilere vermek için, abartılı bir şekilde kıvranarak, faul beklentisi içerisine girer. Burada seyircilere ve teknik heyete, “Bana faul yapıldığı için oynayamıyorum.” mesajını verme çabası söz konusudur.

6.2.3. Hakemlerde Sapma

Ülkemizde ki en zor mesleklerden biri de hakemliktir. Her hafta binlerce kişi tarafından küfür edilmesinin ötesinde, akşamları TV’lerde, tekrar tekrar seyredilerek, maçtaki hatalarının ortaya çıkarılması, hakemleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Bir hakemin, bireysel çıkarı karşılığı, futbol karşılaşmasını bir takım lehine yöneteceğine inanmamakla birlikte, halk arasında şike konusunda, yaygın bir kanaat söz konusudur. Tribünlerde, “hakemi satın aldık”, “devre arsında işi bağladık” gibi söylentilere sık rastlanır. Aynı şey, çoğu zaman karşı takım için de söylenmektedir. Hakemin, kasti olarak bir takım lehine maç yönetmesi, sapma olarak değerlendirilir. Bununla birlikte, dört büyüklerin, Anadolu takımları ile yaptıkları maçlarda, büyükleri kolladığı veya onların taraftarı olduğu söylenen, hakemler de vardır.

Maç boyu, gereksiz hakaretlere maruz kalan hakemlerin dikkatsizlik, bilgisizlik ile vermiş oldukları yanlış kararları ayıklamak, mümkün değildir. Bunları, yüksek hakem kurulları denetler.

6.2.4. İdareci ve Antrenörlerde Sapma

İdareci ve antrenörlerin, sapma davranışları arasında, maçları kazanmak uğruna onların futbol hayatlarını tehlikeye atarak, futbolcuların haberi olmadan, kendilerine

doping etkisi yapan kimyasal maddeler vermeleri ve bunun yanında, basına, seyircileri tahrik edici açıklamalar yapmaları ve futbolu çatışmalı bir arenaya çevirmeye çabalamaları gibi davranışlar zikredilebilir.

6.2.5. Seyircilerde Görülen Sapma

Müsabakayı izlemeye gelen seyircilerin, maç boyunca, takımları lehine yapmış olduğu tezahüratlar, karşı takım veya hakeme yapılan hakaretler ve karşı takım seyircisine yönelik sataşmalar ve kışkırtmalar, bir çeşit boşalma ve rahatlama işlevi olarak görülmektedir. Bu tezahüratlar, maçın önemine göre şekil alır. Seyircilerin çoğunun, bu tezahüratlara katıldığı görülmektedir. Seyircilerin sapma davranışları arasında en sık rastlanılanı, küfür etmektir.

6.2.6. Küfür

Şiddet ile ilgili tanımlamalar ve gruplamalar, genel anlamda, bütün şiddet eylemlerini konu alsa da, asıl olarak bunlar, fiziksel yıkıcılık potansiyeli yüksek olan şiddet eylemleri bazında değerlendirilir. Sonuçları itibariyle, hafif sayılabilecek şiddet eylemleri üzerinde pek kafa yorulmaz, bu arada, üzerinde pek durulmayan en ilginç şiddet eylemi de, kuşkusuz küfürdür (Can, 1992: 40).

Özellikle bir grup seyircinin, karşı takım oyuncularını, rakiplerini, karşı takım taraftarlarını ve hakemleri muhatap alarak, dışarıdan sözle, el işaretleriyle rahatsız etmesidir. Küfür, önemli değerlere saygısızlık ederek, muhatabın maneviyatında geçici veya kalıcı etki bırakan, zaman zaman onu, karşı tepkiye sokmayı da hedefleyerek, aşağılamayı da amaçlayan bir davranıştır (Erkal, 1998: 161).

Daha çok hakemlere, seyircinin topluca hakareti şeklinde tezahür eden küfür, bir rahatlama olarak, küfür eden tarafından psikolojik meşruiyete tabi tutulan ve en önemlisi de değer çöküşüne işaret eden bir davranıştır. Küfür konusundaki bu vurdumduymaz tavır, daha derinde, bazı önlemleri de uygulamaya koymaktan geri durmaz. Bugün, saldırı dozu birazcık artmış sert siyasi demeçlerin bile ayıplanması, bir tür gerilik sayılırken, maalesef seyircilerin topluca mukaddes değerleri hedef alan (anne, eş, çocuk vs.), kişinin şahsiyetini ahlaksızlığa indirgeyen küfürler, oldukça fazladır. Bugüne kadar, toplu küfürlerden dolayı, eski hakemlerden Serdar ÇAKMAN, oynanmakta olan maçı iptal ederek, seyirciye ceza vermiştir (Erkal, 1998: 161).

Küfür, eylemci açısından, en az zararlı atlatılabilecek, buna karşılık, ifade gücü son derece yüksek bir şiddet eylemi olarak görülmektedir. Fiziksel yıkıcılık potansiyeli olmamakla birlikte, çoğu durumda, karşı-şiddeti fazlasıyla doğurmasından da anlaşılacağı gibi, son derece tehditkar olabilmektedir. Bundan dolayıdır ki, küfür bir şiddet eylemidir. Önceleri, psikolojik bir rahatlama olarak görülen ve fazla üzerinde durulmayan küfür, basının bazı spor yazarlarını rahatsız etmesi sonucunda, artık sorgulanmaya başlanmıştır.

Spordan sorumlu devlet bakanı Fikret ÜNLÜ ile içişleri bakanı Saadettin TANTAN, tribün anarşisine son vermek ve küfrü önlemek amacıyla, mini bir zirvede bir araya gelmişlerdi. Yine spordan sorumlu devlet bakanı Fikret ÜNLÜ' nün gayret ve çabalarıyla, stat anarşisine ve küfüre, önlem alabilmek için, üniversitelerin beden eğitimi bölümleriyle ve yetkilileriyle, Ankara'da TEDAŞ tesislerinde bir toplantı yaparak, çözüm aranmıştır. Maçlarda yapılan küfürler, toplumun her kesimini rahatsız etmektedir. Bu konu, televizyonlarda ve gazetelerde tartışılarak, bazı önlemler alınmak istenmektedir. Bu konuda ilk ciddi önlemi, Futbol Federasyonu hakemler kanalıyla almıştır. Her maçta, koro halinde küfür varsa, hakeme anons ettirme, eğer küfür devam ederse, maçı tatil etme hakkı verilmiştir.

6.3. BİR KİMLİK İNŞA ALANI OLARAK FUTBOL

6.3.1. Futbol ve Özdeşleşme

Özdeşleşme, (İdentification, aidiyet) çocukluğun erken dönemlerinde, aile ve çevreyi algılama ve aile üyelerini takiple başlayan, daha ileri yaşlarda sistemleşerek, kişilik oluşmasında yer alan, önemli bir sosyal süreçtir. Bu süreç her ne kadar psikolojik bir anlam taşısa da, sürecin oluşumu, psiko-sosyal ve sosyolojik bir ortam içinde gerçekleşmektedir (Erkal 1988: 147).

Sporda özdeşleşme, bir kişinin, bir sporcuya veya bir takıma benzemeye çalışması, onu taklit etmesi, onun gibi düşünmeye ve davranmaya gayret göstermesidir. Futbolun getirdiği aidiyet ise, tutulan takımlar ve onun şahsında yaşanan, kentle ilgili bir gerçektir (Doğan, 1999: 80). Bu yüzden, bir taşralının, üç büyük (Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş) takımdan birinin taraftarı olmasında, potansiyel bir kent özlemi düşüncesi, yer almaktadır denilebilir.

Bir kişinin, bir sporcuyla veya takımla özdeşleşmesi, erken yaşlarda daha kolay olmaktadır. Bu konuda yapılan alıştırmaların hemen hemen hepsi, görüş birliği içerisindedir (Smith, 1981: 27). Genç taraftar, beğendiği bir sporcunun veya takımın posterini odasına, dolabına asmaktadır. Bu genç, onun gibi hareket etmeye ve davranışlarını ona benzetmeye çalışır. Kendisini, onların bir parçası olarak görür. Öyle ki, onlara yapılan hakareti, kendisine yapılmış sayar; onların yenilmesini, kendi yenilmesi ve umutlarının yok olması olarak algılar. Buna örnek olarak, 1995 / 96 futbol sezonunda, Trabzonspor'un Fenerbahçe'ye 2-1 yenilerek, şampiyonluk umudunu yitirmesinden sonra, 27 yaşındaki Mehmet Dalman ve 12 yaşındaki Hüsnü Civelek'in, intihar etmeleri gösterilebilir.

Taraftarın, futbol takımlarıyla kurdukları özdeşlikte, mensubiyetler kadar, bizzat futbol oyunundaki figürlerin, günlük yaşam tarzına benzer roller üstlenmeleri yatmaktadır. Çünkü, futbolda adam tutma, alan kapatma, söz konusu olduğunda, oyuncular, kurallar izin versin ya da vermesin, kıyasıya birbirlerine girmektedirler. Toplumsal yaşamın doğasını oluşturan statü ve roller arasında, böyle bir mücadele, böyle bir etkileşimin yer aldığı, göz önüne alındığında, taraftarların, futbol oyununa gösterdiği teveccühün, toplumsal arka planı aralanmış olur (Doğan, 1999: 75).

Özdeşleşmenin en önemli belirtisi, "biz" ve "onlar" grubudur. Taraftar, kendi takımını, biz; başkalarını, onlar olarak görür. Bir taraftar için başarı galibiyettir. Ulusal takımlarda, farklı takım taraftarı, biz duygusunu, farklı şekilde yaşayarak, ulusla özdeşleşir. Yani Galatasaray, Fenerbahçe veya Beşiktaşlı olanlar, ulusal takımın maçlarında, tek yürek halinde onu desteklerler. Burada, milli duygular, takımın önüne geçer. Popüler futbol kültürü, milli kimliklerin oluşmasında, çeşitli biçimlerde katkıda bulunur (Erdoğan, 1993: 27).

6.3.2. Spor ve Milliyetçilik

Fransız ihtilâli sonrasında, Osmanlı bünyesinde yayılan milliyetçilik akımı ile parçalanma noktasına gelen imparatorluk içinde yaşayan azınlıklardan, futbolu öğrenen Türkler, onlarla maç yapabilmek için, tamamen Türklerden oluşan futbol takımı kurma çabaları içindeydiler.

Bu çabalar sonucunda, Türk takımları, önceleri kapatılma tehlikesi ile korkutulduğu için, İngiliz ismi olan, Black Stocking Football Club (siyah çoraplar) adıyla, daha sonra Kadıköy kulüp olarak kurulmuştur.

Birinci dünya savaşı esnasında, işgal kuvvetlerinin takımını yenen Fenerbahçe, General Horrigton kupasını kazanmıştı. Bu galibiyet, işgal kuvvetlerine karşı kazanılmış zafer gibi kutlandı. İstanbul'daki Türk seyircisi, o anki ezilmişlik içinde, bu galibiyeti millî birlik ve beraberlik duygusu içinde kutlamışlardı. Türk futboluyla beraber, seyirciler arasındaki birlik, beraber olma duygusu gelişmiş, bu bazen bir semtin, bir ilin veya bir ülkenin birlik duygusuna çevrilmiştir (Kozanoğlu, 1990: 141).

İstanbul'da başlayan futbola milliyetçilik duyguları, zamanla Anadolu'ya yayılarak gelişmiştir. Futbol değişti, sloganlar değişti, seyirci değişti, yıllar geçtikçe işin rengi değişti, Fakat 1923'de Türk'ün yüzünü güldüren heyecan, futbolda artarak devam etti. Bunun, bir çok sosyolojik ve psikolojik sebeplerinden bahsedilebilir. Fransız ihtilâli ile Osmanlı'da çıkan milletçilik akımları, diğer ulusların, Türkler üzerindeki karalama hareketlerinden rahatsızlığını bildiriyordu. Bir anlamda onların yenilgisi ile Türk kimliğinin varlığı tescil ediliyordu.

Türkler, kendi ülkelerinde kendilerine sarf edilen bu sözlerden rahatsız olduklarından, bir eziklik içinde yaşıyorlardı. Bu rahatsızlığı giderebilecek hiçbir gelişme de yoktu, ülkelerinin geleceğini karanlık görüyorlardı. Bir galibiyet, onların özgüvenlerini yeniden kazanmalarını sağlamıştı.

Sporun, özellikle futbolun, gerek Türkiye'de gerekse başka ülkelerde, millî kimliklerin yeniden oluşmasına, ihmal edilmez bir katkı oluşturduğu bilinmektedir. Genelde, spor popüler kültürü ve özellikle popüler futbol kültürü, milli kimliklerin yeniden oluşmasına katkıda bulunur (Erdoğan, 1993: 21).

Son zamanlarda millî takımın, özellikle Galatasaray'ın Avrupa'da almış olduğu başarılı sonuçlardan sonra, "millî birlik ve beraberliğin her defasında teyit edilmesine" neden olmuştur. Popüler medya, resmî ve özel kanallar, Galatasaray'ın başarısını, "Avrupa'ya dersini verdiğimiz," milli bir moral kaynağı bulduğumuz türünde yansıtmışlardır. Sokak ve caddeleri, ritüelistik / karnavalesk bir manzaraya büründüren bu millî katarsis hali, futbol ile Türk milliyetçiliği arasında, öteden beri kurula gelen, toplumsal-semiyotik ilişkinin yeniden canlanmasıdır (Erdoğan, 1993: 23).

Türk millî kimliği ve Türk milliyetçiliği ile futbol kültürü arasındaki eklemlenme ve temsil ilişkileri, birikim çevresinde de tartışma konusu olmuştur. Bu dergi yazarlarından Erdoğan "sporu, toplumsal sınıflar arası bir mücadele alanı olarak tanımlayarak, anlam, kod, değer ve mitlerin iletildiği, yeniden üretildiği, tecrübe edildiği, anlamlandırma sisteminin bir parçası olarak spor (özellikle de futbol),

toplumsal sınıfların “yapılaşmasında”, milli kimliklerin kuruluşunda, etkin, saldırgan, güçlü erkeklik mitinin isimleşmesinde, çilecilik ve hazcılık gibi bedene ilişkin ahlâkî kategorilerin vücut bulmasında, ihmal edilmez bir katkıya sahiptir.”demektedir.

6.3.3. Yerel ve Bölgesel Milliyetçilik

Yakın bir geçmişte, üçüncü lig futbol takımlarının oluşmasıyla, her il hatta büyük ilçeler, kendi takımlarını kurmaya başlamışlardır. Türkiye’nin, özellikle son yirmi yılında iktidar olanlar Güney Doğudaki halkın, “bölücü ve yıkıcı” faaliyetlerden uzak durmaları için desteklenerek, Siirt’ten Kızıltepe’ye, Batman’dan Cudi’ye, her yerin profesyonel takımını kurmasına zemin hazırlamıştır.

Bir zamanlar hemen herkes, İstanbul’ un üç büyük takımını tutardı: Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray. Günümüzde de bu egemen olan bir gerçek. Örneğin, neden Ankaralılar bu üç büyüğü tutarlar, bunun anlamı, ezen veya ezilme olanağı daha fazla olanla, kendini bağdaştırma mı, yenilenle, ezilenle, kaybedenle kendini bir tutmama, yenenin, ezenin, galip gelenin, yanında olma ve böylece psikolojik doyum elde etme mi? Taraftarlar, bunun gerçek anlamını tam olarak bilmemektedirler. Sorduğunuz kişiler ise, yanıt bulamamaktadırlar. Dine inanç gibi bir şey; küçüklükten bu yana Fenerbahçeli, kısaca öyle başladığı için öyle. Gerçekte takım tutma, ve bunda fanatiklik, kazanma-kaybetme, yenme-yenilme, gurur duyma - üzülmeye, alay etme - alay edilme, kendi sömürüsüne, kendinin psikolojik tatminler elde etmesi için katılma ve bundan haz duyma, kendini eşleştirdiğin/bağdaştırdığın bir şeyin üstünlüğünden zevk alma gibi hisler ve tutumlarla ilgili olabilir. Fakat bugün, üç büyükleri tutma yanında, yerel takımı destekleme de yaygın hale gelmiştir. Eskiden çoğunlukla seyirciler, üç İstanbul takımının yanında, kendi yerel ve bölgesel takımlarını da tutardı. Örneğin; Ankaralılar Ankara gücü veya Gençlerbirliği’ni, Adanalılar Adanaspor’u, Kayserliler Kayserispor’u tuttıkları gibi. Bu günkü toplumda futbol, yerelciliğin / bölgeliliğin açığa çıkmasına, gelişmesine yol açmıştır.

6.4. Küresel Bir Gerçeklik Alanı Olarak Futbol

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen her yerde her alandaki değişimi ifade etmek için kullanılan bir sözcük haline gelmiştir. Ünlü sosyolog Burger’in deyimiyle, Alman kömür endüstrisindeki gerilemeden, Japon gençlerin cinsel alışkanlıklarını açıklamaya kadar, geniş bir alanda

kullanılmaktadır. Burger'in görüşlerine paralel bir biçimde, adeta geçmiş ve geleceğin kapılarını açacak anahtar bir kavram olarak görülen küreselleşme, "parolaya dönüşmüş moda bir deyim" olarak değerlendirilmektedir. Kavram olarak, "küresel" (global) sözcüklerinin kökeni 400 yıl öncesine gitse de, "küreselleşme" (globalization), oldukça yenidir. İlk olarak 1960'larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980'lerde sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Maksimum bilgi.com, 2001-2002).

İspanya öğrenciler sendikasının, kapitalist küreselleşme karşıtı harekete ilişkin olarak hazırladığı bir eğitim broşüründe, küreselleşme şu şekilde tanımlanmaktadır: "Farklı ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin, her bir ulusal ekonominin değerine bağlı olduğu bir dünya ekonomisi yaratma noktasına dek genişlemesidir." Hiçbir ülke, kendine yeterli değildir, hepsi de ürünlerini, diğer ülkelerle değişime sokma ihtiyacı duyar. Potansiyel olarak, ekonominin uyumlu bir biçimde, uluslararası ölçekte planlanmasının temelini oluşturacağı için, bütünleşmiş bir dünya ekonomisinin yükselmesi, aslında zorunlu olarak, olumsuz birşey değildir. Sosyal adalete ve üretim araçlarının (fabrikalar, teknoloji, sermaye) ortak mülkiyetine dayalı bir ekonomik sistemde, bu, insanlık için görülmedik bir ileri adıma olanak tanımaktadır. Fakat kapitalist sistem, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve her bir kapitalistin, en yüksek karı elde etmeye çalışmasına dayanır. Bu da gelişmeyi olanaksız kılar ve dünyadaki insanların çoğunun yaşam standartları düşerken, küçük bir azınlığın, muazzam ölçüde zenginleştiği bir durum yaratır (Marksit.com/Kureselleşme.html).

Küreselleşme, Sovyetler Birliği ile birlikte, iktisadi ve sosyal alanda marksizmin üretim verimliliği alanında, serbest piyasa ekonomisinin çok gerisinde kalması ile çökmesi de bilgisayar, iletişim uyduları, faks ve cep telefonu gibi araçların, bir yandan üretim verim hesabını çok kolaylaştırması; öte yandan da mal, hizmet ve sermaye alanlarındaki işlemlerin çok çabuklaşması suretiyle, piyasaların birbiriyle gittikçe iç içe girmesi sonucunda, ülkelerin birbirine son derece yakınlaşmış olması olgusu olarak tanımlanabilir (Kırca, 2000: 12).

Küreselleşme kuramı, küresel çaplı bir kültürel sistemin ortaya çıkışını inceler. Bu kurama göre, küresel kültürü ortaya çıkaran çok çeşitli toplumsal ve kültürel gelişmeler şöyle sıralanabilir: Dünya çapında uydu enformasyonu sisteminin varlığı; küresel tüketim ve tüketimcilik kalıplarının ortaya çıkması; kozmopolit yaşam tarzlarının gelişmesi; olimpiyat oyunları, futbolda dünya kupası ve uluslararası tenis turnuvaları gibi spor dallarının gelişmesi; ulus devletin hakimiyetinin gerilemesi;

küresel bir askeri sistemin ortaya çıkması; AIDS gibi tüm dünyaya yayılan sağlık sorunlarıyla karşılaşılması; Birleşmiş Milletler gibi dünya çapında siyasal sistemlerin kurulması; Marksizm gibi küresel siyasal hareketlerin yayılması; insan hakları kavramının kapsamının genişlemesi ve dünya dinleri arasındaki karmaşık etkileşimler. Daha da önemlisi, küresellik, dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamaktadır ve küreselleşme bu doğrultuda, “bir bütün olarak dünyanın somut yapılaşması” şeklinde, yani “dünya”nın sürekli yeniden kurulan bir çevre olduğu düşüncesinin, küresel düzeyde yayılması ekseninde tarif edilmiştir. Küreselleşmenin herhalde en özlü tanımı, “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların, bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç” (Marshall, 1999: 449) şeklinde yapılabilir.

Çağımıza damgasını vuran küreselleşme ve beraberinde getirdiği yoğun uluslararası rekabetin sonuçlarından biri de, çalışma hayatının, değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla, giderek esnekleşmesidir. Başta bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmeler olmak üzere, bir dizi karmaşık faktörün etkileşimiyle ortaya çıkarak, hızlı yayılan küreselleşme olgusu ve yoğun uluslararası rekabet, sporu da etkileyerek, başarıyı küresel ölçekte gündeme getirmiştir.

Geride bıraktığımız yüzyılın son çeyreğinde, ivme kazanarak süregelen değişim süreci, yaşadığımız dünya şartlarını değiştirmiştir. Bu değişim sürecinin doğal bir sonucu, bilgi ve buna paralel olarak da iletişim teknolojilerinin, hızlı ve sürekli olarak gelişme göstermesidir.

Özellikle haberleşme teknolojisindeki gelişmelerden dolayı ülkeler, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olayları, anında herkese ulaştırabilecek imkanlara ve alt yapıya kavuşmuştur. Bundan dolayı dünya küçülmüş, insanlar ve kültürler birbirleriyle tanışmış, haber ve konular küreselleşmiştir.

Küreselleşme olgusunun, ekonomiden başlayarak, ulusal sınırları ve milli kimlikleri tehdit eder bir hale dönüşeceği beklentisi, bazı tereddütleri de beraberinde getirmiş; milli devletin varlığı, ülkenin bağımsızlığı, milli sınırların korunması, milli kültürün yaşatılması gibi temel kavramlarda, yüksek duyarlılıkların oluşmasına yol açmıştır.

Dünyanın önde gelen yönelim araştırmacıları da bu kaygıları paylaşmakta, daha 21.yüzyıla başlamadan önce, bu kaygıları şöyle dile getirmektedirler: “Yaşam

tarzlarımız ne denli güzelleşirse, köklü değerlere, dil, sanat ve edebiyatta da o denli bağlanırsınız. Dış dünyalarımız birbirlerine yaklaştıkça, iç dünyalarımıza özgü geleneklerin değerleri artacaktır” (Turgut, 2001: 150).

Sporun kitleleşme sürecinin, 1950’li yıllardan sonra hızlandığı bilinmektedir. Futbol, “kültürel yayılma”nın en hızlı örneklerinden biridir. Bu yayılma, XIX. yüzyılın sonlarında İngiltere’den başlamıştır. Futbol, buradan bütün Batı ülkelerine ve üçüncü dünyaya doğru yayılmıştır. Futbolun yayılması, cazibesinin yanında, farklı amaçlarla da kullanılmasından kaynaklanılmıştır denilebilir.

Futbolun, günümüzde ulusal sınırları aşan kuralları ve bunun yanı sıra yönetim biçimi ya da ideolojisi ne olursa olsun, herhangi bir ülkeyi dışlamayan kültürel yaygınlığı ile futbolun globalleşmesi olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Modern dünyada spor, global biçimde gerçekleşmekte ve artık, lokal sportif faaliyetleri büyük ölçüde görülmez kılmaktadır. Spor bu yönüyle, globalleşme sürecine de büyük bir katkı sağlamakta, insanları aynı kurallar etrafında buluşturmakta, aynı heyecanı televizyon ekranlarından, bütün dünyaya yaymakta ve bir ulusun sporcularını adeta bütün dünyaya mal edebilmektedir (Çaha, 2000: 123).

6.5. Futbol Ve Kültür

İnsan toplumlarını, diğer canlı topluluklarından ayıran başlıca öge, kültürdür. İnsanların, toplum içinde yaşamasından ortaya çıkan karmaşık bütün, kültürü oluşturur. Yapısının karmaşıklığı nedeniyle, çeşitli yanları olan bu kavramın, değişik anlamları olduğu kadar, birbirinden çok farklı tanımları da vardır (Çeçen, 1996: 83).

Bir toplumun yaşama tarzı diye nitelendirilen ve bilgi, inanç, gelenek örf, adet, sanat, ahlak, araç-gereç teknik gibi maddi ve maddi olmayan unsurlardan oluşan karmaşık bütüne, kültür denir (Kızılçelik, 1996: 338). Tylor, kültürü şöyle tanımlamıştır: “Toplumun bir üyesi olarak insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat, moral, hukuk, alışkı ve diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütün” (Fichter, 1990: 122). Tylor’a göre kültür, insanın yarattığı ve geliştirip, kendilerinden sonrakilere aktarılmak üzere, gelecek kuşaklara öğrettiği her şeyi kapsamaktadır. Tylor’ın, “kültür” ve “uygarlık” terimlerini, eş anlamda kullandığı görülmektedir. Oysa, zamanla kültür ve uygarlık kavramları ayrılmış, uygarlığın, evrimsel niteliğini korumasına karşılık, kültür, bir yaşam biçimi olarak nitelenmiş, bu anlamda, en ilkel

toplumların da çok karmaşık bir kültüre sahip olabilecekleri anlaşılmıştır (Yetim, 2000: 139).

Sosyolojiye göre kültür, insanların doğuştan ölünceye kadar öğrenmiş oldukları, kaynağı insan ve toplum olan, ayrıca toplumda ortaklaşa paylaşılan bütün davranış kalıpları ve alışkanlıklardır. Buna göre kültür, toplum içindeki her türlü bilgiyi, alışkanlığı, değer ölçülerini, genel durum, görüş ve zihniyet ile her türlü davranış biçimlerini kapsar. Bu çerçevede, insan ve toplum tarafından yapılan ya da gerçekleştirilen herşey birer kültür elamanı sayılır (Kızılçelik, 1996: 338).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi, insanlığın yaşantısında olan her şey, onun kültüründendir. Spor da bir kültür ürünüdür. O, insanlığın varoluşundan beri hayatına girmiş ve önemini attırarak günümüze kadar süregelmiştir.

Çağımız ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin, en yoğun olarak yaşandığı bir çağdır. Her sosyal kurum gibi, spor da bu gelişme ve değişimlerden, büyük çapta etkilenmektedir. Spor, sosyal ve dinamik karakteri ile kitlelerin büyük çapta ilgisini çekmekte, sağlığın simgesi, barışın, dostluğun ve kültürel yaklaşmanın odak noktası olarak kabul edilmektedir. Spor sektöründeki büyük gelişmeler, sporun ideal ve amaçlarında, büyük çaplı değişiklikler meydana getirmiştir. Çağımızın modern toplumlarının kültüründe spor, artık bir boş zaman uğraşısı, bir sağlık ve zinde kalma aracı, bir oyun, eğlence olma özelliğinin ötesinde, büyük bir ekonomik sektör olarak, gelir kapısı, reklam, ticari beklenti, uluslararası propaganda aracı, milli bütünlüğün simgesi, eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır (Yetim, 2000: 143).

Sporun, popüler kültür ürünü olarak ele alındığı ve bu ürünün, kitlelerin onayı alınarak, kitle iletişim araçlarından sunulduğu görülmektedir. Pazar ekonomisi anlayışının, bu araçlara egemen olması, sporun sosyo-kültürel yapıya uygun kullanılmasını doğurmuştur. Popüler kültür, seçkin kültürün karşısında yer alması nedeniyle, ticari amaçlı ve yaygın olma özelliği ile tanımlanmaktadır (Öztürk, 1998: 86).

6.5.1. Türklerde Futbol Kültürü

Türklerin günlük hayatta oynadıkları oyunlar konusunda, Kaşgarlı Mahmut'un, "Divan-ü Lügati-t Türk"ün de bilgiler vardır. Bu eser, XI. Yüzyıldaki Türk dünyasını anlatsa da, ondan önce var olan kültürlerle de dikkat çekmektedir. Eserde, "Tepük" isimli bir oyundan bahsedilmektedir. Kaşgarlı, "yumak" (yuvarlanmak) mastarının, çeşitli şekillerine örnek olarak verdiği cümlelerde: Adam top yuvarladı, onlar

birbirleriyle top yuvarlaştı. O (bir başkasına) top yuvarladı, onlar birbiriyle top yuvarlamak istedi gibi, ifadeler yer almaktadır ki, burada genellikle yuvarlanmak, oynanan bir nevi tip oyununun varlığından bahsedilebilir. Bu cümlelerden, topun yaygınlığını anlamak mümkün olmakta ise de, top ile oynanan oyunların şekli ve kuralları hakkında, detaylı bilgi elde etmek mümkün görünmemektedir. Çocuk oyunları arasında belirtilen, “tepük” oyunu tarzında bir oyununun, büyükler tarafından da oynanmış olması, ihtimalden uzak değilse de, bu konuda divan’a dayanarak, kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Divan’da yarışma karakterli olarak, atla oynanan bir top oyunu olan çevğan (çöğen, polo) dan da bahsedilmektedir (Güven, 1999: 106).

Osmanlılarda, top oyunlarının destek görmemesinde rol oynayan çok karakteristik bir özellik ile ilgili şu tespit yapılabilir: Halen Anadolu’nun pek çok yerinde, bize, batıdan ve öncelikle gayri Müslim azınlıklar vasıtasıyla gelmiş olması, futbola yönelik ilginin, az olmasında önemli bir rol oynamıştır, denilebilir. Osmanlı gayri Müslimleri, kendi aralarında oluşturdukları takım ve kulüplerde, futbol oynamaya başladılar. 1875 yılında Selanik’de ve 1877’de İzmir’de Futbol, azınlıkların oynadıkları, Müslümanların da seyrettikleri bir oyun olarak dikkat çekti. 1894 yılında azınlıklar tarafından, Football Club Smyrna (İzmir Futbol Kulübü) adı altında, ilk kulüp kuruldu (Güven, 1999: 107). Daha sonra, 1899’da İstanbul’da, İngilizler arasında bir Rugby-Association takımı kuruldu. İlk Türk Kulübü, 1901 yılında Bahriyeli Fuat Bey tarafından, Siyah Çoraplar adı altında kuruldu (Karaman, 1995: 672). Daha sonra Galatasaray, Beşiktaş ve Fenerbahçe kulüplerinin kurulduğu görüldü. Kısaca, Türklere futbol, İzmir’de doğdu, İstanbul’da gelişti, oradan da Anadolu’ya yayıldı denilebilir.

6.5.2. Kitle Kültürü

Kitle ve kitle kültürü ile ilgili sosyolojik yorumların, 19. yüzyıldan itibaren başladığı görülmektedir. Bu yorumların başlangıç noktasını, toplumsal bağlar ve bu bağların biçiminde meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. 20.yüzyılın başlarında ise, kitle iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerden dolayı, kitleleşme konusundaki araştırmalar, geniş bir alana yayılmıştır. Kitle toplumu ve kitle kültürü kuramının gelişimi, Marxist eleştirmenlerle özdeşleştirilen kötümser yorumlar ve endüstri sonrası topluma ilişkin daha iyimser ve yeni sosyolojik kuramlar çerçevesinde incelenecektir.

Sosyolojideki kitle kavramı, geniş bir coğrafi alana yayılmış, bireyler bütünü nitelemektedir. Bu tanıma göre, bir kentte yaşayanlar, radyo dinleyicileri, gazete

okuyucuları, birer kitle oluşturmaktadır. Burada, kitle kavramı ile kalabalık kavramının, birbirinden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Bir kentte yaşayanların, radyo dinleyicilerinin veya belli bir gazeteyi okuyanların, birbirleriyle fiziki bir ilişkide bulunmaları şart değildir. Ancak, kalabalık olgusu, mutlaka aynı mekanı paylaşma ve fiziki ilişkide bulunma zorunluluğu getirmemektedir (Fichter, 1990: 44). Kalabalığı oluşturan üyeleri, duygusal bağlarla birlikte gerçekleştirilen eylemleri ve karizmatik nitelikleri, birbirine bağlamaktadır.

Sosyolojideki pek çok kavramda karşılaşılan, çelişkili anlam ve değerlendirmeler, kitle kavramında da karşımıza çıkmaktadır. Kitle, kimi zaman yığın ve sürü gibi olumsuz bir anlamda, kimi zaman da işçi, köylü gibi sıfatlarla olumlu anlamda kullanılır. Sosyolojik yönden kitle kavramı, belirli toplumsal bağları, belirli etkileşim ve davranış biçimlerini dile getirmektedir. İletişim bilimi açısından anlamı, biraz farklılık göstermektedir. Kitle iletişimi denildiğinde, daha çok, mesajın, kitlesel olarak dağılımını, akla getirmektedir.

Her toplumsal dönüşüm, beraberinde yeni birtakım değerler getirmektedir. Bir yandan geleceğin teknolojik çekiciliği, diğer yandan geçmişin nostaljisi arasında sıkışıp kalan, 19.Yüzyıl insanının duyduğu öfkeye tercüman olan aydın, Nietzsche'dir. Aslında, 19.Yüzyıl aydınınının kimlik belgesi, "öfkedir" denilebilir. Öfke; Nietzsche'de keskin bir eleştirel bilince dönüşmüştür. "Güç iradesi" adlı eserinde, en şiddetli eleştirilerini, "sürü" adını verdiği kitleye yöneltir ve geleceği, "nihilizmin yükselişi" olarak tanımlar. Nietzsche'nin, nihilizmin yükselişi kavramıyla kastettiği, değerlerdeki yıpranmadır. Nihilizm, patolojik bir ara durumun ifadesi olmaktadır (Swingewood, 1996: 21). 19.yüzyıldaki kitle, eleştirilerinin temelinde, Avrupa'da değişen değerler bulunmaktadır. Ancak, bu değişimin somut örneği ise, 1789 Fransız İhtilalidir. 20.yüzyıldaki, kitle eleştirilerinin somut örnekleri arasında ise, 1917 Sovyet devrimi ve Almanya'daki Nazi hareketi zikredilebilir.

1930'lu yılların Avrupa'sındaki, toplumsal değişmelerin bilincinde olan düşünürlerden biri de, Ortega y Gasset'dir. Kitle konusunu yorumlayan, "Kitlelerin İsyanı" adlı eseri, Franco rejiminin ve iç savaştan önceki İspanya'nın durumunu, açık bir biçimde yansıtır. Ona göre, çağın en önemli toplumsal gerçeği olan kitlelerin, toplumsal iktidarı ele geçirmeleri, insanların karşılaşılabilecekleri, en büyük bunalımı geçirmekte olduklarının ifadesidir. Bu bunalıma Gasset, kitlelerin isyanı adını vermektedir. Onun teorisinde toplum, iki dinamik öğeden oluşmaktadır: Azınlıklar ve

kitleler. Kitle kavramıyla da, sıradan insanlar kastedilmektedir. Gasset'ye göre bu iki grup, "güçlük ve görevleri üst üste yığarak, kendi varlıklarından büyük talepte bulunurlar" ve yaşadıkları anı, hayat diye kabul ederler, mükemmellik yolunda, hiçbir gayret göstermezler (Gasset, 1996: 11).

19.yüzyılın önemli düşünce adamlarından biri olan Le Bon, "Kitlelerin Psikolojisi" adlı eserini, 1895 yılında yayınladı. Ona göre, kitle kavramının sıradan anlamı; uluslar, milletler, cinsiyetler ve kendilerini bir araya toplayan rastlantılardan bağımsız bireyler topluluğuna işaret etmektedir (Le Bon, 1997: 19). Psikolojik açıdan ise, belli durumlarda, topluluk halinde bulunan bireylerin, tek başlarına buldukları durumdan değişik bir özellik sergilemelerini açıklar. Kitle kavramı, kalabalıklar içindeki bireyin davranışlarında, önemli değişmelerin meydana geldiğini ima etmektedir. Kalabalık, farklı bir niteliğe sahiptir. Ve bu nitelik, kalabalığı oluşturan bireylerin niteliklerinden farklıdır.

Le Bon'a göre, bireyler, bir araya geldikleri zaman, kalabalık haline dönüşürler. Bu dönüşüm, "kişilik üstü" bir varlık ortaya çıkarır. Bu yeni varlık, ortak bir ruha sahiptir. Kalabalık içindeki bireyin psikolojik hali de, yalnız insanın psikolojik durumundan çok farklı özellikler gösterir. Kalabalığın sahip olduğu ortak ruh hali, bireyleri kalabalık içinde, değişik biçimde düşünmeye ve davranmaya zorlar. Kitle, tek bir varlık haline gelir ve "kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu'na tabi olur" (Le Bon, 1997: 20).

Kitle iletişim araçlarıyla oluşturulan, yönlendirilen, doğal olmayan, kitle kültürünü tanımlamaktadır (Kızılcı, 1996: 323). Kitle kültürünü, "halka ait" anlamında bir kavram olarak kullanan yaklaşımlar, genel olarak, kitle kültürüne olumlu bakmaktadır. Bundan da anlaşılacağı üzere, çoğulculuk kavramının, modern toplum kavramı üzerinde, demokratik denetimin sağlanabildiği düşünülmektedir. Kitle kültürü eleştirmenlerinin iddialarının tersine, halkın istek ve ihtiyaçlarının şeffaflığı varsayımına dayanarak, "halk bunu istiyor" diyerek, eleştirel olmayan yaklaşımlar da vardır. Bu görüşü ileri sürenler arasında, Edward Shils ve Daniel Bell yer almaktadır. Edward Shils, kitle kültürüne yöneltilen eleştirileri, faşizm ve tüketim kapitalizmi karşısında, Avrupa Marksist hareketinin uğradığı yenilgiye bağlamaktadır. Kitle toplumu eleştirilerinin Avrupa deneyiminden değil, Frankfurt Okuluna mensup düşünürlerin Amerika'da yaşadıkları sürgünden kaynaklandığını, iddia etmektedir (Swingewood, 1996: 41).

Kitle kültürüne bir başka eleştirisi de Frankfurt okulundan gelmiştir. Bunlara göre kitle kültürü, beyin yıkama, boş bir oyalama ve her açıdan sosyal problemlerden uzaklaşmada, kapitalizmin çıkarlarına hizmet etmektedir. Tamamen “güdüp yönetme” kuramı olarak açıklanır (Özbek, 1999: 72).

6.5.3. Popüler Kültür

Günümüzde, kitle iletişim araçlarının, kültür üretme işlevini üstlendiği, kültürün ise, bir ürün olarak hazırlanıp sunulduğu, bir toplumsal yaşam söz konusudur. Kültürün, bu araçlardan üretilmesi, kültür endüstrisi ve buna bağlı olarak, popüler kültür eleştirilerini de yoğunlaştırmaktadır. Özellikle toplumsal değerleri, inançları, sembolleri kullanarak yaratılan ürünlerin, toplumlarda uyum ya da benzetmeye yol açmasının sakıncaları, popüler kültür eleştirilerinin, odak noktasını oluşturmaktadır. Başta Frankfurt Okulu teorisyenleri olmak üzere, popüler kültürden duyulan endişe tek tip, standartlaşmış mesajların manipülasyon, güçünden kaynaklanmaktadır. Bireyler, popüler kültürün egemenliğine girerek, bireysel kimliklerini kaybedeceklerine ve böylece toplumun demokratik bir yapıdan, totaliter bir yapıya dönüşeceğine inanmaktadırlar (Burcu, 1999: 318).

Buna karşı, popüler kültüre olumlu yaklaşanlar da vardır. Williams, ticârî, siyâsî yapılar, piyasa kuralları ve resmî eğitim aracılığıyla kitleselleştiren bir popüler kültürü yadsımamakla birlikte, onun, kendi kaynaklarından da yararlanması nedeniyle, toplum tarafından onaylandığını ve kitleleri bağımlı duruma getirdiğini vurgular (Abraham, 1993: 251).

Popülerleri, halka ait anlamında bir kavram olarak kullanan yaklaşımlar, genel olarak popüler kültüre olumlu bakmaktadır. Bir yanda, kitle kültürü eleştirmenlerinin iddialarının tersine, halkın istek ve ihtiyaçlarının şeffaflığı varsayımına dayanarak ve “halk bunu istiyor; popüler olan haklıdır” diyerek, özellikle popüler kültür ürünlerini ve popüler yargıları her zaman olumlayan, eleştirel olmayan yaklaşımlar da söz konusudur (Özbek, 1999: 84).

Popüler kültür, toplumdaki pek çok bireyin, kültürel ve eğlenceye yönelik aktivitelerini tanımlar. Spor, özellikle toplum bilimlerinde, bir ya da daha fazla yapıda bulunabilme özelliğini taşıdığından, popüler kültürün bir parçasıdır. Aynı zamanda spor, üretildiği, tekrar şekillendirildiği ve sıradan iletişim sistemleri ile arındırılabilirdiğinden, genel anlamda, kültürün bir parçasıdır. Yüksek kültür (seçkin

kültür) ise, klasik müzik, bale, tiyatro, şiir ve güzel sanatlarla ilgilenir. Geleneksel olarak yüksek kültür, üst sınıf veya iyi eğitilmiş toplumsal elit, batılı ülkelerde yer etmiştir. Yüksek kültür, özellikle daha geniş bir kültürün parçasıdır, fakat nüfusun göreceli olarak, daha küçük bir parçasını bağlar. Bu anlamda yüksek kültür, çoğunluk kültürüne göre, bir alt kültür durumundadır (Bulgu, 1996: 27).

Sporun, popüler kültür ürünü olarak ele alındığı ve bu ürünün, kitlelerin onayı alınarak, kitle iletişim araçlarından sunulduğu görülmektedir. Pazar ekonomisi anlayışının, bu araçlara da egemen olması, sporun, sosyal ve kültürel yapıya uygun kullanılmasını doğurmuştur. Popüler kültür, seçkin kültürün karşıt kutbunda yer alması nedeni ile, ticari amaçlı ve yaygın olma özelliği ile tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte, popüler-seçkin kültür ikiliği, kültürel ürünlerin, sanatsal nitelikte olup olmamasına bağlanmaktadır. Her dönemde, genel estetik yanı ağır basan kültürel ürünler yanında, gündelik yaşamı vurgulayan ürünler de bulunmaktadır. Bu nedenle, yaygın olma özelliği ile popüler kültür, geniş alanda, bir gündelik yaşamın kültürü olarak tanımlanır. Yüksek kültür, toplumda davranışların, zevklerin ve entelektüelin gelişme uğraşdır. Bir kültürün fiziksel kalitesi, toplumsal, entelektüel, yüksek ahlâkî değerleri ile tanımlanır. Ancak, bir toplum içindeki ırk, cinsiyet ve sınıf ayrılıkları nedeniyle halk kitlelerinin, yaşamlarını kaliteli kılacak faaliyetler içinde yer almaları mümkün değildir. Bu nedenle halk kitleleri, popüler kültür olarak sunulan spor ve müzik olaylarına, daha çok ilgi göstermektedir. Spor, kültürün bir parçası olarak, hem ondan etkilenmekte, hem de popülerliği nedeni ile onu etkileyebilmektedir. Sporun, bireysel bir uğraş olmanın ötesinde, toplumsal bir nitelik kazanmasına bağlı olarak spor giyim, insanların günlük giyim kuşamı arasında yer almaya, ünlü sporcuların konuşma ve hareketleri, geleneksel insan ilişkileri içerisinde kullanılmaya başlamıştır. Sporcuların, başarılı hareketler sonrasındaki sevinç gösterileri ve haykırıışları, normal yaşam içindeki sevindirici durumlarda kullanılır olmuştur. Yine de spor, kitle kültürü ile karşılaştırıldığında, bir alt kültür durumundadır.

Alt kültür, dil, gelenek, değerler ve sosyal normlar gibi, bazı özellikler açısından, içinde yaşadıkları toplumun kültüründen, farklılıklar gösteren insan gruplarının yaşam biçimini tanımlamaktadır. Dünya üzerinde, kültürel temas ve etkileşimler sonucunda, bugün hiçbir insan topluluğu, tamamıyla tek bir kültür örüntüsünün bütünlüğü içerisinde kalmamaktadır. Spor müsabakaları, kültürel teması gerçekleştiren organizasyonlar içinde yer almaktadırlar. Özellikle, belli bir süre devam

eden turnuvalar, dünya şampiyonaları, olimpiyat oyunları, düzenledikleri yerlerin yemek yeme alışkanlıkları, halk oyunları, halk müziği, târihî ve turistik yerlerinin tanıtılmasına da olanak verdiğiinden, değişik kültürlerin tanınması için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Amatör ve meslekî alt kültürlerin pek çoğu, kabul edilebilir toplumsal tavır yapıları içerir. Yetmişli yıllara kadar spor ve sporcuların tavırları, örnek toplumsal tavırlar olarak görülmüş ve kabul edilmiştir. Gençlik, spora yönelmeleri için teşvik edilmiş; spor, aykırı tavırlara karşı (suça, uyuşturucular, sokak çetelerine vb.) bir savunma mekanizması olarak görülmüştür. Ancak, spor içinde giderek, şiddet, doping, şike vb. aykırı tavırlara rastlanması, bu konunun yeniden sorgulanması gereğini ortaya koymuştur. Spor, reklam, rekabet ve ticari yönü dolayısıyla, hızla yayılırken, kâr amacının ön plana çıkması ile toplumların korumaya çalıştığı, kültürel değerlerine zarar verici aykırı davranışlar da, giderek artmaya başlamıştır (Öztürk, 1998: 88).

6.5.4. Tüketici Kültürü

Tüketici kültürü genellikle, yukarıdan aşağı empoze edilen, halkın sessizce kabul edip, etkinlikleriyle yaşatıp sürdürdüğü bir yaşam biçimi olarak tanımlanır. Bu tür ilişki de, özellikle Amerika gibi ülkelerde, büyük sermayenin pazarı denetim zorluğu ve zorunluluk sonucu giriştiği çok kapsamlı reklam etkinlikleri sonucunda, tüketicinin ilişkideki denetimini en aza indirmiştir. Bu süreci açıklamada kullanılan dil, ne tür bir dil olursa olsun, örneğin Frankfurt Okulunun, total denetim dili veya daha yumuşak “tüketicilerin reklamlar yoluyla kazanılması”, sonuçta önemli olan pazarda, sadece üretim değil, tüketim denetiminin sağlanması gereği ve bunun gerçekleştirilmesi çabasıdır. Sporun burada kullanılmasıyla, satılan-sporun kendisi dahil-gençlik, güzellik, çekicilik, enerji, sağlamlık, hareket, heyecan, macera, özgürlük, lüks, zevk alma, eğlence, kısaca, “işte bu iyi hayat” dedirten şeylerdir. Satılan mallar ise, örneğin temizlik tozları, sabunlar, araba, dışarıda tatil, moda, giyim, yeme-içme, kozmetik türünden şeylerdir. Toplumsal ilgi, sadece belli siyasi ideolojik çıkarlara uygun olduğu zaman, ortaya atılır. Diğer zamanlar yok sayılır. Örneğin, reklamlarla önüne sürülen her şeyi tüketip şişmanlayan Amerikalılara, “diyet yapmaları”, diyet endüstrisinde yatırımı olan endüstriler tarafından, sürekli empozé edilmektedir. Amaç, insanların açlık, yiyecek üretimi ve dağıtımını sorunlarına çözüm gibi, insanlığın ortak sorunları değil, kişilerin vücutlarının öne çıkarılması; en önemlisi; yeni, daha yeni, en sağlıklı diyerek,

tüketim ürünlerini, yeni ambalajlarla yeniden pazarlayıp, daha çok üretimi sağlamaktır (Alemdar, 1994: 88).

6.6. Bir Eğlence Sektörü Olarak Futbol

Boş zamanları doldurmak amacıyla yapılan çeşitli faaliyetlerden biri de eğlencedir. Bunu kısaca neşeli, hoşça vakit geçirmek ve bu amaçla yapılan bir dizi iş olarak tanımlayabiliriz. Genelde eğlencenin içinde oyun vardır. Eğlence, ilkel toplumlardan bu yana varolan ve devam eden bir olgudur. Eğlence oyunun, ne zaman başladığı ve ne zaman geliştiği tam olarak bilinmemekle birlikte, ilk çağlardaki geleneksel toplumlara kadar uzandığı, tahmin edilmektedir. İlk insan, mücadele etme isteğine bağlı olarak, güçlü gördüğü olayları ve özellikleri, taklit etmek suretiyle, avantajlı duruma geçmeye çalışmıştır. Çevreye uyum ve hayatını idame ettirme zorunluluğundan, vahşi hayvanlardan kaçma ve av peşinde koşmaları, zamanla oyunlaştırmıştır. Örneğin; Eskimoların bir halk oyununda, ayı balığına nasıl yaklaşıldığı ve avlandığı yansıtılmaktadır (Hazar, 1997: 5).

Önceleri avlanma, dini tören ve şenlikle gelişen oyun, zamanla tüm insan hayatına girmiştir. Günlük hayatımıza değişik isim ve şekillerle giren oyun, bazen bir şans, bazen bir mücadele, bazen de boş zaman değerlendirme etkinliğine dönüşmüştür. Oyun, çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin boş zamanlarında sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan bir eylemdir (Boratav, 1984: 232). Oyun, insanların bedensel ve zihinsel yeteneklerini geliştirme amacını güden, hesap, dikkat, rastlantı ve beceriye dayanan, aynı zamanda da haz veren bir tür yarıştır (Seyrek, 1991: 2). Oyun, fiziksel ve zihinsel yeteneklerle, sosyal uyum ve duygusal olgunluğu geliştirmek amacıyla, gerçek hayattan farklı bir ortamda yapılan, sonunda maddi bir çıkar sağlamayan, kendine özgü belirli kurallara sahip, sınırlandırılmış yer ve zaman içinde süren, gönüllü katılım yoluyla, toplumsal grup oluşturan ve katılanları tümüyle etkisi altında tutan eğlenceli bir etkinliktir (Tamer, 1982: 36).

Eğlence ve oyunun, bağımsız, başlı başına bir faaliyet olarak ortaya çıkışı, kapitalizmin gelişmesiyle olmuştur. Kapitalizmin öncesi dönemlerde, üretimdeki verimsizliğin ve düzensizliğin sonucu, iş saatleri ile boş zaman, kesin olarak birbirinden ayrılmamıştı ve iç içeydi. Kapitalizmin başlangıcında ve onu izleyen uzunca bir dönemde, iş günü, uzun saatlerden oluşuyordu. Buna karşılık alınan ücret, temel ihtiyaç maddelerinin bile alınmasına yetmiyordu (Eken, 1976: 42). Daha iyi yaşam şartları

isteyen ve düzene karşı oluşan muhalefetin, giderek genişlemesi üzerine, kitleleri oyalamak, bilinçli sınıf mücadelesinden uzaklaştırmak, onlara yapay doyumlar sağlamak amacıyla, yeni eğlence biçimleri yaratılmış, bunlara, geniş bir yaygınlık kazandırılmıştır. Örneğin, Roma'da büyük stadyumlarda, Gladyatör dövüşlerini ücretsiz izleyen yoksul halk, eğlenmekten çok oyalanmakta, gelişen ve gelişebilecek tepkileri, gerçek olmayan yerlere kanalize edilerek, boşalmaları sağlanmaktaydı (Demirer, 1998: 170).

Kapitalizm, eski eğlence biçimlerini devralmış; ancak, yetersizliğini gidermek için onları değiştirmiştir. Yeni eğlence türleri yaratmıştır. Örneğin: Çağımızda kimse eğlence olsun diye aslanlara parçalatılmıyor. Ancak, sistem, kendi açısından yararlı bulduğu, “şiddet, sadizm” eğilimini, başka araçlar kullanarak, canlı tutmaktadır. Vurdulu-kırdılı filimler, polisiye romanlar, bu sonucu yaratan eğlence araçlarından bazılarıdır. Kapitalizmle birlikte gelişen iş bölümünde, görevi eğlendirmek olan, profesyonel eğlendiriciler doğmuştur. Bu kişiler, uzmanlaştıkları bir türü sergileyerek, belli bir kitleye ücret karşılığı hoşça, neşeli vakit geçirtirler. Cambazlar, şarkıcılar, takdimciler, profesyonel kişiler, bu tip kişilerdir. Bir dizi yer, yalnızca eğlence yeri olarak, bu işlevi yerine getirmesi amacıyla düzenlenir. Örneğin: Gece kulüpleri, kahvehaneler, diskotekler vb. kişiler, buraya gidip, bir şey yaparak ya da bir şey izleyerek, eğlenirler (Eken, 1976: 43).

Eğlenceyi ikiye ayırabiliriz. Birinci grupta, kişi aktif olarak katılır bir şey yapar. Böylece eğlenir. Örneğin: Kumar oynamak, lunaparkta dönme dolaba binmek, belli bir hedefe atış etmek vb. kişilerin aktif olarak içinde olduğu eğlencelerdir. İkinci grupta ise, pasif olarak eğlenir. Kendisi, herhangi bir aktif eylemde bulunmaz. Başkalarının yapılan ya da yapılmış bir şeyi, izleyerek eğlenir. Örneğin: Sinema, tiyatro, konser vb.

Eğlence biçim ve araçlarının bir başka özelliği, basit olmalarıdır. Sporun, geniş ve sürekli bir biçimde yaygınlık kazanması, günümüzde, bir hayli etkin olan kimi spor dallarının var olan yapılarıyla ortaya çıkışı, 19.yüzyılda kapitalist Batı ülkelerinde, gerçekleşmiştir. Özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de var olan spor dalları, sistemleştirilerek, belli kurallar tespit edilmiş, yeni spor dalları yaratılmıştır. Örneğin: İngiltere’de futbol, ABD’de basketbol. Başlangıçta, amatör bir eğlence, boş zaman faaliyeti olarak yapılan spora duyulan ilginin artması, etkinliğinin genişlemesi sonucu, para kazanmak amacıyla, karşılaşmalar düzenlemeye başlanmıştır. Bu yeni durum, aktif olarak spor yapmayan, ancak karşılaşmalar izleyen bir kitle (seyirci) ile mesleği sporcu

olan, tek bir spor dalında uzmanlaşmış, kazanç amacıyla karşılaşmalar yapan, sporcular oluşturulmuştur. Doğal olarak, bir de bu işten milyarlar kazanan işletmeciler söz konusudur. Profesyonel spor dediğimiz bu olgu, getirdiği kâr ve başka amaçlar için kullanılmaya yatkın yapısından dolayı, günümüze kadar devam etmiş ve halen devam etmektedir. Özellikle seyredilmeye yatkın, bireylerin en ilkel, bencil duygularına hitap eden bazı spor dalları; boks, at yarışları, futbol, güreş vb. profesyonel amaçlarla alabildiğine kullanılmıştır (Eken, 1976: 43).

“Le Monde”da yayımlanan, “Ulusların Harcı Futbol” adlı makalesinde Sonntag, futbolun artık sadece sıradan bir oyun, eğlence, medyatik imparatorluk, hatta siyasal iktidar aracı olmaktan öte; “Tüm kimliksel ifadelerin yankılandığı olağanüstü mecraya dönüştüğü” nün altını çizerek; futbolla sağlanan başarılarla, hayali ulusal-ortak bir bilinç ve kimlik yaratılmasında, önemli adımlar atıldığına dikkat çekmiştir. “Böylelikle ulus devletlerin, elinde futbol, tüm ulusu, kaynaşmış bir örnek kitle haline getirmeye yarayan, önemli bir araç haline gelmiştir (Demirer, 1998: 177).

Futbol üzerine sergilediklerimizi, Galeano’nun şu satırlarıyla özetlemek, belki de en doğrusu olacaktır: “Futbolun tarihi, bir keyfin, kahredici bir biçimde yozlaşarak, işe dönüşmesinin tarihidir. Spor, bir sanayi halini aldıkça, sırf top oynamanın zevki de ortadan kalktı. Kâr getirmeyen her şeyin, yararsız ilan edildiği günümüzde, profesyonel futbol, bu anlamda yararsız her şeyi lanetliyor. Futbol oynayanı da, seyredeni de daha çok bir gösteriye, seyirlik bir oyuna dönüştü. Bu gösteri, insanların oynaması için değil, oynamaları için düzenlenen, dünyanın en kârlı işlerinden biri oldu. Profesyonel spor teknokrasisi, sırf güç ve süratten ibaret bir stil dayattı, oyuncuyu makineleştirerek, hayal gücünü öldürdü ve ona cüreti yasakladı. Artık, formaların göğsündeki reklamlar, sırtındaki numaradan bile önemli. Televizyon kameraları, oyuncuları yakın çekim yapmaya başladığından beri, futbolcuların, tüm giyim kuşamları, tepeden tırnağa reklamlarla donatılır oldu” (Galeano, 1998: 119).

6.7. Bir Ekonomik Sektör Olarak Futbol

Günümüzde futbol, dünyanın her köşesinde işçilerin ve işverenlerin ilgi alanına giren, dev bir endüstri haline gelmiştir. Artık, finansal çerçevesi, trilyonlarla çizilen dev bir sektördür. Ancak, bu sektörün üretimi, dünya üzerinde pek çok insanı yakından ilgilendirmektedir (Kuper, 1996: 8).

Futboldan hayatını kazanan futbolcu, antrenör, malzemeci, hakem, masör, doktor, sağlık memuru, v.b. dışında, bilet satanından malzeme satanına kadar hepsi, futboldan geçimlerini sağlamaktadırlar. Kulüpler de gelirlerini, sattıkları futbolculardan, seyirci biletlerinden ve reklam gelirlerinden, ayrıca, üyelerin aidatları ve bağışlarından temin etmektedirler.

Teknolojinin gelişmesiyle, kitle iletişim araçları futbolcuyla, yakından tanıtmaya başladığından beri, sporcuların giysileri, baştan aşağı reklamlar tarafından işgal edilmiştir denilebilir. Bir futbol yıldızı, ayakkabılarını bağlama işini uzatıyorsa, bu onun ellerinin beceriksizliğinden değil, olsa olsa bu işte, cebiyile alakalı bir kurnazlık saklı olmasındandır. Büyük bir olasılıkla Adidas'ın, Nike'ın veya Reebok'un reklamları yapılıyordur. 1990 Dünya Kupasının, Almanya – Arjantin arasında oynanan final maçında, Adidas firmasına ait olmayan tek ögenin, hakemin düdüğü olduğunu, bu işle yakından ilgilenen herkes bilmektedir. Futbolcuların, hakem ve yan hakemlerin üzerinde bulunan tüm giysiler, adidas markası taşımaktaydı (Galeano,1998: 119).

Sürekli karşılaşılan bir örnek, İstanbul İnönü Stadı'dır. Beşiktaş-Ankaragücü karşılaşmasını seyrettiğinizi düşünün. Televizyonun karşısında, ev rahatlığında seyrediyorsunuz maçı. Yayın boyunca sürekli saha kenarlarında reklamlar görünür: Grundig, Kent , Coca Cola, Pony, Feroli, Brooklyn, Sprite, 7 Up, Arçelik , Vakıf Bank vb.... tam 26 firma ve ürün reklamı. Bunların önemli bir kısmını, yabancı firmalar ve onların ürünleri oluşturmaktadır. Pazar, spor kurumları üzerinde, toplumun diğer kurumlarında olduğu gibi, bir endüstrimental akılcılığı empoze emektedir. Fakat bu baskı, sporu zorunlu olarak, her yerde kapitalist teşebbüse dönüştürmemektedir. Dolayısıyla, sporun, sermayeyle olan ilişki biçimlerini ayırmak gereklidir. Bazı spor etkinlikleri gelir arttıran, yatırım, iş alanı olarak örgütlenir. Bu tür örgütlenmede, yatırım, sermaye biriktirme işlevi görür. Örneğin at yarışı, araba yarışı gibi. Fakat örgütlenmiş sporun büyük kısmı, haddinden fazla ticârileşmiş olmasına rağmen, dolaylı olarak sermaye birikimine (yani ekonomik çıkar sağlamaya) neden olur. Örneğin sporla ilgili giyecek, alet, oyuncak, loto, kumar vs gibi. Fakat en büyük rolü, reklam ve sponsorluk birlikte, yani desteklemede, görürüz. Bunların yanında, iş çevreleri spora yatırımı, doğrudan ekonomik çıkardan çok saygınlık sağlamak, sürekli adını duyurmak, toplumsal ve kültürel etkinliklerde söz sahibi olmak için yaparlar. Fakat şunu unutmamak gerekir ki, bu görünümde bile amaç, çıkar sağlamaktır. Kapitalist ülkelerde, iletişim örgütleri, reklamcılık ve sponsorluk sistemi, spor içinde dengesiz bir gelişmeye

yol açmıştır. Bu gelişme, aynı yolu takip eden diğer ülkelerde de görülür. Sonuç olarak, çok sayıda seyirci toplayan sporlar, desteklenip büyütülmüş, diğerleri ya yok olmuş, ya yok olma yolundadır. Bunun anlamı, çok sayıda potansiyel alıcı/tüketici demektir. Reklam verecek sponsor kolaylığı, yüksek fiyata reklam demektir. Reklam ve iletişim şirketlerine büyük gelir demektir. Yok olma durumunda olanlara örnek olarak cirit, sinsin, çelik çomak oyunu, deve güreşi, horoz dövüşü, boğa güreşi gibi sporlar gösterilebilir (Alemdar, 1994: 86).

7. FUTBOL VE ŞİDDET

7.1. Futbolda Şiddetin Kaynakları

Futbol sahalarında veya saha dışında sergilenen şiddetin kaynakları arasında, iletişim araçlarının etkisiyle patlak veren şiddet olayları, hakemlerin, idarecilerin ve amigoların bazı tutum ve davranışlarının neden olduğu şiddet olayları, kalabalıkların ve oyuncuların yol açtığı bazı şiddet olayları sayılabilir.

7.1.1. İletişim Araçlarının Etkisi

1940'lı yılların başlarında, kitle iletişiminin etkileriyle ilgili genel düşünce, daha önceki yıllardakinden farklı özellikler sergilemeye başlar. Bu yıllarda gerçekleştirilen akademik araştırmalardan çoğunun amacı, kitlelerin inandırılması yönündeki genel varsayımdan çok, kitle iletişim araçlarının, enformasyon düzeyi, tutum ve davranışlarda görülen değişimler ve yaratacakları belirli koşulları göstermek olmuştur. Bu amaç değişikliğinin gerçekleşmesinde, bilimsel teorilerdeki gelişmenin de önemli bir payı vardır. Yalnızca yalıtılmış bireylerden oluşan, kitle iletişim araçları izleyici topluluğu görüntüsü yerini, yapılanmış bir niteliğe sahip ve bu yapı içerisinde yer alan bireyler arasında iletişim bulunduğu biçimde özetlenebilecek, yeni bir anlayışa bırakmıştır. Bireylerin, yüz yüze etkileşimde bulunduğu bir grupta paylaşılan inançları, değiştirme yönünde harcanacak çabalar, tam olarak amacına ulaşamaz. Kuşkusuz bu anlayış, birincil grupların önemini yeniden keşfi ile ilişkilidir. Ancak, birincil gruplar üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar, kitle iletişim araçlarının etkilerinin anlaşılmasında, sadece küçük bir alanı kapsar.

Kitle iletişim araçlarının gücünün değerlendirilmesinde, nitelikli açıklamaların ortaya çıkması, son 25 yıla rastlamaktadır. Bu sürede ortaya çıkan bir diğer önemli gelişme de, kitle iletişimiyle ilgili araştırmaların biçiminde gözlenen değişimdir. Gerek

üniversiteler tarafından ve gerekse üniversite dışından denetimli deneyler ve örnekleme teknikleri kullanılarak, çok sayıda araştırma yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu araştırmalar, aynı zamanda, kitle iletişimiyle ilgili kuramların gelişimine de katkıda bulunmuştur. Ancak, bu alanda çalışan sosyal bilimcilerden bazıları, araştırma sayısında gözlenen artışın, kitle iletişimi konusundaki gelişmelere sağladığı yararlar açısından iyimser değildirler. 1936-1956 yılları arasında, Amerikan kamuoyu araştırmalarının bir kısmını inceleyen sosyal bilimciler, bu yirmi yıl zarfında, niceliksel araştırmaların artan sayısına değinerek, felsefî yaklaşımların yerini, yenilerinin alması gerektiği kanaatine varmışlardır. Çünkü, kuramsal alandaki boşluk doldurulamamıştır (Korkmaz, 1990: 53-54).

Kitle iletişim araçlarında, şiddet olaylarının yer almasının, şu etkileri doğurduğuna işaret edilmektedir:

- Açıklanmayan bir yönde zararlı olması,
- Doğrudan taklitçi davranışı uyandırması,
- Suç işlemede, eğitim okulu olarak işlevi görmesi,
- Gerginlik durumlarında, insanlar arasında şiddete yönelen davranışı uyandırma gücünün olması,
- İzleyicilerin, insan hayatına verdiği değeri azaltması,
- Saldırganlık için bir seçenek olarak görev yapması ve böylece psikolojik ve toplumsal bakımdan saldırganlığı, istenir hale getirmesi (Korkmaz,1990:54)
- Akran grubu üyesi olmayan çocuklar ya da herhangi bir şekilde sinir hastalığı olan, düş kırıklığına uğramış çocuklar, “şiddetli içeriğe” daha çok isteklidirler ve ilişkiyi, toplumsal olmayan, kaçışçı, düşmanca ve zaman zaman patolojik fantezi temeli olarak kullanırlar. Klapper’ e göre bu bulgular, araçlardaki şiddetin, suç işleyen asıl etken olmadığını, bunun yerine izleyicilerin, varolan iyi ya da kötü davranışla ilgili yönelimlerini desteklediğini ima eder (Korkmaz, 1990: 55).

Araştırmacılar, bu çalışmalarıyla suç ve şiddeti, iletişim araçlarıyla birleştiren, akla uygun varsayımlardan birine, destek sağlamaktadır. Bu varsayım, şiddet olaylarına iletişim araçlarında sık sık yer verilmesinin, saldırganlığa karşı hoşgörüyü arttırdığı,

hem iyilerin, hem suçluların sorunlarını çözmede, bir araç olarak, şiddete daha fazla başvurduklarıdır (Korkmaz, 1990: 57).

Etkilerin gücü, yönü ne olursa olsun, kitle iletişim araçlarının şiddet, suç ve toplumun kınadığı davranış biçimlerinin, en inandırıcı kaynağı olduğu, kişisel ve ortak izlenimlerin biçimlenmesi için malzeme sağladığı görüşünün, yaygınlığı sonucuna varmak, haklı gibi görünmektedir (Çeçen, 1996: 75).

İntihar ve suç olaylarının taklit edildiğini gösteren çok sayıdaki örnek olaylar gibi, bir düşünce okulu, iletişim araçlarının saldırganlığı görüntülemesinin, çocuk izleyicileri, saldırgan olmaya itebileceğine inanmaktadır. İstenmeyen davranışlara yol açan doğrudan etkilerin, çok seyrek olduğu ya da esasen dengesi yerinde olmayan ve bu yönde eğilimi olan küçük bir azınlıkta görüldüğü yolunda, ihtiyatlı bir yaklaşım, genel kanı olarak benimsenmiştir.

Basit bir olay sonradan, başka iletişim araçları tarafından abartılacağı gibi, kargaşa ve şiddet olaylarının yayılması, kendilerinden en sık söz ettiren durumlardır. Önkoşullar uygunsa, iletişim araçlarıyla olayların duyurulmasının, toplumda bazı karışıklıklara neden olabileceği düşünülmektedir (Korkmaz, 1990: 76). Başka bir deyişle, kitle iletişimindeki en etkin yayın ya da yayım türlerinden biri durumuna gelmiş bulunan şiddet gösterimleri, radyo haber bültenlerinden, gazetelerin birinci sayfalarındaki haberlerden, türsel kimliği açık sayılabilecek metinlerden, çok daha etkin bir biçimde, toplumsal sistemden ve onun gündelik hayatın işleyişi içindeki yeniden üretiminden yana, bir iletişim türü oluşturmaktadır (Oskay, 1982: 334).

Kitle iletişimine katılmadaki en büyük belirleyici, kitle içindeki bireylerin, kişisel motivasyonlarıdır. Bu motivasyonun en önemli belirleyicisi ise, kişinin yaşamının somut koşulları olmaktadır.

7.1.2. Hakemlerin Etkisi

Sporcu, tesis, araç-gereç gibi spor yarışma organizasyonlarının temel unsurları arasında, hakem de yer almaktadır. Spor ortamını oluşturan bu unsurların herhangi birinin eksikliğinde, organizasyonun gerçekleştirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, hakemler, spor olayının merkezinde yer almaktadır ve sporun sevilmesinde, topluma yaygınlaştırılmasında ve fair-play anlayışının yerleşmesinde, büyük rol oynarlar. Hakem, spor organizasyonlarının sorumluları tarafından seçilen ve önceden

belirlenmiş kurallar içerisinde yarışmaları yöneten, alınan puanları, galibiyetleri, mağlubiyetleri ve cezaları belirleyen kişidir (Meydan Larousse, 1992: 333).

Futbol spor, dünyasının en fazla seyircisi ve en büyük ekonomik potansiyeline sahip olan ve her geçen gün büyüyen bir tutku ile liderliğini, erişilmeze doğru tırmandırır. Bu baş döndürücü tırmanışa, hakemler de aynı surette uyacaklar ve gelişmelerini, bu oyunun geleceğine göre ayarlayacaklardır. Hakemler, 90 dakikalık bir oyunun her dakikasında giren çok değişik kararların, bir saniyeden daha az bir zaman içerisinde ve doğrusunu vermek zorundadırlar. Anında verilen kararda hata olabilir, bu hataların, masumiyetten mi, yoksa kasıtlı mı olduğunu ayırmak, çok zordur.

Sahadaki oyundan sonra, televizyonlar tekrar tekrar seyredilir, hakemler tarafından yapılan hatalarını açıklanması veya maç sonrası kaybeden taraftarın, oyuncularının, idarecisinin veya antrenörlerinin hakemleri eleştirmeleri sonucunda, seyircilerin hakemlere tepkileri, giderek artmaktadır. Eleştiriler arttıkça, seyircinin hakeme tepkisi de artmaktadır. Unutulmamalıdır ki, hakem olmadan hiçbir maç yönetilmez ve anında verilecek kararlarda hata olması, bir bakıma normaldir. Bunu, masumiyet açısından değerlendirmek gerekir.

7.1.3. İdarecilerin Etkisi

Ülkemizde genelde birinci lig futbol takımlarının sayısı 18'dir. Her sezon dört büyükler, özellikle de İstanbul takımları şampiyon olabilmek için, çok büyük paralar harcamaktadırlar. Şampiyonluğu, bunların içinden yalnızca birinin olacak olması, onları maçlara kesin kazanma amacına yönlendirmektedir.

Kulüp başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve antrenörler, idareci sıfatındadır. Bunların verdikleri beyanatlar, taraftar kitlesini etkilemektedir. Örneğin, Fenerbahçe kulüp başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin Galatasaray'ın Futbol Federasyonunca korunduğunu açıklaması, Fenerbahçe taraftarlarının, Futbol Federasyonuna karşı kin ve nefret duygusunu arttırmış ve idarecilerle beraber, taraftarların federasyona karşı yürüyüş yapmalarına neden olmuştur. 1996-97 sezonunda, Galatasaray şampiyon olduktan sonra, Galatasaraylı yöneticilerden birinin, "Galatasaray'ı sevmeyen ölsün" gibi demeçler vermesi, sadece kin ve nefret duygularını arttırmaya hizmet etmiştir. Yukarıda bahsedilen olaylar, yalnızca iki kulüp için geçerli olmayıp, diğer kulüpler için de geçerlidir, denilebilir.

7.1.4. Amigoların Etkisi

On ikinci oyuncu diye nitelendirilen, seyircilerin takımı motive etmesi ve coşturabilmesi için tribünde birlik ve beraberliği sağlayacak liderlere ihtiyaç vardır. Bu liderler, seyirci içinden çıkarak, seyirciler ve yöneticiler tarafından desteklenmiş ve daha sonra bunların adına, amigo denmiştir.

Amigolar, yaptıkları iş karşılığında, spor tesislerinden yararlanmaktadırlar. (Büfe, otopark kiralama, rastorant cafe, ihale, vb...). Önceki amigolar zamanında, bugünkü kadar küfür edilmemekteydi. Onlar, seyirciyi ve oyuncularını coşturacak tezahüratları bulmaya çalışırlardı. Bunlardan Ankaralı amigo Sefa'nın, "Bastır Ankaragücü / Haydi bastır" sloganının, özellikle "Haydi bastır" Arap ülkelerine, "Ya Allah Tazyik" uyarlamasıyla ihraç edildiği söylenmektedir (Kozanoğlu, 1990: 117).

Eskişehir'den "Es-es-es- ki-ki-ki-eski-eski-es" tezahüratlarıyla, amigo Orhan, tüm stadı coşturan, tansiyonu ayarlayabilen üslubuyla, bir anda şöhret olmuştu. Orhan, her şeyi tek merkezden idare etmekteydi. İstanbul seyircisi ise, o kadar organize değildi. Küfür çok azdı, % 5'i geçmezdi. Taraftarın ani reaksiyonlarında, birkaç saniye küfürle deşarj olmaları için müsaade eder, ardından elini kaldırıp hemen durdururdu. Ancak o zaman Türkiye'nin şartları çok daha farklıydı (Kozanoğlu, 1990: 117).

Ülkenin sorunları ve vatandaşların geçim sıkıntısı arttıkça, tribündeki liderlerin davranışları ve sloganları değişmiş, genelde küfre dayalı sloganlar atarak, devam etmiştir.

Günümüzde, bu taraftar liderleri, kulüp yöneticileri tarafından açık veya kapalı bir biçimde desteklenmekteydi. Çoğu işsiz ve güçsüz olan taraftarların, amigolar tarafından ceplerine paralar konulduğu söylenmektedir. Deplasman yolculukları finanse edilmekte, bedava maç biletleri dağıtılmaktadır. Kulüp içi ve karşı kulüplerle mücadelede, en fazla para dağıtan yöneticiler, amigoların gözdesi haline gelmektedirler. Fenerbahçe'nin, Pendikspora 2-1 yenilerek elenmesi sonucunda, amigolar bir gece taraftarlarla, Dere ağzı tesislerini basarak, bazı futbolcuları tartaklamışlardı. Paraların, deplasman için tutulan otobüslerin karşılığı, kulüp kongrelerinde ve tribün tezahüratlarında, küfür hedeflerinde ödenmektedir. Bunların amaçları, maç seyretmek değildir.

Artık eski amigolar yok. Şimdiki modern amigoların, kent ve semt mafyalarıyla iç içe, futbolu paraya, güce tahvil ederek, yanlarında besledikleri fedailerine, son model

otomobiller aldıkları yolunda söylentiler var. Yeniler, talimatlarını artık, cep telefonlarıyla vermekteler (Hürkan, 2000: 97).

7.1.5. Kalabalığın Etkisi

Kalabalık, görelî olarak etkileşim içinde olmayan kişilerin oluşturduğu bir yığındır. Kalabalıkta kişiler, ne eş güdümlenmiştir ne de ortaklaşa bir işlevi yerine getirebilmektedirler. Onlar sadece, fiziki bir mekânı işgal etmektedirler (Fichter, 1990: 44). Ama futbol seyircilerini oluşturan kalabalık, amaçsız değildir. Hepsinin ortak amacı, takımlarını desteklemek ve bir şekilde takımlarının galip gelebilmesi için gereken fedakarlığı göstermektir. Bunlar bir araya geldiğinde, büyük bir kitle oluşturur. Kitle kelimesi, basit anlamıyla, fertler topluluğu, yani yığın demektir. Bu yığını meydana getirenler, kişiler ya da gruplardır. Buradaki kişilerin cinsiyetleri, meslekleri, yaşları, milliyetleri, yığının oluşmasında önemli değildir. Önemli olan, bir araya getiren yönlendiricilerdir. Kitleyi meydana getiren bireylerin her birinin, kuşkusuz kendine özgü bir kişiliği ve kimliği vardır. Fakat belli durumlar ve olaylar sonucu bir araya gelmiş, aynı duygu ve düşünceyle, belli hareket kalıplarını benimsemiş olan kitle, artık bilinçsiz ve kimliksiz insan topluluğuna dönüşmüştür. Bu topluluk, artık bir millet, bir cemiyet bir toplum değil, bir kitle, bir yığındır (Kasır, 1993: 70).

Bireyler bir araya gelince, düşüncelerini birbirlerine kolaylıkla iletebilirler. Bu karşılıklı etkileşim içinde, görüşler giderek çoğalır ve güçlenir. Kendisinin güçlü olduğunu hisseden kitle, amacına ulaşabilmek için gücünü kullanmak ister. Bundan dolayı, maç seyreden seyirci kitlesinin kazanma arzusu çok güçlüdür. Bu kuvvet, olumsuz sonuçlardan olumsuz yönlere doğru gidebilmektedir. Bazen sonuç önemli değildir, önemli olan, kalabalık içinde kendini güçlü hissetmektir. Bu his, sonunda çevreye, oyunculara, seyircilere zararlar verebilir. Kalabalık içinde bireyleri, istenmeyen olaylara iten nedenlerden birisi de, kalabalığın büyüklüğüdür. Büyük ve küçük kalabalıklar arasındaki fark; sorumsuz hareketlerin, büyük kalabalıkta olması, daha muhtemeldir. Büyük kalabalıklarda iletişim, zayıf ve ilkindir. Kalabalığın üyeleri, kuvvet ve otoriteye dayanma duyguları geliştirirler; sorumluluğu dağıtma eğilimi vardır. Kişi üzerine sosyal etkinin baskısı, kalabalığın büyüklüğünün bir işlevidir. Kişi üzerine rahata, kolayca kaçma baskısı, büyük kalabalıklarda, küçüklerden daha fazladır. Bir diğer neden ise, kalabalığın yoğunluğudur. Kalabalık içinde kişiler arasındaki mesafe, şiddet olaylarını körükleyici bir etkidir. Yani, bir müsabakayı oturarak izleyenlerden, ayakta

izleyenlerin, daha çok şiddet olaylarına karışma ihtimali vardır (Özbaydar, 1983: 225-230).

7.1.6. Oyuncuların Etkisi

Oyuncular, oyunun emekçisidir. Bunlar, geçimlerini futbol oynayarak kazanırlar. Bunlara verilen para karşılığında, iyi futbol oynamaları istenmektedir. Futbol, oyun kuralları içinde, sertlik gerektiren bir spor olduğu için, adına “erkek oyunu” denir. Bu erkek oyununu, günümüzde bayanlar da oynamaktadır. Fakat, saha içinde bayanların, bazen bayan olduklarını unutarak, aralarında küfürleşme, yumruklaşma ve birbirlerine hakaret etme gibi eylemleri gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Futbolculardan kaynaklanan şiddet, genelde rakiplerine ve seyircilere yöneliktir. Rakiplerine sert girerek, kasti faul yaparak ve toplu veya topsuz alanlarda küfür ederek, dirsek vurarak veya tükürerek, şiddet eylemine katıldıkları görülmektedir. Seyirciler ise, onlar el kol hareketleri veya sözlü hakaretle tahrik etmektedirler.

III. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. Araştırmanın Konusu

Sosyoloji kısaca, sosyal olguların bilimsel yöntemlerle incelenmesi şeklinde tanımlanabilir. Modern bir bilim olarak sosyolojinin doğuşu, 19. Yüzyılın ortalarına rastlar. O, sanayileşme ile beraber toplumsal sorunların artmasıyla, “Saint-Simon, A Comte, K. Marx” gibi düşünürlerin, bu sorunları gidermek amacıyla yapmış oldukları, felsefi çalışmalardan doğmuştur.

Sosyolojinin başlıca konuları; toplumun yapısı, bu yapıda meydana gelen değişimler, sosyal tabakalaşma ve bütünleşme olarak özetlenebilir. Sosyologlar, bu ekseninde başta aile, eğitim, hukuk, iktisat, siyaset ve din gibi ana konular olmak üzere, çok çeşitli toplumsal konular üzerinde araştırmalar yapmaktadırlar. Sosyolojinin alt dallarını oluşturan bu araştırmalar, günümüzde, medyadan turizme, cinsellikten etnisiteye kadar, akla gelebilecek tüm toplumsal alanlara uzanmaktadır. Bu konular üzerinde yapılan çalışmalar, sistematik bir bilgi birikimi oluşturacak boyutlara ulaştığında, yeni alt dallardan söz edilmektedir. Sonuçta sosyoloji, gelişen teknolojiyle beraber, sürekli yeni tomurcuklar vererek gelişmektedir. “Spor sosyolojisi” de sosyolojinin tomurcuk sayılabilecek gelişmekte olan alt dallarından biridir.

Spor sosyolojisi, sporun sosyolojik bir perspektifle araştırılması amacını taşımaktadır. Önceleri M. Weber, L. W. Wiese, G. Simmel, H. Spencer, F. Znaniecki, M. Schel, N. Elias, T. Veblen gibi önde gelen sosyologlar, sporla bilimsel olarak ilgilenmişlerdir. (Voigt, 1998; 67). Bu ilgiden dolayı spor sosyolojisi, 2. Dünya savaşından sonra, sosyolojinin bir alt dalı olarak gelişmiştir. Spor sosyolojisi, sporda sosyal davranışın ve sosyal yapıların araştırılmasına dayalı, görgül bir bilim dalıdır. Sportif faaliyetler ve spor olayının bizzat kendisi, bu yeni bilim dalının konusunu oluşturur. Spor sosyolojisi daha çok, bu sektör içindeki durumu değerlendirir. Örneğin; farklı sosyal sınıflara ait olan ve yaşları farklı öğrencilerin spor öğretmenleri ve spor derslerine ait idealleri nelerdir? Sporun cinsiyet ve sınıf temelindeki özelliği neye dayanır? Medyada spor nasıl veriliyor? Spor haberciliğinde, kadın imgesi nasıl veriliyor? Toplumların spora yönelik etkinlikleri nelerdir? Sporun hangi sosyal işlevleri vardır? Spor aktivitesinin ve medyadaki sunuluşunun, ne gibi sosyal etkileri vardır? Farklı ülkelerde, sporda farklı gelişme ve farklı performans düzeyi (elit spor, kitle sporu ve rehabilitasyon), neyin sonucudur? Sosyal sorunların çözümüne, spor nasıl yardımcı

olur? Saldırganlık ve şiddetin sporla ilişkisi nedir? Bu konuda medya nasıl bir rol oynar? Sporda şiddetin ve seyirci taşkınlıklarının kökeninde, hangi faktörler yer almaktadırlar? Spor ve iş nasıl bir ilişki içerisindedir? Futbolun cazibesi nereden gelmektedir? gibi (Voigt, 1998; 62).

Hiç kuşkusuz modern toplumların, en yaygın sosyal etkinliklerinin başında, spor gelmektedir. Sporun içinde ise, futbolun hem oynayanları, hem izleyenleri ile ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bundan dolayı, dünyada spor dalları arasında en yaygın ve en popüler spor dalı futboldur dersek, pek yanlış olmaz. Burada, futbolun popüler olmasının birçok nedeninden bahsedilebilir. Kanımca bu, futbolun değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Değişkenlik ise, kuralların kişilere, yer ve zamana göre farklılaşmasından ileri gelmektedir. Futbol bir stadyumda, onbirer kişilik takımlar halinde oynandığı gibi, sokaklarda birer ve ikişer kişi ile de rahatlıkla oynanabilir. Bazen futbol topunun işini, plastik veya metal kola şişeleri de görebilir.

Günümüzde futbol, dünyanın her tarafında amatör ve profesyonel, binlerce sporcunun gerçekleştirdiği ve milyonlarca kişinin izleyerek zevk aldığı global bir eğlence aracına dönüşmüştür. 1960'lı yıllarda İngiltere'den başlayarak, diğer Avrupa ülkelerinde ve dünyada yeni bir kavram, yani " futbol holiganlığı " ortaya çıkmıştır. Bu durum ülkemizde de görülmektedir. Bundan dolayı, idarecilerde ve medyada yeni bir panik doğmuştur. Burada asıl sorun, sporun doğasında var olan dostluk ve kardeşliğin, futbol takımları ve seyircilerinde görülmemesidir. Kalabalık seyirci kitlelerinin ortaya koyduğu şiddet, toplumsal bir yara halini almakta ve artarak devam etmektedir. Bundan dolayı araştırmanın konusu "Sporda Fanatizm: futbol Seyircileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" olarak tespit edilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

Ülkemizin her bölgesinde yaygın olan futbol, izleyenler arasında ekonomik, sosyal, kültürel yönlerden veya yaş, cinsiyet, ve statü farkı gözetmeksizin, her bölgede popüler spor dalı olmaya devam etmektedir. Özellikle medyanın, futbol haberlerine geniş yer ayırması ve toplumun her kesimini bu sporla ilgilenmeye yöneltmesi, futbolun popülaritesini bir kat daha arttırmaktadır. Toplumda bu kadar yaygın olan futbol, hemen hemen her kesim tarafından ilgi odağı olmakta, günlük konuşmaları oluşturmakta, hatta çoğu zaman, ülke gündemini belirlemektedir. Futbola olan bu yoğun ilgi, ülke çapında ve her coğrafi bölgede aynı homojenliktedir. Böyle olmakla birlikte,

özellikle il takımlarında, sosyal ve ekonomik etkenler; eğitim düzeyi, kültürel yapı gibi faktörler, bu coğrafyalarda futbola ilginin artmasına veya azalmasına yol açmaktadır denilebilir.

Futbol, seyirlik bir spor olması ve kitleleri peşinden sürüklemesi özelliği ile, diğer branşlardan farklılık göstermektedir. Psiko-sosyal açıdan bakıldığında, seyircilerin günlük hayatlarının dışına çıkarak, farklı kimliklerle bu faaliyetlere katıldığı gözlenmektedir. Futbol karşılaşmaları, özellikle kalabalıkların içinde kişiliğin kaybolması ve dış uyarıcıların etkisiyle, arzu edilen veya edilmeyen, toplu olayların meydana geldiği bir ortam yaratılmaktadır.

Pek çok araştırmacıya göre, taraftar kitlesi içinde adları, giysileri, giyim tarzları, statüleri, eğitimleri birbirinden farklı, fakat kitle içinde davranış tarzları ile kimliklenebilir alt gruplar bulunmaktadır. Şiddetten sorumlu olanlar da genellikle bu alt gruplara mensupturlar (Dunning, 1986: 26). Türkiye’de de, taraftar kitleleri içinde kimliklenebilir alt gruplar olduğu gözlenmekle birlikte, bu konu üzerinde akademik nitelikli hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden bu alt gruplar, futboldaki şiddetin birinci sorumlusu olarak gösterilemez. Bu çalışma, Türkiye bağlamında bir il takımı olan Elazığspor’un taraftar kitlesi içinde yer alan grupların, şiddet içeren davranışlarını ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Kitle iletim araçları, kulüp yöneticileri ve resmi otoriteler, futbol bağlamında olay çıkaran kişilerin, aslında futbolla bir ilgisinin olmadığını ve bu kişilerin gerçek taraftar olmadığını ilan etmektedirler. Gerçek taraftarın kim olduğu da görecelidir.

Bu nedenle, futbol takımlarına olan bu yoğun ilginin altındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel nedenleri araştırma ihtiyacı doğmuştur. Ülkemizde bu alanda Akademik seviyede araştırmalar henüz gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Bundan dolayı, bu doktora çalışmasının amacı, Elazığ futbol seyircilerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeylerinin tespiti ve analizi, bu analizin futbol fanatizmine yönelik etkilerinin ortaya konmasıdır denilebilir.

Futbol taraftarındaki şiddete yol açan davranışları araştırmak, futbol bağlamında şiddet içeren davranışların, Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, öncelikle serbest grupların üyelerince gösterilip gösterilmediğini saptamak, bu araştırmanın temel amacı açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, gerek stadyum içinde ve gerekse stadyum dışında, sık rastlanan şiddet davranışlarının, kimler tarafından gerçekleştirildiğini, ne

kadar sıklıkla tekrarlandığını, özellikle bu olayların başlamasında, tahrik faktörünün etkisinin ne olduğu, açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Şüphesiz araştırmanın evrenini, bilgi elde etmek üzere, üzerinde gözlem yapılacak sosyal hayat alanlarında yaşayanlar oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile, sorunun taşıyıcısı olan kişi ya da kişiler, araştırma evrenini meydana getirmektedir. Sosyolojide, genellikle araştırma alanı ifadesi, alan araştırması ile özdeşleştirilmiştir. Araştırma evreninin belirlenmesi, sorunun taşıyıcısı olan birimlerin, yani gözlem konularının kesin çizgilerle sınırlandırılmasını da gerektirmektedir. Araştırmanın evrenini tespit ederken, konuya olduğu kadar, araştırmanın türüne de bakmak gerekir. Daha doğrusu, evren, araştırma konusuna ve türüne göre belirlenmektedir.

Bu araştırmanın evrenini, Elazığ'daki futbol seyircileri oluşturmaktadır. Bilimsel çalışmalarda, araştırmaya konu olan evrenin bütününe inceleme objesi olarak ele alınması, hem parasal açıdan, hem de zaman açısından çoğu kez mümkün olmadığı gibi, araştırmacı için de pek çok güçlüklerle neden olmaktadır. Bu zorlukların aşılabilmesi amacıyla da, örneklem seçimi yoluna gidilmektedir. Böylece, kütleden örnek seçilmesi ve seçilen örnekte bulunan değerlerden yararlanarak, kütlenin tamamı hakkında genellemede bulunma işlemi, örneklem olarak adlandırılmaktadır (Korum, 1991: 129-130).

Örneklem seçiminde, basit tesadüfi örneklem, özellikle başvuru tekniklerden biri olmaktadır. Basit tesadüfi örneklem, kütledeki her birimin, örnekleme girme şansının eşit olduğu ve örneklemin tek aşamada seçildiği, karmaşık olmayan bir tekniktir. Bu araştırmada, tesadüfi örneklem tekniği kullanılmıştır. Anket sayısını belirlemek için, anket yapılmadan önce, son on maçı izleyen biletli seyirci sayısının tespiti yapılarak, ortalaması alınmıştır. Bu maçların tarihleri, takımları ve seyirci sayıları aşağıda çıkarılmıştır:

1- 12.09.1999	Elazığspor- Ağrıspor	3186	Seyirci
2- 10.10.1999	Elazığspor- Adıyamanspor.....	5541	Seyirci
3- 24.10.1999	Elazığspor- Malatyaspor.....	8023	Seyirci
4- 06.11.1999	Elazığspor- Batman Petrolspor.....	2095	Seyirci
5- 21.11.1999	Elazığspor- Siirt Jetpaspor.....	4921	Seyirci
6- 05.12.1999	Elazığspor- Diyarbakırspor.....	4885	Seyirci

7- 15.12.1999	Elazığspor- Gaziantepspor.....	3922	Seyirci
8- 19.12.1999	Elazığspor- Sivasspor.....	3924	Seyirci
9- 20.02.2000	Elazığspor- Şanlıurfaspor.....	3885	Seyirci
10- 05.03.2000	Elazığspor- Malatya Belediyespor...	4621	Seyirci

.....

Toplam

45.003

Elazığspor'un, kendi sahasındaki maçlarda ortalama 4500 civarında biletli seyirci olmaktadır. Örneklem sayısının tespitinde bu ortalama ve biletsiz maça giden seyirciler de düşünülerek, 700 anket formu hazırlanmıştır. Tamamlanan anket çalışmasındaki soruların, samimiyetle ve objektif olarak cevaplandırıldığı inancından hareketle, araştırmada kullanılabilir olduğu düşüncesi, araştırmacı tarafından tüm yönleriyle kabul görmüştür.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada anketler, sadece Elazığ Atatürk stadyumuna futbol maçı izlemeye gelen seyircilere uygulanmıştır. Futbol maçlarını televizyonlarda izleyen seyirciler araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmaya katılan seyircilerden kimlik istenmemiş, bireylerin özel yaşantılarına saygı duyulması ilkesi benimsenmiştir. Araştırmaya katılan seyircilere, ankette belirtilmiş olan sorular yöneltilmiş ve değerlendirme, alınan cevaplara göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, neden ve sonuç ilişkilerinin saptanmasının olanaksız olduğu durumlarda, sonuçların, fonksiyonel ilişkiler halinde açıklanmasıyla yetinilmiştir.

Bu çalışmada, kavramsal olarak futbol ve seyirci, öncelikli olarak ele alınmıştır. Daha sonra, seyircinin kitle içerisindeki davranışı incelenerek, kitlenin niteliği ve sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Toplumsal ilişkilerin belirleyicisi olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan değer ve davranışların oluşturduğu kültürel yapı içerisinde, birey-futbol etkileşiminin, hangi noktadan sonra, sapma sayılabilecek bir değişime uğradığı, tespit edilmeye çalışılmıştır.

5. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Yöntem, temel olarak bir amaca ulaşmak için izlenen yol anlamına gelmektedir. Bilimsel anlamda ise, yöntem; olaylar karşısında harcanacak zihinsel etkinlikleri, önceden tespit eden bir çalışma programı, inceleme yapmak için gerekli kurallar manzumesi olarak tanımlanmaktadır. Genel anlamda, sosyolojide yöntem konusu ele alınırken, izlenen zihinsel tutum ve yaklaşım, bu amaçla oluşturulan araştırma planına atıfta bulunmaktadır. Yöntemler soyut, araştırma teknikleri ise, soyut yöntemlerin somut gerçekliğe uygulanışında başvurulan araçları ifade etmektedir. Böylece sosyolojik araştırma tekniklerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi, hem metodun hem de diğer birimlerden yararlanma girişiminin bulunması, yöntem ve tekniklerin iç içe geçmiş bir biçimde görünümünü sağlamaktadır (Erkul 1999; 87).

Bu çalışmada Elazığ futbol seyircisi, sosyolojik boyutları ile ele alınıp incelenmiştir. Bilindiği gibi, bu tür çalışmalarda; genellikle gözlem, görüşme, anket ve belgesel kaynak tarama üzere, dört çeşit veri toplama tekniği kullanılmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bilgiler, yaygın olarak anket tekniği kullanımından ortaya çıkan verilerden oluşmaktadır. Bu nedenle konu, gözlem tekniği yanında, davranışsal yaklaşımla ve alan araştırması kapsamında, yüz yüze anket uygulama tekniği ile ele alınmıştır.

Alan araştırmasına dayanan seyirci davranışının incelenmesini kapsayan bu çalışmada, yüz yüze anket uygulaması tekniğinin, bazı eksikleri bulunmasına karşın, (görüşülenlerden doğru bilgi alınamaması ihtimali) mevcut alanda, daha iyi bir teknik ya da yol (zamana ve diğer imkanlara bağlı olarak) da bulunamamıştır.

6. Bilgi Toplama Araçları Ve Analiz Teknikleri

Araştırma; 1) Kuramsal çerçeve, 2) Metodoloji, 3) Bulguların yorumlanması olmak üzere, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar, büyük ölçüde taranarak, konu ile ilgili bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, araştırmanın genel görünülüğünü belirlemeye yönelik olarak, bir giriş denemesinde bulunmuş ve bu açıklamalarla birlikte, araştırmada kullanılan metod ve tekniklere yer verilmiştir. Üçüncü bölüm olan uygulamalı kısımda ise, saha araştırması sırasında, Elazığ futbol seyircilerinin kitle ile beraber grup içindeki davranışlarını belirlemeye yönelik olarak uygulanan anket sorularına verilen cevaplar ve bunun yanında, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen gözlemlerden elde edilen bilgiler

kullanılmıştır. Bu bölümde, bilgi toplama araçları olarak kullanılan anket, mülakat ve gözlemlerden elde edilen bilgilerden faydalanılarak, değerlendirme yoluna gidilmiştir. Kısaca, bu araştırma; gözlem, anket ve mülakat gibi tekniklerden yararlanılarak, elde edilen bulguların, teorik bilgilerle birleştirilmesine, karşılaştırılmasına dayanan yorumlamalardan oluşmaktadır. Bilindiği gibi futbol seyircisi, maç esnasında gelişen olaylara göre, değişik davranışlar sergilemektedir. Bu çalışmada anket uygulanması, maç başlamadan önce gerçekleştirilmiştir. Bilinmelidir ki, seyircinin tuttuğu takımın galip gelmesinde veya yenilmesinde cevaplar farklı olabilecektir. Seyircinin sakın bir şekilde, kendi takımını desteklemek için stadyumda bulunduğu sırada, anket uygulamasına gidilmiştir.

Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde, planlanan analiz teknikleri, öncelikli olarak, anket formu hazırlanırken uygulamaya konulan söz konusu anketin bilgisayar formatında olmasına dikkat edilerek işe başlanmıştır. Bu çerçevede, toplanan anket forumlarındaki veriler SPSS uygulama programı kullanılmak sureti ile bilgisayara işlenmiştir. Öncelikli olarak, basit dağılım tabloları oluşturulmuştur. Bu tablolardan yararlanmak suretiyle, bağımsız değişkenlerin, hangi bağımlı değişkenlerle ilişkisinin olabileceği ve korelasyon kurabileceği tespit edilmiştir. Anlamli ilişkilerin olabileceği, beş bağımsız değişken ele alınmış ve bunlarla diğer değişkenler arasında korelasyon kurulmuştur. Toplam 57 çapraz tablo oluşturulmuş, bunlardan, özellikle anlamlı olanlar tespit edilerek, yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çapraz tablolar oluşturulurken, tablodaki serbestlik derecesi (DS), ki -kare (χ^2) ve güven düzeyini (p) gösteren değerler bilgisayardan alınmış, ancak bu değerler, yorumlanan tablolarda kullanılmamıştır. Zira, bu değerlerin geçerli olabilmesi için bir takım koşulların bulunması gerekmektedir. Çapraz tablolarda, bu değerlerin anlamlı olabilmesi için, tabloda herhangi bir kutucuğun boş ya da kutucuğa düşen frekans sayısının, üçten az olmaması gerekmektedir.

Sosyal bilim alanındaki çalışmalarda elde edilen bulguların, sistematik bir biçimde ele alınması, (güvenirlik ve geçerlilik ölçütlerine uygun olarak), gerçekleştirilmek istenen amaçlar çerçevesinde çözümlenmesi ve belli değişkenler arasındaki ilişkilerin yakalanması, büyük bir aşama olarak değerlendirilmektir. Bu düşünceye uygun olarak, elde edilen verilerin oluşturduğu tablolar yorumlanırken, bağımsız değişkenlerin yüzdeleri esas alınmış ve buna göre oransal açıdan bir azalma ya da artışın olup olmadığı, tespit edilmeye çalışılmıştır. Basit dağılım tabloları, bir sistem

dahilinde verilmiş ve belli alanlarda yoğunlaşmanın nedenleri ve sonuçları dikkate alınarak, bir takım çıkarımlara ulaşılmıştır.

IV. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Elazığ ili, doğal şartların elverişli olması nedeniyle, paleolitik (yontma taş) dönemden beri, çeşitli toplulukların yerleştiği bir alan olmuştur. Keban ve Karakaya barajlarının yapımı nedeniyle, eski eserleri kurtarma projesi çerçevesinde yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar, yöre tarihinin bilinmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Bugünkü Elazığ, 1834 yılında, tarihi Harput'un bir mezrası olan ve "mezre" diye anılan ovaya nakledilmesiyle kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde ise, gelişmesini devam ettirerek, Doğu Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri haline gelen Elazığ, kültür tarihi ve yerleşme tarihi açısından büyük önemi olan bir kenttir.

Bilim adamlarının yer değiştiren şehirler arasında saydığı Elazığ, 1937 yılında bugünkü ismini almıştır. Harput; Sultan Aziz döneminde, Mamüret'ül-Aziz ismini alıncaya kadar, Harput ismiyle bilinmiş ve tarihe mal olmuştur.

Elazığ ili Doğu Anadolu bölgesinin, güney batısında, yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Toplam alanı 9151 km kare'yi bulan ve bu alanı ile Türkiye topraklarının %0.12 sin meydana getiren il sahası, 40-21 ile 38-60 doğu boylamları, 38-17 ile 39-11 kuzey enlemleri arasında kalmaktadır. Bu çerçeve içinde, şekil olarak kabaca bir dikdörtgene benzeyen Elazığ ili topraklarının, doğu-batı doğrultusundaki uzunluğu, yaklaşık 150 km, kuzey-güney yönündeki genişliği ise, yaklaşık 65 km civarındadır. İli doğudan Bingöl, kuzeyden Keban Baraj gölü aracılığı ile Tunceli, batı ve güney batıdan, Karakaya baraj gölü vasıtası ile Malatya, güneyden ise Diyarbakır İllerinin arazileri çevrelemektedir.

Elazığ ili arazileri içinde bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesinin diğer yörelerine göre ortalama yükseltisinin daha düşük (1300-1400m) ve nisbeten az engebeli bir topoğrafyaya sahip olma özelliği ile dikkati çeker. İlin güney, batı ve doğusunda, yükseltileri 2000 metreyi biraz geçen dağlık alanlar bulunmasına karşın, orta bölümünde, yer yer bu dağlık kuşak arasına sokulmuş, fakat genelde bu kuşağın kuzey kenarında kabaca doğu-batı doğrultulu bir oluk boyunca uzanan ovalık alanlar ile bunları genelde kuzeyden çevreleyen platolar da önemli bir yere sahiptir. Bu çerçeve içinde; yeryüzü şekilleri açısından, il topraklarını dağlık alanlar, platolar ve ovalar olarak, üç ana birim şeklinde ele alarak, incelemek mümkündür.

Eğitim, toplumların milletlerin oluşumlarında, gelişmelerinde ve varlıklarını devam ettirmelerinde temel unsurdur. Türkler, Anadolu'yu yurt edinirlerken, belli başlı eğitim merkezleri oluşturmuşlardır. Bu eğitim merkezlerinden biri de Harput'tur.

Harputta, 1834 yılına kadar, kırkın üzerinde mektep ve medresede yürütülen eğitim ve öğretim, tamamıyla eski sisteme dayanmaktadır. I. Meşrutiyet sonrası ise, batı eğitim sisteminin etkinliği, Harput eğitim ve öğretim kurumlarına da yansımıştır. Osmanlı genelindeki eğitim ve öğretimin de eski ile yeni anlayışların çatışma sürecinin, Harput'ta daha çok olumsuz yönü görülmüştür. Sonuçta birçok kamu kurumu ve kuruluşu gibi, Harput eğitim ve öğretim kurumları, mezraya (Elazığ) taşınmıştır. Bu zamana kadar, Harput ve Elazığ'da bulunan kayıtlı okullardan bazıları şunlardır: Elaziz Kondüktör Mektebi, Erkek Sanayii Mektebi, Harput İmam Hatip Mektebi, Süryani İlk Mektebi, Mülkiye Rüştiyesi, Elaziz Askeri Rüştiyesi vb., cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar, eğitim ve öğretimde, çeşitli evreler geçirmiş, yeni yeni eğitim kurumları açılmış ve bu kurumlar arasında, özerk eğitim kurumu olarak, Fırat Üniversitesi de ilimizde kurulmuştur.

1. Elazığ'da Spor

Elazığ, çeşitli spor dallarında, üstün sporcular yetiştirmiş ve Türkiye genelinde bu spor dallarının yaygınlaşmasına paralel olarak, bu yönde gelişme kaydetmiştir. Başarılı sporcu yetiştirmek amacıyla, Elazığ ilinde günümüzde 37 spor kulübü, faal olarak amatör spor federasyonu üyesidir. Şu anda bu kulüplerde, lisanslı olarak, 4750 futbolcu ve diğer amatör spor branşlarında 200 bayan, 650 erkek olmak üzere, toplam 5600 lisanslı sporcu bulunmaktadır.

Elazığ kulüpleri futbol haricinde, 12 amatör branşta faaliyet göstermekte olup bunlar: boks, batminton, voleybol, basketbol, atletizm, tenis, güreş, masa tenisi, hentbol, taekwondo'dur.

2. Elazığspor

Başlangıçta, amatör küme maçları ile devam eden Elazığsporda, çevre illerin (Diyarbakır, Malatya) futbol takımlarının ikinci lig de olmaları, Elazıglıları da harekete geçirmiştir. Bununla ilgili çeşitli toplantılar yapılarak, Elazıglı işadamlarına davetiyeler gönderilerek maddi ve manevi yardımlar istenmiştir. Gerekli yardımın bulunamayışı, Elazığ'da sporun gelişimini de etkilemiştir. İş adamlarından gerekli ilgiyi bulamayan Elazıglılar kendi, imkanları çerçevesinde, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne 2.ligde oynamaları için başvurmuşlar ve kısa sürede cevap almışlardır. Verilen cevapla, ikinci lig takım sayısının, 19'da dondurulduğu, dolayısıyla ikinci ligde oynayamayacakları,

eğer isterlerse, üçüncü ligi kurma çalışmalarının bitirilmek üzere olduğu ve arada oynayabilecekleri bildirilmiştir (Kaçar 1991; 7). Bu cevap üzerine, 1966-67 sezonu, Elazığ amatör kümenin şampiyonu Harputspor, Elazığ'ın en eski takımı Merkez Gençlik ve Güvenspor kulüplerinin birleştirilmesi ile, 11 Temmuz 1967 tarihinde, Elazığspor Kulübü kurulmuştur. O tarihlerde, Ziraat Bankası Müdürü olan Suat Taydaş'ın eski bir futbolcu olması ve Samsunspor'un kurulması çalışmalarında bulunmasından dolayı, kulüp kurma konusunda deneyimlidir ve bu deneyimi, Elazığsporun kurulmasında etkisini göstermiştir. Elazığspor, 11 Temmuz 1967 kurulmuş ve Elazığ'ın ilk kulüp başkanı da Suat Taydaş olmuştur (Turan, 1967: 1).

1967- 68 sezonunda, 3. Lig de oynamaya başlayan Elazığspor, ilk lig maçına Çanakkale'de Çanakkalespor ile deplasmanda 0- 0 berabere kalarak başlamıştır. 1974- 75 sezonunda, şampiyon olarak 2.lige çıkmış, aynı yıl, Türkiye Kupası maçlarında, çeyrek finale kadar yükselmiştir.

Kuruluşundan bugüne kadar, üçüncü ya da ikinci ligde mücadele den Elazığsporun en büyük ve en önemli ideali, birinci lig de oynamaktır. Her sezon, bu parola ile lige başlayan Elazığspor, yükselme maçlarına çıkma başarısı göstermesine rağmen, birinci lige çıkamamıştır. Nihayet, bu araştırmanın gerçekleştirilme safhasında, birinci lige çıkma başarısını göstermiştir.

Elazığspor'un haricinde, amatör kümede de ligler devam etmektedir. Bunlardan Ferrokromspor, 3.lige kadar çıkmış, aynı yıl tekrar amatör kümeye düşmüştür. Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nun kurulması ile Elazığ amatör liginde oynayan başarılı futbolcuların, adı geçen bölümde öğrenci olmaları nedeniyle, Fırat Üniversitesi Futbol Kulübü, kısa zamanda ikinci lige kadar çıkmış, maddi imkanların yeterli olmamasından dolayı, tekrar amatör kümeye düşmüştür. Aynı şekilde, Elazığ Belediyespor, üçüncü ligde mücadelesine devam etmekte iken, maddi yetersizlikten dolayı, futbol şubesini kapatarak ligden çekilmiştir..

V. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Elazığ ili futbol seyircilerinden, anket yoluyla elde edilen veriler; biyografik bilgiler, ailevî bilgiler, seyircilerin boş zaman kullanımı, seyircilerin maç sırasındaki davranış ve düşünceleri başlıkları altında incelenecektir.

1. SEYİRCİLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Araştırma Kapsamına Alınanların Cinsiyet Durumları

Cinsiyet, bireylerin toplumdaki konumlarını belirleyen ve buna göre bir takım rollerin gereklerinin yerine getirilmesini sağlayan faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Doğuştan kazanılan bir statü olması, bu görüşü doğrular niteliktedir. Rollerin bu farklılığı, her bir cinsiyetin, toplumsal kurumlar içinde tanımlanmasını ve duruşunu da belirlemektedir. Örneğin; kadının aile içindeki konumu, toplum içindeki tanımlanması, erkeğe getirilen tanım ve konumdan farklılık göstermektedir. Kadın-erkek eşitliğini sağladıklarını ileri süren toplumlar ve gruplar dahil, özellikle sosyal hayatın pratik alanında da bu eşitliğin istenilen düzeye gelmediği görülmektedir.

Araştırma kapsamına giren seyircilerin tamamı erkektir. Bayanlar, Elazığ'da futbol maçlarını tribünde seyretmemektedirler. Bunun nedenlerinden en önemlisi, yörenin kadınlar hakkındaki düşünceleri ve futbol maçlarında yapılan tezahüratın niteliğidir. Büyük şehirlerde, seyirciler arasında küfür etmeyi azaltabilmek için bayanların maça gelmeleri yönünde bazı çalışmalar yapılmıştır. Maça gelen bayanlardan giriş ücreti alınmayarak, erkek seyircilerin daha nâzik davranmaları beklenmiş; fakat beklenen sonuç tam olarak alınamamıştır. Küfür etme alışkanlığı, büyük kentlerde de devam etmektedir.

1.2. Araştırma Kapsamına Alınanların Yaş Durumları

Yaş, bireylerin toplumsal konumlarını belirleyen, dolayısıyla o konumların gerektirdiği rollerin ifa edilmesini etkileyen faktörlerden biridir. Futbol seyircilerinin, yaşa ilişkin özelliklerinin yorumlanmasında, bir sınıflama yapılarak, 30 yaşına kadar olanlar, "genç" kategorisinde; 31-40 yaşları arasındakiler, "yetişkin" kategorisinde; 41-50 yaşları arasındakiler, "orta yaş" grubunda; 51 yaş ve üstü ise, "yaşlı" kategorisinde ele alınmıştır. Örnekleme dahil edilen Elazığspor futbol takımı seyircilerinin, yaş durumlarına göre dağılımları, aşağıda Tablo:1'de verilmiştir.

Tablo 1: Seyircilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Seyircilerin Yaş Grupları	F	%
20 Yaşına kadar	138	20.2
21 - 25	185	27.0
26 - 30	147	21.5
31 - 35	71	10.4
36 - 40	84	12.3
41- 50	59	8.6
51 yaş ve üstü	--	--
Toplam	684	100

Araştırma kapsamına alınan Elazığspor futbol takımı seyircilerinden 138 kişi, örneklemin % 20.2'sini, 20 yaş ve altındakiler, 185 kişi, % 27.0'sini, 21-25 yaşları arasındakiler, 147 kişi, % 21.5'ini de 26-30 yaşları arasındakilerin oluşturduğu görülmüştür. Seyircilerin genç kategorisinde değerlendirilen, 30 yaşına kadar olanlardan 470 kişinin, örneklemin %68.7'sini oluşturduğu görülmektedir. Buna göre, Elazığspor futbol takımı seyircisinin çoğunluğu, gençlerden oluşmaktadır denilebilir. Yaşlı kuşakta yer alanların, henüz geleneksel sayılabilecek birtakım boş zaman etkinliklerini sürdürdükleri ve bu nedenle futbol maçlarına gereken ilgiyi göstermedikleri ileri sürülebilir.

1.3. Araştırma Kapsamına Alınanların Medeni Durumları

Her ne kadar, seyirci davranışları grupsal olsa da, tek tek bireyleri de ilgilendirmektedir. Bazı özel durum veya şartların, bireylerin sorumluluk üstlenmesinde ve bunu davranışlarına yansıtılmalarında, önemli rol oynadığı bilinmektedir. Buradan hareketle, evli olan seyircilerin, daha kontrollü eylem tarzını benimseyecekleri ifade edilebilir. Hatta, bireysel ve toplumsal birtakım rollerin ifa edilmesi, medeni durum ölçütüne göre belirlenmektedir. Evli olanların, eşlerine ve çocuklarına karşı sorumluluk duymalarından dolayı, kendine zarar verecek davranışlardan kaçınacakları düşünülerek, davranışlarında daha ölçülü olacakları, buna karşın, bekar olanların, daha serbest davranacakları beklenebilir. Bundan dolayı, örneklem grubunu oluşturanların medeni durumlarına bakmak, yararlı olacaktır. Elazığspor seyircisinin medeni durumlarına göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Seyircilerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni Durum	F	%
Evli	344	50.3
Bekar	333	48.7
Dul	1	0.1
Boşanmış	1	0.1
Çok evli	5	0.8
Toplam	684	100

Seyircilerin Tablo 2'deki medeni durumlarına bakıldığında, %50,3'ünün evlilerden, %48,7'sinin de bekarlardan oluştuğu görülmektedir. Futbol, evrensel bir takım özelliklerden dolayı, her statüdeki bireyleri etkiler bir manzara arz etmektedir. Bekarların, evlilere göre futbol maçlarına daha yoğun bir ilgi gösterebilecekleri ileri sürülebilir. Bu durum, biraz da, genç olanların, yoğun bir duygusal atmosfere daha fazla eğilim duyacakları şeklinde yorumlanabilir.

1.4. Araştırma Kapsamına Alınanların Öğrenim Durumları

Günümüzün “bilgi çağı” olması, eğitim- öğretim ve bilgilenmenin önemini ortaya koyması bakımından anlamlıdır. Bugün toplumların ve devletlerin gücü, askeri ve ekonomik olmaktan çok, sahip oldukları bilgi gücü ile sıralamaya tabi tutulmaktadır. Bilgiyi elinde bulunduranların, birçok alanda lider konumlarını korumayı başardıkları görülmektedir. Dünyanın en zengin kuruluşu olan bir bilgisayar üreticisi firma, üretim sektörünün önemli bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Günümüz toplumlarının gelişmesini sağlayabilmek için, yeni bilgileri nasıl oluşturacakları düşünülmekte ve bu konuda projeler geliştirilmektedir. Bilgilerin bu derece değerli olması, insanlara sağlamış olduğu kolaylıklardan da anlaşılmaktadır. Seyirci davranışlarında, bilgi düzeyinin önemli bir etkiye sahip olduğu gerçeğinden hareketle, öğrenim düzeyi ile ilgili dağılımın verilmesi uygun görülmüştür.

Tablo 3: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	F	%
Okur-yazar değil	14	2.0
İlkokul	26	3.8
Orta okul	97	14.2
Lise veya dengi okul	351	51.3
Üniversite / Yüksekokul	196	28.7
Toplam	684	100

Tablo 3'deki verilerden anlaşıldığına göre, eğitim düzeyi açısından en büyük kategoriyi %51.3 oluşturanlar, lise mezunlarıdır. Bunu, %28.7 ile üniversite mezunları takip etmektedir. Türkiye'nin genel öğrenim durumuna bakıldığında, Elazığspor futbol takımı seyircilerinin eğitim durumları yüksektir, denilebilir. Üniversite mezunlarının, örnekleme bu kadar fazla oranda çıkmasının bir başka nedeni olarak da, Elazığ İli'nde Fırat Üniversitesi'nin olması ve öğrencilerin, boş zamanlarını değerlendirebilecekleri ortamların ve şartların, kısıtlı olması gösterilebilir.

2. FUTBOL SEYİRCİLERİNİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

2.1. Araştırma Kapsamına Alınanların Ekonomik Durumları

Bilindiği gibi, kültürün maddî unsurlarına ulaşmak kadar, doğrudan olmasa da mânevî kültür unsurlarına ulaşmak da, ekonomik güç ve bağımsızlığa dayanmaktadır. Özellikle günümüz toplumlarında, toplumsal tabaka ve sınıfların belirlenmesinde, temel kriterlerden biri, ekonomik güce sahip olmaktır. Toplum içinde ekonomik gücün önemli etkileri vardır. Toplumumuzun son zamanlarda, sosyo-ekonomik yönden önemli sorunlarla yüz yüze geldiği bilinmektedir. Söz konusu bu sorunlar, toplumdaki şiddet eğilimli olayları da desteklemektedir. Seyirci davranışlarında, ekonomik nedenlerin önemli bir etkiye sahip olduğu gerçeğinden hareketle, ekonomik düzeye ilişkin dağılımın verilmesi uygun görülmüştür. Araştırma kapsamına alınan futbol seyircilerine, kendilerinin ekonomik durumlarını nasıl gördükleri yolunda bir soru yöneltilmiştir. Alınan cevapların dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımları

Maddi Durum	F	%
Çok Kötü	15	2.2
Düşük	74	10.8
Orta	352	55.8
İyi	201	29.4
Çok İyi	12	1.8
Toplam	684	100

Araştırma kapsamına alınan Elazığspor seyircilerinden, maddi durumlarının orta düzeyde olduğunu söyleyenler, %55.8 oranı ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Maddi durumlarının çok iyi olduğunu söyleyenler, %1.8 oranındadır. Ekonomik durumlarının kötü olduğunu belirtenlerle aralarında, çok büyük oransal farklılık söz konusu değildir. Bu tablodan, Elazığspor futbol takımı seyircilerinin ekonomik durumlarının, orta düzeyde olduğu söylenebilir. Seyirci ailelerinin aylık gelirinin ne kadar olduğunu araştırılması, konunun biraz daha netlik kazanmasına yardım edecektir.

Tablo 5: Seyircilerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Aylık Geliri	F	%
Asgari Ücretten Az	56	8.2
100-150 Milyon TL	159	23.2
151-200 Milyon TL	89	13.0
201-250 Milyon TL	123	18.1
251-300 Milyon TL	106	15.5
301-400 Milyon TL	79	11.5
400 Milyon TL ve daha fazla	72	10.5
Toplam	684	100

Tablo 5'e bakıldığında, aylık gelirlerinin, 100-150 Milyon TL arasında olduğunu belirten seyirciler, %23.2 oranı ile ilk sırayı almıştır. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği, 2000 yılı Ocak-Şubat ayları arasında, 4 kişilik bir aile için gerekli asgari geçim sınırının, aylık 250 Milyon TL civarında olduğu belirtilmiştir. Aylık 200 Milyon TL gelirin, yoksulluk sınırını oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu noktadan

hareketle, seyircilerden %44.4'ün geliri, 200 Milyon TL ve daha azdır. Tablo 3 ve 4 karşılaştırıldığında, iki tablo arasında paralellik olduğu söylenebilir. Yoksulluk sınırına yakın olmalarına rağmen, maç izlemek için kendilerini biraz daha sıkıntıya sokmaları, tuttıkları takımı çok sevmelerine bağlanabilir. Seyirciler arasında, öğrenci harçlıklarından biriktirdikleriyle ve maça gitmek için zaman zaman simit satmak gibi bazı işleri yaptıklarını ifade edenlere rastlanmıştır.

Futbol, genelde yoksul bireylerin ilgisini daha fazla çekmektedir denilebilir. Ülkemizde, profesyonel futbolcuların sosyo- ekonomik durumları üzerine yapılan bir araştırmada, futbolcu ailelerinin çoğunluğunun, yoksul olduğu ve kentlerin kenar mahallelerinde oturdukları anlaşılmıştır (Öcalan, 2000: 198). Öte yandan, futbolun tarihi, bir yasaklar tarihidir. İngiliz ve Fransız resmi makamları, taşralıların, yoksulların ilgisini çekmesi ve kamu huzurunu bozması nedeni ile 19. yüzyıla kadar, birçok defa futbolu yasaklamışlardır (Stemmler, 2000: 29). 2002 Dünya Futbol Şampiyonası'nda, şampiyonaya katılan gelişmiş ülkelerin, ulusal takımlarını daha güçlü bir hale getirebilmek için, gelişmekte olan ülkelerin yetenekli futbolcularını vatandaşlığa kabul ettikleri görülmüştür. Bu durum, futbolun daha çok yoksulların ilgisini çektiği yönündeki savı güçlendirmektedir.

2.2. Araştırma Kapsamına Alınan Seyircilerin İkamet Yerleri

Seyircide görülen şiddet olayları veya sapma davranışlar, her ne kadar sanayileşmenin getirdiği sosyal hastalıklar olarak belirtilse de, (Erkal, 1992: 48) bu olaylar henüz sanayileşmesini tamamlayamamış, gelişmekte olan ülkelerde de meydana gelmektedir. Seyirciler arasında, takımlarıyla beraber kimlikleşen veya onunla tanınmak isteyenler olabilir. Kırsal alandan göç ederek, kentin varoşlarına yerleşen Anadolu gencine ne yaptığını, nereli olduğu sorulduğunda, cevap vermekte zorlandığı görülecektir. Ancak, hangi takımı tuttuğu sorulduğunda, tereddüt etmeksizin takımının ismini söyleyecektir.

Sosyolojik yönden ifade edildiğinde, artık sadece büyük kentlerde değil, diğer kentlerde de bireyler, pek çok toplumsal ve ekonomik sorunla karşılaşmaktadır. Kentlerin büyüklüğüne paralel olarak sorunlar da, anonimlik de artmaktadır. Bu durumda bireyler, toplumsal yaşamın giderek artan devingenliğinin yarattığı sorunlardan kurtulabilmek için kendilerine bir referans çevresi arayışına girmektedirler. Belirli bir futbol takımının taraftarı olmak, bir aidiyet grubuna mensup olmak,

dolayısıyla bir kimlik edinmek anlamına gelir. Öte yandan, Elazığ il merkezinin, terör ve onun yarattığı sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı, büyük oranda göç aldığı da bilinmektedir.

Oturulan kesim ile seyirci davranışları arasında, ilişki olup olmadığının görülebilmesi için, araştırma kapsamına alınanların oturdukları kesimlere göre dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Seyircilerin İkamet Yerlerine Göre Dağılımı

İkamet Yerleri	F	%
Merkezde	552	76,3
Merkeze Yakın Mahallede	84	12,3
Kenar Mahallede	32	4,7
İlçede	23	3,4
Köyde	23	3,4
Toplam	684	100

Elazığspor futbol takımı seyircisinin çoğunluğu, % 76,3 oranı ile merkezde oturmakta, merkeze yakın mahallelerinde oturanlar ise, %12,3 oranı ile ikinci sırada, üçüncü sırada ise, % 4,7 oranı ile kenar mahallelerde oturanlar yer almaktadır. İlçelerden ve köylerden, maç seyretmek için gelenler, %3,4 gibi yakın bir oranda temsil edilmektedirler. Kenar mahallelerde oturanlar, genel olarak maçlara fazla ilgi göstermemektedirler. Bunun nedeni, Elazığ’ın kenar mahallelerinde oturanların, yakın bir geçmişte göç ederek, şimdi oturdukları kesime yerleşmeleri, ancak, ekonomik sorunlarını henüz çözmemiş olmaları şeklinde açıklanabilir.

2.3. Araştırma Kapsamına Alınanların Mesleki Durumları

Endüstri toplumlarında meslek, bir kazanç elde etmeye yönelik bir davranış modeli olarak ortaya çıkar. Meslek, toplumda kişinin temel rollerinin başında gelir ve kişinin saygınlığı, şahsiyeti, geliri vb. pek çok özelliği ile yakından ilgilidir. Bir ekonomik rol üzerinde yoğunlaşan ve genellikle geçim sağlamakla ilgili faaliyetlerin tümüne, “meslek” denir (Kızılcılık, 1996: 376). Toplumda, her insan bir meslekle uğraşır. Bu meslekle de birey, yaşanılan toplum içinde bir statüye sahip olur. Bir toplum gelişigüzel bir bileşim değildir. Kendini oluşturan düzenli bir bileşimdir. Mesleklerin

insanlara yüklediği bir görev vardır. Kişiler, bu görevleri yerine getirmek zorundadır. Her futbol seyircisinin de bir görevi, mesleği vardır. Seyircilerin mesleklerine göre dağılımları tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı

Mesleki Durum	F	%
Öğrenci	231	33.8
Memur	149	21.8
İşçi	82	12.0
Serbest meslek	133	19.4
İşsiz	24	3.5
Sanayici	28	4.1
Çiftçi	7	1.0
Başka	28	0.3
Cevapsız	2	4.1
Toplam	684	100

Araştırmanın kapsamına alınan futbol seyircilerinin çoğunluğunu, %33.8 oranı ile öğrenciler oluşturmaktadır. İkinci sırada %21.8, oranı ile ilk sırada memurlar, üçüncü sırada ise, 19.4 oranı ile serbest meslek mensupları gelmektedir. Diğer meslek dalları arasındaki dağılım, büyük oranlara erişememektedir. Elazığspor maçlarına gençlerin, daha fazla ilgi göstermelerinin nedeni; il merkezinde gençliğin ilgisini çekebilecek fazla bir sosyal etkinliğin olmayışı, takımla veya sporcuyla daha çok genç yaşlarda özdeşleşilmesi, futbolun gençlerin daha çok ilgisini çekmesi ve il merkezinde bulunan üniversitenin, her yıl 14-15 bin genci bünyesinde bulundurması şeklinde açıklanabilir.

3. FUTBOL SEYİRCİLERİNİN BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRMELERİ

Değişim, insanoğlunun yaşamı boyunca kendisine eşlik eden bir gerçekliktir. Fakat 20. asırla birlikte, toplum yaşamına her geçen gün girmekte olan pekçok yenilik, günlük yaşamın cehresini tamamen değiştirmiştir. Yaşantımızın temposunu, tecrübelerimizin niceliğini ve çeşitliliğini arttıran yeni ve son derece etkili araçlardan

sadece birkaçı olarak televizyon, internet, uzaya seyahat , mucize ilaçlar, atomik enerji ve elektronik araçlar vb sıralanabilir. Teknolojik gelişmeler ve bilimsel ilerlemeler insanlara kolaylık sağlamış ve işe ayrılan zamanı kısaltarak, kendilerine ayrılan süreyi uzatmıştır.

Teknolojik gelişme ile beraber artan boş zamanın değerlendirilmesi, günümüz toplumlarının önemli problemlerindedir. Boş zamanın iyi veya kötü yönde değerlendirilmesinden ortaya bazı değerler çıkmaktadır. Çünkü, boş zaman, yerinde ve değerli kullanılabilirdiği durumlarda, insana dinlenmek, eğlenmek, kendini yetiştirmek, geliştirmek, yaratıcılık, dernekleşmek, sosyalleşmek, olgunlaşmak; görüş ve düşünce alanını, bilgisini genişletmek, kendi sorumluluğunu, özgürlüğünü yaşamak; vaktini kullanmada, iş yaşamında, çalışmada kendi isteğine göre, bir seçim yapmak ve böylece kendi kendini bulma imkânını verir. Kötü kullanıldığında ise, gençlerde ve yetişkinlerde, zararlı alışkanlıklar, durgunluk, gevşeklik, tembellik, dikkatsizlik, bencillik, başıbozukluk, serserilik, düşünce, görüş ve duygu darlığı, can sıkıntısı, hoşnutsuzluk, bıkkınlık, sinirlilik vb. davranışların ortaya çıkmasına neden olur.

İnsan, yaratılış itibariyle zaten boş durmamaktadır. Olumlu ya da olumsuz sürekli bir eylem halindedir. Diğer bir deyişle, güzel-çirkin, iyi-kötü, doğru-yanlış, helâl-haram şeklinde bir aktivite içinde olmak durumundadır. Bu yüzden, insan elde ettiği boş zamanında, boş işlerle, yani; miskinlik, tembellik ve işsizliği tercih etme, boş zamanını eğlence yerlerinde geçirerek, büyük bir sıkıntıya düşebilmektedir. Oysa, insanlar boş zamanlarını evinde, tarlasında, laboratuvarında, atölyelerde veya mabetlerde ilime, sanat ve dine ayırarak; doğruya güzele, iyiye ve helale ulaşır, insanlığın yücelmesi için çalışarak, mutluluğun yolunu bulabileceklerdir (Arvasi, 1992: 83).

Şu halde, boş zamanları, iki tarafı keskin bir kılıca benzetmek mümkündür. Olumlu kullanılırsa, kişisel ve toplumsal gelişim sağlamaktadır. Olumsuz kullanılırsa, bunalım, başıbozukluk gibi sorunlar doğurabilmektedir.

Boş zaman, insanın ve insanca olan değerlerin gelişmesine zararlı olmayıp, hizmet ettiği insanın, daha çok insan olmasına yaradığı, insanı insanlıktan uzaklaştırmak için kötüye kullanılmadığı ölçüde, değer kazanmaktadır. Bir bakıma, boş zamanın görevi; spor, sanat, turizm ve daha birçok etkinlikler aracılığı ile insana kaybettiği bütünlüğü yeniden verebilmesi, insanı mutlu edebilmesi, geliştirebilmesi ve yeni yaşam biçimlerine zemin hazırlayabilmesidir (Bambarger, 1966:12).

Ayrıca, boş zaman insana bir bakıma, toplumun yüklediği geleneksel rollerden ve sorumluluklardan kurtulup, kendi varlığının yenilenmiş bilincine dönme fonksiyonunu sağlayabilmektedir. Bu insanın daha hafif, daha hareketli ve daha duyarlı olabilmesine imkan sağlamaktadır. Ancak, boş zaman kullanımının, kişinin kendisi kadar, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik nitelikleri ile bağımlı olduğu da unutulmamalıdır (Bulca, 1973: 24).

Görüldüğü gibi, açıklanmaya çalışılan tüm bu fonksiyonları ile boş zaman, bilinç ve insanların gerçek ihtiyaçlarını belirleyen, bilimsel araştırma sonuçları doğrultusunda kullanıldığında, insan için bir mutluluk faktörü olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Boş zamanın bütün bu fonksiyonlarını, temelde etkin bir şekilde değerlendirmek suretiyle gerçekleştirilebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu, boş zaman ile rekreasyon arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Futbol seyircilerinin boş zaman etkinlikleri ile ilgili tutumları Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8: Seyircilerin Boş Zaman Faaliyetleri

Faaliyetler	F	%
Kahveye giden	622	90.93
Müzik dinleyen	610	89.18
Televizyon izleme	596	81.71
Aile ve çocukları ile ilgilenen	410	59.94
Arkadaş toplantılarına katılan	362	52.92
Spor yapan	357	52.19
Kitap, dergi ve gazete okuyan	310	45.32
İnternet Cafe giden	287	41.77
Bağ-bahçe işleri ile uğraşan	285	41.66
Akraba ve komşu ziyaretlerine giden	280	40.93
Pikniğe giden	195	28.50
Küçük tamir işleri ile uğraşan	183	26.75
Seyahat eden	182	26.60
Sinema ve tiyatroya giden	136	19.88
Ava giden	128	18.71
Resim yapan	111	16.22
Müzik aleti çalan	95	13.88
Hobileri ile ilgilenen	85	12.42
Başka	26	3.80
Toplam	5260	-

Tablo 8’de görüldüğü gibi, boş zamanlarda tercih edilen etkinliklerin başında, %90.93 oranında kahveye gitme yer almaktadır. Bunu, %89.18 ile müzik dinlemek, %81.71 ile TV izlemek, %59.94 oranıyla aile ve çocuklarıyla ilgilenmek, %52.92 oranıyla arkadaş toplantılarına katılmak, % 52.19 oranıyla spor yapmak, %45.32 oranıyla da kitap, dergi ve gazete okumak gibi özellikler izlemektedir.

Aktif etkinlikleri; bir müzik aleti çalmak, orkestra, solo, koro gibi faaliyetlere katılmak, sosyal faaliyetlerle uğraşmak, ilim ve kültürel faaliyetlere katılmak, çarşı, pazar, fuar ve park gibi yerlerde gezintilere çıkmak oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi, rekreasyonu, en basit sınıflama ayırımına göre gruplara ayırdığımızda, seyirciler genelde pasif nitelikli etkinliklere katılmaktadırlar.

Faaliyetlere katılım, rekreasyonun en belirgin sınıflandırılmalarından biri olan aktif - pasif ayırımına göre ise, ilk sıraları pasif etkinlikler, son sıraları ise aktif etkinlikler almaktadır. Boş zaman etkinlikleri hazırlanan ankette, aktif-pasif olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, değerlendirme için bu şekilde bir ayırım yapılmıştır.

Pasif etkinlikleri ise; müzik dinlemek, kitap-gazete okumak, TV izlemek, sinema ve tiyatroya gitmek, kahvehane ve birahane gibi yerlere gitmek ve belirli bir şeyle uğraşmamak oluşturmaktadır.

3.1. Seyircilerin Boş Zamanlarında Futbol İzleme Nedenleri

Futbol seyircisi, futbol maçını izlemek amacıyla, bir araya gelen kişilerin oluşturduğu, sosyal bir yığındır. Seyirci; kar, yağmur, çamur, soğuk demeden, evindeki sıcak ortamından ayrılarak, stadyuma gider. Orada bir takım tutarsa, artık o bir taraftardır. Taraftar, eline takımın renklerinden oluşan bayraklar alarak, atkılar, şapkalar, formalar giyinerek, stadyuma gider. Artık, onun için hayatta başka önemli bir şey yoktur. Amacı galip gelmek, o heyecanı yaşamaktır. Aynı amaç doğrultusunda ve düşüncede birçok kişi vardır. İşte onlarla beraber bir yığın oluştururlar. Açık havada seyredilen futbol maçının, sosyal yığından bireye yansıyan, bir çok özelliği söz konusudur. Seyirci bireyde, psikolojik bazı değişiklikler olmaktadır. Bu değişiklikler, sayılamayacak kadar çoktur. Konuya, psikolojik olarak yaklaşıldığında, sporun ruhi bunalımları azalttığı ileri sürülmektedir. Maç esnasında taraftarlar, yumruklarını sıkar, yutkunur, şapkasını kemirir, dualar okur. Bu arada avazının çıktığı kadar bağırır, ani bir refleksle sıçrar, yanında gol diye bağırın yabancıya sarılır. Bu arada herkes, topluluğun bir parçasıdır. Binlerce insan ile birlikte koro halinde marşlar, sloganlar atılır, küfürler

edilir. Galip gelirse, maç bittiğinde, tribünden ayrılmazlar. Futbolcuları, idarecileri alkışlayarak, başarılarını kutlarlar. Sevinçleri diğer maça kadar devam eder.

Mağlup olunursa, mağlubiyetin suçlusunu ararlar. Hakemlere ve futbolculara, mağlubiyetin psikolojisini yansıtmaya çalışırlar. Panayıra benzeyen stadyum, seyirci boşalınca, bir ölüm sessizliğine bürünür. Mahalle pazarlarının, kalktığına bıraktığı çöpler gibi, her taraf çöp ve kağıtlarla kaplı bir manzara arz eder. Mağlubiyette veya galibiyette, seyirciler deşarj olurlar. Kendilerini bir sonraki maça hazırlarlar. Bu, böyle sezon boyu devam eder; seyirci veya taraftar umudunu haftalara atarak, hayatını devam ettirir. Her ne kadar, futbolu seyretmek pasif bir aktivite olarak nitelendirilse de, seyircinin deşarjı gibi önemli bir görevi vardır. Bunun, sosyal hayatta o kadar etkinliği fazladır ki, bazı görüşlere göre demokrasinin çimentosudur (Erkal, 1992: 98).

Bununla birlikte, bazı sapma davranışlar da görülmektedir. Bunların hepsi önlenabilir nitelikteki davranışlardır. Seyirci olmaksızın, maç bir anlam ifade etmez. Örneğin, bu sezon Galatasaray-Antalyaspor maçını, “bir maç seyircisiz oynama” cezası nedeniyle, seyirciler izleyememiştir.

Futbol kulüpleri, büyük paralar harcayarak kurdukları takımlarının, maliyetin büyük bölümünü karşılayabilmesi için, seyircilerin ücret ödeyerek, maçlara gelmelerini isterler.

Tablo 9: Seyircilerinin Futbolu İzleme Nedenleri

Maça Gitme Nedenleri	Her zaman		Sık sık		Bazen		Hiçbir zaman	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Stres atmak için	136	19.9	122	17.8	208	30.4	218	31.9
Boş zaman değerlendirmek için	135	19.7	114	16.7	227	33.2	208	30.4
Futbolu çok sevdiğim için	398	58.2	167	22.4	83	12.1	36	5.3
Yeni arkadaşlar edinmek için	78	11.4	49	7.2	149	21.8	408	59.6
Arkadaş gurubundan ayrılmak için	48	7.0	770	11.3	148	21.6	411	60.1
Başka yapacak işim olmadığından	125	18.3	140	20.5	187	27.3	232	33.9
Tuttuğum takımı desteklemek için	423	61.8	142	20.7	106	15.6	13	1.9
Küfür etmek için	32	4.7	101	14.7	124	18.1	427	62.4

Tablo 9'a bakıldığında, maça gitme nedenleri arasında, tuttuğu takımı desteklemek için cevabını verenler %61.8 oranıyla olarak ilk sırada, ikinci sırada ise,

%58.2 oranıyla futbolu sevmelerinden dolayı izleyenler gelmektedir. Küfür etmek için izlediğini belirtenlerin oranı, oldukça düşük bir düzeyde yer almaktadır.

Futbolu, dünya gençliğini etkisi altına alan bir etkinlik olarak düşünmek gerekir. “Futbolu çok sevdiğim için” cevabını verenlerin, neredeyse seyircilerin yarısından çoğunu oluşturması, bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ayrıca, Elazığ şehiri olarak sanayileşmeden, yeterince yararlanabilmiş bir kent değildir. Bu nedenle, uzun saatler boyunca devam eden yoğun ve yıpratıcı bir haftanın sonunda, nefis bir futbol karşılaşması seyretmek, belki stres atmak için en uygun yol olabilir. Ancak, sanayileşmenin tam anlamıyla gerçekleşmediği bir kentte, birtakım etkinliklerde bulunmak için gerekli mekan ve düzenlemelerin de yer almaması nedeniyle, futbol maçları, özellikle genç bireylerin monotonluktan kaçtıkları, başlıca etkinlik olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, “takım tutmak”, günümüz gençliği açısından Benedict Anderson’ un deyimiyle, “hayali bir cemaat” yaratmak anlamına gelmektedir. Böylece, kendine bir “referans grubu” tayin eden genç seyirci, bir anlamda, yeni bir kimlik edinmektedir. “Elazığspor’lu olmak” bir anlamda Elazıgli olmak duygusunu pekiştirmekte, ilişkilerin giderek karmaşıklaştığı bir ortamda, bireye yeni bir “kimlik” kazandırmaktadır.

Modernleşme ile meydana gelen bazı sosyal problemlerin azaltılmasında, sporun rolü büyüktür. Toplumun insanlara yüklediği negatif enerjinin boşaltılmasında, sapma davranışların azaltılmasında ve gerginliklerin toplum yararına yöneltilmesinde, spor etkili bir yöntemdir. Seyircilerin bazı olumsuz davranışları, kişileri stresten uzaklaştırdığı için hoşgörü ile karşılanır. Bir grup seyirci, karşı takım oyuncularını, seyircilerini, hakemleri ve kendi sporcularını muhatap alarak, dışardan fiili olarak veya sözle rahatsız etmektedir. Genelde bu rahatsızlık, küfür etme şeklinde cereyan etmektedir. Her ne kadar, seyircinin topluca küfrü, psikolojik bir rahatlama olarak görülse de, manevi yönden yıkıcı bir nitelik taşımaktadır. Yöneltilene karşı fiziksel yıkıcılık potansiyeli olmamakla birlikte, çoğu durumda, karşı şiddeti fazlasıyla doğurmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi, küfür birçok olayın başlamasına neden olabilir. Küfür konusundaki bu vurdumduymaz tavır, daha derinden bazı önlemleri de uygulamaya koymaktan geri kalmaz. Toplum, her ne kadar küfrün hepsini ayıp saymış olsa da, maalesef küfrü yok edememiştir (Can, 1992: 31).

Seyircilerin toplumsal teamüllere uygun olmayan bazı davranışları, yukarıda zikredilen nedenlerden dolayı, hoşgörü ile karşılanmaktadır. Futbol seyircilerinin maça

gitme nedenlerinin arasında yer alan, stres atma durumunun, eğitim düzeyine göre dağılımı, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10: Maçlara Stres Atmak İçin Gidenlerin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımları

Öğrenim Düzeyi	Maçlarda Stres Atma Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman	
Okur Yazar Değil	* 4	5	4	1	14
	** 28,6	35,7	28,6	7,1	100,0
	*** 2,9	4,1	1,9	,5	2,0
	**** ,6	,7	,6	,1	2,0
İlkokul	8	4	9	5	26
	30,8	15,4	34,6	19,2	100,0
	5,9	3,3	4,3	2,3	3,8
	1,2	,6	1,3	,7	3,8
Ortaokul	35	10	18	34	97
	36,1	10,3	18,6	35,1	100,0
	25,7	8,2	8,7	15,6	14,2
	5,1	1,5	2,6	5,0	14,2
Lise ve Dengi Okul	69	62	110	110	351
	19,7	17,7	31,3	31,3	100,0
	50,7	50,8	52,9	50,5	51,3
	10,1	9,1	16,1	16,1	51,3
Üniversite Yüksek Okul	20	41	67	68	196
	10,2	20,9	34,2	34,7	100,0
	14,7	33,6	32,2	31,2	28,7
	2,9	6,0	9,8	9,9	28,7
TOPLAM	136	122	208	218	684
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0

* Sayı

** Satır Yüzdesi

*** Sütun Yüzdesi

**** Genel Toplam Yüzdesi

$$x^2 = 41,339 \quad p = 0,00 \quad sd = 12$$

Tablo 10'da görüldüğü gibi, seyircilerin %19.9'u, futbol maçlarına, stresten uzaklaşmak için gittiğini beyan etmişlerdir. Bu azımsanmayacak bir orandır. Gelişmişlik düzeyi açısından, Doğu Anadolu Bölgesi, diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında en düşük düzeydedir. Bu bölgenin, en fazla gelişen illerinden biri de Elazığ olması cihetiyle, kırsal alandan fazla göç almıştır. Bu da ilin ekonomik seviyesini düşürmüş, sosyal problemler artmış ve bireylere biraz daha stres yüklemiştir. İşte, oluşan bu stresten kurtulmanın bir yolu da, futbol maçını izleyerek, değişik ortamlara girerek stresten kurtulur. Doğunun bir başka ili olan Ağrı ilini, Demirel şu şekilde anlatır: "Ağrı, DİE'nin o tarihteki verilere göre, Türkiye'nin en fakir ili konumundaydı. Ağrıspor'un durumu da aynı idi. Ağrılıların çok sevdikleri vali olarak çalışan Lütfi Yiğenoğlu vardı. Halk valiyi çok seviyor, adeta onsuz cümle kurmuyordu. Köylüler ona paşa diyorlardı. Vali, teröre karşı spor sloganıyla, Ağrı'nın ağrısını dindirmek için

kolları sıvıyor. Futbol takımını en öne alıyor. Özel idari bütçesinden de maddi destek sağlıyor. Takım şampiyonluğa hazır hale geliyor. Ağrıspor, son maçı saymasak ligi yenilgisiz bitiriyor (Demirer, 1998: 162). Bunun gibi ülkemizden ve dünyadan bir çok örnek verilebilir.

Tablo 11: Seyircilerin Maçlarda Stres Atmaları İle Yaş Gruplarının Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Maçlara Stres Atmak İçin				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
20 Yaşına Kadar	31	31	47	29	138
	22,5	22,5	34,1	21,0	100,0
	22,8	25,4	22,6	13,3	20,2
	4,5	4,5	6,9	4,2	20,2
21-25	32	39	67	47	185
	17,3	21,1	36,2	25,4	100,0
	23,5	32,0	32,2	21,6	27,0
	4,7	5,7	9,8	6,9	27,0
26-30	30	21	41	55	147
	20,4	14,3	27,9	37,4	100,0
	22,1	17,2	19,7	25,2	21,5
	4,4	3,1	6,0	8,0	21,5
31-35	17	14	17	23	71
	23,9	19,7	23,9	32,4	100,0
	12,5	11,5	8,2	10,6	10,4
	2,5	2,0	2,5	3,4	10,4
36-45	18	9	20	37	84
	21,4	10,7	23,8	44,0	100,0
	13,2	7,4	9,6	17,0	12,3
	2,6	1,3	2,9	5,4	12,3
46 ve Üstü	8	8	16	27	59
	13,6	13,6	27,1	45,8	100,0
	5,9	6,6	7,7	12,4	8,6
	1,2	1,2	2,3	3,9	8,6
TOPLAM	136	122	208	218	684
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0

$$x^2 = 31,689 \quad sd = 15 \quad p = 0,007$$

Maçlara, stres atmak için giden seyircilerin yaş kategorilerine bakıldığında, % 23.5 ile ilk sırada 21-25 yaşları arası gelmektedir. Daha sonra sırasıyla; 20 yaşına kadar olanlar % 22.8, 26-30 yaşları arasında olanlar %22.1, 31-35 yaş arası ise, % 12.5 oranları izlemektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında, Elazığ ilinin en stresli yaş dönemlerinin, uzamış gençlik ya da yüksek öğrenim gençliği adı verilen dönemdir. Bu dönemin bir çok problemleri vardır; evlenme, iş bulma gibi kendi bireysel problemlerinin yanında, sosyal problemleri de en fazla kafa yorulan dönemdir. Gerçekten gençlik çağı, bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılar dönemidir. Yalnız olumsuzlukların toplandığı bir kategori değildir. Gençlik tatlı hayallerin, tutkuların ve idealizmin

filizlendiği, sıkı arkadaşlıkların ilk aşkların yaşandığı dönemdir. Yeniliğe ve ileriye doğru atılımların yapıldığı, kendini kanıtama ve kimliğini arayıp bulma çabalarının olduğu bir dönemdir (Öztürk, 1998: 66).

Gençlik çağı sigara, içki, uyuşturucu, değişik arkadaş grupları vb. pek çok şeye merak ve eğilimlerin olduğu bir dönemdir. Eğitim, bu merak ve eğilimlerin, tehlikeli boyutlara ulaşmadan, tatmin edilmesi ve atlatılmasının tek yoludur. Eğitim, bu amacını gerçekleştirebilmek için çeşitli araçlar kullanır. Bu araçlardan biri de spordur. Bu araçla, gençlere kolay ve etkili ulaşılabilir. Çünkü, sportif çalışmalar gençlere, enerjilerini, onların sağlığına katkıda bulunacak bir şekilde kullanma olanağı yaratırken, kurallara uymayı, birlik, dayanışma, işbirliği ve paylaşma ilkelerini yerleştirerek, gencin topluma uyumunu sağlar. Spor, bir rekreasyon faaliyeti olarak, genellikle iki türlü etkinlik göstermektedir. Bunlardan birincisi, pasif katılım; ikincisi ise, aktif katılımdır. Ülkemizde spor müsabakalarına seyirci olarak katılım oldukça yoğundur.

Bireylerde sosyal problemlerin ve stresin oluşmasına etkilerden biri de maddi ve ekonomik düzeydir. Bu sebeple seyircilerin maddi durumlarıyla, maçta stres atma durumları karşılaştırıldı.

Tablo 12: Ekonomik Düzeyleriyle Stres Atma Durumlarının Karşılaştırılması

Maddi Durum	Stres Atmak İçin Mi Maçlara Gidiyorsunuz?				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
Çok kötü	4	1	3	7	15
	26,7	6,7	20,0	46,7	100,0
	2,9	,8	1,4	3,2	2,2
	,6	,1	,4	1,0	2,2
Kötü	17	16	18	23	74
	23,0	21,6	24,3	31,1	100,0
	12,5	13,1	8,7	10,6	10,8
	2,5	2,3	2,6	3,4	10,8
Orta	73	72	117	120	382
	19,1	18,8	30,6	31,4	100,0
	53,7	59,0	56,3	55,0	55,8
	10,7	10,5	17,1	17,5	55,8
İyi	38	30	66	67	201
	18,9	14,9	32,8	33,3	100,0
	27,9	24,6	31,7	30,7	29,4
	5,6	4,4	9,6	9,8	29,4
Çok iyi	4	3	4	1	12
	33,3	25,0	33,3	8,3	100,0
	2,9	2,5	1,9	,5	1,8
	,6	,4	,6	,1	1,8
Toplam	136	122	208	218	684
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0

$$x^2 = 22,710 \quad sd = 18 \quad p = 0,202$$

Yukarıdaki Tablodaki verilere göre, stres atmak için maça gidenlerin içinde, ekonomik düzeyleri orta olanların oranı % 57.7 olarak tespit edilmiştir. Bu oran, oldukça yüksek çıkmıştır. Ekonomik düzeyleri yükseldikçe, stresten uzaklaşmak için maça gidenlerin oranlarında düşüş olması, maddi durum düzeldikçe, problemlerin ve stresin azaldığının göstergesidir.

Seyirciler, bir hafta boyu kendi meslek gruplarıyla bir arada olurlar. Kendi mesleklerinin ve iş ortamlarının, kendilerine yüklediği negatif enerjiyi, statlarda boşaltabilecekleri düşüncesiyle aşağıdaki Tablo oluşturuldu.

Tablo 13: Seyircilerin Maçlarda Stres Atmaları İle Mesleklerinin Karşılaştırılması

MESLEKLER	Maçlara Stres Atmak İçin Gitme Durumu				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
Öğrenci	39	48	88	56	231
	16,9	20,8	38,1	24,2	100,0
	28,7	39,3	42,3	25,7	33,8
	5,7	7,0	12,9	8,2	33,8
Memur	19	19	39	72	149
	12,8	12,8	26,2	48,3	100,0
	14,0	15,6	18,8	33,0	21,8
	2,8	2,8	5,7	10,5	21,8
İşçi	20	15	24	23	82
	24,4	18,3	29,3	28,0	100,0
	14,7	12,3	11,5	10,6	12,0
	2,9	2,2	3,5	3,4	12,0
Serbest meslek	38	24	33	38	133
	28,6	18,0	24,8	28,6	100,0
	27,9	19,7	15,9	17,4	19,4
	5,6	3,5	4,8	5,6	19,4
İşsiz	9	2	7	6	24
	37,5	8,3	29,2	25,0	100,0
	6,6	1,6	3,4	2,8	3,5
	1,3	,3	1,0	,9	3,5
Sanayici	10	5	3	10	28
	35,7	17,9	10,7	35,7	100,0
	7,4	4,1	1,4	4,6	4,1
	1,5	,7	,4	1,5	4,1
Çiftçi	1	4	2		7
	14,3	57,1	28,6		100,0
	,7	3,3	1,0		1,0
	,1	,6	,3		1,0
Başka		5	12	11	28
		17,9	42,9	39,3	100,0
		4,1	5,8	5,0	4,1
		,7	1,8	1,6	4,1
TOPLAM	136	122	208	218	684
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	19,9	17,8	30,4	31,9	100,0

$$\chi^2 = 71,235 \quad sd = 24 \quad p = 0,000$$

Tablo 13'te görüldüğü gibi, maça stres atmak için giden seyircilerin %28.7'si, öğrencilerdir. Daha sonra sırasıyla; % 27.9'u serbest meslek sahipleri, %14.7'lik oranla işçiler, %14.0 memurlar gelmektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında, seyirciler içinde en stresli olanlar öğrencilerdir. Her seyircinin maça gitme nedeni farklı olabilir. Bazıları stres atmak, bazıları boş zamanlarını değerlendirmek, bazıları futbolu sevdiğinden, bazıları da arkadaşlık kurmak amacıyla maça giderler. Her ne sebeple olursa olsun, maça giden seyirci, statta kalabalıktan etkilenir. Kalabalıklar, genellikle çok sayıda arkadaş grupları ve yakınları, aile üyeleri ve tek tek bireylerden oluşmuştur. Birey, kalabalıklar içerisinde kitle kültürünün etkisi altındadır. Yalnız haldeyken, aynı olaya farklı tepki gösterir. Eğer, grup normları, kalabalığın normlarıyla tutarlıysa, kişi özellikle kalabalık tarafından etkilenmiş olur (Özbaydar, 1983: 223). Kalabalık içindeki gruplar, alkışlayarak, şarkı söyleyerek veya başka hareketlerle, grup içinde kendilerinden olmayan bir kişinin davranışlarını, coşturma ve söndürme yönünde etki ederler

3.2. Seyircilerin Futbol İzleme Sıklıkları

Bu kapsamda, Elazığspor futbol takımı seyircilerinin maçlara gitme sıklıklarına bakmak gerekmektedir. Tablo 14'de bu oranlar şöyledir:

Tablo 14: Seyircilerin Maçlara Gitme Sıklıkları

Maçlara gitme zamanları	F	%
Her hafta gidenler	441	64.5
Ayda 1-2 defa gidenler	149	21.8
Ayda 2-3 defa gidenler	49	7.2
Yılda 1-2 defa gidenler	45	6.6
TOPLAM	684	100

Araştırma kapsamına alınan futbol seyircilerinin, %64.5 büyük çoğunluğu, her hafta sonu tribünleri doldurmaktadır. 2-3 haftada bir gidenler ise, %21.8 ile ikinci sırada, üçüncü sırada %7.2 oranı ile 2-3 ayda bir gidenler yer almaktadır. Maçın önemine göre gelenler ise, %6.6 oranındadır. Bu oranlardan anlaşıldığına göre, futbol seyircisinin çoğunluğu, aynı seyircidir. Bu seyircileri tespit edebilmek için onların öğrenim durumları, yaşları, maddi durumları ve meslekleriyle karşılaştırmak gereği doğmaktadır.

3.2.1. Öğrenim Düzeyi İle Futbol Maçlarını İzleme İlişkisi

Fransız sosyolog Durkheim, eğitimi toplumun temel bir fonksiyonu olarak görür. Ona göre, eğitim topluma bağlı değişkenlerden biridir. Amacı da çocukları ve gençleri, içinde yaşadıkları topluma katmak, onların uyum problemlerini ortadan kaldırmaktır. Ayrıca, toplumsal ve politik sistemi anlamalarını ve işleyişine katkılarını temin etmektir (Kızılçelik, 1994: 185). Eğitim, yetişmekte olan kuşakların sosyalleştirilmesi, toplumsal hayata uyum sağlaması, ruhsal, zihni ve ahlakî yönden yetkinleştirilmesi olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı eğitime, “metotlu sosyalleştirme” denir (Ergün, 1987: 15).

Sosyalleşme, kişileri toplum içinde alacağı rollere göre, bilgi ve beceri bakımından hazırlamaktır. Bu hazırlanma işi, bir sosyal kurum olarak okulun, en önemli görevleri arasında sayılmaktadır. Okul sisteminin, en başta gelen görevlerinden biri, içinde yer aldığı toplumun yenileşmesini ve devamını sağlamaktır. Okuldaki sosyalleşme, bir taraftan kişilerde çalışma, iş yapabilme yetenek ve becerilerini geliştirme, diğer taraftan da sosyal bütünleşmeyi sağlamaktır. Okulun, öğrencileri belirli bilgi ve meslek dallarında yetiştirmesi, toplumun ekonomik yapısının canlı ve güçlü tutulması için şarttır. Okullarda, meslek dersleri ve bilgileri dışında, bazı dersler, bilgi ve yönlendirmeler dahilinde verilmektedir. Okulun toplum içindeki bütünleştirme ve kaynaştırma fonksiyonuna, başka bir açıdan yaklaşıldığında, birey ile sosyal sistem arasında çatışmaların çıkmamasını sağlamak veya çıkan çatışmaları önlemeye yöneliktir denilebilir.

Sosyalleşme olgusu, doğumdan hemen sonra başlar. Bireyin toplumda geçerli olan değerleri, inançları, davranış şekillerini öğrenip kabullenmesinde, çocukluk ve gençlik dönemlerinde girdiği grupların önemi büyüktür. Eğitimin bir parçası olan sporun da sosyalleşmeye katkısı vardır. Sportif faaliyetlere katılma süreci, hangi şekilde olursa olsun, kişilerde sosyalleşmeye paralel yürür (Karaküçük, 1995: 180 - Erkal, 1998: 181).

Spora, fonksiyonalist yaklaşımlar, genelde seyre dayanan sporun, birlik ve bütünlüğü sağladığına inanmakla beraber, toplumdan bireye doğru seyreden yararına da değinmektedirler. Onlara göre, seyirci durumunda bulunan bir kişide, bireysel psikolojik bazı değişimlere neden olmaktadır. Bunlardan psikolojik rahatlama, müteceviz davranışları frenleyen bir tedavi şeklidir.

İnsanların, boş zamanlarını değerlendirme ihtiyaçlarının gündeme geldiği ilk yıllardan günümüze kadar, spor aktivitelerine seyirci olarak katılım, çok yoğun bir şekilde devam etmektedir. Yapılan araştırmalarda, spor müsabakalarını seyretmenin, pasif nitelikli bir aktivite olarak değerlendirilmesine rağmen, seyirciler maç esnasında bağırarak, çağırarak, şarkı söyleyerek, tezahürat yaparak, stresten boşalmakta, deşarj olmakta, bundan dolayı seyre dayanan faaliyetlerin, demokrasinin çimentosu olduğu kabul edilmektedir. Ancak, bu tür aktivitelerin, hangi sıklıkla yerine getirildiği önemlidir. Elazığspor futbol takımı seyircilerinin maça gitme sıklığının, öğrenim durumlarına göre dağılımı, aşağıdaki Tabloda verilmiştir.

Tablo15: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Futbol Maçlarını İzleme Durumu

Öğrenim Düzeyi	Futbol Maçlarını Stadyumda İzleme Sıklıkları				TOPLAM
	Her hafta	Ayda 1-2	2-3 Ayda 1	Yılda 1-2	
Okur Yazar Değil	7	5	1	1	14
	50,0	35,7	7,1	7,1	100,0
	1,6	3,4	2,0	2,2	2,0
	1,0	,7	,1	,1	2,0
İlkokul	19	3	3	1	26
	73,1	11,5	11,5	3,8	100,0
	4,3	2,0	6,1	2,2	3,8
	2,8	,4	,4	,1	3,8
Ortaokul	73	12	5	7	97
	75,3	12,4	5,2	7,2	100,0
	16,6	8,1	10,2	15,6	14,2
	10,7	1,8	,7	1,0	14,2
Lise ve Dengi Okul	232	81	19	19	351
	66,1	23,1	5,4	5,4	100,0
	52,6	54,4	38,8	42,2	51,3
	33,9	11,8	2,8	2,8	51,3
Üniversite Yüksekokul	110	48	21	17	196
	56,1	24,5	10,7	8,7	100,0
	24,9	32,2	42,9	37,8	28,7
	16,1	7,0	3,1	2,5	28,7
TOPLAM	441	149	49	45	684
	64,5	21,8	7,2	6,6	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$$\chi^2 = 20,726 \quad p = 0,055 \quad sd = 12$$

Seyircilerin öğrenim durumlarına göre, maçlara gitme sıklıklarına bakıldığında, eğitim kademesinin her kesiminden, maçlara ilgi olduğu görülmektedir. Eğitimin her kategorisinde, “her hafta” maçlara gidenler, oransal olarak, daha yüksek bir düzeydedir. En sık maça gidenler ise, % 75.3 oranıyla ortaokul mezunlarıdır. Seyircilerin öğrenim durumları arttıkça, maça gitme sıklığı artmakta, öğrenim düzeyinin düşmesine paralel olarak, maça gitme sıklığı da azalmaktadır. Anket uygulanan seyircilerin % 64.5’i, her hafta maça gittiklerini ifade etmişlerdir. Ortaokul mezunlarının, maçlara sık gitmelerinin nedenleri, şu şekilde sıralanabilir: Futbol maçlarına özellikle gençlerin ilgi

duyması, orta öğretim düzeyindeki gençlerin popüler boş zaman değerlendirme biçimi olması şeklinde açıklanabilir.

Üniversite mezunlarının, ortaokul ve lise mezunlarından daha az maça gitmeleri de, şu şekilde açıklanabilir: Üniversite mezunlarının maddi durumları biraz daha iyi olduğundan ve yaşlarının da nispeten ilerlemesi nedeniyle, futbol maçlarına ilgilerinin daha az olduğu söylenebilir.

3.2.2. Yaş Gruplarına Göre Futbol İzleme Sıklığı

İnsanlarda gelişim, belirlenebilir bir sıra izler. Buna, “gelişim sırası” denilmektedir. Bu ilkeye göre, bedensel ve motor gelişim sırasında, yapısal ve işlevsel özellikler, belirli bir sraya göre ortaya çıkar. Gelişim, baştan ayağa, içten dışa, genelden özele doğrudur. Burada bireysel farklılıklar da açığa çıkar (Erdem, 1994: 33).

Bebeklikten başlayıp, yaşlılığa doğru ilerleyen yaşam süresinde, birbirinden farklı özellikler taşıyan, gelişim dönemlerinden geçilir. Bu gelişim dönemlerinin, her birine ilişkin, gelişim ödevleri olduğunu belirten Havighurst, anne, baba ve eğitimcilerin, yaş dönemlerinin özelliklerine göre, eğitim vermelerini istemektedir. Gelişim ödevlerinin, yerine getirilmesindeki başarı derecesinin, benlik algısının oluşmasında, önemli bir katkısı bulunmaktadır. Birey, içinde bulunduğu dönemlere ait gelişim ödevlerini başarıyla tamamlayacak olursa, kendine olan güveni artar, mutlu ve huzurlu olur; daha sonraki gelişim dönemi evresinin daha kolay üstesinden gelir. Bunun tersi olursa, kendine güveni sarsılır, huzursuzluk ortaya çıkar (Erdem, 1994: 32).

Gelişim dönemleri çocukluk, gençlik ve yetişkinlik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu araştırmada da, söz konusu kriter esas alınarak, denekler; gençler ve yaşlılardan oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre genç, 15-25 yaşları arasında öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Gençlik çağı, üç alt döneme ayrılır. Bunlar, 12-15 yaşlar arası ilk gençlik, 15-21 yaşları arası delikanlılık, 21-25 yaşlar arası uzamış gençlik ya da yüksek öğretim gençliği dönemleridir.

Türkiye nüfusu, son nüfus sayımı sonuçlarına göre, 70 milyona yaklaşmıştır. Bu nüfusun %60'ını, çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Günümüzde, sadece gençlerin sayısı 20 milyon civarındadır. Bu anlamda, genç bir nüfusa sahibiz. UNESCO'nun tanımına göre gençlik; cesaretin çekingenliğe, serüven isteğinin rahata üstün geldiği çağdır. O nedenle, gençlik son derece hassas olan, toplumun geleceği açısından kontrol

ve yönlendirilmesi en çok önem taşıyan sosyal kategoridir. Gençlik, her yerde her zaman coşkulu, atılgan ve çalkantılı bir çağ olarak görülmüştür. Gerçekten gençlik çağı; bunalımlar, öfkeler, çatışmalar ve kaygılar dönemidir. Kendi kendisiyle ve çevresiyle sürtüşme ve mücadele dönemidir. Yalnız olumsuzlukların toplandığı bir çağ da değildir. Alan araştırmasından elde edilen bulgulara göre, Elazığ'da futbol seyircisinin çoğunluğu, gençlerden oluşmaktadır .

Tablo 16: Seyircilerin Yaş Durumuna Göre Maça Gitme Sıklığının Dağılımı

Yaş Grupları	Maçları İzleme Sıklıkları				TOPLAM
	Her hafta	Ayda 1-2	2-3 Ayda 1	Yılda 1-2	
20 Yaşına kadar	93	31	7	7	138
	67,4	22,5	5,1	5,1	100,0
	21,1	20,8	14,3	15,6	20,2
	13,6	4,5	1,0	1,0	20,2
21-25	97	50	17	21	185
	52,4	27,0	9,2	11,4	100,0
	22,0	33,6	34,7	46,7	27,0
	14,2	7,3	2,5	3,1	27,0
26-30	100	25	12	10	147
	68,0	17,0	8,2	6,8	100,0
	22,7	16,8	24,5	22,2	21,5
	14,6	3,7	1,8	1,5	21,5
31-35	50	15	5	1	71
	70,4	21,1	7,0	1,4	100,0
	11,3	10,1	10,2	2,2	10,4
	7,3	2,2	,7	,1	10,4
36-45	55	19	5	5	84
	65,5	22,6	6,0	6,0	100,0
	12,5	12,8	10,2	11,1	12,3
	8,0	2,8	,7	,7	12,3
46 ve Üstü	46	9	3	1	59
	78,0	15,3	5,1	1,7	100,0
	10,4	6,0	6,1	2,2	8,6
	6,7	1,3	,4	,1	8,6
TOPLAM	441	149	49	45	684
	64,5	21,8	7,2	6,6	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	64,5	21,8	7,2	6,6	100,0

$$\chi^2 = 26,402 \quad sd = 15 \quad p = 0,034$$

Tabloda görüldüğü gibi, seyircilerin maç izleme sıklıklarında, 26-30 yaşları arasındakilerin %22.7 oranı ile ilk sırayı, 21-25 yaşları arasındakilerin de % 22.0'lik bir oranla ikinci sırayı, 20 yaşına kadar olanların ise %21.1'lik bir oranla üçüncü sırayı aldıkları görülmektedir. Daha ileri yaş kategorilerinde bu oran, yaş ilerledikçe azalmaktadır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre genç; 15 ile 25 yaşları arasında, öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişidir (Öztürk, 1998: 65). Bu tanıma göre, futbol maçlarını her hafta sonu izleyenler,

%43'lik bir oranla çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu çağ ülkemizde, delikanlılık dönemi olarak tanımlanmaktadır. Ülkeler, kendi gençlerinin problemlerini azaltmak ve unutturmak için çeşitli etkinliklerde bulunmaktadırlar. Bu etkinliklerin en göze çarpanlarından biri de spordur.

Seyir sporları, grupsal görünümüleriyle toplumda önemli işlevler üstlenirler. Spor gösterileri her şeyden önce, insanların tören ihtiyacını karşılar. Tören ihtiyacı, tüm toplumlarda evrensel bir olaydır. Ayrıca törenler, Durkheim'in belirttiği gibi, toplumda dayanışmayı pekiştirir. Bireyler, kendilerini ifade etme olanağı bulur. Ayrıca, kişisel zevk, doyum, ödül, eğlence, coşku ve biz duygusu gibi heyecanlarla yaşamını zenginleştirir ve güzelleştirir. Toplumsal dayanışmanın sağlanmasında spor gibi bireyleri yakınlaştırıcı, birbirine kaynaştıran merkezlerin önemli rolleri vardır. Özellikle spor, çok değişik yaş, cinsiyet, kültür ve eğitime sahip kişileri bir araya getirmekte; sınırlı süreler içinde de olsa, onları bütünleştirmektedir. Özellikle farklı din, kültür ve sınıflardan oluşan heterojen toplumlarda, toplumun bütünlüğünü sağlama konusunda spor, çok önemli işlevler üstlenmektedir (Demirbolat 1988: 134).

3.2.3. Seyircilerin Ekonomik Durumlarına Göre Futbol İzleme Sıklığı

Bilindiği gibi ekonomik güç, bağımsızlığa dayanmaktadır. Bu, ülkelerde olduğu gibi kişilerde de böyledir. Özellikle günümüz toplumlarında, toplumsal tabaka ve sınıfların belirlenmesinde, temel belirleyici kriter, ekonomi olmaktadır. Ekonomisi iyi olan ülkeler kalkınmış, iyi olmayanlar ise, kalkınmakta olan ülkeler diye adlandırılır. Kişilerde ise, zengin-yoksul şeklinde değerlendirilir. Gelir seviyesinin yüksekliği, spor yapma ve izleme olanağını genişletmektedir.

Gelir seviyesi yüksek olan toplumlarda, spor etkinlikleri daha yoğun ve yaygın bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Spor yapmakla, maddi durum arasında, bir paralellik söz konusudur. Bununla birlikte bazı etkinlikler de para harcanarak yapılmaktadır. Bunları takip edebilmek için ekonomik güce ihtiyaç vardır. Ekonomik yönden, elverişli bir konumda yer almayan toplumlarda, sportif faaliyetlerin takip edilebilmesi oldukça güçtür. Çünkü, spor etkinlikleri ve bu etkinliklere fiilen katılma veya izleme, hem yurt içinde, hem de yurt dışında olsun, maddi yönden önemli harcamaları gerektirmektedir. Seyircilerin, beyan ettiği ekonomik durumlarıyla, maça gitme sıklıkları arasında bir paralellik olup olmadığını anlayabilmek için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Araştırma kapsamına alınan futbol seyircilerinin, ekonomik durumlarının anlaşılabilmesi

amacıyla, kendilerine yöneltilen soruya, “iyi”, “kötü”, “orta”, “çok iyi” ve “çok kötü” seçenekleri konulmuş, değerlendirmeler de bu seçenekler göz önünde bulundurulmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bu tablodaki cevaplar, her hafta maçları izleyen ve deplasmanlarda takımlarını yalnız bırakmayan taraftarları kapsamaktadır.

Tablo 17: Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Maç İzleme Sıklığının Dağılımı

Maddi Durum	Maç İzleme Sıklıkları				TOPLAM
	Her hafta	Ayda 1-2	2-3 Ayda 1	Yılda 1-2	
Çok kötü	10	4		1	15
	66,7	26,7		6,7	100,0
	2,3	2,7		2,2	2,2
	1,5	,6		,1	2,2
Kötü	45	16	6	7	74
	60,8	21,6	8,1	9,5	100,0
	10,2	10,7	12,2	15,6	10,8
	6,6	2,3	,9	1,0	10,8
Orta	239	85	32	26	382
	62,6	22,3	8,4	6,8	100,0
	54,2	57,0	65,3	57,8	55,8
	34,9	12,4	4,7	3,8	55,8
İyi	137	43	11	10	201
	68,2	21,4	5,5	5,0	100,0
	31,1	28,9	22,4	22,2	29,4
	20,0	6,3	1,6	1,5	29,4
Çok iyi	10	1		1	12
	83,3	8,3		8,3	100,0
	2,3	,7		2,2	1,8
	1,5	,1		,1	1,8
Toplam	441	149	49	45	684
	64,5	21,8	7,2	6,6	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	64,5	21,8	7,2	6,6	100,0

$$\chi^2 = 33,400 \quad sd = 18 \quad p = 0,015$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, maddi yönden orta durumda olanlar, %54,2 oranı ile ilk sırada, maddi durumu “iyi” olanlar, %31,1 oranıyla ikinci sırada ve maddi durumu “kötü” olanlar da, %10,2 oranıyla üçüncü sırada yer almaktadırlar. Maddi durumunun çok iyi olduğunu belirtenlerle, çok kötü olduğu, cevabını verenler arasında, maçları izleme oranları açısından, çok anlamlı bir farklılık görülmektedir.

Maddi durumu çok iyi olanların, maça ilgi göstermeme nedeni, çok çeşitli boş zaman değerlendirme etkinliklerine katılma imkanına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır denilebilir. Maddi durumu orta olanların, maçlara fazla ilgi göstermelerinin nedeni olarak, gerçekleştirebilecekleri boş zaman etkinlikleri açısından, sınırlı bir konumda olmaları gösterilebilir. Futbol, tarihi boyunca, oynayanlarından izleyenlerine kadar, yoksul insanlara hitap etmiştir. Menotti, “Bu oyunu yoksullar buldular ve ona karakterini verdiler. Şimdi o karakteri savunmaya

“çalışıyoruz” derken, yoksulların, futbola verdiklerini iddia ettiği karakteri, Christopher Lasch’dan etkilenerak açıklar: “Söz söyleme ve özgürce konuşma hakkı elinden alınmış sıradan halk, o parasız eğlencede bir ifade biçimi, bir yaşam içeriği bulmuştur. Onlara reva görülen sömürüyü yaldızlamak için ‘daha kötü durumdakiler’ olarak adlandırılan bu insanlar, futbolda kendilerini buldular. Oyun sevinci içinde, yaratıcı yeteneklerini geliştirmede kendilerini özgür hissettiler. Orada kendi yeteneklerinin farkına vardılar, zekalarını kanıtlama olanağına kavuştular ve böylece bir kimlik edindiler. Futbol arkadaşlarıyla paylaştıkları özel bir duyarlılığı, oyun oynayarak dile getirdiler” (Demirer, 1998: 165).

“O zaman futbolu alkışlayalım ve bas bas bağuralım; ‘Yaşasın futbol!’” Oysa bunlar, yoksulların futbola verdikleri karakter değil, tersine futbolun kendisinin, karakteristik bir özelliğidir. Burjuvazi, bunu yüzyıllar öncesinden keşfetmiştir ve futbola bu anlamda önemli işlevler yüklemiştir. Çünkü, futbol hareket halindeki bir nesneye, hareket halindeki insanların karşısındaki için tehlikeli olabilecek bir uzvuyla, ayağıyla vurabilmesini gerektirir. Bu bağlamda organizasyon (maç) olarak futbol, kendi içerisinde şiddet taşır ve rekabete dayanır. Ve futbolun bir “oyun” olduğunu savunmak, bugünün dünyasını ve dünyanın üretim ve pazar ilişkilerini kavrayamamaktır” (Demirer, 1998: 165).

3.2.4. Seyircilerin Mesleklerine Göre Futbol İzleme Sıklığı

Meslek, yaşam boyunca sistematik olarak düzenlenmiş, kazanç sağlayan belli bir çalışma biçimidir. Geleneksel görüş, mesleklerin sosyal oluşumunu şöyle açıklar; uygarlıkla birlikte toplumsal gelişme çerçevesinde iş ve işi olmayan arasındaki ayrım sonucunda, birçok kimsenin belli iş dallarında uzmanlaşması, mesleklerin oluşmasına yol açmıştır. Uzmanlaşma, aynı zamanda meslekleri kurumsallaştırır. Her meslek grubu, farklı sosyal değerler yaratır, kendi aralarında örgütlenir.

Belli bir mesleğe sahip olan birey, o mesleğin rolünü yerine getirir. Endüstri toplumlarında meslek, kazanç elde etmeye yönelik bir davranış modeli olarak ortaya çıkmıştır. Buradaki davranışlar, çok çeşitli unsurlar tarafından belirlenir. Bireyler, farklı beklentilerle belli bir meslek grubunda yer alırlar. Bu mesleğe ilişkin somut davranış örüntüleri, meslek rolünü oluşturur, fakat aynı meslek sahiplerinden, toplumun çeşitli kesimleri, farklı beklentiler içine girer. İşçi, işveren, mesleki birlik ve devletin, aynı meslek sahiplerinden beklediği roller farklıdır. Ayrıca, her meslek, belli bir sosyal değer

yargısı ile değerlendirilir. Bazı meslekler daha değerli, bazıları daha az değerli görünür. Bütün bu nedenlerden dolayı meslek rolü, meslekler için kilit kavramdır denilebilir (Erkan, 2000: 126).

Gelişmiş endüstri toplumlarında uzmanlaşma ve iş bölümü, çok çeşitli mesleklerin oluşmasına yol açmıştır. Bunlara, meslek rolleri açısından bakıldığında, benzerlikler ve farklılıklar görülür. Bu nedenlerden dolayı, meslekler gruplaştırılabilir. Örneğin, işçiler, işverenler, memurlar, akademik personel, öğrenciler, sanayiciler, çiftçiler vb. Bu meslek gruplarının mesleki rolleri de farklılaşır. Bu rollere göre davranırlar ve bu davranış kendilerinde alışkanlık haline gelir.

Belli bir mesleği olanlar, bu meslek sayesinde yaşamlarına bir düzen verirler. Meslek, parasal katkının yanında, kendilerine program yapmada ve zaman ayırmada yardımcı olur. Bunlar iş zamanı, boş zaman, hafta sonu tatili ve mesai gibi zamanı bölümlenmelere konu olur. İşi olmayanlar için durum farklıdır. Bunların ekonomik ve sosyal sorunları da farklılaşır. Belli bir meslek grubunda olanlar ise, ekonomik bağımsızlığı elde ettiklerinden, ekonomik sorunları daha azdır. Yalnız, işsizlerden farklı olarak, işin ve işyerinin yarattığı sosyal, psikolojik baskı söz konusudur. Bir mesleğin getirisi, o meslek sahibi ve ailesinin toplumsal açıdan konumunu belirler. Ona sosyal statü ve prestij sağlar.

Genelde futbol maçları, hafta sonları yapılmaktadır. Bir hafta boyu insanlara işyerinin, mesleki hayatın, ekonomik, toplumsal ve ailevi hayatın sorunlarından kaynaklanan birçok problemin ağırlığını yüklenirler. Bu ağırlıktan kurtulmanın yollarından biri de; bulunduğu ortamdan uzaklaşmak, dinlenmek, heyecan duyma, farklı yaşantılar elde edilen futbol maçlarını izlemektir. Futbol maçını izleyen seyirci, maç esnasında değişik duyguları yaşama şansını yakalar. Bir bakarsınız bağırrır, çağırır, dişlerini, ellerini sıkar, kızar, sinirlenir, birden ayağa fırlayarak, gol diye tezahürat yapar, hiç tanımadığı en yakınındakine sarılır. İşte bu ortamda o, günlük problemlerini o anda unutmuş, kendini yenilemiştir. Seyircilerin, meslekleri ile maçları izleme sıklıklarının karşılaştırılmasını gösteren Tablo, aşağıda verilmiştir.

Tablo 18: Seyircilerin Meslekleri İle Maçları İzleme Sıklıklarının Karşılaştırılması

MESLEKLER	Spor İzleme Sıklıkları				TOPLAM
	Her hafta	Ayda 1-2	2-3 Ayda 1	Yılda 1-2	
Cevapsız	1 50,0 ,2 ,1	1 50,0 ,7 ,1			2 100,0 ,3 ,3
Öğrenci	134 58,0 30,4 19,6	55 23,8 36,9 8,0	18 7,8 36,7 2,6	24 10,4 53,3 3,5	231 100,0 33,8 33,8
Memur	100 67,1 22,7 14,6	33 22,1 22,1 4,8	10 6,7 20,4 1,5	6 4,0 13,3 ,9	149 100,0 21,8 21,8
İşçi	58 70,7 13,2 8,5	17 20,7 11,4 2,5	3 3,7 6,1 ,4	4 4,9 8,9 ,6	82 100,0 12,0 12,0
Serbest meslek	95 71,4 21,5 13,9	26 19,5 17,4 3,8	9 6,8 18,4 1,3	3 2,3 6,7 ,4	133 100,0 19,4 19,4
İşsiz	14 58,3 3,2 2,0	5 20,8 3,4 ,7	2 8,3 4,1 ,3	3 12,5 6,7 ,4	24 100,0 3,5 3,5
Sanayici	21 75,0 4,8 3,1	3 10,7 2,0 ,4	2 7,1 4,1 ,3	2 7,1 4,4 ,3	28 100,0 4,1 4,1
Çiftçi	1 14,3 ,2 ,1	3 42,9 2,0 ,4	3 42,9 6,1 ,4		7 100,0 1,0 1,0
Başka	17 60,7 3,9 2,5	6 21,4 4,0 ,9	2 7,1 4,1 ,3	3 10,7 6,7 ,4	28 100,0 4,1 4,1
TOPLAM	441 64,5 100,0 64,5	149 21,8 100,0 21,8	49 7,2 100,0 7,2	45 6,6 100,0 6,6	684 100,0 100,0 100,0

$$\chi^2 = 388,742 \quad sd = 24 \quad p = 0,029$$

Tablodaki bulgular, tüm meslek kategorilerinde, her hafta maçlara gidenlerin fazla olduğunu göstermektedir. Meslek türlerinin, maça gitme sıklıklarına göre dağılımlarına bakıldığında; her hafta maça gidenlerin oranının, en fazla öğrenci kategorisinde, % 30.4'le yığıldığı görülmektedir. Bunu memurlar, %22.7, ile serbest meslek sahipleri, %21.5 ve işçiler, %13.2 izlemektedir. İşsiz, sanayici ve çiftçi kategorilerinde, her hafta maça gidenlerin oranı azalmaktadır. Meslek veya iş türü olarak “Başka” seçeneğini işaretleyenler, daha çok gündelikçi, şoför, nakliyecisi, garson,

tamirci gibi değişik iş kollarında çalışanlardan oluşmaktadır. Bunların arasında da, her hafta maça gittiğini belirtenlerin oranı yüksektir.

Doğu Anadolu Bölgesi, sanayi göstergeleri açısından, diğer bölgeler içinde en düşük değere sahip olan bir yöredir. Bu nedenle, bu bölgede yer alan Elazığ'da, sanayi sektörünün veya işletmelerin sayısı da azdır. Dolayısıyla, Elazığ halkının rekreasyon çeşitliliği, gelişmiş batı illerine oranla azdır. Bir yerde halk, bazı rekreasyon seçeneklerine mahkum edilmiştir denilebilir. Gerçi alternatiflerin sayısı artsa da gençlerin maçlara yönelik ilgisi oldukça fazladır. Araştırma kapsamına alınan futbol seyircileri arasında, üniversite öğrencilerinin oransal fazlalığı, Elazığ'ın aynı zamanda bir üniversite şehri olmasından kaynaklanmaktadır denilebilir.

3.3. Seyircilerin Boş Zamanlarında Spor Yapma Durumu

Asırlar öncesinde insanoğlunun, bedensel açıdan hareketsizlikten kaynaklanan günümüzdekine benzer (şişmanlık, tansiyon...) sağlık problemlerine, hemen hemen hiç rastlanmamaktaydı. Yaşaması için gerekli olan yiyeceği ve barınağı bulmak, büyük mesafeler aşmak ve avlanmak için kısa mesafeleri hızlı koşmak bir zorunluluktur.

Zamanla teknolojinin gelişimi, toplumlarda endüstrileşme ve makineleşmenin beraberinde getirdiği monoton yaşamı başlatmıştır denilebilir. Özellikle 20.yüzyıldaki hızlı gelişmeler (TV, bilgisayar, nükleer enerji kaynakları, iş hayatındaki makineleşme, petrol ürünleri vb.), bireyin yaşam temposunu değiştirmiş, bedensel faaliyetlerini azaltmış, bunun yanında zihinsel aktivitelerini arttırmıştır.

Gelişen teknoloji, bir yandan yaşamı kolaylaştırırken, diğer yandan insanoğlunu hareketsizliğe itmiş, tembel bir hayata alıştırmıştır. Özellikle büyük şehirlerde, fiziksel hareketsizliğin sonucunda ortaya çıktığı ifade edilen kalp rahatsızlığı, hipertansiyon, şeker hastalığı, aşırı kilo, eklem ağrıları, depresyon, uykusuzluk, bel, sırt, boyun, kas ve eklem hastalıklarına yakalananların sayısında, önemli bir artış gözlemlenmiştir. Hareketsiz bir yaşam tarzından ve beraberinde getirdiği rahatsızlıklardan kurtulmak için çareler arandığında, karşılaşılan cevaplardan birinin, "düzenli egzersiz yapmak" olarak karşımıza çıkması, spor sosyolojisi açısından oldukça anlamlıdır denilebilir.

Düzenli egzersiz yapılması konusunda, çağdaş yaşamda pek çok bahanenin yer aldığı ve bunların, "çok meşgulüm," "bu benim yaşımdaki birine göre oldukça zor," "tek başıma bunları gerçekleştiremem," "spor kıyafeti ile dolaşamam" gibi, ilk elde akla gelenlerin, sık sık tekrarlandığı bilinmektedir. Bu düşüncelerden sıyrılıp, şartlar ne

olursa olsun, hiçbir mazeretin, başarının ve sağlığın yerini tutamayacağını ilke edinerek; ilk planda, sağlığın önemli olduğunun hatırlanması, dzenli egzersizlerin, hayatın vazgeçilmez bir parçası haline getirilmesi kabul görmelidir. “Niçin egzersiz yapmalıyız?” sorusuna yanıt aradıktan sonra, Şimdi de “Yapılacak egzersizden vücudumuz nasıl etkilenir?”, “Egzersiz sonrası olacak değişiklikler ve gelişmeler nelerdir?” sorularını cevaplamakta yarar vardır.

3.4. Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Spor Yapma Durumu

Kişilerin, sportif faaliyetlere katılmayı tercih etme nedenleri, yukarıda bahsedilen sporun kişisel ve toplumsal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, sporun sosyalleştirici, toplumsal birliği ve beraberliği sağlayıcı, sağlık kazandırıcı özelliklerinin de vurgulanması gerekir. Spor yapanların, saha içindeki futbolcuların, psikolojik durumlarını anlayabilecekleri düşüncesinden hareketle, Elazığspor futbol takımı seyircisinin, eğitim düzeyleri ile spor yapma alışkanlıkları Tablo 19’da verilmektedir.

Tablo 19: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Spor Yapma Durumlarının Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Spor Yapma Durumu			TOPLAM
	Önceden yapmadım	Hiç yapmadım	Halen yapıyorum	
Okur Yazar Değil	6	8		14
	42,9	57,1		100,0
	1,5	3,2		2,0
İlkokul	,9	1,2		2,0
	10	13	3	26
	38,5	50,0	11,5	100,0
Ortaokul	2,5	5,2	8,3	3,8
	1,5	1,9	,4	3,8
	39	56	2	97
Lise ve Dengi Okul	40,2	57,7	2,0	100,0
	9,8	22,3	3,8	14,2
	5,7	8,2	,2	14,2
Üniversite Yüksekokul	214	121	16	351
	61,0	34,5	4,6	100,0
	54,0	48,2	44,4	51,3
TOPLAM	31,3	17,7	2,3	51,3
	127	53	16	196
	64,8	27,0	8,2	100,0
TOPLAM	32,1	21,1	44,4	28,7
	18,6	7,7	2,3	28,7
	396	251	36	684
TOPLAM	57,9	36,7	5,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	57,9	36,7	5,3	100,0

$$x^2 = 45,167 \quad p = 0,00 \quad sd = 12$$

Araştırma bulguları, futbol seyircileri arasında, en fazla spor yapanların, lise ve dengi okul mezunları ile üniversite ve yüksek okul mezunları olduğunu (%44.4) göstermektedir. Daha sonra sırasıyla; ilkokul mezunları (%8.3), ortaokul mezunları (%3.8) gelmektedir. Okuryazar olmayanlar ise, alan araştırması sırasında, kendilerine yönetilen ve spor yapıp-yapmadıklarını anlamaya yönelik soruya, olumlu cevap verememişlerdir.

Aynı tabloda hiç spor yapmadıklarını ifade edenler arasında, sırasıyla ortaokul mezunlarının oranı %57.7, okuryazar olmayanların oranı %57.1, ilkokul mezunlarının oranı %50.0, lise ve dengi okul mezunlarının oranı %34.5 ve üniversite mezunlarının oranı ise %21.1'dir.

Yukarıdaki verilere bakıldığında, seyircilerin eğitim düzeyleri arttıkça spor yapma oranının da arttığını, buna karşılık, hiç spor yapmayanların oranlarının azaldığı görülmektedir. Bu ifadelerden, bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça, spor yapma konusunda bilinçlendikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, son zamanlarda Elazığ halkının, sporu yapmaya yönelik eylemlerinde, bir artış olduğu ifade edilebilir.

3.5. Seyircilerin Yaş Gruplarına Göre Spor Yapma Durumu

Spora yönelik alışkanlıkların çoğu, çocukluk ve gençlik yıllarında edinilmektedir, tarzında bir yargı, genelde benimsenmektedir. Böyle bir yargının oluşmasında, yaş faktörü önemli bir yere sahiptir. Vücudun, belirli yaş gruplarında sporun gerektirdiği, esnekliği sergileyebilme özelliğinin, en yüksek düzeyde olması, yaş ile spor yapma ediminin edinilmesinde, bu iki değişken arasında, çok yakın bir ilişkinin olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

Tablo 20: Seyircilerin Yaşları İle Spor Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

YAŞ	Spor Yapma Durumları			TOPLAM
	Önceden yaptım	Hiç yapmadım	Halen yapıyorum	
20 Yaşına Kadar	88	33	17	138
	63,8	23,9	12,3	100,0
	22,2	13,1	47,2	20,2
	12,9	4,8	2,5	20,2
21-25 Yaşları Arası	113	60	12	185
	61,1	32,4	6,5	100,0
	28,5	23,9	33,3	27,0
	16,5	8,8	1,8	27,0
26-30 Yaşları Arası	82	59	6	147
	55,8	40,1	4,1	100,0
	20,7	23,5	13,9	21,5
	12,0	8,6	,7	21,5
31-35 Yaşları Arası	37	32	2	71
	52,1	45,1	2,8	100,0
	9,3	12,7	5,6	10,4
	5,4	4,7	,3	10,4
36-45 Yaşları Arası	40	44		84
	47,6	52,4		100,0
	10,1	17,5		12,3
	5,8	6,4		12,3
46 ve üstü	36	23		59
	61,0	39,0		100,0
	9,1	9,2		8,6
	5,3	3,4		8,6
TOPLAM	396	251	37	684
	57,9	36,7	5,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	57,9	36,7	5,3	100,0

$$x^2 = 44,443 \quad sd = 15 \quad p = 0,00$$

Araştırma bulguları, tüm yaş gruplarında, en çok 20 yaşına kadar olanların, halen spor yaptığını (%47.2) göstermektedir. Daha sonra; sırasıyla 21-25 yaş arası (%33.3), 26-30 yaş arası (%13.9) ve 31-35 yaş arasının (%5.6) oranları gelmektedir. 36-45 yaşları arasında ve 46 yaş ve üstü gruplarında, spor yapan seyircilerin olmadığı anlaşılmıştır.

Yukarıdaki verilerden hareketle, seyircilerin gençlik döneminde, spor yapma oranlarının daha yüksek olduğu ve yaş ilerledikçe, spor yapma oranının azaldığı anlaşılmıştır. Seyircilerin, daha çok genç yaşlarda yoğunlaşan spor aktiviteleri, daha sonra, belirli nedenlerden dolayı, pasif boş zaman değerlendirme eylemine dönüşmektedir. Düzenli olarak spor yapan seyirciler, sporun, insan sağlığı üzerindeki faydalarını benimsemiş gözükmektedirler. Günümüzde, kırsal kesimde bedenen çalışan yaşlı insanlara, “eski toprak” deyiimi kullanılmaktadır. Önceki neslin, kol gücüne dayalı olarak, daha çok çalıştığını, sürekli aktif olduklarını ve kendilerinin, şimdiki nesle göre,

daha sağlıklı bir yapı sergiledikleri ifade edilebilir. Bugünün şartları, insanları hareketsizliğe itmiştir. Bunun sonucunda kalp, hipertansiyon, aşırı kilo gibi rahatsızlıklar oluşmuş, aynı zamanda ani ölümlerde artış gözlemlenmiştir.

3.6. Seyircilerin Ekonomik Düzeylerine Göre Spor Yapma Durumlarının Dağılımı

Spor yapma alışkanlığının edinilmesi ile sporun profesyonel tarzda yapılması, bireylerin ekonomik durumlarına göre farklılaşabilmektedir. Sağlıklı bir yaşam sürdürmek amacıyla yönelik olarak spor yapmak, bir anlamda, geçim sıkıntısından uzak bir ekonomik konumda bulunmayı çağrıştırmaktadır. Spor, mesleki birtakım endişelerle veya profesyonel tarzda icra etmek amacıyla yönelenlerin, genelde bazı spor dallarında, ekonomik yönden çok iyi bir gelecek görmeleri etkili olmaktadır denilebilir.

Tablo 21: Seyircilerin Maddi Düzeyleri İle Spor Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

Maddi Durum	Spor Yapma Durumu			TOPLAM
	Önceden yaptım	Hiç yapmadım	Halen yapıyorum	
Çok kötü	5	9	1	15
	33,3	60,0	6,7	100,0
	1,3	3,6	2,8	2,2
	,7	1,3	,1	2,2
Kötü	44	26	4	74
	59,5	35,1	5,4	100,0
	11,1	10,4	11,1	10,8
	6,4	3,8	,6	10,8
Orta	229	138	15	382
	59,9	36,1	3,9	100,0
	57,8	55,0	41,7	55,8
	33,5	20,2	2,2	55,8
İyi	113	72	16	201
	56,2	35,8	8,0	100,0
	28,5	28,7	41,7	29,4
	16,5	10,5	2,2	29,4
Çok iyi	5	6	1	12
	41,7	50,0	8,3	100,0
	1,3	2,4	2,8	1,8
	,7	,9	,1	1,8
Toplam	396	251	37	684
	57,9	36,7	5,	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	57,9	36,7	5,3	100,0

$$x^2 = 40,167 \quad sd = 18 \quad p = 0,002$$

Araştırma bulguları, ekonomik yönden “iyi” ve “orta” düzeyde olanların, spora yönelimlerinin, %41,7 gibi yüksek bir oran oluşturduğunu göstermektedir. Ekonomik düzeyin düşüşüne paralel olarak, aktif bir şekilde spor etkinliklerine katılım oranı

azalma görmektedir. Ekonomik düzeyin elverişli olmadığı durumlarda, spor etkinliklerine katılım, pasif bir niteliğe bürünmektedir denilebilir. Çünkü, ekonomik düzeyi, bir anlamda bireylere boş zaman imkanı sağlamakta ve spor etkinliklerine aktif olarak katılımlarına zemin hazırlamaktadır.

3.7. Seyircilerin Mesleklerine Göre Spor Yapma Durumları

Bugün, profesyonel spor karşılaşmalarına duyulan ilginin yaygınlaştırılması ve yoğunlaştırılması amacıyla, bazı araçlar (basın, kitle haberleşme araçları, reklam sanayi) kullanılmaktadır. Bu, bir anlamda yeni bir eğlence türüdür. Kitleler, aktif olarak spor yapmazlar. Onların çoğunluğu bir takım taraftarıdır. Binler, hatta milyonlar, takım karşılaşmalarını izler. Daha önceleri, amatörce bir eğlence, boş zaman faaliyeti olarak yapılan spora duyulan ilginin artması, etkinliğinin gelişmesi sonucu, para kazanmak amacıyla karşılaşmalar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu yeni durum, aktif olarak spor yapmayan, ancak karşılaşmaları izleyen bir kitle, seyirci ile, mesleği sporcu olan, tek bir spor dalında uzmanlaşmış, kazanç amacıyla karşılaşmalar yapan sporcular yaratmıştır.

Tablo 22: Seyircilerin Meslekleri İle Spor Yapma Durumlarının Karşılaştırılması

MESLEKLER	Spor Yapma Durumu			TOPLAM
	Önceleri yaptım	Hiç yapmadım	Halen yapıyorum	
Cevapsız			2 100,0 5,6 ,3	2 100,0 ,3 ,3
Öğrenci	160 69,3 40,4 23,4	48 20,8 19,1 7,0	23 10,0 63,9 3,4	231 100,0 33,8 33,8
Memur	88 59,1 22,2 12,9	58 38,9 23,1 8,5	3 2,0 8,3 ,4	149 100,0 21,8 21,8
İşçi	38 46,3 9,6 5,6	42 51,2 16,7 6,1	2 2,4 5,6 ,3	82 100,0 12,0 12,0
Serbest meslek	68 51, 17,2 9,9	65 48,9 25,9 9,5		133 100,0 19,4 19,4
İşsiz	9 37,5 2,3 1,3	14 58,3 5,6 2,0	1 4,2 2,8 ,1	24 100,0 3,5 3,5
Sanayici	14 50,0 3,5 2,0	12 42,9 4,8 1,8	2 3,6 2,8 ,1	28 100,0 4,1 4,1
Çiftçi	3 42,9 ,8 ,4	4 57,1 1,6 ,6		7 100,0 1,0 1,0
Başka	16 57,1 4,0 2,3	8 28,6 3,2 1,2	4 14,3 11,1 ,6	28 100,0 4,1 4,1
TOPLAM	396 57,9 100,0 57,9	251 36,7 100,0 36,7	36 5,3 100,0 5,3	684 100,0 100,0 100,0

$$\chi^2 = 126,560 \quad sd = 24 \quad p = 0,000$$

Seyircilerin, mesleklerine göre spor yapma alışkanlıklarına bakıldığında, en çok spor yapanların öğrenciler (%63.9) daha sonra sırasıyla memurlar (%8.3), işçiler (%2.4) ve diğer meslek mensuplarının olduğu anlaşılmaktadır. “Başka” seçeneğine cevap verenler arasında yer alan ve diğer meslek gruplarını kapsayan seyirciler arasında, kayda değer bir spor yapma alışkanlığının olduğunu ifade etmek güçtür. Böyle bir ifadenin, meslek grupları ile spor yapma alışkanlığı arasında, doğrudan bir ilişki aramak yerine, hangi meslek grubuna mensup olursa olsun, bireylerin sportif etkinliklere

katılımının aslında bireysel bir bilinç düzeyini yansıtmakta olduğunu belirtmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Doğal olarak, bireylerin yer aldıkları toplumsal yapının ekonomik yönden yeterli bir nitelik göstermesi, bireylere sportif aktivitelere katılım yönünden hem çeşitli imkanlar sağlayabilecek, hem de onların bilinçlenmelerine yardımcı olacaktır.

Öğrencilerin okul zamanlarında spor yapma alışkanlıklarının olduğunu ve zamanla yaşlarının ilerlemesi ile bir meslek sahibi olduktan sonra, bu alışkanlıktan vazgeçtikleri anlaşılmaktadır. Tüm seyirciler arasında düzenli olarak spor yapanların oranları %5.3 gibi düşük bir düzeyde gerçekleşmektedir. Uzmanların belirttiğine göre Türk halkının çoğunluğu spor yapmamaktadır. Sürekli spor yapanların oranı oldukça düşüktür. Ancak, söz konusu futbol olunca manzara değişmekte ve adeta halkın çoğunluğu futbol hummasını tutulmuş gibi bir görünüm sergilemektedir.

4. SEYİRCİ DAVRANIŞLARININ ANALİZİ

Seyirci, çeşitli gösterileri izleme, dinleme amacıyla bir araya gelen kişilerin oluşturduğu sosyal bir yığındır. İzleyici, dinleyici ve gözleyicidir. Kalabalıktan farklılıkları daha uzun süreli olmaları ve dikkatlerini bir nesneye odaklaştırmalarından ileri gelir. İzleyicinin ortak uyarıya karşı tepkide bulunması gerekir. Nitekim izleyici, uyarıcıya verdiği tepkinin çeşit ve derecesine göre değerlendirilir. İzleyici, kendini izleten şeye göre de sınıflandırılır. Futbol seyircileri, basketbol seyircileri, tiyatro seyircileri gibi. Tüm gösteri çeşitleri izleyici toplar. Spor yarışmaları, panel, tiyatro ve filmler, münazaralar, güzellik yarışmaları gibi (Fichter, 1996: 48).

Futbol seyircilerinde daha çok kitlesel, çok daha yoğun bir heyecan alanı ve en önemlisi de kimlik belirlenmesinin olduğu görülmektedir. Futbol mücadeleyi değil, kazanmayı, özdeşmeyi, kitleselliği yüceltmektedir (Kılıçbay, 1999: 28). Üç büyüklerden, Galatasaray ve Fenerbahçe. Her iki kulüp de kendi taraftarlarının daha fazla olduğunu iddia ederler. Sayıca fazlalık, üstünlük sayılmaktadır. Milyonlarca insanı peşinden sürükleyen futbolun beş önemli ögesi bulunuyor. Bunlar: Sporcu, seyirci, teknik adam, yönetici ve medyadır. Bunlar içinde en fedakar ve cefakar olanı seyirci kitlesidir. Diğer elamanların belirli bir getirisi vardır. Fakat, seyircilerin götürüsünün yanında çilesi vardır. Taraftarı olduğu takımın bir maçını seyredilemek için karda, çamurda, soğukta ve her türlü hava şartlarında saatlerce kuyruk bekleyerek tribündeki yerini alır. Aynı çile, her hafta sonu devam eder. Takımında kendisi için anlamlı bir yer bulur ve

takımına kendisinden bir şeyler verir. Kişinin hayatında takımının yaratmış olduğu anlam ve önem, taraftarın maçlara yoğunluğunu artırır. “Dinleyici kitle, tepkide bulunan ve alkışlayan bir makine gibidir” (Bilgin, 1982: 111). Futbol oyunu da taraftarsız olmaz. Seyirci yoksa, futbol güzelliğini ve anlamını yitirmiş bir oyundur. “Taraftarlığın rasyonel bir açıklaması yapılmaz. İnsanlar, takım tutarken, öyle oturup, düşünüp, tanışıp karar vermezler. Takım “tutulur” ve o öylece sürer gider” (Bostancıoğlu, 1993: 246). Maç günleri stadyuma giden, bazı nedenlerden dolayı gidemeyen, kahvede veya birahane ekran karşısına geçip, tuttuğu takımın karşılaşmasını izleyen taraftar, takımın başarısı için, stadyumda yapmış olduğu tezahürata destek olurken, maçı ekran başında izleyenler, rakip takıma mensup taraftarla, sözlü atışmalarda, çeşitli iddialarda bulunarak, takımını desteklerler.

Taraftar, takımının rakibine karşı nasıl oynaması gerektiğinden, gol yollarındaki tıkanıklığın nasıl aşılabileceğini, hangi futbolcunun, transfer edilmesinin gerekli olduğundan, antrenör seçimine hatta yöneticinin demecine kadar, çok farklı fikirler ileri sürer ve bu fikirlerin doğru olduğuna inanır. Bir insan niçin taraftar olur, bir insan, onca takım içinden, niçin “o takımı” seçer? Taraftarlık, seyirciyi disipline etmenin, en kolay yoludur. Şu ya da bu takımın taraftarı saflarına geçmek, futbolla sağlam bağlar kurmak demektir. Ama bir insanı, bir takıma çeken güçlü halat, kimlik vaadidir. Tek bir kararla, birkaç saniye içinde, uğraşmadan, yorulmadan yepyeni bir kimlik kazanılır. Milyonlarca kişilik, bir “biz” ordusunun parçası haline gelir” (Kozanoğlu, 1990: 80).

Bir kulübün taraftarı olmak, başkalarıyla bir araya gelmek ve özgür olmak demektir. Taraftarlar, maç izlerken hoşlanma duygusuna kapılırlar. Heyecan ve gerilim, hoşlanma duygusu ile iç içedir. Bu durum, maçın gidişatına göre değişir. Bazen futbol maçlarında izleyicilere bakmak, oyunculara bakmaktan daha çok ilginç olabilir. Kameralar, taraftarı yakın çekim gösterdiğinde, birbirinden ilginç yüz ifadeleri ve mimikler tespit edilmektedir. Takımı penaltı atmak üzere olan taraftar, eliyle yüzünü kapatır. Bir başka taraftar, penaltının gol olması ya da olmaması için dua eder, gol olduğunda, ok gibi yerinden fırlar en yakındakine sarılır, hatta sevinçten ağlar. Maçı kaybettiğinde ise, ağlar, sinirlenir, oturakları tekmeler, sağa sola küfürler savurur.

Taraftar, tuttuğu takımın bir parçası olarak görülmekte ve takımın başarısı, kendisi için bir güven ve iftihar duygusunun kaynağı olmaktadır (Başaran, 1991; 66). Taraftar bilir ki, bir futbol maçının kazanılmasında, kendi payı vardır. Onu yalnız bırakmamak için kar, yağmur, çamur demeden stadyuma koşar. Yanında, takımın

renginden oluşan bayrak, maytap, davul, sahaya atmak için demir para, çakmak, ...v.b. bulundurur. Statta, maç başlamadan saatlerce önce yerini alır. Stat, bir bayram ve şölen alanına dönüşür. Antrenör, maça çıkmadan önce, taktiğini ve oyun planlarını futbolculara anlatır. Motivasyon da, yalnız on ikinci oyuncu olan seyirciye kalmıştır. Seyirci, bunu iyi bildiğinden, takımının kazanması için futbolcuları motive etmek, kazanma isteklerini unutturmamak amacıyla, takım lehinde tezahürat yapar.

4.1 Seyircilerde Tezahürat

Tezahürat, kendi oyuncularını motive etmek dışında, rakip oyuncuların morallerini bozma, hakemi etki altına alma veya karşı takım seyircilerini baskı altına alma amacındadır. Ülkemizde tezahürat, üç büyük takımın (Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş) taraftarlarından İstanbul'a, oradan da tüm Anadolu'ya yayılmış; Türk futbolundaki gelişmelerle birlikte, tezahürat da değişmiştir.

Tezahürat, ilk defa papazın çayırında başlamıştır. Çünkü, ilk futbol maçı orada oynanmıştır. O günden günümüze, futbolla beraber tezahürat da gelişmiştir. Eski futbolcuların anlattıklarına göre, ilk zamanlarda tezahürat tarzları arasında küfür yoktur; ara sıra sadece, "yuh" sesi duyulmaktadır. 1924 yılında, İngiliz antrenör Hunter, önce millî takımı, sonra Galatasaray'ı çalıştırmıştır. Bu antrenörün, oyunculara sert oynamayı ve küfrü aşıladığı ileri sürülmektedir. Bu sertlik ve küfür tarzının, daha sonra ileri giderek, tribünlere yayıldığı ifade edilmektedir (Kozanoğlu 1990: 115).

Kısaca, tezahürat tarihine bakıldığında, 1930'larda, "Dayan" sözcüğü ile başlayıp, 1950'li yıllara kadar bu tarzın devam ettiği bilinmektedir. Türk seyircisinin, en fazla kullandığı, tezahüratlardan bazıları, günümüzde de sıkça dile getirilmektedir. Bunların arasında, küfür oldukça fazladır. Örneğin, 1967 Mart ayında oynanan Ankara 1. Amatör finalinde, küfürlü tezahürat, dakikalar boyunca süren bir düello halini almış; daha sonra yumruklar konuşmuş, bazı taraftarlar ciddi şekilde yaralanmıştır. Bu maç, Jandarma Gücü ile Hava Gücü takımları arasında oynanmış; ancak erler değil, astsubaylar kavga etmişlerdir (Kozanoğlu 1990:110).

12 Eylül darbesinden sonra, Cumhurbaşkanı olan Kenan EVREN, bir futbol maçında küfür olmasından dolayı, stadı terk ederek, bir daha maçı stadyumda izlemeyeceğini beyan etmiştir.

1995 yılının Ocak ayında yapılan, Kocaelispor-Samsunspor maçında, seyircinin toplu küfrü yüzünden, maç iptal edilerek, seyirciye ceza verilmiştir (Erkal, 1998: 161).

1960'lar, Anadolu futbolunun patlama dönemidir. Ve Eskişehirspor gerçekten de “siyah kırmızı, Anadolu'nun yıldızı” sloganını hak etmiştir. Özellikle amigo Orhan, tüm stadi coşturan, tansiyonu ayarlayabilen ve bir anda şöhret oluveren biridir. Amigo Orhan, “Her şey merkezden idare ediliyordu. İstanbul seyircisi bile bizim kadar organize değildi. Küfür, %5'i geçmeyecek kadar azdı. Taraftarın ani reaksiyonunda, birkaç saniye deşarj olmaları için müsaade eder, ardından elimi kaldırıp, hemen durdururdum. Ama o zamanlar insanlarda, bu kadar stres yoktu” demektedir (Kozanoğlu, 1990: 115). Amigo Orhan'ın bu sözlerine bakıldığında, toplumda stresle birlikte küfür de artmıştır. Seyircinin, karşı takım oyuncularına, karşı takım seyircilerine ve hakemlere topluca hakaret şeklinde gerçekleştirdiği küfür, bir rahatlama olarak görülse de toplumca, ahlaki bir çöküntünün başlangıcı sayılmaktadır. Bundan dolayı, Elazığ futbol seyircisinin tezahürat şeklinin nasıl olduğu ve hangi tür tezahürat sözcüklerini kullandıklarını belirlemek, konunun netlik kazanması açısından önemlidir.

Tablo 23: Ankete Katılan Seyircilerin Tezahürat Yapma Tarzları

Tezahürat Tarzı	F	%
Slogan	82	12,0
Küfür	48	7,0
Alkış	218	31,9
Islık ve yuhalama	118	17,3
Hepsi	92	13,5
Hiçbiri	126	18,4
TOPLAM	684	100

Tabloya bakıldığında, %18.4 oranı ile hiçbir şekilde tezahürata katılmayanların, azımsanmayacak bir düzeyde olması, dikkat çeken bir özelliktir. Bu seçeneği cevaplayanlar, stadyuma sadece güzel bir karşılaşma seyretmek için gelenlerdir. Bu grubu oluşturanlar için maçı kazanmak ya da kaybetmek önemli değildir. Önemli olan, güzel ve zevkli bir karşılaşma seyretmektir. Elazığspor seyircilerinden sadece %7'lik bir oran, maçlara küfretmek için geldiklerini belirtmişlerdir. Bu oran, maçları seyirci açısından çekilmez kılan, küfür ya da bireyi rahatsız eden, diğer sözcükleri

kullananların, düşük bir düzeyde olduğuna işaret etmektedir. O halde, bir takım önleyici tedbirlerle, bu rahatsızlık verici durumun önüne geçilebilir.

4.1.1. Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Tezahürata Katılmaları

Türkiye'ye futbolla beraber tezahürat da girmiştir. İstanbul'dan Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş'la başlayan tezahürat, oradan tüm Anadolu'ya yayılmıştır. 1950'li yıllardan başlayıp, hemen hemen her maçta koro halinde söylenerek, günümüze kadar gelen küfürlü tezahüratlar, bugün de devam etmektedir. Elazığ futbol seyircilerinin öğrenim düzeyleriyle tezahürata katılma tarzları arasındaki ilişki, Tablo 24'te yansıtılmıştır.

Tablo: 24: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Tezahürata Katılmaları

Öğrenim Düzeyi	Maçlarda Tezahürata Katılma Durumu				TOPLAM
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bazen katılıyorum	Grupla katılıyorum	
Okur Yazar Değil	1	5	2	6	14
	7,1	35,7	14,3	42,9	100,0
	1,7	1,3	1,3	8,5	2,0
	,1	,7	,3	,9	2,0
İlkokul	4	11	5	6	26
	15,4	42,3	19,2	23,1	100,0
	6,9	2,8	3,2	8,5	3,8
	,6	1,6	,7	,9	3,8
Ortaokul	7	71	9	10	97
	7,2	73,2	9,3	10,3	100,0
	12,1	17,9	5,7	14,1	14,2
	1,0	10,4	1,3	1,5	14,2
Lise ve Dengi Okul	32	206	85	28	351
	9,1	58,7	24,2	8,0	100,0
	55,2	51,9	53,8	39,4	51,3
	4,7	30,1	12,4	4,1	51,3
Üniversite Yüksekokul	14	104	57	21	196
	7,1	53,1	29,1	10,7	100,0
	24,1	26,2	36,1	29,6	28,7
	2,0	15,2	8,3	3,1	28,7
TOPLAM	58	397	158	71	684
	8,5	58,0	23,1	10,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	8,5	58,0	23,1	10,4	100,0

$$\chi^2 = 41,392 \quad p = 0,00 \quad sd = 12$$

Tablo 24'teki verilere bir göz atıldığında, seyircilerin çoğunluğunun (%58), öğrenim düzeyleri ne olursa olsun, tezahürata katılmadıklarını ifade ettikleri, dikkat çekmektedir. Her zaman tezahürata katılanların oranı ise, %8.5'tir. Bazen katılanların oranı %23.1, grupta beraber katılanların oranı ise %10.4'tür.

Bu oranlar ile öğrenim düzeyleri arasındaki ilişki yorumlandığında, katılanlar arasında, "her zaman katıldıklarını" ifade edenlerin, %55,2 oranına ulaştıkları ve

bunların, lise ve dengi okul mezunlarından oluştuğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki veriler ışığında öğrenim düzeyi yükseldikçe, tezahürata katılımın azaldığı ifade edilebilir. Öğrenim düzeyi düşük olanlar, grupsal aktivitelerden daha çok etkilenmektedirler. Genelde seyircilerin, tezahürat yaparak deşarj olmak için maçlara gittiklerini tahmin etmek, güç değildir. Yukarıdaki tabloda ise, çoğunluğun, hafta sonları güzel bir maç izleyebilmek için stadyuma gittikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, Elazığ yerel basınında da gündeme gelmektedir. Basın mensupları, takımın yeterince desteklenmediğinden ve tezahürat yapılmadığından şikayetçidirler. Seyirciler arasında kendilerini, “23 gençlik” diye adlandıran, stada ücretsiz girenlerden oluşan çok ateşli bir grup vardır. Genelde seyircileri, bunlar yönlendirmeye çalışırlar. Bazen, 23 gençlik ile diğer seyirciler arasında itilaflar da olmaktadır.

4.1.2. Seyircilerin Yaşlarına Göre Tezahürata Katılmaları

Gençlik, tatlı hayallerin, tutkuların ve idealizmin filizlendiği, sıkı arkadaşlıkların, ilk sevgilerin yaşandığı dönemdir. Yeniliğe ve ileriye doğru atılımların gerçekleştirildiği, kendini kanıtama ve kendi kimliğini arayıp bulma çabalarının yoğunlaştığı dönemdir. Gençlik, tarihin her döneminde, toplumların en enerjik ve en yaratıcı katmanı olmuştur ve toplumların geleceğinde belirleyici rol oynamıştır. Bu nedenle, gençlik geleceğin güvencesidir denilebilir. Ancak, “Ne ekersen onu biçersin.” özdeyişi gereğince, eğitilmiş, sağlıklı, katılımcı bir gençlik olmaksızın, gelişme başarılmaz.

Bireyin bir takımla özdeşleşmesi, gençlik çağlarında daha kolay olmaktadır. Bu yaşlardaki genç, tuttuğu takımın veya futbolcunun posterini odasının duvarına asar. Onun davranışlarını taklit eder. Tuttuğu takım, onun için güven ve iftihar kaynağıdır. Takımı yendiği zaman sevinir, yenildiği zaman üzülür. Böylece takımı galip geldiği zaman, can sıkıntısından ve stresten uzaklaşırken, yenildiği zamanlarda da morali bozulmakta, üzülmemektedir. Gençlerde, tezahürata katılımı birlikte, kendilerinde bir rahatlama ve deşarj olacağı düşünülerek, seyircilerin maçlardaki tezahürata katılmaları ile yaş durumları arasındaki ilişkiyi gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 25 Seyircilerin Yaşları İle Tezahürata Katılma Durumlarının Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Maçlarda Tezahüratlara Katılma Durumları				TOPLAM
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bazen katılıyorum	Grupla katılıyorum	
20 Yaşına Kadar	23	64	37	14	138
	16,7	46,4	26,8	10,1	100,0
	39,7	16,1	23,4	19,7	20,2
	3,4	9,4	5,4	2,0	20,2
21-25	18	85	60	22	185
	9,7	45,9	32,4	11,9	100,0
	31,0	21,4	38,0	31,0	27,0
	2,6	12,4	8,8	3,2	27,0
26-30 ı	10	93	30	14	147
	6,8	63,3	20,4	9,5	100,0
	17,2	23,4	19,0	19,7	21,5
	1,5	13,6	4,4	2,0	21,5
31-35	3	48	13	7	71
	4,2	67,6	18,3	9,9	100,0
	5,2	12,1	8,2	9,9	10,4
	,4	7,0	1,9	1,0	10,4
36-45 Yaşları Arası	1	65	13	5	84
	1,2	77,4	15,5	6,0	100,0
	1,7	16,4	8,2	7,0	12,3
	,1	9,5	1,9	,7	12,3
46 ve Üstü	3	42	5	9	59
	5,1	71,2	8,5	15,3	100,0
	5,2	10,6	3,2	12,7	8,6
	,4	6,1	,7	1,3	8,6
TOPLAM	58	397	158	71	684
	8,5	58,0	23,1	10,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	8,5	58,0%	23,1%	10,4%	100,0%

$$\chi^2 = 56,211 \quad sd = 15 \quad p = 0,000$$

Futbol seyircilerinin, yaş kategorilerine göre, tezahürata katılma sıklıklarına bakıldığında, tezahürata her zaman katılanların oranı, %39.7 ile 20 yaş ve daha altındakilerde, yüksek bir oranda gerçekleşmektedir. Daha sonra sırasıyla; %31.0 oranı ile 21-25 yaşları arasındakiler, %17.2 oranı ile 26-30 yaşları arasındakiler gelmektedir. 31-35 yaşlar arasındakilerin tezahürata katılım oranı, oldukça düşük bir düzeydedir.

Yukarıdaki veriler ışığında, gençlerin daha fazla tezahürata katıldıkları ve arkadaş gruplarından etkilendikleri anlaşılmaktadır. Ülkemizde gençler için kullanılan “delikanlı” deyiimi, yukarıdaki yorumu doğrular niteliktedir. Delikanlılar, futbol maçlarında coşkulu ve atılgan davranışlarıyla öne çıkmaktadır. Bir bakıma futbol, gençlerin bu çalkantılı ve bunalımlı dönemlerinde deşarj olmalarını ve enerjilerini bu yolla boşaltabilmelerini sağlamaktadır denilebilir. Futbolun bu özelliği, onu eleştirme nedenlerinden biridir. Çünkü, insanları özellikle de gençleri, ciddi konulardan uzaklaştırdığı ve onları oyaladığı yönünde şikayette bulunmaktadır. Bunu Galeano şu

şekilde açıklar: “Bir çok muhafazakar aydının bu konudaki aşğılamaları, topa tapınmanın, halkın hakkettiğı bir batıl inanç olduğı savına dayanır. Her şeyiyle futbola inanmış olan halk kitleleri, kendilerine yakışan bir şekilde, ayaklarıyla düşünmeye başlarlar ve bilinçaltılarında tatmin olurlar. Bu aşamada, hayvansı içgüdüler insan mantığına hakim olur, cehalet kültürü ezer ve böylelikle ayak takımının istediğı gerçekleşmiş olur (Galeano, 1998: 44).

Buna karşılık, bazı aydınlar futbolu, yığınların gücünü azalttığı ve devrimci güçlerini başka yöne kanalize ettiği için aşğılarlar. Futbolun işçi sınıfının ahlakını bozduğu, onları hipnotize ederek bilinçlerini yitirmelerine neden olduğu ve sınıf çelişisini unutturarak onları yanlış yönlere sevk ettiği ifade edilmektedir (Galeano, 1998: 44). Bu yöndeki şikayetleri dile getiren aydın sayısı, Türkiye’de de az değildir. Muhafazakar aydınlar, “Cuma” ve “Ümran” dergilerinden, sol görüşlü aydınlar ise, “Birikim” dergisinde ve gazetelerde, futbolla ilgili tartışmalarını makaleleri ile uzun zamandan beri sürdürmektedirler. Futbolun toplum üzerine etkilerini bilir, bir araştırmasında şu şekilde formüle etmektedir: “Futbolun, toplum üzerindeki etkisinin, sahayı sınırlayan çizgilerle çizilmediğı, ‘asıl oyunun’, bu çizgilerin içindeki organizasyonun dışında oynandığını görmeden, futbolu anlamlandırmak, hele hele ‘sağın futbolu’, ‘solun futbolu’ şeklinde kategorize etmek, gözlerini sahadan ayıramamakla eş anlamlıdır. Üstelik dışarıdaki ‘asıl oyunun’, saha içindeki maçtan beslendiğini bile bile... Durum böyle olunca, salt maçtan hareketle kategorize etmek ancak, düşünce fukaralığı ile açıklanabilir. Unutulmasın, kapitalizm futbol aracılığıyla edilginleştirdiğı kitleleri, ‘sahaya baktırırken’, sadece görmemeleri, duymamaları gerekenleri göstermemek ve duyurmamakla kalmamış, onlara bir de kimlik lütfetmiştir. Bu kimliğin, kendini inkar anlamına geldiğini kavrayamamış olanlar, örneğin, 20 milyon dolara satın aldıkları Ronaldo’nun formasının taklitlerine bürünürken, Ronaldolaştırıldıklarının farkına varamamışlardır” (Bilir, 1998: 47). Günümüzde futbolun, halkın asıl gündemden ve asıl sorunlardan uzaklaştırıcı bir işlev görmesi, hemen hemen toplumun her kesimi tarafından bilinmektedir. Milli takımın veya Galatasaray’ın, her uluslararası başarılarından sonra, halkın sokaklardaki coşkuya katılması, yukarıdaki ifadeleri destekleyen eylem örnekleri niteliğindedir.

4.1.3. Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Tezahürata Katılmaları

Futbol seyircileri, gerek maç öncesinde, gerekse maç sırasında veya sonrasında, bağırarak veya başka türlü tepki göstererek, stresten kurtulmaktadırlar. İnsan davranışlarını düzenleyen etmenlerden biri de ekonomik durumdur. Günümüz toplumlarında, toplumsal tabakalaşmanın ve sosyal sınıfların belirlenmesinde, birtakım kriterler vardır. Bunlardan biri de ekonomik düzeydir. Çünkü, toplum içerisinde, örtük bir şekilde, zengin- yoksul ayırımı yapılmaktadır. Bu ayırım, aşağıdakiler-yukarıdakiler şeklinde yapıldığı gibi, ekonomik düzeyleri iyi, orta, kötü biçiminde de gerçekleştirilmektedir. Aşağıda seyircilerin ekonomik düzeyleri ile tezahürata katılma durumu arasındaki ilişki Tablo 26'da yer almaktadır.

Tablo 26: Seyircilerin Maddi Düzeyleri İle Tezahürata Katılma Durumları Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Maddi durum	Tezahürata Katılma				TOPLAM
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bazen katılıyorum	Grupla katılıyorum	
Çok kötü		7	6	2	15
		46,7	40,0	13,3	100,0
		1,8	3,8	2,8	2,2
Kötü		1,0	,9	,3	2,2
	9	42	20	3	74
	12,2	56,8	27,0	4,1	100,0
Orta		10,6	12,7	4,2	10,8
	15,5	6,1	2,9	,4	10,8
	1,3	212	89	49	382
İyi		55,5	23,3	12,8	100,0
	8,4	53,4	56,3	69,0	55,8
	55,2	31,0	13,0	7,2	55,8
Çok iyi		4,7	13,0	7,2	55,8
	32	131	41	14	201
	8,4	65,2	20,4	7,0	100,0
Toplam		33,0	25,9	19,7	29,4
	25,9	19,2	6,0	2,0	29,4
	2,2	5	2	3	12
Toplam		41,7	16,7	25,0	100,0
	16,7	1,3	1,3	4,2	1,8
	3,4	,7	,3	,4	1,8
Toplam		58	158	71	684
	8,5	58,0	23,1	10,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Toplam		8,5	23,1	10,4	100,0
	8,5	58,0	23,1	10,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$$\chi^2 = 34,828 \quad sd = 18 \quad p = 0,010$$

Yukarıdaki tabloda, tezahürata katılıyorum diyenler arasında, maddi durumları orta olanlar, %55.2 lik bir oranla, her zaman tezahürata katıldıklarını ifade etmişlerdir. Daha sonra sırasıyla; %25.9'luk oranla, maddi durumu iyi olanlar, %3.4 ile maddi durumu çok iyi olanlar ve % 0.3'lük oranla, maddi durumu çok iyi olanlar gelmektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında, maddi durumları orta olanların, tezahürata en fazla katılmaları günlük sorunlardan bir “kaçış” olarak yorumlanabilir. Yaşam koşullarının, bireylere yüklediği ekonomik va sosyal sorunları, maç esnasında unutmak için veya o anda, kısa da olsa, mutlu olabilmek için gereğinden fazla tezahürata katılmalarına neden olabilir.

4.1.4 Seyircilerin Mesleklerine Göre Tezahürata Katılmaları

Her meslek, mensuplarına birtakım olanaklar sağladığı gibi, onlardan bazı rolleri yerine getirmelerini gerektirmektedir. Mesleki rollerin oynanması sırasında bireyler, her zaman rahat bir konumda olmayabilirler. Gündelik yaşamın bireylere yüklediği birtakım sıkıntılar, bazı kanalların keşfedilmesi veya toplumda mevcut boş zaman etkinlikleri vasıtasıyla hafifletilmeye çalışılır. Maça gitmek ve maç esnasında tezahürata katılarak rahatlama, bu kanallardan biridir. Futbol seyircilerinin, maçlardaki tezahürata katılma durumları ile mesleki dağılımları Tablo 27’de yansıtılmıştır.

Tablo 27: Seyircilerin Meslekleri İle Tezahürata Katılmalarının Karşılaştırılması

MESLEKLER	Maçlarda Tezahürata Katılma Durumu				TOPLAM
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bazen katılıyorum	Grupla katılıyorum	
Cevapsız		1 50,0 ,3 ,1	1 50,0 ,6 ,1		2 100,0 ,3 ,3
Öğrenci	32 13,9 55,2 4,7	105 45,5 26,4 15,4	69 29,9 43,7 10,1	25 10,8 35,2 3,7	231 100,0 33,8 33,8
Memur	4 2,7 6,9 ,6	106 71,1 26,7 15,5	27 18,1 17,1 3,9	12 8,1 16,9 1,8	149 100,0 21,8 21,8
İşçi	2 2,4 3,4 ,3	56 68,3 14,1 8,2	14 17,1 8,9 2,0	10 12,2 14,1 1,5	82 100,0 12,0 12,0
Serbest meslek	11 8,3 19,0 1,6	79 59,4 19,9 11,5	28 21,1 17,7 4,1	15 11,3 21,1 2,2	133 100,0 19,4 19,4
İşsiz	2 8,3 3,4 ,3	11 45,8 2,8 1,6	8 33,3 5,1 1,2	3 12,5 4,2 ,4	24 100,0 3,5 3,5
Sanayici	4 14,3 6,9 ,6	17 60,7 4,3 2,5	4 14,3 2,5 ,6	3 10,7 4,2 ,4	28 100,0 4,1 4,1
Çiftçi	1 14,3 1,7 ,1	1 14,3 ,3 ,1	3 42,9 1,9 ,4	2 28,6 2,8 ,3	7 100,0 1,0 1,0
Başka	2 7,1 3,4 ,3	21 75,0 5,3 3,1	4 14,3 2,5 ,6	1 3,6 1,4 ,1	28 100,0 4,1 4,1
TOPLAM	58 8,5 100,0 8,5	397 58,0 100,0 58,0	158 23,1 100,0 23,1	71 10,4 100,0 10,4	684 100,0 100,0 100,0

$$x^2 = 53,004 \quad sd = 24 \quad p = 0,001$$

İnsanların boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerinden birisi de, spor yarışmalarını izlemeleridir. Genelde maçlar hafta sonu yapılmaktadır. Bir hafta boyu insanlara işyerinin, meslekî hayatın, ailesinin ekonomik ve toplumsal sorunlarının ağırlığı yüklenir. Bireyler, hafta boyunca kendi meslek gruplarıyla bir arada bulunurlar. Her mesleğin kendine göre bir davranış rolü olacağı düşüncesinden hareketle, seyircilerin meslekleri ile tezahürata katılma durumlarını gösteren ilişkiler Tablo 27’de gösterilmiştir. Tezahürata katılım, mesleklerine göre değerlendirildiğinde, tezahürata

katılanların en çok %55.2 oranı ile öğrenciler, daha sonra sırasıyla, %19.0'luk bir oranla serbest meslek sahipleri, %6.9'luk oranla memurlar ve sanayiciler, %3.4'lük bir oranla işçiler gelmektedir. Yukarıdaki oranlar bir anlamda, tezahürata katılımın, meslekten çok, yaş durumuyla ilgili bir gerçeklik olduğunu akla getirmektedir.

Toplum, insanların rasgele bileşimi değildir, insanların düzenli bileşimidir. Toplumda her birey bir yere bir "statü" ye sahiptir. Statüler, halk tarafından yüksek veya aşağı, iyi veya kötü şeklinde bir değerlendirmeye tabi tutulur. Böyle bir değerlendirmeye, o statüdeki kişilerin de katkısı vardır. Bir alanda çalışarak başarılı olan ve saygınlık kazanan kişi, aynı zamanda mesleğine de saygınlık kazandırır. Toplumun, her meslekten belirli bir davranış beklentileri söz konusudur. Bir davranış bir meslek mensubu yaptığında, normal karşılanırken, başka bir meslek sahibi aynı davranış nedeniyle yadırganabilir. Seyirciler, değişik meleklerden kişilerin, bir araya geldiği bir gruptur. Bu grubun çoğunluğu, genç olan öğrenciler oluşturmaktadır. Bunların takımlarla özdeşleşmeleri, daha çabuk ve kolay olmakta, kendileri için kolayca deşarj olma imkanı ve özgürce davranabilme olanağı bulunmaktadır denilebilir.

4.2. Seyircilerin Tezahürat Yapma Tarzları

Futbolda maçın sonucuna çok önem verilir. Bunun nedeni, kazanmanın futbolcular ve taraftarlar için başarıya, kaybetmenin ise, başarısızlığa karşılık gelmesidir. Bu nedenle, bir futbol karşılaşmasını kazanmak, taraftarlar ve futbolcular için önemlidir. Futbol maçını kazanmada, yalnız futbolcuların performansı yeterli değildir. Sporcular üzerinde yapılan araştırmalarda, olumlu motivasyonun, çok önemli bir rolünün olduğu açığa çıkmıştır. Seyirciler, futbolcular üzerinde olumlu bir motivasyon oluşturabilirler. Sporcuların psikolojik durumları da, onların performansları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu etkiler, olumlu da olabilir olumsuz da. Bu durum, sporcular açısından farklı değerlendirilebilir. Örneğin, bir forvet oyuncusuyla savunma oyuncusunun performansları aynı düzeyde ise, motivasyondan etkilenmeyebilir. Şu da unutulmamalıdır ki, sporcuların performansı, motivasyonu arasında, sıkı bir ilişki vardır. Sporcular, fiziksel performansla ilgili antrenmanlarını yaparlar, ama bu da yalnız başına yeterli değildir. Bunu bilen profesyonel takımlar, birer psikolog istihdam ederler. Bir takım için psikolog, yalnız başına yeterli değildir. Sporla ilgilenen idareciler, antrenör, basın ve taraftarlarının da katkısı vardır. Bu unsurlar, bazen olumlu bazen de olumsuz motivasyona yol açar. Seyirciler, tezahüratları ile sporcular üzerindeki motivasyona katkıda bulunmak isterler. Bundan dolayı, maçtan saatlerce önce başlayan

tezahürat, bitime kadar devam eder. Tezahürat yapma tarzının seyircilerin eğitim düzeyine, yaşına, mesleklerine ve maddi durumlarına göre farklılık gösterebileceği düşüncesiyle, bu değişkenler üzerinde ayrı ayrı tablo oluşturulmuştur. Elazığ futbol seyircilerinin, tezahürat yapma tarzları, aşağıdaki Tabloda gösterilmiştir.

Tablo 28: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Tezahürat Yapma Tarzlarının Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Tezahüratlara Katılım Şekli						TOPLAM
	Katılmam	Slogan	Isık ve yuhalama	Küfür	Alkış	Hepsi	
Okur Yazar Değil	1	2	1		4	6	14
	7,1	14,3	7,1		28,6	42,9	100,0
	,8	2,4	,8		1,8	6,5	2,0
İlkokul	,1	,3	,1		,6	,9	2,0
	4	5	3	3	8	3	26
	15,4	19,2	11,5	11,5	30,8	11,5	100,0
Ortaokul	3,2	6,1	2,5	6,3	3,7	3,3	3,8
	,6	,7	,4	,4	1,2	,4	3,8
	14	10	16	8	39	10	97
Lise ve Dengi Okul	14,4	10,3	16,5	8,2	40,2	10,3	100,0
	11,1	12,2	13,6	16,7	17,9	10,9	14,2
	2,0	1,5	2,3	1,2	5,7	1,5	14,2
Üniversite Yüksekokul	59	47	65	23	111	46	351
	16,8	13,4	18,5	6,6	31,6	13,1	100,0
	46,8	57,3	55,1	47,9	50,9	50,0	51,3
TOPLAM	8,6	6,9	9,5	3,4	16,2	6,7	51,3
	48	18	33	14	56	27	196
	24,5	9,2	16,8	7,1	28,6	13,8	100,0
TOPLAM	38,1	22,0	28,0	29,2	25,7	29,3	28,7
	7,0	2,6	4,8	2,0	8,2	3,9	28,7
	126	82	118	48	218	92	684
TOPLAM	18,4	12,0	17,3	7,0	31,9	13,5	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$$x^2 = 26,076 \quad p = 0,163 \quad sd = 12$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, % 31.9 oranıyla alkış, ilk sırayı almaktadır. Daha sonra sırasıyla; %17.3 oranıyla ısıklık ve yuhalama, %13.5 oranıyla her türlü tezahürata katılanlar, %12.0 oranıyla slogan ve %7.0 oranıyla da küfür gelmektedir. Hiç tezahürata katılmayanlar ise, %18.4 oranında yer almaktadır.

Burada dikkati çeken özellik, seyircilerin yaklaşık dörtte birinin, hiçbir şekilde tezahürata katılmamasıdır. Bunların amaçları, hafta sonlarını güzel bir müsabaka izleyerek değerlendirmek istemeleridir denilebilir. Bu seyirciler için sonucun önemi yoktur. Önemli olan güzel ve zevkli bir maç seyretmektir. Bunların dışında, dikkat çeken bir başka husus da, maçlarda sık küfredenlerdir. Bunların oranı azımsanmayacak kadar yüksektir. Her ne kadar, küfür eylemine başvuranlar için psikolojik bir rahatlama sağlıyorlar biçiminde düşünülse de, bu eylem, karşı taraf için son derece yıkıcıdır. En fazla yapılan tezahürat tarzı, alkış olmuştur. Alkışlayanların sayısını artırmak gerekmektedir. Bunun nedeni ise, sporcuları olumlu yönde motive etmesidir. Ayrıca,

alkış tarzında tezahüratta bulunanların sayısının artması, küfür eylemine başvuranların sayısını azaltabilir. Elazığspor seyircilerinin, maçlarda tezahürata katılma tarzlarının dağılımı, aşağıdaki Tabloda yansıtılmıştır. Futbol seyircilerinin çoğunluğunu oluşturan, ülkemizin geleceği olan, gençlerin tezahürata katılım tarzları aşağıdaki tabloda yansıtılmıştır.

Tablo 29: Seyircilerin Yaşları İle Tezahüratta Katılma Tarzlarının Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Tezahürata Katılım Şekli						TOPLAM
	Katılmam	Slogan	Isılık ve yuhalama	Küfür	Alkış	Hepsi	
20 Yaşına Kadar	19	25	19	10	37	28	138
	13,8	18,1	13,8	7,2	26,8	20,3	100,0
	15,1	30,5	16,1	20,8	17,0	30,4	20,2
	2,8	3,7	2,8	1,5	5,4	4,1	20,2
21-25	24	23	37	18	52	31	185
	13,0	12,4	20,0	9,7	28,1	16,8	100,0
	19,0	28,0	31,4	37,5	23,9	33,7	27,0
	3,5	3,4	5,4	2,6	7,6	4,5	27,0
26-30	22	17	25	14	54	15	147
	15,0	11,6	17,0	9,5	36,7	10,2	100,0
	17,5	20,7	21,2	29,2	24,8	16,3	21,5
	3,2	2,5	3,7	2,0	7,9	2,2	21,5
31-35	18	5	20	3	18	7	71
	25,4	7,0	28,2	4,2	25,4	9,9	100,0
	14,3	6,1	16,9	6,3	8,3	7,6	10,4
	2,6	,7	2,9	,4	2,6	1,0	10,4
36-45	28	6	9	1	33	7	84
	33,3	7,1	10,7	1,2	39,3	8,3	100,0
	22,2	7,3	7,6	2,1	15,1	7,6	12,3
	4,1	,9	1,3	,1	4,8	1,0	12,3
46 ve Üstü	15	6	8	2	24	4	59
	25,4	10,2	13,6	3,4	40,7	6,8	100,0
	11,9	7,3	6,8	4,2	11,0	4,3	8,6
	2,2	,9	1,2	,3	3,5	,6	8,6
TOPLAM	126	82	118	48	218	92	684
	18,4	12,0	17,3	7,0	31,9	13,5	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	18,4	12,0	17,3	7,0	31,9	13,5	100,0

$$\chi^2 = 63,798 \quad sd = 25 \quad p = 0,000$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, alkış tarzında tezahüratta bulunanların oranı, yaş grupları ilerledikçe yükselmekte, küfredenlerin oranı ise, genç yaş dönemlerinde artmaktadır. Geleceğimizin güvencesi olan gençler, ana babaları için sevinç ve mutluluk kaynağı olabildikleri gibi, üzüntü ve sıkıntı kaynağı da olabilirler. Kimi gençlerin, büyüdükçe sorunları da artış gösterir. Çocukluğun önemsenmeyen uyumsuzlukları, gençlik çağında birden alevlenip, ağır bunalımlara dönüşebilir. Gençlik sorunları, çoğunlukla bu çağın bocalamalarından kaynaklanır ve genellikle geçici bir özellik sergiler. Kimi zaman ağır ve kalıcı ruhsal hastalıkların habercisi de olabilir (Balcıoğlu, 2001: 73). Sigara, içki ve uyuşturucuyla ilk tanışma gençlikte başlar.

Gençlik çağı bazı bağımlılıkların da başlangıcı olabilir. Kimilerine göre de gençlik denince akla haylazlık, serserilik, kavgacılık, şiddet ve terör gelir. Bu eğilimleri azaltmanın bir yolu da spor etkinliklerine katılmak, ya da bu etkinlikleri izlemektir. Stres yüklü olan gençlerin, futbol karşılaşmalarında deşarj olmaları beklenmektedir.

Bir takımı tutmak, onun taraftarı olmak, seyircilerin çoğunluğunda uzun süre devam eder. Taraftarı oldukları takımın, sadece bir maçını seyretmek için, rahatsızlık içinde bilet kuyruklarında saatlerce bekler, stadyumda maç başlamadan çok önce yerlerini alırlar. Yenilgiye karşı kuvvetli tepkiler gösterirler. Kazanma durumunda ise, mutluluktan çılgına döner, takımlarıyla iftihar ederler. Bu heyecana bulanmış davranışlar, kişilerin hayatlarında anlamlı bir rol oynar. Burada birey takımı ile özdeşleşmiştir. İşte, her zaman takımıyla iftihar edebilmesi için futbolcuların, motive edilmesi gerekmektedir. Bu motivasyon, genelde seyirciler tarafından gerçekleştirilir. Kendi takımını motive ederken; elbette karşı takım seyircilerinin ve oyuncularının motivasyonunu bozmak da söz konusudur. Yapılan tezahürat türleriyle, seyircilerin ekonomik durumlarının karşılaştırıldığı Tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 30: Seyircilerin Maddi Durumları İle Tezahüratta Katılma Tarzlarının Karşılaştırılması

Maddi durum	Tezahürat Şekilleri						TOPLAM
	Katılmıyorm	Slogan	Islık ve Yuhalama	Küfür	Alkış	Hepsi	
Çok kötü	2	2	4	1	4	2	15
	13,3	13,3	26,7	6,7	26,7	13,3	100,0
	1,6 ,3	2,4 ,3	3,4 ,6	2,1 ,1	1,8 ,6	2,2 ,3	2,2 ,2
Kötü	13	11	10	4	23	13	74
	17,6	14,9	13,5	5,4	31,1	17,6	100,0
	10,3 1,9	13,4 1,6	8,5 1,5	8,3 ,6	10,6 3,4	14,1 1,9	10,8 10,8
Orta	75	48	69	25	115	50	382
	19,6	12,6	18,1	6,5	30,1	13,1	100,0
	59,5 11,0	58,5 7,0	58,5 10,1	52,1 3,7	52,8 16,8	54,3 7,3	55,8 55,8
İyi	34	20	32	16	73	26	201
	16,9	10,0	15,9	8,0	36,3	12,9	100,0
	27,0 5,0	24,4 2,9	27,1 4,7	33,3 2,3	33,5 10,7	28,3 3,8	29,4 29,4
Çok iyi	2	1	3	2	3	1	12
	16,7	8,3	25,0	16,7	25,0	8,3	100,0
	1,6 ,3	1,2 ,1	2,5 ,4	4,2 ,3	1,4 ,4	1,1 ,1	1,8 1,8
Toplam	126	82	118	48	218	92	684
	18,4	12,0	17,3	7,0	31,9	13,5	100,0
	100,0 18,4	100,0 12,0	100,0 17,3	100,0 7,0	100,0 31,9	100,0 13,5	100,0 100,0

$$\chi^2 = 69,989 \quad sd = 30 \quad p = 0,000$$

Tezahürat yapma tarzlarına bakıldığında, en yüksek oran, maddi durumu orta olanlarda toplanmıştır %55.8. Daha sonra, maddi durumu iyi olanlar %29.4, kötü olanlar %10.8, çok kötü olanlar %2.2 ve çok iyi olanlar %1.8 oranıyla yer almaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında, maddi durumu orta olanların en fazla tezahürata katılma nedenleri, şu şekilde açıklanabilir: İnsanlar, ekonomik krizden, sosyal sorunlardan, ailevi sorunlardan kaçmak için stadyuma gelmekte ve deşarj olmaya çalışmaktadırlar. Bu şekilde davranmakla, bir anlamda sorunlarından uzaklaşmaktadırlar.

Tablo 31: Seyircilerin Meslekleri İle Tezahüratta Katılma Tarzlarının Karşılaştırılması

MESLEKLER	Tezahürat Yapma Şekilleri						TOPLAM
	Katılmıyorum	Slogan	Islık ve yuhalama	Küfür	Alkış	Hepsi	
Öğrenci	39	38	32	19	55	48	231
	16,9	16,5	13,9	8,2	23,8	20,8	100,0
	31,0	46,3	27,1	39,6	25,2	52,2	33,8
	5,7	5,6	4,7	2,8	8,0	7,0	33,8
Memur	44	11	25	5	52	12	149
	29,5	7,4	16,8	3,4	34,9	8,1	100,0
	34,9	13,4	21,2	10,4	23,9	13,0	21,8
	6,4	1,6	3,7	,7	7,6	1,8	21,8
İşçi	12	10	20	5	28	7	82
	14,6	12,2	24,4	6,1	34,1	8,5	100,0
	9,5	12,2	16,9	10,4	12,8	7,6	12,0
	1,8	1,5	2,9	,7	4,1	1,0	12,0
Serbest meslek	21	14	31	12	40	15	133
	15,8	10,5	23,3	9,0	30,1	11,3	100,0
	16,7	17,1	26,3	25,0	18,3	16,3	19,4
	3,1	2,0	4,5	1,8	5,8	2,2	19,4
İşsiz	1	4	4	1	9	5	24
	4,2	16,7	16,7	4,2	37,5	20,8	100,0
	,8	4,9	3,4	2,1	4,1	5,4	3,5
	,1	,6	,6	,1	1,3	,7	3,5
Sanayici	2	3	2	2	17	2	28
	7,1	10,7	7,1	7,1	60,7	7,1	100,0
	1,6	3,7	1,7	4,2	7,8	2,2	4,1
	,3	,4	,3	,3	2,5	,3	4,1
Çiftçi				3	1	3	7
				42,9	14,3	42,9	100,0
				6,3	,5	3,3	1,0
				,4	,1	,4	1,0
Başka	7	2	3	1	15		28
	25,0	7,1	10,7	3,6	53,6		100,0
	5,6	2,4	2,5	2,1	6,9		4,1
	1,0	,3	,4	,1	2,2		4,1
TOPLAM	126	82	118	48	218	92	684
	18,4	12,0	17,3	7,0	31,9	13,5	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	18,4	12,0	17,3	7,0	31,9	13,5	100,0

$$x^2 = 99,350 \quad sd = 40 \quad p = 0,000$$

Meslek sahiplerinin, kendi mesleklerinin rollerini yerine getirirken, kalabalık içinde bu rollere göre davranmadığı bilinmektedir. Kitle içinde insan, tek başına olduğundan, daha farklı davranır. Maçlarda tezahüratın sık yapıldığı da bilinmektedir.

Genelde tezahüratlar slogan, küfür, alkış, ısıklık ve yuhalama şeklindedir. Seyircilerin meslekleri ile tezahürata katılma biçimlerinin karşılaştırılmasını gösteren ilişkilere bir göz atıldığında, en fazla tezahürat yapan seyirciler arasında öğrenciler, %33.8 oranı ile ilk sırada yer almaktadırlar. Daha sonra, sırasıyla ve %21.8 oranıyla memurlar, %19.4 oranıyla serbest meslek sahipleri, %12.0 oranıyla işçiler, %4.1 oranıyla sanayiciler, %3.5 oranıyla işsizler ve %1.0 oranıyla da çiftçiler gelmektedir. Gençler, yaşam döngülerinin en dinamik çağında yer almaları nedeniyle ve kolektif psikolojik ortamın da etkisiyle, maçların oynandığı sırada meydana gelen olaylara, olumlu veya olumsuz tepkiler verme noktasında, en merkezi grubu oluşturmaktadırlar. Nitekim, tablodaki oranlar, bu görüşü destekler nitelikte bir dağılım sergilemektedir denilebilir.

Yukarıdaki veriler ışığında, en fazla tezahürata katılanların öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. Diğer üç tabloyla beraber incelendiğinde, tezahürata katılanların, yüksek oranda gençlerden, ekonomik düzeyleri orta olanlardan ve öğrenim durumları lise mezunu olanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, en fazla tezahürata katılanların, gençler ve özellikle öğrencilerden oluştuğu ifade edilebilir.

4.3. Seyirciler Arasındaki Sözlü Şiddet

4.3.1.Küfür

En azından seyircilerin, koro halinde hep bir ağızdan küfretmesi, katlanılabilecek bir durum değildir. Ancak, toplumdaki küfür etme hastalığının faturasını, tribünlere mal etmek de yanlıştır. Tribünler toplumun bir aynasıdır. Toplumumuzun her kesiminde küfür, neredeyse bir alışkanlık haline gelmiştir. Futbol Federasyonu Başkanının, televizyon kanallarına yaptığı açıklamalarla, belediye başkanının beğenmediği sanatçılara yönelttiği eleştirilerle, görsel basın, Televole ve Çarkifelek gibi programlarıyla, halkın gözü önünde, kendi kültürünü hafife alan ve toplumu uyutan yapıtlarla, tribündeki küfürün önüne geçilemez. Hatta, Kemal SUNAL'ın filmlerinde ve Nejat UYGUR gibi sanatçıların tiyatrolarında, izleyenleri en fazla güldüren kendi tarzlarında yaptıkları küfürlerdir denilebilir.

Bunların çoğu, toplum tarafından değer verilen unsurlara hakaret içermekte veya bireylerin kişiliklerini rencide edici sözcüklerden oluşmaktadır. Küfür, hiçbir koşulda normal karşılanmaz, meşru sayılamaz. Seyircilerin arasında; “ılımlı olma”, “uyumlu olma”, “yapıcı olma” gibi muteber niteliklerin ön plana çıkartılması gerekirken, toplum tarafından ayıp sayılan küfürler oldukça yaygındır. Bu küfürler, seyirciler tarafından hakeme, karşı takım taraftarına ya da sporcuya yöneltilmektedir.

Her ne kadar toplumumuzda küfür etme alışkanlığı varsa da, bunun nedenleri de sorgulanmalıdır. Elazığspor Futbol Takımı seyircisini en fazla tahrik eden faktörlerle, küfür etme nedenleri, aşağıdaki Tabloda yansıtılmıştır.

Tablo 32: Ankete Katılan Futbol Seyircisinin Küfür Etme Nedenleri

Küfür Nedenleri	Her zaman		Sık sık		Bazen		Hiçbir Zaman	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Hakemlerin takımın aleyhine verdiği kararda	92	13,5	53	7,7	295	43,1	244	35,7
Sert oynayan karşı takım oyuncularına	86	12,6	55	8,0	297	43,4	240	6,0
Kötü futbol oynadığında kendi takım oyuncularına	33	4,8	27	3,9	208	30,4	416	8,9
Tuttuğu takım mağlup durumda ise kendi oyuncusuna.	40	5,8	43	6,3	304	44,4	297	3,4
Karşı takım taraftarlarına	81	11,8	40	5,8	181	26,5	382	5,7
Ortalama	63	9,2	42	6,3	233	34,0	346	50,5

Tablo 32’ye bakıldığında, seyircilerin %50,5’inin, hiçbir durumda, küfür eylemine başvurmadığı, %9,2’sinin her zaman küfür ettiği, %6,3’ünün çoğu zaman küfür ettiği, %34’ünün bazen küfür ettiği anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlar da gösteriyor ki, Elazığ futbol seyircisinin çoğunluğu, sağduyu ile hareket etmektedir. Elazığ futbol seyircisinin, holiganizmin kıvılcımları olarak adlandırabileceğimiz davranışları, büyük kentlerdeki seyircilere kıyasla çok azdır; ama bu sevinilecek bir durum değildir. Elazığ’da küfreden kişilerin, eğitimi yetersiz, iş ve sosyal güvenliği olmayan bireyler olarak nitelendirmek, işin kolayına kaçmak olacaktır. Elazığ Atatürk Stad’ında en çok küfredilenler, hakemler, karşı takım oyuncularını ve karşı takım taraftarlarıdır. Bu yüzden, seyircilerin özelliklerini tanımlayabilmek için onların

meslekleri, eğitim, yaş ve ekonomik durumlarıyla küfür alışkanlıklarının karşılaştırılması gerekmektedir.

4.3.2. Hakemlere Yönelik Sözlü Şiddet

Futbol hakemleri, futbol müsabakalarını kuralları çerçevesinde izleyen, yorumlayan, yöneten ve müsabakaların oynanmasını sağlayan bireylerdir. Hiçbir futbol maçı hakemsiz oynanamaz. Hakemler, çok kısa süre içinde ani kararlar vermek zorundadırlar. Unutulmamalıdır ki, yıllar süren adli olaylarda dahi, hakimlerin hatalar yaptıkları bilinmektedir. Hiçbir hakem mükemmel değildir. Mükemmelliğe ancak, hakemliği süresince hatalarını azaltarak ulaşabilir. Bir hakem müsabaka yönettiğinde, hatasız yönettim diyebilmelidir.

Futbol hakemleri oyunu daima kontrol altında tutmak zorundadır. Bu da ancak, kendinden emin, sabırlı ve dayanıklı olmaları için belirli egzersizleri yapmakla mümkün olur. Hakemlik yapabilmek için oyuncuların, sosyolojik ve psikolojik bütünlüğünü ve spordaki başarının nelerden ibaret olduğunun bilinmesi, gerekmektedir. Bunlar, hakemliği tamamlayan yardımcı unsurlardır. Futbol hakemleri, gerekli yardım ve destek görmeden iyi bir maç yönetemez. Bu yardım federasyondan, kulüp idarecilerinden, saha içindeki futbolculardan, saha dışındaki seyircilere kadar, futbolla ilgilenen kişi ve kuruluşlardan gelir. Antrenörler, oyuncular, seyirciler ve hakemler, daima birlik ve beraberlik içinde olup, aynı amaç doğrultusunda, birbirlerine yardım etmek zorundadır. Futbol oynanabilmesi için bu birliğe ihtiyaç vardır. Elazığ kenti seyircileri tarafından, hakemlere yöneltilen küfürler, eğitim durumlarına göre, aşağıdaki Tabloda yansıtılmıştır.

Tablo33: Takımları Aleyhine Verilen Kararda Hakemlere Küfreden Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları

Öğrenim Durumu	Seyircilerin Hakeme Küfretme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman	
Okur Yazar Değil	3	2	2	7	14
	21,4	14,3	14,3	50,0	100,0
	3,3	3,8	,7	2,9	2,0
	,4	,3	,3	1,0	2,0
İlkokul Mezunu	2	1	12	11	26
	7,7	3,8	46,2	42,3	100,0
	2,2	1,9	4,1	4,5	3,8
	,3	,1	1,8	1,6	3,8
Ortaokul Mezunu	20	7	35	35	97
	20,6	7,2	36,1	36,1	100,0
	21,7	13,2	11,9	14,3	14,2
	2,9	1,0	5,1	5,1	14,2
Lise ve Dengi Okul Mezunu	51	20	158	122	351
	14,5	5,7	45,0	34,8	100,0
	55,4	37,7	53,6	50,0	51,3
	7,5	2,9	23,1	17,8	51,3
Üniversite Yüksekokul Mezunu	16	23	88	69	196
	8,2	11,7	44,9	35,2	100,0
	17,4	43,4	29,8	28,3	28,7
	2,3	3,4	12,9	10,1	28,7
TOPLAM	92	53	295	244	684
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0

$$x^2 = 22,158 \quad p = 0,036 \quad sd = 12$$

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler ışığında, hakemlere en fazla küfredenlerin, lise ve dengi okul mezunu oldukları anlaşılmaktadır (%55.4). Daha sonra sırasıyla, ortaokul mezunları (%21.7), üniversite veya yüksek okul mezunları (%17.4) ve ilkokul mezunları (%2.2) gelmektedir. Öte yandan, hakemlere hiçbir zaman “küfredemediklerini belirtenler arasında, okur-yazar olmayanların oranındaki yükseklik, dikkat çekicidir (%50).

Lise ve dengi okul mezunlarının sayıca fazla olmaları, futbol maçlarına özellikle genç yaştakilerin ilgi duymaları ve bu yaşlardaki bireylerin, yenilgiyi kolay kolay kabullenememeleri gibi nedenlerden dolayı, yüksek bir oranda temsil edilmekte olabilir. Kendilerini takımlarıyla özdeşleştiren gençler, yenilgi sonrası, psikolojik anlamda bir çöküntü durumu yaşayabilirler. Bundan dolayı, maç esnasında kazanmak amacıyla, her türlü olumsuz eyleme başvurmaktadırlar denilebilir. Küfredenler arasında, üniversite mezunlarının önemli bir oranda yer alması, bireylerin kalabalık içinde, kendi kimliklerini bir yana bırakarak, başka bir kimliğe bürünmeleriyle açıklanabilir. Bu cihetle küfredenlerin, eğitimsiz bireyler olduğunu söylemek, yanlış olacaktır.

Tablo 34: Takımları Aleyhine Verilen Kararda Hakemlere Küfreden Seyircilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Hakemlere Küfür Etme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Hiç bir zaman	
20 Yaşına kadar	28	15	50	45	138
	20,3	10,9	36,2	32,6	100,0
	30,4	28,3	16,9	18,4	20,2
21-25	27	15	95	48	185
	14,6	8,1	51,4	25,9	100,0
	29,3	28,3	32,2	19,7	27,0
26-30	19	10	72	46	147
	12,9	6,8	49,0	31,3	100,0
	20,7	18,9	24,4	18,9	21,5
31-35	8	3	34	26	71
	11,3	4,2	47,9	36,6	100,0
	8,7	5,7	11,5	10,7	10,4
36-45	7	7	25	45	84
	8,3	8,3	29,8	53,6	100,0
	7,6	13,2	8,5	18,4	12,3
46 ve Üstü	3	3	19	34	59
	5,1	5,1	32,2	57,6	100,0
	3,3	5,7	6,4	13,9	8,6
TOPLAM	92	53	295	244	684
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$$\chi^2 = 46,285 \quad sd = 15 \quad p = 0,000$$

Ülkemizde, spor müsabakalarına seyirci olarak katılım, oldukça yoğundur. Elazığ ilinde de aynı yoğunluk söz konusudur. Bunların çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. Toplum tarafından ayıplanan küfür eylemine en fazla başvuru mekanlardan biri de stadyumlardır. Seyircileri bu eylemi, genelde hakeme karşı takım taraftarına ve sporcusuna yönelik olarak gerçekleştirmektedir.

Tablo 34'teki verilerden, Elazığ'daki futbol maçlarında küfredenlerin en çok gençler olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde ve ilimizde futbol son derece sevilmektedir. Yıllardan beri, ekonomik sıkıntılarla boğuşmaktan yorgun düşen insanların, teselliyi tribünde arar bir şekilde stadyumları doldurması, koro halinde hakemlere ve rakiplere yönelik olarak gerçekleştirilen küfürler, birer toplu deşarj örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Amacı paylaşmak ve yarışmak olan futbol maçlarında, TV ekranlarında kulüp yöneticilerinin tahrik edici konuşmaları, stadyumda futbolcuların tahrik edici hareketleri nedeniyle, tribünleri dolduran seyircilerden bir kısmını veya çoğunluğunu kontrol etmek mümkün olmamaktadır. Mazeretler ne olursa olsun futbolcu, hakem ve idarecilere yönelik, küfürlü tezahüratlara müsaade edilmemelidir. Ekonomik sıkıntıdan

kaçış yeri olan stadyumlarda, hakemlere küfredenlerin ekonomik düzeylerine bakmak, konunun bir başka yönden aydınlatılmasına yardımcı olabilir.

Seyirci, bulunduğu kalabalık gruptaki bireylerle birlikte coşarak, üzerindeki stresi atar. Var olan ekonomik ve sosyal sorunlar, o an aklına gelmez. Sorun yokmuş gibi davranır. Bir grup seyircinin hakemleri, karşı takım oyuncularını, taraftarlarını muhatap alarak sözle, el işaretiyle, ya da başka şekilde rahatsız etmesi, aslında bir şiddet eylemidir. Fakat fiziksel bir yıkıcılığı yoktur. Sonuçları itibariyle, hafif sayılabilecek bir şiddet eylemidir. Uygulayıcı açısından en az zararlar atlatılır. Başka zaman olsa, karşı şiddet eylemini doğurur; fakat, bir futbol maçını yönetmekle görevli olan hakeme yönelik sözlü sataşmalar, hep karşılıksız kalır. Hatta adına, psikolojik rahatlama denilerek, hiç ses çıkartılmaz. Yalnız bir maçta, hakemlere yapılan toplu sözlü sataşmalardan dolayı, maç iptal edilmiş ve hakem mesleği bırakmıştır. Sözlü saldırılar ile seyircilerin ekonomik durumu arasındaki ilişkinin araştırılması, anlamlı bazı sonuçlara ulaşmayı sağlayabilir düşüncesiyle, hakemlere küfreden seyircilerin, ekonomik düzeylerine göre dağılımı Tablo 35'te yansıtılmıştır.

Tablo 35: Hakemlere Küfreden Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı

Maddi durum	Hakeme Küfür Etme Durumu				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
Çok kötü	3		5	7	15
	20,0		33,3	46,7	100,0
	3,3		1,7	2,9	2,2
	,4		,7	1,0	2,2
Kötü	15	5	34	20	74
	20,3	6,8	45,9	27,0	100,0
	16,3	9,4	11,5	8,2	10,8
	2,2	,7	5,0	2,9	10,8
Orta	50	31	165	136	382
	13,1	8,1	43,2	35,6	100,0
	54,3	58,5	55,9	55,7	55,8
	7,3	4,5	24,1	19,9	55,8
İyi	21	16	87	77	201
	10,4	8,0	43,3	38,3	100,0
	22,8	30,2	29,5	31,6	29,4
	3,1	2,3	12,7	11,3	29,4
Çok iyi	3	1	4	4	12
	25,0	8,3	33,3	33,3	100,0
	3,3	1,9	1,4	1,6	1,8
	,4	,1	,6	,6	1,8
Toplam	92	53	295	244	684
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0

$$\chi^2 = 48,916 \quad sd = 185 \quad p = 0,000$$

Hakemlere küfreden seyircilerin, ekonomik yönden, daha çok orta seviyede olanlardan meydana geldiği görülmektedir (%54.3). ekonomik durumu iyi düzeyde olanlardan, hakemlere yönelik küfür eylemine başvuranların oranı %22.8'dir. Ancak, bu oranların yüksek çıkmasında, seyircilerden 382 kişinin, ekonomik yönden durumunu “orta” olarak belirtmeleri etkili olmuştur denilebilir. Çünkü, seyircilerin yarısından çoğu, kendilerini ekonomik yönden “orta” konumda nitelendirmiştir.

Yukarıdaki verilerden elde edilen sonuçlar ışığında, küfreden seyirciler içinde, en fazla oranla, ekonomik durumu orta olanlar gelmektedir. Yıllarca süren ekonomik krizler nedeniyle halk, teselliye futbol maçlarında kazanılan başarılarla arar hale gelmiştir. Seyirciler, başarı ve başarısızlıklarda ekonominin kendilerine yüklediği sorunlardan ve stresten, belirli bir süre de olsa, kurtulmak için koro halinde tezahürat yaparlar. Bazen bunlar, hakemlere ve rakip takıma yöneltilen şiddet içerikli sözlerdir. Bu sözlere, bireylerin deşarjı için de olsa, müsaade edilmemelidir. Çünkü, stat içinde ve dışında yapılacak her türlü küfür, ahlaki çöküntünün belirtisi olarak nitelendirilmelidir. Ekonomik durumu çok iyi olanların, küfre az katılmaları ise, maçları daha çok eğlence amacıyla izlemek istemelerinden kaynaklanmaktadır denilebilir.

Meslek kavramı ekonomik açıdan, “bir kişinin hayatını kazanmak ve geçimini sağlamak için sürekli olarak çalıştığı iş veya fikir alanı”, sosyolojik olarak da, “belirli faaliyet alanları etrafında yoğunlaşmış ve biçimlenmiş insani ilişkiler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.

Seyircilerin maça gitme nedenleri farklıdır. Yapılan araştırmalarda bunlar; boş zamanlarını değerlendirmek, stres atmak, arkadaşlarla beraber olmak, futbolu sevmek gibi nedenlerdir. Maça gitme nedenlerinden biri de stres atmaktır. Aşağıdaki tabloda, seyircilerin maçlarda hakemlere küfretmeleri ile mesleki durumlarının karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 36: Hakemlerin Küfreden Seyircilerin Meslekleri İle Karşılaştırılması

MESLEKLER	Hakemlere Küfür Etme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Hiç bir zaman	
Öğrenci	43	27	98	63	231
	18,6	11,7	42,4	27,3	100,0
	46,7	50,9	33,2	25,8	33,8
	6,3	3,9	14,3	9,2	33,8
Memur	7	6	63	73	149
	4,7	4,0	42,3	49,0	100,0
	7,6	11,3	21,4	29,9	21,8
	1,0	,9	9,2	10,7	21,8
İşçi	14	8	32	28	82
	17,1	9,8	39,0	34,1	100,0
	15,2	15,1	10,8	11,5	12,0
	2,0	1,2	4,7	4,1	12,0
Serbest meslek	19	6	66	42	133
	14,3	4,5	49,6	31,6	100,0
	20,7	11,3	22,4	17,2	19,4
	2,8	,9	9,6	6,1	19,4
İşsiz	3	2	11	8	24
	12,5	8,3	45,8	33,3	100,0
	3,3	3,8	3,7	3,3	3,5
	,4	,3	1,6	1,2	3,5
Sanayici	5	1	7	15	28
	17,9	3,6	25,0	53,6	100,0
	5,4	1,9	2,4	6,1	4,1
	,7	,1	1,0	2,2	4,1
Çiftçi	1	1	3	2	7
	14,3	14,3	42,9	28,6	100,0
	1,1	1,9	1,0	,8	1,0
	,1	,1	,4	,3	1,0
Başka		2	14	12	28
		7,1	50,0	42,9	100,0
		3,8	4,7	4,9	4,1
		,3	2,0	1,8	4,1
TOPLAM	92	53	295	244	684
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,5	7,7	43,1	35,7	100,0

$$\chi^2 = 49,112 \quad sd = 24 \quad p = 0,002$$

Tablo 36'ya bakıldığında, maçlarda bütün meslek grupları arasında, hakemlere “hiçbir zaman” küfretmeyenlerin oranı, %35.7'dir. Bunun yanında, “bazen” küfredenlerin oranı %43.1, “Çoğu zaman” küfredenlerin oranı %7.7, “her zaman” küfredenlerin oranı ise; %13.5'tir. Her zaman küfredenlerin büyük bölümü öğrencilerden (%46.7) ve işçilerden (%15.2) oluşmaktadır

Tablo 36'da dikkati çeken bir özellik, seyircilerden büyük bölümünün, yani %63.3'ünün küfrettiklerini belirtmeleridir. Bu durumdan herkes şikayetçidir. Fakat, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik nedenlerden dolayı, çoğunlukla hoş görü ile

karşılanmaktadır. Bu durum, sadece onları daha fazla cesaretlendirmektedir. Bundan dolayı, tribünlerde küfür artarak devam etmektedir denilebilir.

Sonuç olarak, Elazığ futbol seyircileri arasında, hakemlere her zaman küfreden seyircilerin oranı %13.5'dir. Bu oran, büyük şehirlerin yanında az olmasına rağmen, azımsanmayacak bir düzeydir. Küfredenlerin çoğunluğu, uzatılmış genç yaşı olan 25 yaşına kadar olanlar, lise mezunu veya üniversiteye giden öğrenciler ve maddi durumu orta düzeyde olanlardan meydana gelmektedir. Bunların, bunalım içinde olan bireylerden meydana geldiği ifade edilebilir. Bunalım içinde olan bireyler, başta kendi kendilerinden sıkılan insanlardır. Değerli bir iş yeteneği olmamak ve anlamsız bir hayat yaşamak, can sıkıntısının başlıca kaynağıdır (Hoffer, 1998: 63). Futbol seyircisi, tribünde bunalımdan kurtulurken, bir başkasını bunalıma sürüklemektedir. Hakemler, bazı idealleri uğruna, bu küfürleri sinelerine çekmek zorundadır.

4.3.3. Karşı Takım Futbolcularına Yönelik Sözlü Şiddet

Futbolun toplum içerisinde, diğer spor dallarına göre taşıdığı önem, çok farklıdır. Futbol, nereye gideceği kestirilemeyen ve kontrol edilebilen yuvarlak bir topa, heyecanlı bir koşu, ölçülü bir top sürme, soluk verici bir şut ve sonuçta da, estetik açıdan mükemmel bir kurtuluş veya golle sonuçlanan bir spordur. Oyun boyunca seyredenler ve oyuna katılanları, yeni durum ve şartlara taşıyan ve yığınları peşinden sürükleyen bir takım oyunudur. Takım oyunu taşıması özelliği yanında, her oyuncunun, futbol kişiliği ve kendi becerisi doğrultusunda, yeteneklerini sergilemesi ve kendini göstermesi, kendini kanıtlama imkanına sahip olması, bunu yaparken de takım arkadaşları ile uyum içinde, ortak etkileşimle başarıya kavuştuğu bir spor dalıdır (İnal, 1998: 17).

Önceleri, eğlence olarak oynanan futbol, zamanla oynayanları az, izleyenleri çok, seyirlik bir spor haline gelmiştir. Halk kitlelerinin büyük ilgisi sonucunda futbol profesyonelleşmiştir. Ülkemizde, 1951 yılından itibaren profesyonelleşen futbol, önemini ve arkasındaki kitleleri arttırarak gelmiştir. Bugün futbol oynayanlar, oynadıkları oyuna karşı ücret almaktadır. Futbol oyunculuğu bir meslek olmuştur. Galeano, futbolcunun halini şu şekilde anlatır: "Kulüp başkanları onları alırlar, satarlar, kiraya verirler; oyuncu daha fazla para ve şöhret vaadi karşılığında kendini akıntıya bırakır. Ne denli başarılı olur ve çok para kazanırsa, tutsaklığı da o oranda artar. Askeri disiplin altında, her gün yorucu idmanlar altında ezilir. Bedeni, sağlıklı bir görünüm ardında, acıyı unutturan bombardımanlara tutulur, kortizon iğneleriyle delik deşik olur.

Önemli maçlar öncesinde onu, toplama kampına hapsederler, burada zorla çalıştırırlar, aptalca yemekler yer, suyla sarhoş olur ve yalnız uyur” (Galeano, 1998: 10).

“Profesyonel futbolcunun meslek hayatı bir yıl, iki yıl, beş yıl, en fazla on beş yıl sürer. Öbür meslek dallarında yolun sonu, ihtiyarlıkla birlikte gelirken, bir futbolcu otuz yaşında ihtiyar sayılır. Kaslar çabuk yorulur. Bu meslekte, beş bin iş günü, yirmi beş yıl hizmet, yaş haddi gibi emeklilik koşulları yerine getirilemez. Bazen yolun sonu, otuzundan da önce gelir, ters bir top, kötü bir şekilde bayıltır onu; şanssız bir şekilde mahvolur, bir kasıt ya da kasti bir tekme, umulmaz bir şekilde kırar bir kemiğini. Futbolcu bir gün tüm parasını aynı ata yatırdığını fark eder; para da, ün de yoktur artık. Ün denen o ılık yaz meltemi, bir teselli mektubu bile bırakmadan uçup gitmiştir” (Galeano, 1998: 10).

Yılın dokuz ayından oluşan futbol mevsimi boyunca, istisnalar dışında, her hafta sonlarında futbol oynanır. Futbolcunun özel hayatı yoktur, oynadıkça takdir edilmek, işini iyi yapmak isterken, bir grup seyircinin, hiç hak etmediği hakaretine maruz kalır.

Bir karşılaşma, iki takım arasında yapılır. Tek başına antrenman şeklinde olsaydı, bugün futbolun hiçbir popülerliğinden bahsedilmezdi. Futbolu câzip kılan, takımlar arasındaki rekabettir. Sahaya çıkan her iki takımın oyuncuları da kazanmak için oynarlar. Her futbolcu kazanmak için, kuralların müsaade ettiği ölçüde, elinden gelen her şeyi yapmaya çalışır. Bunu yaparken, motivasyona ihtiyaç vardır. Motivasyon da futbolcuyu, canla başla kazanmaya yönelten, kimi zaman da kaybetmeye yönelten bir etkidir. Bunun bilincinde olan taraftar da, kendi oyuncularını motive etmek, karşı takım oyuncularının motivasyonunu bozmak için, her türlü olumsuz eyleme başvurmaktadır. Bu cihetle, Elazığ kenti futbol seyircilerinin, karşı takım oyuncularına yönelttikleri olumsuz sözlerle, eğitim durumlarının karşılaştırılmasını içeren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 37: Karşı Takım Oyuncularına Küfür Eden Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Karşı Takım Oyuncularına Küfretme Durumu				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman	
Okur Yazar Değil	1	1	3	9	14
	7,1	7,1	21,4	64,3	100,0
	1,2	1,8	1,0	3,7	2,0
	,1	,1	,4	1,3	2,0
İlkokuldan	3	3	9	11	26
	11,5	11,5	34,6	42,3	100,0
	3,5	5,5	3,0	4,5	3,8
	,4	,4	1,3	1,6	3,8
Orta Okuldan	17	8	31	41	97
	17,5	8,2	32,0	42,3	100,0
	19,8	14,5	10,4	16,7	14,2
	2,5	1,2	4,5	6,0	14,2
Lise ve Dengi Okuldan	49	24	168	110	351
	14,0	6,8	47,9	31,3	100,0
	57,0	43,6	56,6	44,7	51,3
	7,2	3,5	24,6	16,1	51,3
Üniversite Yüksekokuldan	16	19	86	75	196
	8,2	9,7	43,9	38,3	100,0
	18,6	34,5	29,0	30,5	28,7
	2,3	2,8	12,6	11,0	28,7
TOPLAM	86	55	297	246	684
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0

$$x^2 = 22,158 \quad p = 0,036 \quad sd = 12$$

Karşı takım oyuncularına küfreden seyircilerin eğitim durumlarına bakıldığında, en fazla küfür eylemine başvuranların, %57 oranıyla, lise ve dengi okul mezunlarının olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra, ortaokul mezunları %19.8, üniversite mezunları %18.6 ve ilkokul mezunları %3.5 gelmektedir. Oranlardan da anlaşılacağı gibi, öğrenim düzeyi ile küfür eylemine başvurma arasında, doğrudan bir ilişki söz konusu değildir.

Yukarıdaki veriler ışığında, küfredenlerin çoğunluğunu, lise ve dengi okul mezunlarının oluşturması ve üniversite mezunlarının da, bu eylemi gerçekleştirenler içinde azımsanmayacak oranda yer alması, toplumumuzun bir ahlaki çöküntü içinde olduğunun göstergesidir denilebilir. Eğitimsiz kişilerden, daha fazla küfür eylemi beklenirken, belli eğitim almış kişilerde bu oranın yüksek olması, geleneksel kültürün onaylanmayan bu eylemi, önleme konusunda, daha etkin yaptırım kodlarına sahip olduğunu akla getirmektedir. Ayrıca, tablonun genelinde, “bazen” küfrettiğini belirtenler ile “hiçbir zaman” küfretmeyeceği cevabını verenlerin, oransal ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu gerçekten hareketle, aslında futbol seyircisinin çoğunluğu, küfretmenin tasvip edilmeyen bir eylem olduğunun bilincindedir denilebilir.

Tablo 38: Karşı Takım Oyuncularına Küfreden Seyircilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Futbolculara Küfretme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman	
20 Yaşına kadar	93	13	58	34	138
	23,9	9,4	42,0	24,6	100,0
	38,4	23,6	19,5	13,8	20,2
	4,8	1,9	8,5	5,0	20,2
21-25	20	23	90	52	185
	10,8	12,4	48,6	28,1	100,0
	23,3	41,8	30,3	21,1	27,0
	2,9	3,4	13,2	7,6	27,0
26-30	21	10	63	53	147
	14,3	6,8	42,9	36,1	100,0
	24,4	18,2	21,2	21,5	21,5
	3,1	1,5	9,2	7,7	21,5
31-35	6	1	42	22	71
	8,5	1,4	59,2	31,0	100,0
	7,0	1,8	14,1	8,9	10,4
	,9	,1	6,1	3,2	10,4
36-45	6	4	23	51	84
	7,1	4,8	27,4	60,7	100,0
	7,0	7,3	7,7	20,7	12,3
	,9	,6	3,4	7,5	12,3
46 ve Üstü		4	21	34	59
		6,8	35,6	57,6	100,0
		7,3	7,1	13,8	8,6
		,6	3,1	5,0	8,6
TOPLAM	86	55	297	246	684
	21,9	13,0	43,4	36,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0

Rakip futbolculara en fazla küfredenler, 20 yaş ve altında olanlardır (%38.4). Bunları, 26-30 yaş arasındakiler %24.4; 21-25 yaşları arasındakiler, %23.3 oranıyla izlemektedir. Yaş gruplarının yükselmesine paralel olarak, küfredenlerin oranı giderek önemli ölçüde azalma göstermektedir. Bu durum gençlerin, duygularını kontrol etme yönünden, geleneksel değerlerin etkisini daha az hissettikleri, dolayısıyla duygusal tepkiler konusunda aşırı sayılabilecek uç noktalarda yer aldıkları biçiminde yorumlanabilir.

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığına göre, yaş ilerledikçe, rakip futbolculara küfredenlerin oranı azalmaktadır. Futbolcular, oynadıkları oyun karşılığında para alarak, daha iyi geçim elde etmek çabasıdadırlar. Kendilerine yapılan bu hakaretleri, genellikle duymamazlıktan gelirler. Eğer, duyar karşılık verirlerse, seyirciyi tahrik etmekten ceza alırlar. Ama hiçbir seyirciye ceza verilmez. Gençlerin takımlarını desteklemeleri veya deşarj olmaları için başkalarına hakaret etmeleri de gerekmemektedir. Toplumun öncelikli olarak gençlerinde ve giderek, diğer yaş gruplarında küfretme alışkanlığı söz konusudur. Küfür bir anlamda, toplumumuzun

genel bir hastalıdır. Stadyum içinde gençler, grup psikolojisinden, çok daha çabuk etkilendiklerinden, bu oran, onlarda daha fazla çıkmaktadır denilebilir.

Tablo 39: Karşı Takım Oyuncularına Sözlü Sataşmalardan Bulunan Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı

Maddi durum	Oyunculara Küfretme Durumu				TOPLAM
	Her zaman	Sık Sık	Bazen	Hiç Bir Zaman	
Çok kötü	3	1	4	7	15
	20,0	6,7	26,7	46,7	100,0
	3,5	1,8	1,3	2,8	2,2
	,4	,1	,6	1,0	2,2
Kötü	10	7	35	22	74
	13,5	9,5	47,3	29,7	100,0
	11,6	12,7	11,8	8,9	10,8
	1,5	1,0	5,1	3,2	10,8
Orta	50	30	164	138	382
	13,1	7,9	42,9	36,1	100,0
	58,1	54,5	55,2	56,1	55,8
	7,3	4,4	24,0	20,2	55,8
İyi	19	16	89	77	201
	9,5	8,0	44,3	38,3	100,0
	22,1	29,1	30,0	31,3	29,4
	2,7	2,3	13,1	11,3	29,4
Çok iyi	4	1	5	2	12
	33,3	8,3	41,7	16,7	100,0
	4,7	1,8	1,7	,8	1,8
	,6	,1	,7	,3	1,8
Toplam	86	55	297	246	684
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0

$$x^2 = 52,814 \quad sd = 18 \quad p = 0,000$$

Karşı takım oyuncularına, sözlü sataşmalarda bulunan seyircilerin, maddi durumlarına bakıldığında, en fazla hakaret edenlerin, maddi durumu “orta” düzeyde bulunanlardan oluştuğu görülmektedir (%58.1). Bunları, maddi durumu “iyi” olanlar izlemektedir. Ancak, maddi durumu “orta” olan seyircilerin, tüm seyirciler arasındaki sayısal çokluğu, oranlarının da yüksek çıkmasını etkilemektedir.

Bazı kişilerin, küfretme nedenleri arasında, tuttuğu takıma bağlılığını başkalarına gösterme gibi bir neden olabilir. Böyle bir durum, hem takımlarına yönelik bağlılıklarını pekiştirmeye de yardım edebilir. Ancak, fanatiklik derecesindeki bağlılıklara giden yol, böyle eylemlerle doludur denilebilir.

Tablo 40: Karşı Takım Oyuncularına Küfreden Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı

MESLEKLER	Futbolculara Küfretme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
Öğrenci	45	26	105	55	231
	19,5	11,3	45,5	23,8	100,0
	52,3	47,3	35,4	22,4	33,8
	6,6	3,8	15,4	8,0	33,8
Memur	7	8	58	76	149
	4,7	5,4	38,9	51,0	100,0
	8,1	14,5	19,5	30,9	21,8
	1,0	1,2	8,5	11,1	21,8
İşçi	9	3	41	29	82
	11,0	3,7	50,0	35,4	100,0
	10,5	5,5	13,8	11,8	12,0
	1,3	,4	6,0	4,2	12,0
Serbest meslek	17	12	57	47	133
	12,8	9,0	42,9	35,3	100,0
	19,8	21,8	19,2	19,1	19,4
	2,5	1,8	8,3	6,9	19,4
İşsiz	3	4	10	7	24
	12,5	16,7	41,7	29,2	100,0
	3,5	7,3	3,4	2,8	3,5
	,4	,6	1,5	1,0	3,5
Sanayici	3	1	9	15	28
	10,7	3,6	32,1	53,6	100,0
	3,5	1,8	3,0	6,1	4,1
	,4	,1	1,3	2,2	4,1
Çiftçi	2		3	2	7
	28,6		42,9	28,6	100,0
	2,3		1,0	,8	1,0
	,3		,4	,3	1,0
Başka			14	14	28
			50,0	50,0	100,0
			4,7	5,7	4,1
			2,0	2,0	4,1
TOPLAM	86	55	297	246	684
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	12,6	8,0	43,4	36,0	100,0

$$\chi^2 = 65,163 \quad sd = 24 \quad p = 0,000$$

Karşı takım oyuncularına küfreden seyircilerin, mesleklerine göre dağılımlarına bakıldığında, bunların arasında %52,3'lük bir oranla, en fazla öğrencilerin yer aldığı görülmektedir. Öğrencileri, serbest meslek sahipleri ve işçiler takip etmektedir. Ancak, meslek gruplarının, küfür eylemine başvurma konusundaki oransal ağırlıkları dikkate alındığında, diğer mesleklere mensup olanların oranı, öğrencilere göre, oldukça düşük bir düzeydedir denilebilir.

Yukarıdaki veriler ışığında, seyircilerin içinde en fazla küfredenlerin, öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Toplumun geleceği açısından çok önemli bir konumu işgal eden öğrenciler arasında, küfür etme gibi onaylanmayan eylemlere başvuranların yüksek bir oranda yer alması, oldukça düşündürücüdür. Küfrün azaltılması için eğitime ihtiyaç

olduğu söylenir. Fakat bir eğitim ordusunda, küfür yaygınlaşmışsa, bugünkü eğitim sistemi ile uygulama arasında uyumsuzluk var demektir. Eğitim, yalnızca öğretim değil, aynı zamanda örnek bireylerin yetiştirildiği bir sürecin genel adıdır.

4.3.4 Seyircilerin Karşı Takım Taraftarına Yönelik Sözlü Sataşmaları

Taraftar, hayatını bir takıma bağlılığıyla, bu takıma bağlı olan öteki insanların varlığıyla ve takımının başarısıyla anlamlandırılan kişidir (Kıvanç, 1993: 20). Bir taraftar kendini, tuttuğu takımın bir parçası olarak görmekte ve onun başarısını kendisi için bir güven ve iftihar vesilesi kabul etmektedir. Takımının başarısızlığında ise, kişisel bir kayıp duygusu söz konusudur. Bundan dolayı taraftar, her zaman takımıyla beraber olmak ister. Bu istek, bazen tribünlere coşku hali olarak yansırken, bazen de taraftarların oluşturduğu gruptaki dayanışmayı arttırıcı bir unsur olabilir. Bu durum, özellikle deplasman maçlarında kuvvetle hissedilen bir nitelik arz eder. Deplasmana gidildiğinde, özellikle kendi taraftarlarının içine girmediği zaman, bireyin maça yönelik konsantrasyonunu da etkiler. Kendi tuttuğu takımı desteklerse, büyük bir ihtimalle kendisine zarar verileceğinden korkar ve etraftakilere onlardanmış gibi görünmeye çalışır.

Bir futbol takımı taraftarının, diğer taraftarlarla özdeşleşmesi, onlara, sevinç ve gurur gibi bazı duyguları paylaşmak ve günlük yaşamın hayal kırıklıklarından, tatminsizliklerden monotonluktan kaçmak, kurtulmak imkanı sağlar. Bir takımla özdeşleşmenin içeriği ve şiddeti, seyircinin yaşamında birleştirici ve bütünlendirici bir rol oynar. Taraftar, gruplarında bir lider olduğunda, tüm iletişimi onun vasıtasıyla gerçekleştirir. Kişilerin kendi aralarındaki iletişim kısıtlanır. Neyin ne zaman yapılacağı, lider tarafından belirlenir ve yönlendirilir.

Kozanoğlu'na göre; "futbol sevgisini anlatmak kolay da, taraftarlığı anlatmak o kadar kolay değildir. Hakkari'nin dağındaki adam, nasıl Fenerli olur, beş yaşındaki çocuk, Galatasaray yenildiğinde, niçin göz yaşlarını tutamaz, bu ne biçim Beşiktaş sevgisidir ki, taraftarın biri, tâ dünya kupasında tribüne, "Kara Kartallar" pankartını asar, yine bu ne biçim bir heyecandır ki, Kayserispor için can verilir, cepteki son parayla, Tokatspor'un maçına gidilir? Bir insan niçin taraftar olur, bir insan onca takım içinden, "o takım"ı niçin seçer"? Bu soruların cevabını vermek kolay değildir (Kozanoğlu, 1990: 79-80).

Seyirci, taraftarı olduğu takımını desteklemek için kilometrelerce yol gider, çeşitli sıkıntılara katlanır, bir de karşı takım taraftarının hakaretlerine maruz kalır. Karşı takım taraftarına, olumsuz sözler yönelten seyircilerin, eğitim durumlarını içeren tablo aşağıdadır.

Tablo 41: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Maddi Durum	Oyunculara Küfretme Durumu.				TOPLAM
	Her zaman	Sık Sık	Bazen	Hiç Bir Zaman	
Çok kötü	3	3	5	3	14
	21,4	21,4	35,7	21,4	100,0
	3,7	7,5	2,8	,8	2,0
	,4	,4	,7	,4	2,0
Kötü	4	1	11	10	26
	15,4	3,8	42,3	38,5	100,0
	4,9	2,5	6,1	2,6	3,8
	,6	,1	1,6	1,5	3,8
Orta	14	4	25	54	97
	14,4	4,1	25,8	55,7	100,0
	17,3	10,0	13,8	14,1	14,2
	2,0	,6	3,7	7,9	14,2
İyi	42	23	93	193	351
	12,0	6,6	26,5	55,0	100,0
	51,9	57,5	51,4	50,5	51,3
	6,1	3,4	13,6	28,2	51,3
Çok iyi	18	9	47	122	196
	9,2	4,6	24,0	62,2	100,0
	22,2	22,5	26,0	31,9	28,7
	2,6	1,3	6,9	17,8	28,7
Toplam	81	40	181	382	684
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0

$$x^2 = 20,949 \quad p = 0,051 \quad sd = 12$$

Tablo'da görüldüğü gibi, tüm seyirciler içinde, karşı takım taraftarlarına küfredenlerin oranı %11.8'dir. Bu grup içerisinde en fazla küfredenler ise, lise mezunlarıdır (%51.9). Daha sonra sırasıyla, üniversite mezunları (%22.2), ortaokul mezunları (%17.3) ve ilkokul mezunları (%4.9) gelmektedir.

Bu verilerin ışığında hakemlere, sporculara ve karşı takım taraftarlarına en fazla küfredenlerin, lise ve dengi okul düzeyinde öğrenim görenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Araştırmada, küfür etme eylemine genişçe yer verilmesinin nedeni, bu eylemin, şiddet unsurunun nüvesini oluşturmasından dolayıdır. Çünkü, küfür etme eylemiyle başlayan kollektif davranış, daha sonra fiziki çatışmaya dönüşmektedir. Taraftarlar arasındaki çatışmaların önemli bir bölümü, bir kişinin, bazen de bir grubun, küfür eylemine başvurması ile patlak vermektedir. Bu nedenle küfür eylemi, futbolla ilgili şiddetin devamında görülen çatışmanın, "ayak sesleri" niteliğindedir denilebilir.

Karşı taraftara küfreden seyircilerin, yaşlarına göre dağılımı, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 42: Karşı Takım Taraftarlarına Küfür Eden Seyircilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Karşı Takım Taraftarlarına Küfredme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
20 Yaşına Kadar	28	15	36	59	138
	20,3	10,9	26,1	42,8	100,0
	34,6	37,5	19,9	15,4	20,2
	4,1	2,2	5,3	8,6	20,2
21-25	27	13	56	89	185
	14,6	7,0	30,3	48,1	100,0
	33,3	32,5	30,9	23,3	27,0
	3,9	1,9	8,2	13,0	27,0
26-30	12	5	38	92	147
	8,2	3,4	25,9	62,6	100,0
	14,8	12,5	21,0	24,1	21,5
	1,8	,7	5,6	13,5	21,5
31-35	6	2	23	40	71
	8,5	2,8	32,4	56,3	100,0
	7,4	5,0	12,7	10,5	10,4
	,9	,3	3,4	5,8	10,4
36-45	3	5	17	59	84
	3,6	6,0	20,2	70,2	100,0
	3,7	12,5	9,4	15,4	12,3
	,4	,7	2,5	8,6	12,3
46 ve Üstü	5		11	43	59
	8,5		18,6	72,9	100,0
	6,2		6,1	11,3	8,6
	,7		1,6	6,3	8,6
TOPLAM	81	40	181	382	684
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0

$$\chi^2 = 47,926 \quad sd = 15 \quad p = 0,000$$

Karşı takım taraftarına küfreden seyircilerden, 20 yaşına kadar olanlar, %34.3 oranıyla ilk sırada yer almaktadır. Bunu, 21-25 yaşları arasındakiler %33.3 oranıyla izlemektedir. 26-30 yaşları arasında yer alanlarda bu oran, %14.8'e; 31-35 yaşları arasındakilerde ise %7.4'e gerilemektedir. 36-45 yaşları arasındakilerde küfredenlerin oranı, oldukça düşük bir düzeydedir (%0.4).

Yukarıdaki veriler ışığında, küfredme oranı, yaş ilerledikçe, önemli ölçüde azalmaktadır denilebilir. Özellikle genç seyirciler arasında küfür, neredeyse bir modadır. Toplumun ayıp sayması ve onur kırıcı kabul etmesine rağmen, gençler arasında küfrün bu derece yaygın olması, dikkat çekicidir. Burada, tribün liderleri kabul edilen amigoların seyircileri yönlendirmesi, koru halinde onaylanmayacak sloganları tekrarlatmasına, dikkat çekmek gerekmektedir. Seyirciler arasındaki küfür etme alışkanlığına, toplumun diğer kesimlerinde de rastlamak mümkündür. Küfür etmeyi,

yürümek gibi bir refleks kabul etmek, asla söz konusu olamaz. Karşı takım taraftarlarına küfreden seyircilerin, ekonomik düzeylerine göre dağılımı, aşağıda verilmiştir.

Tablo 43: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı

Maddi durum	Karşı Takım Taraftarına Küfretme Durumu				TOPLAM
	Her zaman	Sık Sık	Bazen	Hiç Bir Zaman	
Çok kötü	2		8	5	15
	13,3		53,3	33,3	100,0
	2,5		4,4	1,3	2,2
	,3		1,2	,7	2,2
Kötü	11	4	13	46	74
	14,9	5,4	17,6	62,2	100,0
	13,6	10,0	7,2	12,0	10,8
	1,6	,6	1,9	6,7	10,8
Orta	48	19	104	211	382
	12,6	5,0	27,2	55,2	100,0
	59,3	47,5	57,5	55,2	55,8
	7,0	2,8	15,2	30,8	55,8
İyi	18	14	54	115	201
	9,0	7,0	26,9	57,2	100,0
	22,2	35,0	29,8	30,1	29,4
	2,6	2,0	7,9	16,8	29,4
Çok iyi	2	3	2	5	12
	16,7	25,0	16,7	41,7	100,0
	2,5	7,5	1,1	1,3	1,8
	,3	,4	,3	,7	1,8
Toplam	81	40	181	382	684
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0

$$x^2 = 59,437 \quad sd = 18 \quad p = 0,000$$

Karşı takım oyuncularına sözlü sataşmalarda bulunan seyircilerin, maddi durumlarına bakıldığında, en fazla hakaret edenler, maddi durumları “orta” düzeyde olanlardır (%58.1). Bunları, %22.1’lik bir oranla maddi durumu “iyi” olanlar izlemektedir. Maddi durumu “kötü” olanlar arasında, karşı takım taraftarlarına yönelik olarak, bu eyleme başvuranların oranı da %11.6 civarındadır. Araştırma kapsamına alınan seyirciler arasında, maddi durumunu “kötü” olarak nitelendirenlerin toplam sayısı 74’tür.

Yukarıdaki veriler doğrultusunda küfür eylemine başvuranlar arasında, maddi durumu orta olanlar çoğunluktadır. Genelde, bu grupta yer alan seyirciler arasında, takımlarına yönelik bağlılıklarını, açıkça sergileme ve bağlılıklarını her fırsatta gösterme isteği, ön plana çıkmaktadır. Elazığ’daki seyircinin Elazığspora bağlılığı, tamamen bölgesel bağlılıktır. Elazığspor, Elazığ’ın sembolik bir temsilcisidir ve onun başarısı tüm ilin başarısı sayılır. Bölge takımlarına bağlılık, bölgesel özdeşleşmeyi

gösterir. Tribünde çok tezahürat yapan, sağa sola hakaretler yağdıranlar, takımlarıyla daha fazla özdeşleştiklerini gösterme çabası içindedirler denilebilir. Bu seyircilerin, mesleklerine göre dağılımı, Tablo 44'te verilmektedir.

Tablo 44: Karşı Takım Taraftarına Küfür Eden Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı

MESLEKLER	Karşı Takım Taraftarlarına Küfretme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
Öğrenci	41	23	67	100	231
	17,7	10,0	29,0	43,3	100,0
	50,6	57,5	37,0	26,2	33,8
	6,0	3,4	9,8	14,6	33,8
Memur	6	4	35	104	149
	4,0	2,7	23,5	69,8	100,0
	7,4	10,0	19,3	27,2	21,8
	,9	,6	5,1	15,2	21,8
İşçi	12	6	16	48	82
	14,6	7,3	19,5	58,5	100,0
	14,8	15,0	8,8	12,6	12,0
	1,8	,9	2,3	7,0	12,0
Serbest meslek	14	5	37	77	133
	10,5	3,8	27,8	57,9	100,0
	17,3	12,5	20,4	20,2	19,4
	2,0	,7	5,4	11,3	19,4
İşsiz	2	1	8	13	24
	8,3	4,2	33,3	54,2	100,0
	,3	,1	1,2	1,9	3,5
					3,5
Sanayici	4		7	17	28
	14,3		25,0	60,7	100,0
	4,9		3,9	4,5	4,1
	,6		1,0	2,5	4,1
Çiftçi	1	1	5		7
	14,3	14,3	71,4		100,0
	1,2	2,5	2,8		1,0
	,1	,1	,7		1,0
Başka	1		5	22	28
	3,6		17,9	78,6	100,0
	1,2		2,8	5,8	4,1
	,1		,7	3,2	4,1
TOPLAM	81	40	181	382	684
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	11,8	5,8	26,5	55,8	100,0

$$\chi^2 = 60,594 \quad sd = 24 \quad p = 0,000$$

Karşı takım taraftarlarına küfreden seyirciler arasında, %50.6 oranıyla, öğrencilerin ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. Öğrencileri; serbest meslek sahipleri %17.3 oranıyla, işçiler %14.8, oranıyla izlemektedir. Memurların, sanayici ve çiftçilerin, oransal ağırlığı, dikkate değer derecede değildir.

Sonuç olarak, küfür eylemine başvuranlar, genellikle lise mezunlarından, genç yaştakilerden, öğrenciler ve ekonomik düzeyi, orta olanlardan oluşmaktadır denilebilir.

Küfür ile başlayan şiddet eylemlerini; hırpalamak, itip kalkmak, tartaklamak, vurmak, dövme; taşla, sopayla, bıçakla yaralamak ve öldürmek gibi eylemler izleyebilir. Bundan dolayı küfür, fiziksel yıkıcılık potansiyeli yüksek olan şiddet eylemlerinin, başlangıcı sayılmalıdır. Söz konusu olan bu tür eylemler, Türk Ceza Kanunu'nda, kişiye karşı işlenen etkili eylemler kapsamında yer almakta ve suç sayılmaktadır.

Kulüp yöneticileri tarafından verilen sert demeçler, basın tahriki ile ve diğer etmenlerle birlikte, stadları dolduran seyirciler arasındaki dostluk, kardeşlik, duygusunu yok eder, seyirciler birbirlerini düşman olarak görürler. Birbirini suçlayan demeçler, konuşmalar, kulüp taraftarları arasındaki çatışmayı, gerilimi, kavgayı arttırmakta ve sporda, şiddetin tetiğini çekmektedir (Köknel, 1996: 235).

Bunlardan başka, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri arasında, birbirini tamamlayan bir ilişki söz konusudur (Balcıoğlu, 2001; 75). Bir başka deyişle, alkol ve alkollü madde kullanımı, saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine yol açar; saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri de alkol ve madde kullanımını artırır. Bunların kullanımı da gençler arasında, giderek yaygınlık kazanmaktadır denilebilir.

4.4. Seyircilerde Tezahürata katılma ve Rahatlama Durumu

Bir futbol karşılaşması, iki takım arasında gerçekleştirilir. Eğer, tek bir takımla antrenman şeklinde oynansaydı, bugün futbolun hiçbir popülerliği olmazdı. Futbolu câzip kılan, takımlar arasındaki rekabettir. Sahaya çıkan her iki takımın oyuncularını da kazanmak için çaba sarf eder. Kazanmak için her futbolcu, kuralların müsaade ettiği ölçüde elinden gelen her çabayı göstermeye çalışır. Futbol maçlarında her şey, seyircilerin gözleri önünde cereyan ederler. Bu nedenle, maçın sonucunu önceden kestirmek pek mümkün değildir. Gerçekten, bir futbol maçının sonucu önceden bilinmemekte ve sonuç genelde sürprizlere açık olmaktadır. Ayrıca, maç dolayısıyla sporcu ile seyirci karşılıklı bir ilişki kurmaktadır. Futbol seyircisi, canlı olarak sporcu üzerinde olumlu veya olumsuz etki yapabilmektedir. Bu da bir bakıma, seyircinin canlılığını, aktifliğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında, futbol seyircisi sinema ve tiyatro seyircisinden farklıdır. Tiyatro ve sinema, seyircisini, kendi haline bırakırken, futbol seyircisi, gürültülü bir şekilde tezahürat yaparak, kendini bir grup içerisinde hisseder. Bu durum, seyirciyi “yabancılaşma”, “yalnızlaşma” ve “bireycilik” hislerinden korur, kolektif ruhu geliştirir. Seyirci kendi takımına ve taraftarına, “bizimkiler”, kendi takımı dışındakilere, “başkası”, “diğerleri” diyerek, kendinin bir

grubun üyesi olduğunu vurgular. O anda kendi açısından, bütün sorunlardan uzaklaşarak, psikolojik bir rahatlama içerisine girmektedir.

Günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından biri strestir. Stres, günlük yaşantımızda sık kullanılan kavramlardan biridir. “Stres” sözcüğü, günlük yaşamımızda, hekimlik uygulamalarında ve bilimsel alanda, çok yaygın olarak ve değişik anlamlarda kullanılmış ve bir çok tanımı yapılmıştır. Kısaca stres; basınç, yüklenme, gerilim, zorlanma anlamına gelir (Balcıoğlu, 2001; 177). Stres yüklü bir kişi, adeta patlamaya hazır bomba gibidir. Ayrıca, stres altında olmak kişide, depresyona yol açabilir. Depresyon kendini ağızda, boğazda kuruluk, bitkinlik, iştahsızlık, zayıflama, baş ağrısı, baş dönmesi; boyunda, ensede belde, sırtta ağrı; gerginlik, korku, sinirlilik, tedirginlik gibi belirtilerle belli eder. Strese bağlı olarak, birçok hastalık oluşabilir. İnsan hayatına bu kadar zarar veren stresten kurtulmanın, boşalmanın ve rahatlamanın bir yolu da maç izlerken, yüksek sesle tezahürat yapmaktır. Elazığ futbol seyircileri de maçtan sonra bir rahatlamanın olup olmadığını anlayabilmek için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 45: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Tezahürata Katılma ve Rahatlama Durumu

Öğrenim Düzeyi	Tezahürata Katılınca Rahatlama Durumları			TOPLAM
	Evet	Hayır	Bazen	
Okur Yazar Değil	10	3	1	14
	71,4	21,4	7,1	100,0
	2,9	1,7	,6	2,0
	1,5	,4	,1	2,0
İlkokul	12	11	3	26
	46,2	42,3	11,5	100,0
	3,5	6,1	1,9	3,8
	1,8	1,6	,4	3,8
Ortaokul	59	26	12	97
	60,8	26,8	12,4	100,0
	17,2	14,4	7,5	14,2
	8,6	3,8	1,8	14,2
Lise ve Dengi Okul	174	83	94	351
	49,6	23,6	26,8	100,0
	50,7	45,9	58,8	51,3
	25,4	12,1	13,7	51,3
Üniversite Yüksekokul	88	58	50	196
	44,9	29,6	25,5	100,0
	25,7	32,0	31,3	28,7
	12,9	8,5	7,3	28,7
TOPLAM	343	181	160	684
	50,1	26,5	23,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	50,1	26,5	23,4	100,0

$$x^2 = 19,312 \quad p = 0,013 \quad sd = 8$$

Yukarıdaki tablo incelediğinde, maç sonrası seyircilerin çoğu, kendilerinde bir rahatlamanın olduğunu belirtmişlerdir. Rahatlama olmadı diyen seyircilerin oranı, %26.5'tir. Yukarıdaki veriler ışığında, seyirciler arasında en stresli olanlar, okur yazar olmayanlardır. Daha sonra, ortaokul mezunları, lise mezunları, ilkokul mezunları ve üniversite mezunları gelmektedir.

Çağdaş toplumlarda bireylerin, genel toplumsal pozisyonları açısından, eğitim önemli bir göstergedir. Ayrıca eğitim, mesleki konumların elde edilmesinde de önemli bir faktördür. Her birey yaşadığı toplumda bir yere sahiptir. Toplumumuzda da okur-yazar olma önemli bir ölçüttür. Yüksek öğrenim görmüş kişiler, yüksek sosyal statüye sahip olabilmektedir. Ayrıca, diplomasını, yüksek prestije sahip bir üniversiteden almış olması halinde, bireyin sosyal statüsü daha da yüksek olur. Eğitim görmemiş, okur-yazar olmayan bireyler, büyük şehirlerde, düşük statüde işler bulur, ya da kendi işinde çalışırlar. Ülkemizde son zamanlarda patlak veren ekonomik krizlerden, yıllar süren enflasyondan, en fazlada etkilenen bu gruptur. Yoksul bireylerin, sosyo-ekonomik yönden elverişsiz konumda bulunanların, maçlardaki tezahürata katılmak suretiyle, sorunlarından belli bir süre de olsa, uzaklaşabilecekleri ifade edilebilir.

Çağımızda, insan grupları arasındaki ilişkiler, giderek gergin, çatışmalı ve tedirgin edici bir nitelik kazanmaktadır. Genelde, küçük yerleşim merkezlerinde, daha sakin bir hayat söz konusudur. Büyük kentlerde ise, çarpık yapılaşma, trafik, gürültü, ekonomik sıkıntı ve toplumsal yaşamın yüklediği pek çok sorun söz konusudur. Kendisi gibi, benzer sorunlarla karşılaşan seyirciler arasında, gruplaşmalar görülür. Kendileri ile aynı kaderi paylaşan kişilerle, bir grup içinde bulunmak, bireye güç verir. Onlarla birlikte bütün sorunlardan uzaklaşarak, o anı yaşamaya başlar. O esnada bağırarak, çağırarak veya çeşitli şekillerde eylemde bulunarak, kısa süre için de olsa, sorunlardan uzaklaşır. Bu arada tezahürata katılmakla, kendilerinde bir rahatlama hissederler. Seyircilerin bu tür davranışları ile psikolojik rahatlama durumu arasındaki ilişki, Tablo 46'da yansıtılmıştır.

Tablo 46: Seyircilerin Yaşlarına Göre Tezahürata Katılma ve Rahatlama Durumu

Yaş Grupları	Futbol Seyircilerinin Tezahürata Katılma Ve Rahatlama İle Yaş İlişkisi			TOPLAM
	Evet	Hayır	Bazen	
20 Yaşına Kadar	71	37	30	138
	51,4	26,8	21,7	100,0
	20,7	20,4	18,8	20,2
	10,4	5,4	4,4	20,2
21-25	104	41	40	185
	56,2	22,2	21,6	100,0
	30,3	22,7	25,0	27,0
	15,2	6,0	5,8	27,0
26-30	70	39	38	147
	47,6	26,5	25,9	100,0
	20,4	21,5	23,8	21,5
	10,2	5,7	5,6	21,5
31-35	34	18	19	71
	47,9	25,4	26,8	100,0
	9,9	9,9	11,9	10,4
	5,0	2,6	2,8	10,4
36-45	33	32	19	84
	39,3	38,1	22,6	100,0
	9,6	17,7	11,9	12,3
	4,8	4,7	2,8	12,3
46 ve Üstü	31	14	14	59
	52,5	23,7	23,7	100,0
	9,0	7,7	8,8	8,6
	4,5	2,0	2,0	8,6
TOPLAM	343	181	160	684
	50,1	26,5	23,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	50,1	26,5	23,4	100,0

$$x^2 = 10,661 \quad sd = 10 \quad p = 0,385$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, tezahürata katılarak rahatlayanların, büyük bölümünü, 21-25 yaşları arasında olan seyirciler (%30.3) oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla; 20 yaşına kadar olanlar %20.7 oranında; 26-30 yaş arasındakiler %20.4 oranında; 31-35 yaş arasındakiler %9.9 oranında; 36-45 yaş arasındakiler %9.6 ve 46 ve üstündekiler de %9.0 oranında tezahürata katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki verilere bakıldığında, yaş ilerledikçe, maçlarda yaptıkları tezahürattan sonra kendilerinde bir rahatlama olduğunu iddia edenlerin oranı azalmaktadır. Bireyde bir sorun, bir sıkıntı ve stres olacak ki, bunlardan kurtulunca, kendi içinde bir rahatlama hissedecek. Sorunları olmayan insan zaten rahattır. Yukarıdaki en sorunlu yaş kategorisi, 21-25 yaş arası dönemdir. Bu yaş döneminde birey, seçeceği meslek, eş ve ileriye dönük kaygılar yüzünden bir çok sorunla karşı karşıyadır. Maçlarda yapılan tezahüratlardan sonra, geçici de olsa, bir rahatlama hissediler denilebilir. Genç yaş kategorilerindeki bireylerin, maçlara gitme

nedenlerinden belki de en önemlisi, tezahürata katılarak, rahatlamalardır denilebilir. Tezahürat, neredeyse maça gitmenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Tezahürat olmaksızın, seyredilen bir maçın psikolojik yönden bireylerde, bir rahatlama sağlayıp sağlamayacağı da şüphelidir. Bunların, ekonomik düzeyleriyle, tezahürattan sonra rahatlama hissedip hissetmediklerini anlayabilmek amacıyla, Tablo 47 oluşturulmuştur.

Tablo 47: Seyircilerin Tezahürata Katılma ve Rahatlama ile Maddi Durumları Arasındaki İlişkinin Dağılımı

Maddi durum	Tezahürata Katılmayla Rahatlama Durumları			TOPLAM
	Evet	Hayır	Bazen	
Çok kötü	5	4	6	15
	33,3	26,7	40,0	100,0
	1,5	2,2	3,8	2,2
Kötü	,7	,6	,9	2,2
	42	20	12	74
	56,8	27,0	16,2	100,0
Orta	12,2	11,0	7,5	10,8
	6,1	2,9	1,8	10,8
	196	98	88	382
İyi	51,3	25,7	23,0	100,0
	57,1	54,1	55,0	55,8
	28,7	14,3	12,9	55,8
Çok iyi	93	56	52	201
	46,3	27,9	25,9	100,0
	27,1	30,9	32,5	29,4
Toplam	13,6	8,2	7,6	29,4
	7	3	2	12
	58,3	25,0	16,7	100,0
Toplam	2,0	1,7	1,3	1,8
	1,0	,4	,3	1,8
	343	181	160	684
Toplam	50,1	26,5	23,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	50,1	26,5	23,4	100,0

$$x^2 = 14,678 \quad sd = 12 \quad p = 0,259$$

Yukarıdaki verilere bakıldığında, maddi durumum orta diyenler, maçlarda tezahürata katılarak, en fazla rahatlayanlardır. Alan araştırması kapsamına alınan bireyler, ekonomik durumlarına göre zengin, yoksul veya bu iki uç arasındaki iki kategoriden birine mensuptur. Örnekleme oluşturan bireylere, ekonomik durumlarıyla ilgili sorular yöneltildiğinde, genel olarak, “iyi”, “kötü”, “orta”, “çok iyi” veya “çok kötü” gibi, sıfatları kullanarak, cevap vermeyi tercih ettikleri görülmüştür. Seyirciler, kendilerini bu kategorilerden birine yerleştirerek, değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Araştırma kapsamına alınan bireylerden, ekonomik durumunu, “çok kötü” olduğunu belirtenlerin sayısı azdır. Seyircilerin ekserisi, ekonomik yönden, “orta” durumda bulunanlardan oluşmaktadır. Tablo 47’deki dağılımın, ekonomik yönden “orta” kategorisinde yoğunlaşmasının nedeni, seyircilerin kendilerini bu kategoride

görmelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında, ekonomik yönden “çok kötü” ve “çok iyi” gibi uç kategorilerde yer alan bireylerin, maçlardaki tezahürata daha aktif katılmaları beklenir. “Çok kötü” kategorisindekiler, karşılaştıkları sorunların, nicelik ve niteliğinden, diğerlerinin ise, yaşadıkları anı daha iyi değerlendirme isteğinden dolayı, tezahürata daha aktif katılmaları umulur. Fakat, tablodaki veriler, bu şekilde bir yorum yapma imkanı vermemektedir. Bir başka değerlendirme de, mesleki kriterlere göre yapılmıştır.

Tablo: 48: Seyircilerin Tezahürata Katılma ve Rahatlamaları ile Mesleklerinin Karşılaştırılması

MESLEKLER	Tezahürata Katılmayla Rahatlama Hissetme Durumları			TOPLAM
	Evet	Hayır	Bazen	
Öğrenci	125	59	47	231
	54,1	25,5	20,3	100,0
	36,4	32,6	29,4	33,8
	18,3	8,6	6,9	33,8
Memur	61	41	47	149
	40,9	27,5	31,5	100,0
	17,8	22,7	29,4	21,8
	8,9	6,0	6,9	21,8
İşçi	41	22	19	82
	50,0	26,8	23,2	100,0
	12,0	12,2	11,9	12,0
	6,0	3,2	2,8	12,0
Serbest meslek	70	30	33	133
	52,6	22,6	24,8	100,0
	20,4	16,6	20,6	19,4
	10,2	4,4	4,8	19,4
İşsiz	15	4	5	24
	62,5	16,7	20,8	100,0
	4,4	2,2	3,1	3,5
	2,2	,6	,7	3,5
Sanayici	14	13	1	28
	50,0	46,4	3,6	100,0
	4,1	7,2	,6	4,1
	2,0	1,9	,1	4,1
Çiftçi	6	1		7
	85,7	14,3		100,0
	1,7	,6		1,0
	,9	,1		1,0
Başka	10	11	7	28
	35,7	39,3	25,0	100,0
	2,9	6,1	4,4	4,1
	1,5	1,6	1,0	4,1
TOPLAM	343	181	160	684
	50,1	26,5	23,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0
	50,1	26,5	23,4	100,0

$$\chi^2 = 28,033 \quad sd = 16 \quad p = 0,031$$

Maçlarda yaptıkları tezahürattan sonra, kendilerinde bir rahatlama hissettiklerini söyleyenlerin başında, öğrenciler gelmektedir (%36.4). Daha sonra sırasıyla; %20.4'lük

bir oranla serbest meslek sahipleri, %17.8'lik oranla memurlar, %12.2'lik oranla işçiler ve %4.4 oranla da işsizler gelmektedir. Seyircilere yöneltilen ve tezahürata katılarak, kendilerinde bir rahatlama hissedip hissetmediklerinin, mesleki kategorilere göre farklılaşmasını araştıran soruyu, iki kişi cevapsız bırakmıştır.

Araştırma kapsamına alınan seyircilerin yarısı, hangi meslek grubuna dahil olursa olsun, maçlarda tezahürata katılarak, rahatladıklarını ifade etmişlerdir. Böyle bir tespit, günümüzdeki toplumsal sorunların, çeşitli derecelerde olmak üzere, tüm meslek mensuplarını etkilediğine işaret etmektedir.

Yukarıdaki tablolarda dikkat çeken durum, şu şekilde açıklanabilir: Maçlarda yaptıkları tezahürattan sonra, rahatladıklarını bildirenlerin, oransal olarak çoğunluğunu okur yazar olmayanlar, uzatılmış gençlik kategori denen 21-25 yaşları arasındakiler, maddi durumları orta olanlar ve öğrenciler oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalarda, futbol seyircilerinin, yaptıkları tezahüratla rahatladıkları düşüncesi egemendir. Günümüzde toplumsal ve ekonomik sorunlardan ve diğer pek çok nedenden dolayı, bireylerin stresle başa çıkmak zorunda kaldıkları bilinmektedir. Her geçen gün, depresyon geçirenlerin sayısında artış olduğu, basın yayın organları tarafından beyan edilmektedir. Bireyler, sosyal, ekonomik ve aileden veya toplumdan kaynaklanan sorunları, maç izlerken ve sonrasında, unutmakta ve rahatlamaktadırlar. Bazı sosyal bilimciler, bireysel enerjiyi, başka alanlara kanalize etmesinden dolayı, futbola “kitlelerin afyonu” deyimini uygun görmektedir.

4.5. Seyirciler Arasında Kargaşa ve Çatışma

Sporla şiddet; bir anlamda, sporcu, yönetici, hakem ve seyirci arasındaki iletişimin, kesintiye uğraması olarak tanımlanabilir. Spor ile küfrü, hatta kavgayı bir arada görmek, kimsenin onayladığı bir durum değildir. Ne yazık ki, stadyumdan yükselen tezahürata bakıldığında, uygulamada bunun tam tersinin yaşanmakta olduğu söylenebilir. Ülkemizde, insanları ekonomik krizden, enflasyondan, gerilimden ve toplumsal sorunlardan uzaklaştıran en güzel uğraş, kuşkusuz spordur. Öte yandan spor, kitleleri peşinden sürüklemekte ve dostlukların kurulmasına vesile olmaktadır. Ancak, dikkat edildiğinde, stadyuma gidenlerin çoğunluğunu, gençlerin oluşturduğu görülecektir. Gençlerin neden olduğu olaylardan dolayı, özellikle kentlerde yaşlılar ve bayanlar, gönül huzuru ile maça gidememekte ve izleyememektedirler.

Ülkemizde, derbi olarak nitelendirilen, üç büyüklerin kendi aralarında yapacakları maçlardan önce, elde edilecek sonuçtan çok, meydana gelebilecek olaylar

konusulmaktadır. Bir şehrin iki takımı arasındaki maçın güvenliğini, 5.000'e yakın güvenlik görevlisinin üstlendiği görülmektedir. Ne yazık ki, şiddet olayları İstanbul'dan, ülkenin diğer şehirlerine de yayılmıştır. Elazığ ilindeki futbol seyircilerinin öğrenim durumlarına göre, maçlardaki şiddet olaylarına katılıp katılmadıklarını yansıtan tablo, aşağıda verilmiştir.

Tablo 49: Seyircilerin Öğrenim Düzeyine Göre Şiddet Olaylarına Katılma Durumunun Dağılımı

Öğrenim Durumu	Seyircilerin Şiddet Olaylarına Katılma Sıklığı				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman	
Okur Yazar Değil	1		2	11	14
	7,1		14,3	78,6	100,0
	4,0		1,7	2,2	2,0
	,1		,3	1,6	2,0
İlkokul	1	4	7	14	26
	3,8	15,4	26,9	53,8	100,0
	4,0	10,8	5,9	2,8	3,8
	,1	,6	1,0	2,0	3,8
Ortaokul	4	4	11	78	97
	4,1	4,1	11,3	80,4	100,0
	16,0	10,8	9,2	15,5	14,2
	,6	,6	1,6	11,4	14,2
Lise ve Dengi Okul	14	20	62	255	351
	4,0	5,7	17,7	72,6	100,0
	56,0	54,1	52,1	50,7	51,3
	2,0	2,9	9,1	37,3	51,3
Üniversite Yüksekokul	5	9	37	145	196
	2,6	4,6	18,9	74,0	100,0
	20,0	24,3	31,1	28,8	28,7
	,7	1,3	5,4	21,2	28,7
TOPLAM	25	37	119	503	684
	3,7	5,4	17,4	73,5	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	3,7	5,4	17,4	73,5	100,0

$$\chi^2 = 13,246 \quad sd = 12 \quad p = 0,0351$$

Seyircilerin kavga etme durumlarına bakıldığında, seyirciler içinde, “her zaman” kavgaya katılanların oranı %3.7’dir. “Sık sık” kavga ederim diyenlerin oranı, %5.4, “Bazen” kavga ederim diyenlerin oranı ise, %17.4’dir. “Hiç kavga” etmeyenlerin oranı ise, %73.5’dir. Bu oran yüksek gözükse de, kavgaya meyilli bir (%26.5) seyirci topluluğu da söz konusudur. Bu da seyircinin yaklaşık dörtte birine tekabül etmektedir. Bu oranın yüksek çıkması bir anlamda, kavga olaylarına katılan veya katılmaya meyilli seyircilerin analizini yaparak, kimliklerinin tespit edilmesini gerektirmektedir. Kavga eden seyircilerin eğitim durumları, yaşları, ekonomik durumları ve meslekleri karşılaştırılarak, daha detaylı bilgiler elde edilebilir.

Kavga edenlerin çoğunluğunu, lise ve dengi okul mezunları oluşturmaktadır. Bu öğrenim kategorisinde bulunanlar, her seçenekte ön plandadır. Bunların arasında “her

zaman” kavga ederim diyenlerin oranı, %56.0, yine “sık sık” kavga ederim diyenler, % 54.1, “bazen” kavga ederim diyenlerin oranı da %52.1’dir.

Ancak, lise ve dengi okul mezunu kategorisinde yer alanlar, toplam 351 kişiyle, örneklem kapsamına alınanların yarısından çoğunu oluşturmaktadırlar. Diğer öğrenim kategorilerinde yer alanlara göre, bütün seçeneklere verilen cevaplarda oranlarının yüksek çıkması, bir bakıma sayısal yöndeki fazlalıktan kaynaklanmaktadır denilebilir.

Lise mezunlarının, kavga içinde bu kadar sık oranda yer alması, şu şekilde açıklanabilir: Ülkemizde birçok lise mezunu, öğrenimini devam ettirememektedir. Çünkü, liseyi bitirmek kolay, üniversiteye girmek zordur. Lise öğrencileri, üniversite sınavına kadar birtakım isteklerini, beklentilerini ertelemek zorunda kalırlar. Gençlerin üzerine çok büyük sorumluluklar yüklenmektedir. Üniversiteye giriş sınavlarına hazırlanmanın yarattığı stres, onlarda bu durumun yarattığı sıkıntıdan kurtulma yönündeki eylemlere neden olabilir. Üniversiteye giriş sınavının başarılı geçmemesi durumunda, beklentileri bir yıl daha ertelenmiş olacaktır. Biriken istekleri, patlama noktasına gelecektir. Bu yaş itibariyle her şeyi dengelemek zordur. Gelecek kaygısı, iyi bir üniversiteden mezun olabilme isteği, okulu bitirdikten sonra iş bulabilme endişesi, hayatını kazanma isteği, bitmez tükenmez sorunlar olarak karşılıklarına çıkar. Beklentilerine ulaşamayacağını düşününce de ümitsizliğe kapılır. İleriye dönük endişeleri, genci baskı altına alır. Sonuçta, tüm olumsuzluklardan, müsabaka esnasında bir şekilde kurtulmak ister. Başka bir alana “kaçış” yaparak rahatladıklarını hissederler. Yapılan araştırmalarda, gençler arasında sigara, alkol, uyuşturucu vb. maddelerin kullanımı yaygınlaşmaktadır. Bu kötü alışkanlıklara bağımlılık, bu dönemde daha fazla olmaktadır. Aile ve toplum tarafından olumlu karşılanmayan bu davranışların, gençleri şiddete yönelteceği söylenebilir.

Kavga etmek, saldırgan ruh hali ile ilgilidir. Fiziksel ve doğrudan şiddete baş vurmak, uygar bir davranış değildir. Şiddete başvurmakta amaç, karşısındakine zarar vermektir. Ceza Kanununda ise, insana karşı gerçekleştirilen bütün vurmalar, (darbeler), şiddet olarak nitelendirilmez. Gerçek anlamıyla şiddet, ceza kanununun 309, 310 ve 311’inci maddelerinde darbe, “şiddetli ve etkili eylemler” başlığı altında toplanmıştır.

İnsan, yaşadığı ortam ve ilişki kurduğu kişilerden edindiği izlenim ve bilgilerle, kendi kişiliğini belirler. Bazı saldırgan davranışlar, araçlı olarak ifa edilir. Spor olaylarında, araçlı saldırı da oldukça fazladır. Elazığ ili futbol seyircilerinin, yaş değişkenine göre, kavga olaylarına katılma sıklığı, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 50: Şiddet Olaylarına Başvuran Seyircilerin Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Seyircilerin Şiddet Olaylarına Başvurma Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
20 Yaşına Kadar	12	11	26	89	138
	8,7	8,0	18,8	64,5	100,0
	48,0	29,7	21,8	17,7	20,2
	1,8	1,6	3,8	13,0	20,2
21-25	4	8	47	126	185
	2,2	4,3	25,4	68,1	100,0
	16,0	21,6	39,5	25,0	27,0
	,6	1,2	6,9	18,4	27,0
26-30	4	7	22	114	147
	2,7	4,8	15,0	77,6	100,0
	16,0	18,9	18,5	22,7	21,5
	,6	1,0	3,2	16,7	21,5
31-35	2	5	10	54	71
	2,8	7,0	14,1	76,1	100,0
	8,0	13,5	8,4	10,7	10,4
	,3	,7	1,5	7,9	10,4
36-45	1	2	11	70	84
	1,2	2,4	13,1	83,3	100,0
	4,0	5,4	9,2	13,9	12,3
	,1	,3	1,6	10,2	12,3
46 ve Üstü	2	4	3	50	59
	3,4	6,8	5,1	84,7	100,0
	8,0	10,8	2,5	9,9	8,6
	,3	,6	,4	7,3	8,6
TOPLAM	25	37	119	503	684
	3,7	5,4	17,4	73,5	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	3,7	5,4	17,4	73,5	100,0

$$\chi^2 = 35,316 \quad sd = 15 \quad p = 0,002$$

Seyirciler arasında, kavga edenlerin, yaşlarına bakıldığında, 20 yaşına kadar olanlardan “her zaman” kavga ederim diyenler, % 48,0’lik bir oranla, ilk sırada yer almışlardır. Yaş ilerledikçe bu oran azalmaktadır. Benzer durum, diğer seçenekler için de geçerlidir. Yukarıdaki tabloyu bir başka şekilde yorumlarsak; maçlarda kavgaya karışanların, büyük çoğunluğu, 15- 25 yaşları arasındaki gençlerden oluşmaktadır denilebilir.

Kalabalık davranışını açıklamaya çalışan Le Bon’a göre; kalabalığın ortaya çıkardığı yeni özellikler, üç etkenle açıklanmaktadır: Bunlar anonimlik, bulaşma ve telkin edilebilirliktir. Anonimlik, bireyin kalabalık içinde kimliğini saklayabilmesi, sorumluluklardan uzaklaşması ve benlik denetimini kaybetmesidir. Bulaşma ise, kalabalığı oluşturan bireylerin, duygu ve eylemlerinin, başka bireylerce taklit edilmeye başlanmasıdır. Terkin edilebilirlik de, kitle içindeki bireyin, bir anlamda bilincini yitirip, hipnoz benzeri bir konuma gelmesi ve basit telkinlerle, coşkulu biçimde eylemlere yönelmesidir (Le Bon, 1997: 38). Bu durum, gençler üzerinde daha da etkili

olmaktadır denilebilir. Şiddetin, yalnız tek bir nedenden çıktığı söylenemez. Sayılamayacak kadar neden bulunabilir. Bunlardan biri de ekonomik durumdur. Ekonomik durumla, fiili şiddet arasında, bir ilişki olacağı düşüncesinden hareketle, aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 51: Maçlarda Kavga Eden Seyircilerin Maddi Durumlarına Göre Dağılımı

Maddi durum	Kavga Olaylarına Katılma Durumu				TABLO
	Her Zaman	Sık Sık	Bazen	Hiçbir zaman	
Çok kötü	2	2	2	9	15
	13,3	13,3	13,3	60,0	100,0
	8,0	5,4	1,7	1,8	2,2
	,3	,3	,3	1,3	2,2
Kötü	4	3	11	56	74
	5,4	4,1	14,9	75,7	100,0
	16,0	8,1	9,2	11,1	10,8
	,6	,4	1,6	8,2	10,8
Orta	10	22	64	286	382
	2,6	5,8	16,8	74,9	100,0
	40,0	59,5	53,8	56,9	55,8
	1,5	3,2	9,4	41,8	55,8
İyi	7	9	40	145	201
	3,5	4,5	19,9	72,1	100,0
	28,0	24,3	33,6	28,8	29,4
	1,0	1,3	5,8	21,2	29,4
Çok iyi	2	1	2	7	12
	16,7	8,3	16,7	58,3	100,0
	8,0	2,7	1,7	1,4	1,8
	,3	,1	,3	1,0	1,8
Toplam	25	37	119	503	684
	3,7	5,4	17,4	73,5	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	3,7	5,4	17,4	73,5	100,0

$$\chi^2 = 28,487 \quad sd = 18 \quad p = 0,055$$

Yukarıdaki verilere bakıldığında, “her zaman” kavgaya katılanlar arasında, ekonomik durumu “orta” olanların oranı, %40’tır. Daha sonra sırasıyla; maddi durumu iyi olanlar (%28.0), maddi durumu kötü olanlar (%16.0) gelmektedir. Maddi yönden, “çok iyi” ve “çok kötü” kategorisinde yer alanlar arasında, şiddet olaylarına katılma %8.0 oranındadır. Yine aynı tabloda, ekonomik yönden “orta” düzeydekilerin, şiddet olaylarına katılım yönünden, “sık sık” ve “bazen” seçeneklerini, çoğunlukla cevapladıkları görülmektedir.

Her şeyden önce, ekonomik durum, insan hayatını doğrudan etkileyen bir gerçekliktir. İnsanlar, ekonomik durumlarına göre zengin, fakir veya bu iki uç arasındaki kategorilerden birine mensuptur. Bu oluşumda zenginler, piramidin üst tarafında yer alırlar. Zengin diye nitelendirilen kategoride olanlar, davranışlarını kontrol altında tutmaya çalışırlar. Buna örnek olarak, bir futbol maçında atılan golden sonra,

seyircilerin davranışıyla, şeref tribünü diye nitelendirilen yerde oturanların davranışları arasındaki büyük farkı gösterebiliriz. Şeref tribünüdekiler davranışlarını kontrol altında tutmaya çalışırlar. Çünkü, maddi durumları iyi, sosyal sorunları yok denecek kadar az ve gelecek kaygısı taşımayan bir özellik sergilemektedirler. Amaçları futbol seyretmektir veya tiyatrodaki bir oyun gibi ya da sinemada bir film izler gibi maçı takip etmektir. Maç başlamadan beş dakika önce yerlerini alırlar. Bilet bulamama, kuyrukta bekleme gibi sıkıntıları yoktur. Maç bitince gürültüden ve trafikten şikayetçi olmazlar. Çünkü, bütün görevliler onların rahatça, sıkıntı çekmeden evlerine dönebilmeleri için seferber olurlar. Bu azınlık için hayat her zaman güzeldir.

Genelde kavga, belirli bir alt kültürün göstergesidir. Alt kültür dil, gelenek, değerler ve normlar gibi bazı özellikler açısından, içinde yaşadıkları toplumun kültüründen farklılıklar gösteren insan gruplarının yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 1998: 87). Yüksek kültür ise, klasik müzik, bale, tiyatro, şiir ve güzel sanatlarla ilgili etkinlikleri kapsamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere; futbol seyircilerinin kültürü, bir alt kültür ürünüdür. Bu alt kültür içinde küfür, şiddet ve kavga vardır. Toplum içinde bu olaylar, genelde kınamayı veya karşı şiddeti doğurmasına rağmen, seyirciler arasında oldukça yaygındır denilebilir. Ayrıca, ilimizde bir diğer önemli sorun da işsizlik ve geçim sıkıntısıdır. Toplumsal ve ekonomik sorunların ağırlığı, bir yandan yaşam şartlarını çekilmez hale getirmekte, diğer yandan, topluma uyum sağlamada çeşitli sorunların doğmasına neden olmaktadır. Bir mesleğe başlama, insan hayatının dönüm noktasıdır. Aile yaşamından meslek yaşamına geçiş, uyum sorununu gündeme getirmektedir. Kişilerin daha önceki yaşam deneyimlerinden kaynaklanan beklentileri ile yeni mesleki rolleri birbiriyle çatışabilir. Bu çelişki, bazen bulunduğu ortamdan da etkilenir. Birey iş yerinde farklı, evinde farklı ve arkadaş grubunda farklı davranır. Bir meslek mensubu için normal karşılanan bir davranış, bir diğer meslek mensubu açısından normal karşılanmayabilir. Çeşitli grup veya meslekten bireylerin bir araya geldiği stadyumda karşılaşılan şiddet olayları, daha önce ifade edilen pek çok sorunun futbol tarlasına boşaltılması anlamına gelmektedir. Burada şiddet çoğunlukla hakemlere, futbolculara ve karşı takım taraftarlarına yönelik olarak gerçekleştirilir. Fiziksel saldırının meslek gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini anlayabilmek amacıyla Tablo 52’de oluşturulmuştur.

Tablo 52: Maçlarda Kavga Eden Seyircilerin Mesleklerine Göre Dağılımı

MESLEKLER	Kavga Etme Durumları				TOPLAM
	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç bir zaman	
Cevapsız				2 100,0 ,4 ,3	2 100,0 ,3 ,3
Öğrenci	11 4,8 44,0 1,6	15 6,5 40,5 2,2	53 22,9 44,5 7,7	152 65,8 30,2 22,2	231 100,0 33,8 33,8
Memur	4 2,7 16,0 ,6	9 6,0 24,3 1,3	20 13,4 16,8 2,9	116 77,9 23,1 17,0	149 100,0 21,8 21,8
İşçi	4 4,9 16,0 ,6	4 4,9 10,8 ,6	10 12,2 8,4 1,5	64 78,0 12,7 9,4	82 100,0 12,0 12,0
Serbest meslek	5 3,8 20,0 ,7	4 3,0 10,8 ,6	25 18,8 21,0 3,7	99 74,4 19,7 14,5	133 100,0 19,4 19,4
İşsiz			6 25,0 5,0 ,9	18 75,0 3,6 2,6	24 100,0 3,5 3,5
Sanayici	1 3,6 4,0 ,1	3 10,7 8,1 ,4		24 85,7 4,8 3,5	28 100,0 4,1 4,1
Çiftçi		2 28,6 5,4 ,3	1 14,3 ,8 ,1	4 57,1 ,8 ,6	7 100,0 1,0 1,0
Başka			4 14,3 3,4 ,6	24 85,7 4,8 3,5	28 100,0 4,1 4,1
TOPLAM	25 3,7 100,0 3,7	37 5,4 100,0 5,4	119 17,4 100,0 17,4	503 73,5 100,0 73,5	684 100,0 100,0 100,0

$$x^2 = 34,276 \quad sd = 24 \quad p = 0,080$$

Yukarıdaki tablodaki verilerin de işaret ettiği gibi, fiziksel şiddet eylemine en fazla yönelenler öğrencilerdir (%44.0). Daha sonra sırasıyla; serbest meslek sahipleri (% 20.0), memurlar ve işçiler aynı oranda gelmektedir (%16.0). Yine yukarıdaki tablodan anlaşıldığına göre, şiddette katılmanın her seçeneğinde öğrenciler, çoğunlukla ilk sırada yer almaktadırlar.

Belirli bir mesleğe mensup olmak, ağırlıklı olarak kamusal kesimdeki mesleklerden birinin mensubu olmak, şiddet eylemine yönelimi engellemektedir

denilebilir. İşçi ve memur kategorilerinde, şiddete başvuranların oranındaki azlık da yukarıdaki görüşü desteklemektedir. Formel yönden, üzerinde herhangi bir yaptırım sözü konusu olmayan öğrencileri, işsiz gençleri, şiddet eylemlerine yönelmekten alıkoyacak bir çare ancak, kültürel değerlerin, “uygar insan” niteliğine aşırı vurguda bulunmaları sayesinde, mümkün olacaktır denilebilir.

4.6. Seyircileri Tahrik Eden Davranışlar

Maçtan önce, maç esnasında veya maç sonrasında seyirciler, zaman zaman şiddet sınırını zorlayan, çılgınca, kendinden geçmişçesine, karşısında olanlara zarar verebilecek bazı eylemlerde bulunmaktadır. Bu davranışlarda bulunan seyircileri tahrik eden bazı faktörlerden söz edilebilir.

Tablo 53: Seyircileri Tahrik Eden Davranışların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Seyircileri Tahrik Eden Davranışlar					TOPLAM
	Hakemi kararları	Futbolcuların davranışları	Seyircilerin davranışları	Polisin davranışları	Başka	
Okur Yazar Değil	7		7			14
	50,0		50,0			100,0
	1,9		5,1			2,0
	1,0		1,0			2,0
İlkokul	15	5	5	1		26
	57,7	19,2	19,2	3,8		100,0
	4,1	3,3	3,6	5,0		3,8
	2,2	,7	,7	,1		3,8
Ortaokul	61	14	17	3	2	97
	62,9	14,4	17,5	3,1	2,1	100,0
	16,6	9,2	12,3	15,0	40,0	14,2
	8,9	2,0	2,5	,4	,3	14,2
Lise ve Dengi Okul	188	79	75	8	1	351
	53,6	22,5	21,4	2,3	,3	100,0
	51,1	51,6	54,3	40,0	20,0	51,3
	27,5	11,5	11,0	1,2	,1	51,3
Üniversite Yüksekokul	97	55	34	8	2	196
	49,5	28,1	17,3	4,1	1,0	100,0
	26,4	35,9	24,6	40,0	40,0	28,7
	14,2	8,0	5,0	1,2	,3	28,7
TOPLAM	368	153	138	20	5	684
	53,8	22,4	20,2	2,9	,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	53,8	22,4	20,2	2,9	,7	100,0

$$\chi^2 = 24,360 \quad sd = 16 \quad p = 0,082$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, seyircileri en fazla tahrik eden davranışın, %53.8’lik bir oranla, hakem kararları olduğu görülmektedir. Rakip futbolcuların davranışları, %22.4 oranında, karşı takım taraftarının davranışları, %20.2 oranında ve polisin davranışı da %2.9 oranında, seyircileri tahrik eden davranışlar arasında yer almaktadır.

Tabloda, seyircileri tahrik eden davranış seçenekleri arasında yer alan, “seyircilerin davranışları” seçeneğinden kasıt, karşı takım seyircilerinin davranışlarıdır.

Hakemlerin, karşı takım futbolcularının, karşı takım taraftarının ve polislin davranışlarından, en fazla tahrik olanlar, lise ve dengi okul mezunlarıdır. Üniversite mezunları da, azımsanmayacak bir oranla ikinci sırada gelmektedir. Seyirci, kalabalık içerisinde, Le Bon'nun ifade ettiği gibi, “Tamamen başka bir varlık” haline gelir. Kendi başına iken yapmadığı davranışı, kalabalık ortamlar içerisinde, çok rahat gerçekleştirebilir. Eğitim durumuna bakmaksızın, kendinden beklenmedik davranışlar sergileyebilir. Seyircilerin tahrik olmasına yol açan bütün davranış çeşitlerinden en fazla, lise ve dengi okul mezunu kategorisinde yer alanların etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu kategoride yer alan seyircilerin, örneklemin yarıdan fazlasını oluşturduğuna tekrar işaret etmekte yarar vardır. Seyircileri tahrik eden davranışların, yaş gruplarına göre nasıl bir farklılık arz ettiği, Tablo 54’te yansıtılmıştır.

Tablo 54: Seyircileri Tahrik Eden Davranışların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Seyircileri En Fazla Tahrik Eden Davranışlar					TOPLAM
	Hakemin Kararları	Futbolcuların Davranışları	Seyircilerin Davranışları	Polisin Davranışları	Başka	
20 Yaşına Kadar	67	38	25	8		138
	48,6	27,5	18,1	5,8		100,0
	18,2	24,8	18,1	40,0		20,2
	9,8	5,6	3,7	1,2		20,2
21-25	106	49	25	5		185
	57,3	26,5	13,5	2,7		100,0
	28,8	32,0	18,1	25,0		27,0
	15,5	7,2	3,7	,7		27,0
26-30	82	30	33	1	1	147
	55,8	20,4	22,4	,7	,7	100,0
	22,3	19,6	23,9	5,0	20,0	21,5
	12,0	4,4	4,8	,1	,1	21,5
31-35	37	16	15	3		71
	52,1	22,5	21,1	4,2		100,0
	10,1	10,5	10,9	15,0		10,4
	5,4	2,3	2,2	,4		10,4
36-45	47	12	23		2	84
	56,0	14,3	27,4		2,4	100,0
	12,8	7,8	16,7		40,0	12,3
	6,9	1,8	3,4		,3	12,3
46 ve Üstü	29	8	17	3	2	59
	49,2	13,6	28,8	5,1	3,4	100,0
	7,9	5,2	12,3	15,0	40,0	8,6
	4,2	1,2	2,5	,4	,3	8,6
TOPLAM	368	153	138	20	5	684
	53,8	22,4	20,2	2,9	,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	53,8	22,4	20,2	2,9	,7	100,0

$$\chi^2 = 40,484 \quad sd = 20 \quad p = 0,004$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, hakemin kararlarından en fazla, 21-25 yaşları arasındaki seyircilerin (%28.8) tahrik olduğu görülmektedir. 26-30 yaşları arasındakilerde bu oran, %22.3'tür. 20 yaşına kadar olan seyirciler arasında, hakem kararlarından etkilenenlerin oranı, %18.2, 31-35 yaşları arasındakilerin oranı, %10.1, 36-45 yaşları arasındakilerin oranı da %12.8'dir.

Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, yaş ile hakem kararından etkilenme arasında, doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Örneğin, 20 yaşına kadar olanların oranı, 36-45 yaşları arasındakilerden daha düşüktür.

Karşı takım futbolcularının davranışlarından tahrik olan seyircilerden, 20-25 yaş arasındakiler, %32.0 oranında; 20 yaşına kadar olanlar; %24.8 oranında; 26-30 yaşları arasındakiler, %19.6 oranında ve 30-35 yaşları arasındakiler de %10.5 oranında yer almaktadırlar.

Karşı takım seyircilerinin davranışlarından dolayı, tahrik olduklarını belirtenler arasında da, %26.9'luk bir oranla, 26-30 yaş kategorisindekiler, ilk sırada yer almaktadırlar. Diğer yaş kategorilerinde bu oran, daha düşük bir düzeydedir.

Güvenlik güçlerinin davranışlarından tahrik olduğunu belirten seyircilerin oranı, bütün yaş kategorilerinde ya düşüktür veya hiç yoktur.

Maçlardan önce, kulüp başkanları tarafından yapılan olumsuz açıklamalar veya sorumsuz demeçler, seyircileri ve sporcuları negatif yönde etkilemektedir. deplasman maçlarına giden seyirci, döner bıçağını, baltasını, satırını, ekmek bıçağını, kılıcını, çakısını, kamasını, palasını ve sopalarını hazırlayarak, yola çıkmaktadır. Genelde İstanbul takımlarının arabalarında yapılan aramalarda, yukarıda ismi zikredilen kesici ve delici aletler bulunmuştur. Bu tür olaylara, saldırganlık dürtüsünü bastıramayan, denetlenemeyen, günlük yaşam içinde amaç ve beklentilerine ulaşamamış, kişilik ve kimlik bunalımı içinde bulunan gençlerin, yol açtığı bilinmektedir.

Bu tip gençler, taraftarı oldukları takımlarıyla bütünleşirler. Amaçlarını, takım gücüne, üstünlüğüne bağlarlar. Taraftarı oldukları takımın, gönüllü fedailiğini yapmaya hazır bir görünüm sergilerler. Takımın üstünlüğü uğruna, şiddeti, makul karşılarlar. Mensubu oldukları alt kültürün, grubun, toplum kesiminin yarattığı boyun eğme, uyma, korkutma, sindirme olumsuzlukların etkisi altında şiddeti, takımın ortak değeri addederler. Kendi takımları dışında kalan diğer takımları, uydurma bahanelerle düşman kabul ederler. Bunlar, "patlamaya hazır birer bomba gibidir" nitelemesi, abartma olmaz.

Maçlardan önce kulüp başkanlarının, rakip kulüp ve taraftarlarına yönelik sözlü saldırıları; maç sırasında karşı takım taraftarlarının gösterileri; oyuncuların topa sert girmesi; amigoların kışkırtması; futbolcular tarafından bilerek, isteyerek yapılan sertlik; hakemin hatalı sanılan kararları; tartışmalı pozisyonlar, spor yazarlarının taraflı, kışkırtıcı ve sert yorumları; özel televizyon kanallarının futbol federasyonunu, hakemleri, kulüpleri suçlayan yayınları, sahadaki şiddeti körükleyen unsurlar cümlesindedir (Köknel, 1996: 235).

Seyircileri tahrik eden davranışlar arasında, karşı takım taraftarlarının taşkınlıkları, polisin seyircilere yönelik aşırı sert tutumu veya taşkınlık yapanlara karşı etkili olamaması gibi diğer nedenler de sayılabilir. Elazığ İlindeki futbol seyircilerini tahrik eden davranışlarla, maddi durum arasındaki ilişki Tablo 55'te sergilenmiştir.

Tablo 55: Seyircileri Tahrik Eden Davranışların Maddi Duruma Göre Dağılımı

Maddi durum	Tahrik Eden Davranışlar					TOPLAM
	Hakemin Kararları	Futbolcuların Davranışları	Seyircilerin Davranışları	Polisin Davranışları	Başka	
Çok kötü	9	3	2	1		15
	60,0	20,0	13,3	6,7		100,0
	2,4	2,0	1,4	5,0		2,2
Kötü	1,3	,4	,3	,1		2,2
	34	19	20	1		74
	45,9	25,7	27,0	1,4		100,0
Orta	9,2	12,4	14,5	5,0		10,8
	5,0	2,8	2,9	,1		10,8
	205	87	74	13	3	382
İyi	53,7	22,8	19,4	3,4	,8	100,0
	55,7	56,9	53,6	65,0	60,0	55,8
	30,0	12,7	10,8	1,9	,4	55,8
Çok iyi	112	43	40	4	2	201
	55,7	21,4	19,9	2,0	1,0	100,0
	30,4	28,1	29,0	20,0	40,0	29,4
Toplam	16,4	6,3	5,8	,6	,3	29,4
	8	1	2	1		12
	66,7	8,3	16,7	8,3		100,0
Toplam	2,2	,7	1,4	5,0		1,8
	1,2	,1	,3	,1		1,8
	368	153	138	20	5	684
Toplam	53,8	22,4	20,2	2,9	,7	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	53,8	22,4	20,2	2,9	,7	100,0

$$x^2 = 31,244 \quad sd = 24 \quad p = 0,147$$

Seyircileri en fazla tahrik eden davranışlar arasında, hakemlerin kararları, futbolcuların sert oynaması, karşı takım seyircilerinin taşkınlık yapması ve polisin davranışları yer almaktadır. Maddi durumla ilgili tüm kategorilerde, hakem kararları, seyircileri en fazla tahrik eden davranışlar olarak ifade edilmiştir. Seyircileri tahrik eden diğer davranış çeşitleri, tüm kategorilerde, daha düşük bir oranda temsil edilmektedir.

Başka seçeneğine verilen cevaplarda, maddi durumu, “orta” kategorisinde olanlardan 3 kişi ile “iyi” kategorisinde yer alanlardan 2 kişi, amigoların ve kulüp yöneticilerinin, demeç ve eylemlerini, tahrik nedeni olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Dostluk, kardeşlik duygularını geliştirmesi gereken futbol, günümüzde sanki rakipler arasında savaş kazanmak için yapılan her şey anlamına mı gelmektedir? Takımın üstünlüğü uğruna, saldırganlığı ve şiddeti normal karşılamamanın, hatta bu tür davranışları teşvik etmenin mantığı nedir? Kuşkusuz, bütün seyircileri, aynı kategoride değerlendirmek yanlıştır. Çünkü, sporun amaçları arasında yarışma, kazanmaya yönelik fiziksel, zihinsel ve teknik bir çaba, izleyiciler açısından, estetik duygusunu güçlendiren olaylar bütünü, ve genel anlamda dostluk ve kardeşlik duygusunu geliştirme inancı yer almaktadır.

İnsanların, düşünce ve davranışlarını etkileyen faktörlerden biri de, toplumdaki konumlarıdır. Günlük yaşamının büyük bölümünü, aynı meslek mensupları arasında geçirenlerin, düşünce ve davranışlarında benzerlik olması normaldir. Aynı meslek mensuplarının, birbirini etkileyeceği düşüncesinden hareketle, seyircileri tahrik eden davranışların, meslek gruplarıyla ilişkisini anlayabilmek için, aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 56: Seyircileri Tahrik Eden Davranışlarla Mesleklerin Karşılaştırılması

MESLEKLER	Seyircileri En Fazla Tahrik Eden Davranışlar					TOPLAM
	Hakemin Kararları	Futbolcuların Davranışları	Seyircilerin Davranışları	Polisin Davranışları	Başka	
Cevapsız	1 50,0 ,3 ,1		1 50,0 ,7 ,1			2 100,0 ,3 ,3
Öğrenci	110 47,6 29,9 16,1	69 29,9 45,1 10,1	44 19,0 31,9 6,4	8 3,5 40,0 1,2		231 100,0 33,8 33,8
Memur	78 52,3 21,2 11,4	38 25,5 24,8 5,6	29 19,5 21,0 4,2	4 2,7 20,0 ,6		149 100,0 21,8 21,8
İşçi	47 57,3 12,8 6,9	6 7,3 3,9 ,9	26 31,7 18,8 3,8	2 2,4 10,0 ,3	1 1,2 20,0 ,1	82 100,0 12,0 12,0
Serbest meslek	83 62,4 22,6 12,1	23 17,3 15,0 3,4	19 14,3 13,8 2,8	4 3,0 20,0 ,6	4 3,0 80,0 ,6	133 100,0 19,4 19,4
İşsiz	14 58,3 3,8 2,0	6 25,0 3,9 ,9	4 16,7 2,9 ,6			24 100,0 3,5 3,5
Sanayici	17 60,7 4,6 2,5	3 10,7 2,0 ,4	6 21,4 4,3 ,9	2 7,1 10,0 ,3		28 100,0 4,1 4,1
Çiftçi	4 57,1 1,1 ,6		3 42,9 2,2 ,4			7 100,0 1,0 1,0
Başka	14 50,0 3,8 2,0	8 28,6 5,2 1,2	6 21,4 4,3 ,9			28 100,0 4,1 4,1
TOPLAM	368 53,8 100,0 53,8	153 22,4 100,0 22,4	138 20,2 100,0 20,2	20 2,9 100,0 2,9	5 ,7 100,0 ,7	684 100,0 100,0 100,0

$$x^2 = 52,399 \quad sd = 32 \quad p = 0,13$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, öğrencilerin en fazla karşı takım futbolcularının davranışlarından (%45.1), daha sonra, güvenlik kuvvetlerinin tutumlarından (%40.0), karşı takım taraftarlarının eylemlerinden (%31.9) ve hakemlerin kararlarından (%29.9) tahrik oldukları anlaşılmaktadır.

Memurları, en fazla tahrik eden davranışlar, karşı takım futbolcularının, yanlış veya aşırı sert tutum ve davranışları (%24.8), hakemlerin yanlış veya hatalı kararları

(%21.2), karşı takım taraftarlarının eylemleri (%21.0) ve güvenlik kuvvetlerinin tutumlarıdır (%20.0).

Tüm meslek grupları arasında hakem kararlarını en yüksek oranda, tahrik unsuru sayanlar arasında öğrenciler, ilk sırada, serbest meslek mensupları ikinci sırada ve memurlar da üçüncü sırada yer almaktadırlar. Öğrenciler ayrıca, futbolcuların aşırı sertlikteki davranışlarını ve hatalarını da, en fazla tahrik unsuru olarak gören, grubu oluşturmaktadırlar.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi, seyircilerin davranışlarını etkileyen faktörler arasında, büyük bir farklılık bulunmamıştır. Seyirciler hakemlerin, karşı takım futbolcularının, karşı takım taraftarlarının ve güvenlik kuvvetlerinin davranışlarından tahrik olduklarını belirtmişlerdir.

4.7. Seyircilerin Yenilgi Sonrası Psikolojik Durumları

Taraftar bir takıma, dine, ırka, etnik veya millî bir temele de bağlanabilir. Bu bağlılık, sporda potansiyel şiddet kaynağıdır. Böyle bir çatışma daha çok, bağımsızlık mücadelesi veren toplumlarda görülür. Örneğin, İskoçya'daki iki futbol takımı Glasgow Rangers (Protestan) ve Celtics (Katolik) takımları arasında oynanan maçlar, genelde şiddete gebe dir. 1971 yılında, böyle bir maçta, 62 kişi ölmüştür. Ayrıca, Şili-Arjantin, Peru-Arjantin maçları da örnek verilebilir. Böyle bir spor karşılaşmasında, bu denli fanatik olmak, kişinin geldiği toplumsal katmana, aile çevresine, eğitim seviyesine, ekonomik durumuna ve yaş değişkenlerine göre şekillenir. Futbol maçlarını seyredenlerin çoğunluğu gençlerden oluşmaktadır. Gençlerde, bir spor takımının taraftarı olmak, bir sporcu yu sevmek ve tuttuğu takım uğruna, kendi kişiliklerini bir kenara bırakmak gibi eğilimler, son derece yoğundur. Böylece, galibiyetle can sıkıntısı ve stresten uzaklaşırken, yenilgiyle de moral bozukluğuna düşerler. Bu durum, bazı kişileri diğerlerine göre, daha fazla etkilemektedir. Öyle ki, takımları yenildiği zaman, intihar edenler bile olmuştur. Bunun başlangıcı, sinirsel gerilimdir. Seyircilerin takımları yenildiğinde zaman duydukları gerginliğin, öğrenim düzeylerine göre nasıl bir dağılım gösterdiği, Tablo 57'de yansıtılmıştır.

Tablo 57: Seyircilerin Takımları Yenildiğinde Duydukları Gerginliğin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Gerginlik Durumu		TOPLAM
	Sinirleniyorum	Sinirlenmiyorum	
Okur Yazar Değil	6	8	14
	42,9	57,1	100,0
	3,1	1,6	2,0
	,9	1,2	2,0
İlkokul	9	17	26
	34,6	65,4	100,0
	4,6	3,5	3,8
	1,3	2,5	3,8
Ortaokul	35	62	97
	36,1	63,9	100,0
	17,9	12,7	14,2
	5,1	9,1	14,2
Lise ve Dengi Okul	106	245	351
	30,2	69,8	100,0
	54,1	50,2	51,3
	15,5	35,8	51,3
Üniversite Yüksekokul	40	156	196
	20,4	79,6	100,0
	20,4	32,0	28,7
	5,8	22,8	28,7
TOPLAM	196	488	684
	28,7	71,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	28,7	71,3	100,0

$$x^2 = 11,380 \quad sd = 4 \quad p = 0,023$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, seyircilerin %28.7'si, yenilgi sonrası, sinirlendiklerini ifade etmişlerdir. Sinirlenmenin, eğitim durumuna göre dağılımı ise; lise ve dengi okul mezunları, %54.1'le en yüksek oranda yer almakta, üniversite ve yüksekokul mezunlarında % 20.4 oranında, ortaokul mezunlarında ise, %17.9 oranda olduğu görülmektedir. Diğer öğrenim düzeylerinde bu oran, giderek azalmaktadır.

Maç sırasında taraftar grupları, dikkatlerini maçtan daha çok şarkılarla, türkülerle, küfürlerle ya da düşmanca bakışlarla, birbirlerine göndermelerde bulunurlar. Şarkılarında, tezahüratlarında, küfürlerinde, şiddet dolu tehditler, vazgeçilmez temayı oluşturmaktadır. Bu olay, maç boyunca sürer. Taraftarların sinirleri daima gergindir. Onun gerginliğini, maç esnasında takımın attığı gol ya da galibiyet giderir. Fakat bunun tam tersi de söz konusudur. Maç boyunca, karşı takım taraftarlarınca, şiddet ve küfür tehditleri altında oyuna devam eden, sonuçta karşılaşma istediği gibi sonuçlanmadığı zaman, stresi üzerinden atamayan seyirci, deşarj olabilmek için bahaneler arar. Söz konusu bu gerginliği, bir türlü üzerinden atamayan seyircilerin, yaş durumuna göre dağılımı da şöyledir.

Tablo 58: Takımları Mağlup Olan Seyircilerin Davranışlarının Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Takımları Yenildiği Zamanki Davranışları		TOPLAM
	Sinirleniyorum	Sinirlenmiyorum	
20 Yaşına Kadar	60	78	138
	43,5	56,5	100,0
	30,6	16,0	20,2
	8,8	11,4	20,2
21-25	51	134	185
	27,6	72,4	100,0
	26,0	27,5	27,0
	7,5	19,6	27,0
26-30	37	110	147
	25,2	74,8	100,0
	18,9	22,5	21,5
	5,4	16,1	21,5
31-35	16	55	71
	22,5	77,5	100,0
	8,2	11,3	10,4
	2,3	8,0	10,4
36-45	18	66	84
	21,4	78,6	100,0
	9,2	13,5	12,3
	2,6	9,6	12,3
46 ve Üstü	14	45	59
	23,7	76,3	100,0
	7,1	9,2	8,6
	2,0	6,6	8,6
TOPLAM	196	488	684
	28,7	71,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	28,7	71,3	100,0

$$x^2 = 19,959 \quad sd = 5 \quad p = 0,001$$

Tablo 58'deki veriler, takımları mağlup olduğu zaman, sinirlendiklerini ifade edenlerin oranı, genç yaşta seyirciler arasında yüksektir. Yaş aralığının büyümesine paralel olarak, mağlubiyet sonrasında sinirlendiklerini ifade edenlerin oranı da, azalması göstermektedir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, maç esnasında kitlesel psikolojik atmosferin etkisiyle, her türlü taşkın davranışları sergileyen bireylerin, olayın etkisinin geçmesinden sonra, bu tür davranışları sergilediklerini inkar etmeleridir.

Seyircinin, maç sonrasındaki davranışlarını, büyük ölçüde, maçın sonucu tayin etmektedir. Eğer, takımı galip gelmişse, o gün taraftar için adeta bir bayramdır. Bütün dertlerini unuttur, mutlu bir şekilde evine döner, diğer maça kadar günlük konuşmalarda, hep atılan gollerden, takımın başarısından bahseder. İster ki, başkaları da o takımın başarısından bahsetsin. Öyle ki, kulüple ilgili haberleri, basın ve yayından takip ederek, başkanın vereceği demeçleri pür dikkat izler. Genelde, kulüp başkanlarının demeçleri

maçın sonuçlarına göredir. Eğer, maçtan mağlup ayrılmışlarsa, kendilerine komplo hazırlandığını, bunun da öncülerinin, hakemler olduğunu ifade edeceklerdir.

Seyircilerin önemli bir kesimi, takımları yenildiği zaman, sinirlendiklerini belirtmişlerdir. Ancak, bu sonuç, maçlarda çıkan şiddet olayları dikkate alındığında pek inandırıcı bir tablo sergilememektedir. Bütün yaş gruplarında yer alan seyircilerin, “sinirlenmiyorum” ağırlıklı cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu durumun, ekonomik düzeyle ilişkisinin olup olmadığını görebilmek için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 59: Takımları Mağlup Olan Seyircilerin Davranışlarının Maddi Duruma Göre Dağılımı

Maddi Durum	Takımları Yenildiğinde Sergiledikleri Davranışları		TOPLAM
	Sinirleniyorum	Sinirlenmiyorum	
Çok kötü	4	11	15
	26,7	73,3	100,0
	2,0	2,3	2,2
	,6	1,6	2,2
Kötü	28	46	74
	37,8	62,2	100,0
	14,3	9,4	10,8
	4,1	6,7	10,8
Orta	99	283	382
	25,9	74,1	100,0
	50,5	58,0	55,8
	14,5	41,4	55,8
İyi	60	141	201
	29,9	70,1	100,0
	30,6	28,9	29,4
	8,8	20,6	29,4
Çok iyi	5	7	12
	41,7	58,3	100,0
	2,6	1,4	1,8
	,7	1,0	1,8
Toplam	196	488	684
	28,7	71,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	28,7	71,3	100,0

$$x^2 = 13,661 \quad sd = 6 \quad p = 0,034$$

Tablo59'daki veriler, bütün maddi durum seçeneklerinde, takımları mağlup olduğu zaman, seyircilerin sinirlenmediklerini belirten cevapların, ağırlıklı olarak yer aldığını göstermektedir. Ancak, maçlardaki mağlubiyetten sonra seyircilerin, her zaman taşkınlık yapması söz konusu değildir. Bazen, mağlubiyetin etkisiyle içine gömüldükleri psikolojik atmosferde, oldukça sesiz bir görünüm sergilemeleri de söz konusudur.

Seyircilerin çoğunluğu, taraftarı oldukları takımla, takımın renkleri ile adeta bütünleşirler; amaçlarını, beklentilerini, takımın gücüne ve üstünlüğüne bağlarlar. Bunlar, takımları ile özdeşleşmişlerdir. Onlar, takımları yendikleri zaman mutlu,

yenildikleri zaman, mutsuz ve hırçındırlar. Bu hırslarını, maç esnasında bağırarak, çağırarak, saha içine bozuk para, çakı, bıçak vb. şeyler atarak, öfkelerini yenmeye çalışırlar, amaçları birilerine zarar vermektir. Bazıları için bu öfke ve sinir anı, maçtan sonra biter. Ancak, öyleleri vardır ki, gerginlikleri uzun süre devam eder ve çevresindekilere zarar verebilir. Takımları yenildiğinde, seyircilerin yaklaşık üçte biri sinirlenerek, başkalarına sert tepki gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 60: Takımları Mağlup Olan Seyircilerin Davranışlarının Mesleklerine Göre Dağılımı

MESLEKLER	Takımları Yenildiğinde Sergiledikleri Davranışlar		TOPLAM
	Sinirleniyorum	Sinirlenmiyorum	
Öğrenci	77	154	231
	33,3	66,7	100,0
	39,3	31,6	33,8
	11,3	22,5	33,8
Memur	37	112	149
	24,8	75,2	100,0
	18,9	23,0	21,8
	5,4	16,4	21,8
İşçi	26	56	82
	31,7	68,3	100,0
	13,3	11,5	12,0
	3,8	8,2	12,0
Serbest meslek	31	102	133
	23,3	76,7	100,0
	15,8	20,9	19,4
	4,5	14,9	19,4
İşsiz	9	15	24
	37,5	62,5	100,0
	4,6	3,1	3,5
	1,3	2,2	3,5
Sanayici	7	21	28
	25,0	75,0	100,0
	3,6	4,3	4,1
	1,0	3,1	4,1
Çiftçi	3	4	7
	42,9	57,1	100,0
	1,5	,8	1,0
	,4	,6	1,0
Başka	5	23	28
	17,9	82,1	100,0
	2,6	4,7	4,1
	,7	3,4	4,1
TOPLAM	196	488	684
	28,7	71,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	28,7	71,3	100,0

$$x^2 = 9,606 \quad sd = 8 \quad p = 0,294$$

Maddi durumları orta olan seyirciler, yenilgiye daha çok sinirlenip, başkalarına kırıcı davrandıklarını ifade etmişlerdir. Seyircilerin üçte ikisi de yenilgiyi normal karşılayarak, sinirlenmediklerini belirtmişlerdir. Bütün maddi durum seçeneklerinde,

takımları mağlup olduğu zaman, sergiledikleri davranışlar yönünden, sinirlenmediklerini ifade edenler, diğerlerinin neredeyse iki katıdır. Sadece çiftçiler arasında bu oran, farklılaşmaktadır. Genellikle, takımları yenildiğinde, taşkınlık yapanlar, seyirciler arasında düşük bir oranda olmasına rağmen, stadyumdaki psikolojik atmosferin yardımıyla, kitleyi etkileyebilmekte ve bazen, istenmeyen olayların yaşanmasına neden olmaktadır denilebilir. Tablodaki veriler, maddi durum ile gerginlik yaratan davranışlar sergileme arasında, doğrudan bir ilişki olmadığına işaret etmektedir.

4.8. Maçlarda Şiddet İçeren Olaylar ve Seyircilerin Tutumları

Futbol maçlarında, şiddet içeren olaylar sıkça görülmektedir. Bu olaylar; küfretme, kavga etme, sözlü veya fiili taciz, tribündeki koltukları kırma ve yakma gibi hareketlerle, sahaya yabancı maddeler atma gibi eylemleri kapsamaktadır. Bu hareketleri yapanlar, azınlıktadır. Bu olaylara, seyircilerin bakış açılarını kavrayabilmek amacıyla, şiddet içeren olayları, onaylayıp onaylamadıklarının, öğrenim düzeylerine göre nasıl bir dağılım sergilediğini, tespit edebilmek için, Tablo 61 oluşturulmuştur.

Tablo 61: Seyircilerin Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Maçlardaki Olayları Doğru Buluyor Musunuz?		TOPLAM
	Evet	Hayır	
Okur Yazar Değil	4	10	14
	28,6	71,4	100,0
	4,3	1,7	2,0
	,6	1,5	2,0
İlkokul	7	19	26
	26,9	73,1	100,0
	7,4	3,2	3,8
	1,0	2,8	3,8
Ortaokul	13	84	97
	13,4	86,6	100,0
	13,8	14,2	14,2
	1,9	12,3	14,2
Lise ve Dengi Okul	54	297	351
	15,4	84,6	100,0
	57,4	50,3	51,3
	7,9	43,4	51,3
Üniversite Yüksekokul	16	180	196
	8,2	91,8	100,0
	17,0	30,5	28,7
	2,3	26,3	28,7
TOPLAM	94	590	684
	13,7	86,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	13,7	86,3	100,0

$$x^2 = 12,362 \quad sd = 4 \quad p = 0,015$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, seyircilerin büyük çoğunluğunun (%86.3), bu olayları tasvip etmediği görülecektir. Bu olayları destekleyenlerin, öğrenim düzeylerine bakıldığında, lise ve dengi okul mezunları, %57.4 oranıyla, ilk sırada, üniversite mezunları, %17.0 oranıyla ikinci sırada, ortaokul mezunları da %13.8 oranıyla üçüncü sırada yer almaktadırlar. Ancak, lise ve dengi okul mezunu konumunda yer alan seyircilerin sayısal çokluğu, onlarla ilgili oranların, üniversite ve yüksekokul mezunlarına göre, daha yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Aslında, tablodaki verilerin de işaret ettiği gibi, öğrenim düzeyinin yükselmesine paralel olarak, maçlardaki şiddet olaylarını onaylamayanların oranları, artış göstermektedir denilebilir.

Yukarıdaki verilerde dikkat çeken, üniversite ve yüksekokul mezunlarının, azımsanmayacak oranda olmasıdır. Lise ve dengi okul mezunlarından 54 kişi, üniversite ve yüksekokul mezunu olanlardan da 16 kişi, maçlardaki söz konusu olayları onayladıklarını belirten cevaplar vermişlerdir. Lise ve dengi okul mezunlarının, “gençlik çağı ateşi”nden kaynaklanan, karakteristik özellikleri nedeniyle, üniversite ve yüksekokul mezunu konumunda bulunanların da, sosyo-ekonomik yönden gelecek endişesi taşımalarından dolayı böyle cevaplar verdikleri düşünülebilir. Ancak, araştırmanın evrenini oluşturan seyircilere, anket uygulaması, stadyum ortamında gerçekleştirilmiştir. Bu ortamın psikolojik özelliklerinin, cevapları etkileme ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Seyircilerin, yaş durumlarına göre, söz konusu olayları onaylanıp onaylanmadıklarını tespit edebilmek amacıyla, Tablo 62 oluşturulmuştur.

Tablo 62: Seyircilerin Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Maçlardaki Olayları Doğru Buluyor Musunuz?		TOPLAM
	Evet	Hayır	
20 Yaşına Kadar	34	104	138
	24,6	75,4	100,0
	36,2	17,6	20,2
	5,0	15,2	20,2
21-25	28	157	185
	15,1	84,9	100,0
	29,8	26,6	27,0
	4,1	23,0	27,0
26-30	13	134	147
	8,8	91,2	100,0
	13,8	22,7	21,5
	1,9	19,6	21,5
31-35	6	65	71
	8,5	91,5	100,0
	6,4	11,0	10,4
	,9	9,5	10,4
36-45	8	76	84
	9,5	90,5	100,0
	8,5	12,9	12,3
	1,2	11,1	12,3
46 ve Üstü	5	54	59
	8,5	91,5	100,0
	5,3	9,2	8,6
	,7	7,9	8,6
TOPLAM	94	590	684
	13,7	86,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	13,7	86,3	100,0

$$x^2 = 21,418 \quad sd = 5 \quad p = 0,001$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, maçlardaki olayları, en fazla destekleyenlerin, 20 yaş ve altındakilerden oluştuğu görülmektedir. Yaş aralıklarının yükselmesine paralel olarak, şiddete yönelik eylemleri onaylayan veya destekleyen seyircilerin oranları da azalmaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında, gençlerin, maçlardaki olaylara daha fazla katıldıkları ve bu olaylara diğerlerine göre, daha çok destek verdikleri ifade edilebilir. Her ne kadar, maçlarda olay çıkaranların ve destekleyenlerin sayıları az olsa da, sporun özünde var olan dostluk ve kardeşlik duyguları, henüz tam olgunlaşmamış demektir. Daha çok genç, yaşlardaki bireylerin oluşturduğu futbol seyircilerinin, kitle hareketlerine katılım, hem fazla hem de hızlı bir şekilde cereyan etmektedir. Alan araştırması esnasında veya farklı zamanlarda, stat ortamında gerçekleştirdiğimiz gözlemler, yukarıdaki yargıyı destekler niteliktedir. Yaşanılan hayattan duyulan hoşnutsuzluk, toplumun bütün tabakalarında görülmesine rağmen, en çok yoksullar ve gençler arasında, bu hoşnutsuzluğun yansımalarına rastlanmaktadır. Bu nitelikteki insanlar, topluma uyum

sağlama yönünden de güçlük çekerler. Bu uyum zorluğu, hayal kırıklığının derecesini de artırır. Bunlar; hayattan umduğunu bulamamış, fakat umudunu tam anlamıyla yitirmemiş, delikanlı çağındakilerden, iş bulamamış yüksek okul veya üniversite mezunlarından veya kent çevresine yeni göç edenlerden oluşabilir. Bu kişiler huzursuzdurlar, tatminsizlik içindedirler ve amaçlarına ulaşmaya kadar, en güzel yıllarının ziyan olduğu endişesindedirler. Bunlar, kitle hareketinin çağrısına çok daha çabuk katılırlar (Hoffer, 1998:56). Ayrıca, maçlardaki şiddet olaylarını onaylayan veya destekleyen seyircilerin, ekonomik durumlarına göre, nasıl bir dağılım sergilediklerine bir göz atmak, yararlı olacaktır.

Tablo 63: Seyircileri Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Maddi Düzeylerine Göre Dağılımı

Maddi Durum	Maçlardaki Olayları Doğru Buluyor Musunuz?		TOPLAM
	Evet	Hayır	
Çok kötü	1	14	15
	6,7	93,3	100,0
	1,1	2,4	2,2
	,1	2,0	2,2
Kötü	10	64	74
	13,5	86,5	100,0
	10,6	10,8	10,8
Orta	1,5	9,4	10,8
	47	335	382
	12,3	87,7	100,0
İyi	50,0	56,8	55,8
	6,9	49,0	55,8
	30	171	201
Çok iyi	14,9	85,1	100,0
	31,9	29,0	29,4
	4,4	25,0	29,4
	6	6	12
Toplam	50,0	50,0	100,0
	6,4	1,0	1,8
	,9	,9	1,8
Toplam	94	590	684
	13,7	86,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	13,7	86,3	100,0

$$x^2 = 15,611 \quad sd = 6 \quad p = 0,016$$

Yukarıdaki tabloda, olayları destekleyen seyircilerin %50'sini, ekonomik düzeyleri, orta olanlar oluşturmaktadır. Toplumumuzdaki kişilere, ekonomik düzeyleri sorulduğunda, "idare eder" cevabını alırsınız. Bu durum, yoksul kişilere sorulduğunda "eh", "işte", "idare eder" veya "orta" cevabını alırsınız. Yoksul olan herkes, hayal kırıklığına uğramış değildir. Buldukları durumdan fazla şikayetçi olmazlar. Acil olan gereksinimlerini karşılamak, onlar için öncelikli amaçtır. Bu yüzden, boş zamanlarda

maçlara gitmek, onlar için lüks sayılır. Ekonomik düzeyleri orta olanların, maçlara gitme nedenleri arasında, futbolu sevmeleri ve boş zamanlarını değerlendirme yönünden fazla bir alternatiflerinin olmaması gelmektedir. Futbol seyircilerinin, toplumsal hayata yönelik hoşnutsuzlukları, tribünlerdeki kalabalık içerisinde, hiç umulmadık tarzlarda açığa çıkabilmektedir. Seyircilerin, şiddet eylemlerini onaylama veya destekleme durumlarının, mesleklere göre farklılaşp farklılaşmadığına bakmak, yararlı olacaktır.

Tablo 64: Seyircilerin Şiddet Eylemlerini Destekleme Durumlarının Mesleklerine Göre Dağılımı

MESLEKLER	Maçlardaki Olayları Doğru Buluyor musunuz?		TOPLAM
	Evet	Hayır	
Öğrenci	44	187	231
	19,0	81,0	100,0
	46,8	31,7	33,8
	6,4	27,3	33,8
Memur	9	140	149
	6,0	94,0	100,0
	9,6	23,7	21,8
	1,3	20,5	21,8
İşçi	12	70	82
	14,6	85,4	100,0
	12,8	11,9	12,0
	1,8	10,2	12,0
Serbest meslek	19	114	133
	14,3	85,7	100,0
	20,2	19,3	19,4
	2,8	16,7	19,4
İşsiz	3	21	24
	12,5	87,5	100,0
	3,2	3,6	3,5
	,4	3,1	3,5
Sanayici	6	22	28
	21,4	78,6	100,0
	6,4	3,7	4,1
	,9	3,2	4,1
Çiftçi	1	6	7
	14,3	85,7	100,0
	1,1	1,0	1,0
	,1	,9	1,0
Başka		28	28
		100,0	100,0
		4,7	4,1
		4,1	4,1
TOPLAM	94	590	684
	13,7	86,3	100,0
	100,0	100,0	100,0
	13,7	86,3	100,0

$$x^2 = 19,237 \quad sd = 8 \quad p = 0,014$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, şiddet eylemlerini destekleyenlerin veya şiddet olaylarına karışanların davranışlarını onaylayanların, daha çok öğrenciler olduğu görülmektedir. Diğer meslek mensupları arasında, söz konusu olayları destekleyenlerin

oranları dūşüktür. Öğrenciler arasında, bu oranın yüksek olmasının nedenleri, henüz genç olmalarına, olaylardan çabuk etkilenmelerine ve yenilgiyi kolay kolay sineye çekememelerine bağlanabilir. Öte yandan, bireylerin kitle içerisinde, bu tür olaylara katılmalarına veya katılanları desteklemelerine rağmen, kitlesel ortamın dışında ve özellikle mesleklerinin de açığa çıkması söz konusu olduğundan, kendilerini daha uyumlu ve şiddet karşıtı kimseler olarak sunabileceklerine de dikkat çekmek gerekmektedir.

5. SEYİRCİLERDE OLUŞAN ÖNYARGILAR

Önyargı, bir şey, bir kişi, bir grup ya da toplum hakkında, önceden yargı belirtme anlamına gelir (Kızılcelik, 1996: 418).

Önyargılı olan birey, belirli bir konuda yeterli bilgileri gözden geçirmeden, gerekli bilgileri edinmeden, karar vermiş olan kişidir. Önceleri yalın ve açık olarak, kişinin davranışlarının, tutumları tarafından belirlendiği varsayılıyordu. Diğer bir deyişle, tutumlarla davranışlar arasında, büyük bir tutarlılığın olduğuna inanılıyordu. Karşı takım taraftarına karşı önyargılı olan seyirci, büyük bir olasılıkla, onlarla aynı ortamda bulunmak istemeyecektir. Tutum değişikliğine karşı gösterilen ilgi, hemen tümüyle tutumları, davranışların gerçekten etkilediği varsayımından kaynaklanmaktadır (Freedman, 1998: 337) . Son zamanlarda yapılan araştırmalarda, tutum ve davranışlar arasındaki tutarlılığın derecesi, durumdan duruma, oldukça büyük bir değişim göstermektedir. Fakat, tutumlarla davranışlar arasında, kuvvetli bir ilişkinin söz konusu olmadığını ortaya koyan diğer araştırmacılara ilave olarak, La Pierre'in bulguları, tutumlardan hareket ederek, doğru davranışı tahmin etmede, karamsar bir tablonun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kısaca, düşünceyle davranış farklı öğelerdir denilebilir (Arkonaç, 1998: 183).

Yapılan araştırmalarda, önyargı ile davranış arasında, ilişkilerin tam olarak ne olduğu sorusu, pek açıklık kazanmamıştır. 1960'lı yılların sonlarına doğru, bazı araştırmacılar, bu alanda yeni birtakım cevapların peşine düşmüşlerdir. Tutumlar ve davranışlar, ne zaman ilişkili hale gelir? Bu kolektif ilişkinin ölçüsünü, hangi unsurlar etkiler? Bazı araştırmacılar, tutum ve davranışın her ikisini de, dört farklı unsur oluşturarak, açıklamaya çalışmışlardır. Bunlar; hareket, hedef, çerçeve ve zaman unsurlarıdır. Bu dört unsuru ilgilendiren, tutum ve davranış ölçümlerinin, ayrı ayrı yapıldığı durumlarda, aralarında bir uygunluk bulunamamıştır (Arkonaç, 1998; 184).

5.1 Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Önyargıları

Ülkemizde yaşayan, özellikle genç insanların çoğu, çalışmadığı günler olan haftanın son iki gününü, futbol ile doldururlar. Ayrıca, hafta içi günlük konuşmalarda, futbol sohbetlerinin içinde, deplasmanda çekilen çileler ve karşı takım taraftarları hakkındaki görüşleri konuşulur. Bu konuşmalar esnasında veya sonrasında bireylerde, karşı takım taraftarları hakkında bazı önyargılar oluşur. Doğal olarak bu tespit, futbol seyircilerine yöneliktir. Elazığ ili futbol seyircisinin, karşı takım taraftarı hakkındaki düşünceleri nelerdir? Onların da kendileri gibi aynı duyguları paylaştıklarına, kendi

takımlarını destekleme hakları olduğuna inanırlar mı? Yoksa onları, aynı ortamda bulunmak istemedikleri kişiler olarak mı görmektedirler? Onları, düşman veya rakip olarak mı kabul etmektedirler? İşte bu ve buna benzer önyarguları ortaya çıkarabilmek için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 65: Seyircilerin Öğrenim Düzeylerine Göre Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Karşı Takımı Taraftarı Hakkında Ki Düşünceler					TOPLAM
	Bizimle aynı duyguları paylaşan topluluk	Aynı ortamda bulunmak istemediğim kişiler	Düşman	Rakip	Başka	
Okur Yazar Değil	7	1	2	3	1	14
	50,0	7,1	14,3	21,4	7,1	100,0
	2,1	3,0	5,9	1,1	6,3	2,0
	1,0	,1	,3	,4	,1	2,0
İlkokul	12	2	4	7	1	26
	46,2	7,7	15,4	26,9	3,8	100,0
	3,6	6,1	11,8	2,7	6,3	3,8
	1,8	,3	,6	1,0	,1	3,8
Ortaokul	39	9	8	41		97
	40,2	9,3	8,2	42,3		100,0
	11,5	27,3	23,5	15,6		14,2
	5,7	1,3	1,2	6,0		14,2
Lise ve Dengi Okul	179	16	13	132	10	351
	51,0	4,6	3,7	37,6	2,8	100,0
	53,0	48,5	38,2	50,4	62,5	51,3
	26,2	2,3	1,9	19,3	1,5	51,3
Üniversite Yüksekokul	101	5	7	79	4	196
	51,5	2,6	3,6	40,3	2,0	100,0
	29,9	15,2	20,6	30,2	25,0	28,7
	14,8	,7	1,0	11,5	,6	28,7
TOPLAM	338	33	34	262	16	684
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0

$$\chi^2 = 28,816 \quad sd = 20 \quad p = 0,91$$

Yukarıdaki tabloda sergilenen verilerden, seyircilerin %49.4'ünün, karşı takım taraftarlarını, kendileriyle aynı duyguları paylaşan kimseler olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Karşı takım taraftarlarını, rakip olarak gördüklerini ifade edenler arasında lise ve dengi okul mezunları ile üniversite ve yüksekokul mezunlarının oranı, diğerlerine göre oldukça yüksektir. Böyle bir değerlendirme, karşı takım taraftarına yönelik, mantıklı bir davranışa işaret etmektedir. “Başka” seçeneğini cevaplayan seyircilerden bazıları, karşı takım taraftarlarına yönelik olarak, “dost”, “misafir” gibi nitelermeleri uygun görürken, bazıları da hakaret noktasına varan, nitelermelerde bulunmuşlardır.

Burada dikkati çeken; sayıca az da olsa, karşı takım taraftarını düşman ve aynı ortamda bulunmak istemediği kişiler olarak gören seyircilerin durumudur.

Bunların toplam oranı %9.8'dir. Bunlar, her türlü olumsuz eyleme katılabilecek durumdaki bireyler olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, seyircilerin çoğunluğu, karşı takım taraftarını, kendileri gibi aynı duyguları paylaşan, topluluk olarak görmektedir. Karşı takım taraftarını, düşman olarak görenlerin içinde, lise ve dengi okul mezunlarının oranı, %38.2 ile ilk sırada gelmektedir. Yine lise ve dengi okul mezunları arasında, karşı takım taraftarlarını, aynı ortamda bulunmak istemediği kimseler olarak değerlendirenlerin oranı da yüksektir. Seyircilerin, karşı takım taraftarlarına yönelik değerlendirmelerinin, yaş durumlarına göre nasıl bir farklılık gösterdiğini sergilemek, yararlı ip uçları verebilir.

Tablo 66: Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşüncelerinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Karşı Takım Taraftarını Nasıl Görüyorsunuz?					TOPLAM
	Bizimle aynı duyguları paylaşan topluluk	Aynı ortamda bulunmak istemediğim kişiler	Düşman	Rakip	Başka	
20 Yaşına Kadar	59	15	11	49	4	138
	42,0	10,9	8,0	35,5	2,9	100,0
	17,2	45,5	32,4	18,7	25,0	20,2
	8,5	2,2	1,6	7,2	,6	20,2
21-25	94	4	7	77	3	185
	50,8	2,2	3,8	41,6	1,6	100,0
	27,8	12,1	20,6	29,4	18,8	27,0
	13,7	,6	1,0	11,3	,4	27,0
26-30	72	7	9	53	6	147
	49,0	4,8	6,1	36,1	4,1	100,0
	21,3	21,2	26,5	20,2	37,5	21,5
	10,5	1,0	1,3	7,7	,9	21,5
31-35	34	3	2	31	1	71
	47,9	4,2	2,8	43,7	1,4	100,0
	10,1	9,1	5,9	11,8	6,3	10,4
	5,0	,4	,3	4,5	,1	10,4
36-45	51	1	2	30		84
	60,7	1,2	2,4	35,7		100,0
	15,1	3,0	5,9	11,5		12,3
	7,5	,1	,3	4,4		12,3
46 ve Üstü	29	3	3	22	2	59
	49,2	5,1	5,1	37,3	3,4	100,0
	8,6	9,1	8,8	8,4	12,5	8,6
	4,2	,4	,4	3,2	,3	8,6
TOPLAM	339	33	34	262	16	684
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0

$$\chi^2 = 35,217 \quad sd = 25 \quad p = 0,084$$

Yukarıdaki tablonun verilerinden, karşı takım taraftarlarını düşman olarak değerlendiren seyirciler arasında, 20 yaşlarına kadar olanlar, %32.4'lü bir oranla, ilk sırada, yer aldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu oran, 26-30 yaşları arasındakilerde, %26.5, 21-25 yaşları arasındakilerde ise, %20.6'dır. 25 yaşın

üstündekilerde bu oran azalmaktadır. Yukarıdaki veriler ışığında, genç yaşlardaki seyircilerin, karşı takım taraftarlarıyla ilgili değerlendirmelerinde, duygusal davranışlar sergiledikleri ileri sürülebilir. Her ne kadar, yapılan araştırmalarda, tutumlarla davranışlar arasında, uyumlu bir ilişki bulunmamış olsa da, futbol seyircilerinin, kulüp başkanlarının açıklamalarından, basındaki haberlerden, spor yazarlarından, kalabalıktan ve grup liderlerinden etkilendikleri bilinmektedir. Bu etkilenme durumu, gençlerde daha fazladır. Futbol seyircisi, kalabalık içinde kendisini bağlayan norm ve değerlerin etkilerinden sıyrılarak, neredeyse tamamen başka bir birey haline gelmektedir. Le Bon, kalabalığı, “ilkel” ve “korkunç” gibi sıfatlar kullanarak, kaba bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Ona göre, kalabalığı yaratan bireyler, ne türden olursa olsun, yaşayışları, işleri, karakterleri, zekaları, birbirine ne kadar benzerse benzesin ya da birbirinden ne kadar ayrılırsa ayrılısın, kitleselleşme sonucu, kolektif bir ruh kazanır. Dolayısıyla her biri tek başınayken hissedeceği, düşüneceği ve davranacağından başka türlü hisseder ve davranır (Le Bon, 1997; 29). Seyircilerin, karşı takım taraftarlarıyla ilgili değerlendirmelerinin, maddi durumlarına göre nasıl bir farklılık, gösterdiğini tespit edebilmek amacıyla, Tablo 67 oluşturulmuştur.

Tablo 67: Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşünceleri İle Maddi Durumlarının Karşılaştırılması

Maddi durum	Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşünceleri					TOPLAM
	Bizimle Aynı Duyguları Paylaşan Topluluk	Aynı ortamda bulunmak istediğim kişiler	Düşman	Rakip	Başka	
Çok kötü	10	1	1	3		15
	66,7	6,7	6,7	20,0		100,0
	3,0	3,0	2,9	1,1		2,2
	1,5	,1	,1	,4		2,2
Kötü	29	2	7	34	2	74
	39,2	2,7	9,5	45,9	2,7	100,0
	8,6	6,1	20,6	13,0	12,5	10,8
	4,2	,3	1,0	5,0	,3	10,8
Orta	183	18	15	155	10	382
	47,9	4,7	3,9	40,6	2,6	100,0
	54,1	54,5	44,1	59,2	62,5	55,8
	26,8	2,6	2,2	22,7	1,5	55,8
İyi	110	12	9	67	3	201
	54,7	6,0	4,5	33,3	1,5	100,0
	32,5	36,4	26,5	25,6	18,8	29,4
	16,1	1,8	1,3	9,8	,4	29,4
Çok iyi	6		2	3	1	12
	50,0		16,7	25,0	8,3	100,0
	1,8		5,9	1,1	6,3	1,8
	,9		,3	,4	,1	1,8
Toplam	338	33	34	262	16	684
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0

$$x^2 = 56,723 \quad sd = 30 \quad p = 0,002$$

Tablo 67'deki veriler dikkate alındığında, karşı takım taraftarlarını, düşman olarak gören ve aynı ortamda bulunmak istemediğini belirten seyircilerin, büyük oranda, ekonomik yönden, "orta" düzeyde bulunanlardan oluştuğu görülmektedir. Ekonomik düzeyin, bireyin davranışında etkili bir rol oynayacağı muhakkaktır. Gelecek endişesi taşımayan, ekonomik yönden iyi bir konumda yer alanların, karşı takım taraftarı için, daha olumlu bir tutum sergiledikleri ifade edilebilir. Ekonomik yönden, gelecek endişesi taşıyan seyircilerin, rakip takımın taraftarları için pek olumlu bir tutum sergilemeyecekleri düşünülebilir. Ancak, tablodaki veriler, böyle bir değerlendirmenin tam aksini göstermektedir. Onlar da, karşı takım taraftarlarına yönelik, olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Futbol seyircisinde, içinde bulunduğu ortamdan ve hayat deneyiminden dolayı bazı önyargılar oluşabilir. Bu önyargılar, bireyin davranışları üzerinde yönlendirici bir etkiye sahiptir. Bireydeki önyargılar, onun psikolojik durumunu da etkiler. Bu etki kuşkusuz, seyircilerin davranışlarına da yansımaktadır. Seyircilerin mesleklerine göre,

karşı takım taraftarlarına yönelik değerlendirmelerin, nasıl bir dağılım gösterdiğini anlayabilmek amacıyla, Tablo 68 oluşturulmuştur.

Tablo 68: Seyircilerin Karşı Takım Taraftarları Hakkındaki Düşünceleri ile Mesleklerinin Karşılaştırılması

MESLEKLER	Karşı Takım Taraftarı Hakkında Düşünceleri					TOPLAM
	Bizimle Aynı Duyguları Paylaşan Topluluk	Aynı ortamda bulunmak istediğim kişiler	Düşman	Rakip	Başka	
Öğrenci	104	18	12	92	5	231
	44,6	7,8	5,2	39,8	2,2	100,0
	30,5	54,5	35,3	35,1	31,3	33,8
	15,1	2,6	1,8	13,5	,7	33,8
Memur	81	2	3	59	4	149
	54,4	1,3	2,0	39,6	2,7	100,0
	24,0	6,1	8,8	22,5	25,0	21,8
	11,8	,3	,4	8,6	,6	21,8
İşçi	40	3	2	36	1	82
	48,8	3,7	2,4	43,9	1,2	100,0
	11,8	9,1	5,9	13,7	6,3	12,0
	5,8	,4	,3	5,3	,1	12,0
Serbest meslek	68	5	9	48	3	133
	51,1	3,8	6,8	36,1	2,3	100,0
	20,1	15,2	26,5	18,3	18,8	19,4
	9,9	,7	1,3	7,0	,4	19,4
İşsiz	14	1	2	7		24
	58,3	4,2	8,3	29,2		100,0
	4,1	3,0	5,9	2,7		3,5
	2,0	,1	,3	1,0		3,5
Sanayici	14	2	4	8		28
	50,0	7,1	14,3	28,6		100,0
	4,1	6,1	11,8	3,1		4,1
	2,0	,3	,6	1,2		4,1
Çiftçi	2		2	3		7
	28,6		28,6	42,9		100,0
	,6		5,9	1,1		1,0
	,3		,3	,4		1,0
Başka	15	2		8	3	28
	53,6	7,1		28,6	10,7	100,0
	4,4	6,1		3,1	18,8	4,1
	2,2	,3		1,2	,4	4,1
TOPLAM	339	33	34	262	16	684
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	49,4	4,8	5,0	38,3	2,3	100,0

$$x^2 = 47,330 \quad sd = 40 \quad p = 0,198$$

Tablo 68'deki veriler, karşı takım taraftarlarıyla, aynı ortamda bulunmak istemediklerini belirten ve onları, "düşman" olarak nitelendiren seyirciler arasında, öğrencilerin çoğunlukta olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, öğrencilerin ekserisinin, karşı takım taraftarına yönelik değerlendirmelerinin, olumlu olduğunu belirtmek gerekir. Öğrencilerin %44.6'sı, karşı takım taraftarlarını, kendileriyle aynı duyguları paylaşan kimseler olarak, %39.8'i de onları, rakipler olarak gördüklerini ifade

etmişlerdir. Diğer meslek gruplarına mensup olan seyirciler arasında da karşı takım taraftarlarına yönelik olumlu yaklaşımların, ağırlıkta olduğunu belirtmek, yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Ancak, “başka” seçeneğini cevaplandıran bazı meslek mensuplarının, bu konudaki değerlendirmelerinde, özellikle önyargılı hareket etmekte olduklarını da belirtmek gerekmektedir.

5.2. Seyircilerin Hakeme Karşı Önyargıları

Bugün dünyada futbol bir endüstri haline gelmiştir. Kulüplerin şirketleşmesi, iş dünyasının önde gelen isimlerinin, spor kulüplerine girmeleri, Avrupa’da ayrı bir ligin oluşması, futbolun ekonomik boyutunun büyüklüğünü gösteren işaretlerdir. Futbol artık, dünyada en çok seyircisi olan ve çok kolay şöhret ve para kazanılan bir iş kolu haline gelmiştir. Bunlar bir anlamda, futbolun bir spor dalı olmaktan öteye geçtiğinin işaretidir. Ayrıca, idarecilerin tutumları, antrenörlerin kendi hatalarını (yanlış transferleri, yanlış oyuncu değişikliği, yanlış oyun taktiği vb.) örtbas etmek için giriştikleri, “kendi kendilerini aklama çabaları”, oyuncuların saha dışında dost, arkadaş; ancak oyun içinde birbirine karşı acımasız davranmaları ve sportmenlik dışı hareketlere başvurmaları, basının tarafsızlığını yitirmesi, futbolu bırakan oyuncuların, spor yazarı olmaları ve bir taraftar gibi yazılar yazmaları, futbol maçının yönetimini zora sokmuştur (Tokat, 1998: 8).

Hiçbir futbol maçı hakemsiz oynanmaz. Hakem, oyun kurallarını uygulayarak, tartışma gerektiren pozisyonlar da söz konusu olsa, çok kısa zamanda, kararlar vermesi gereken kişidir. Hakemin, oyundaki pozisyonlarla ilgili olarak almış olduğu kararlar, oyunun akışını değiştirmesi dolayısıyla, kesinlik ve dakiklik niteliklerini içermek zorundadır. Kararlar, kesin ve sonuç getirici nitelikte olmalıdır. Hakemin yetkileri, başlama vuruşu ile başlar. Ceza verme yetkisi, oyunun durduğu zamanlar veya topun oyun dışı olduğu zamanlarda da devam eder. Hakem, oyunda vuku bulan her olayı, not ederek, Merkez Hakem Kuruluna verir. Hakemin maç esnasında, üç tane de yardımcısı vardır. Bunlardan ikisi, yan hakem, birisi de dördüncü hakem adı verilen, saha dışı etkinlikleri kontrol eden, yardımcı hakemdir. Orta hakem, oyun sahasına, oyunculardan ve diğer yardımcı hakemlerden başka, kimsenin girmesine izin vermez. Bir oyuncunun, ciddi olarak sakatlandığına kanaat getirirse, maçı mümkün mertebe çabuk durdurur ve oyuncunun saha dışına naklini temin ettikten sonra, oyunu hemen başlatır. Eğer, oyuncu hafif sakatlanmışsa, bu takdirde maçı, top oyun dışı olduğu zaman, durdurur. Sakatlanmış bir oyuncu, çizgi kenarına gider, saha dışına çıkar ve tedavisi sağlanır.

Hakem, bir oyuncuya sert hareketinden dolayı, ihtar vermemiş olsa da, oyundan atma hakkına sahiptir. Hatta, kuralların ihlali durumunda gerekirse, oyunu durdurup tehir edebilir. Hakemlerin ellerinde bu kadar çok yetkinin olması dolayısıyla, bazı maçların kazanılmasında veya kaybedilmesinde, hakem hatalarının etkisi büyük olabilir. Bundan dolayı, seyirciler kendi takımları lehine verilen kararlar doğru olsa dahi, hakem kararlarına tepki gösterirler. Kamuoyunda, üç büyükler karşısında, Anadolu takımlarının hakları yendiği kanısı oluşmuştur. Bu nedendir ki, hakem kararları çok tartışılır ve çok tepki alır. Seyircilerin, öğrenim düzeylerine göre, hakem hakkındaki düşüncelerinin dağılımı, Tablo 69'da yansıtılmıştır.

Tablo 69: Seyircilerin Öğrenim Düzeyleri İle Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Karşılaştırılması

Öğrenim Düzeyi	Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşünceleri				TOPLAM
	Kuralları uygulayan kişi	Oyunun kaderini değiştiren kişi	Her ikisi	Başka	
Okur Yazar Değil	7	4	3		14
	50,0	28,6	21,4		100,0
	1,8	3,1	2,1		2,0
	1,0	,6	,4		2,0
İlkokul	14	3	8	1	26
	53,8	11,5	30,8	3,8	100,0
	3,6	2,3	5,6	4,3	3,8
	2,0	,4	1,2	,1	3,8
Ortaokul	46	26	22	3	97
	47,4	26,8	22,7	3,1	100,0
	11,8	20,0	15,5	13,0	14,2
	6,7	3,8	3,2	,4	14,2
Lise ve Dengi Okul	222	56	59	14	351
	63,2	16,0	16,8	4,0	100,0
	57,1	43,1	41,5	60,9	51,3
	32,5	8,2	8,6	2,0	51,3
Üniversite Yüksekokul	100	41	50	5	196
	51,0	20,9	25,5	2,6	100,0
	25,7	31,5	35,2	21,7	28,7
	14,6	6,0	7,3	,7	28,7
TOPLAM	389	130	142	23	684
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0

$$x^2 = 19,510 \quad sd = 12 \quad p = 0,77$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, seyircilerin %56.9'nun, hakemleri, kuralları uygulayan kişi, %19.0'u, oyunun kaderini değiştiren kişi olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Hem kuralları uygulayan, hem de oyunun kaderini değiştiren kişi değerlendirmesinde bulunan seyircilerin oranı da %20.8'dir. "Başka" seçeneğine cevap veren seyirciler, hakemlerle ilgili bir değerlendirmede bulunmak yerine, onlara hakaret etmekte bir sakınca görmeyenlerden oluşmaktadır.

Futbol, başlangıcından beri, bir hakem kontrolünde oynanmıştır. Maçları yöneten hakemlerin sayısı, önceleri bir, daha sonra üç ve günümüzde dörde çıkmıştır. Ülkemizde, hakemlere karşı şiddet ve hakaret içeren tezahürat, İstanbul'da, 1940'lı yılların sonlarına doğru başlamış ve günümüze kadar artarak, devam ederek gelmiştir. Yapılan önemli karşılaşmalardan sonra, televizyonlarda maçlardaki önemli pozisyonları, ileri geri alarak, hakemliği fiilen bırakmış yorumcular tarafından yorumlanması ve bu şekilde hakem hatalarının ortaya çıkması, seyircilerde bir önyargı oluşturmaktadır. Seyirciler arasında, bazı hakemlerin, takım tuttıkları ve o takımı kolladıkları yolunda söylentiler dolaşmaktadır. Bu yüzden, daha maça başlamadan, hakarete maruz kalan hakemler söz konusudur.

Hiçbir seyirci sahaya hakemi izlemeye gelmez. Hakemin taraftarı yoktur, sahada yalnızdır. Hiçbir hakem de, sahaya hata yapmak için veya hatalarıyla gündemde kalmak için çıkmaz. Hakemler, her zaman başarılı olmak zorundadırlar. Hata yapmalarına hiç kimsenin tahammülü yoktur. Çünkü, kültürleri, eğitimleri, yaşantıları, hedefleri, felsefeleri, beklentileri ve anlayışları farklı bir taraftar grubuyla iç içedirler. Karşılaşmaların devamı için hakemlere ihtiyaç vardır. Aynı geminin içinde olan idareciler, antrenörler, seyirciler, futbolcular, gazeteciler ve hakemler, birbirlerine karşı hoşgörülü ve önyargısız olmalıdırlar. Futbol karşılaşmalarında sergilenen görüntü, spordaki ahlâk anlayışının çok gerisinde kalmaktadır. Çünkü, spor tanımlarında şiddete, kaba kuvvete, küfre hiç yer yoktur. Spor bir yarıştı; kesinlikle bir savaş değildir. "Bükemediğin bileği öp" özdeyişi gereğince, galip geleni, takdir edip kutlama, büyüklüğün ve centilmenliğin işaretidir. Oysa, bugün stadyumları tahrip etmek, tribünlerdeki koltukları parçalamak; maçı kaybettiği için futbolcuya, hocaya, idareciye ve hakeme saldırmak âdet haline gelmiştir.

Seyircilerin, yaş gruplarına göre, hakemler hakkındaki düşüncelerinin dağılımına bir göz atmak, yararlı olacaktır.

Tablo 70: Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Yaşlarıyla Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşünceleri				TOPLAM
	Kuralları uygulayan kişi	Oyunun kaderini değiştiren kişi	Her ikisi	Başka	
20 Yaşına Kadar	72	21	40	5	138
	52,2	15,2	29,0	3,6	100,0
	18,5	16,2	28,2	21,7	20,2
	10,5	3,1	5,8	,7	20,2
21-25	103	38	38	6	185
	55,7	20,5	20,5	3,2	100,0
	26,5	29,2	26,8	26,1	27,0
	15,1	5,6	5,6	,9	27,0
26-30	79	39	22	7	147
	53,7	26,5	15,0	4,8	100,0
	20,3	30,0	15,5	30,4	21,5
	11,5	5,7	3,2	1,0	21,5
31-35	45	10	16		71
	63,4	14,1	22,5		100,0
	11,6	7,7	11,3		10,4
	6,6	1,5	2,3		10,4
36-45	54	16	11	3	84
	64,3	19,0	13,1	3,6	100,0
	13,9	12,3	7,7	13,0	12,3
	7,9	2,3	1,6	,4	12,3
46 ve Üstü	36	6	15	2	59
	61,0	10,2	25,4	3,4	100,0
	9,3	4,6	10,6	8,7	8,6
	5,3	,9	2,2	,3	8,6
TOPLAM	389	130	142	23	684
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0

$$x^2 = 24,606 \quad sd = 15 \quad p = 0,055$$

Tablo 70'deki verilere bir göz atıldığında, hakemlerin, oyunun kaderini değiştiren kimseler olduğuna inan seyircilerin çoğunluğunu, 26-30 yaşlar arasındakilerin oluşturduğu görülmektedir. 21-25 yaşları arasındaki seyircilerin, bu konudaki değerlendirmeleri de neredeyse aynı orandadır. Ancak, bütün yaş gruplarında, hakemlerin kuralları uygulayan kimseler olduğu değerlendirilmesinde bulunan seyircilerin oranı, diğer seçeneklerden daha yüksektir. Bununla birlikte, hakemlerin çoğunluğu, futbol karşılaşmalarının “günah keçisi” konumundaki talihsiz aktörleridir tarzındaki bir yorum, yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü, “başka”, seçeneğini cevaplayan seyircilerin, ki, bunların çoğunluğunu genç yaş gruplarındakiler oluşturmaktadır. Hakemlere yönelik ve genellikle hakaret içeren değerlendirmeleri, yukarıdaki yorumu doğrular niteliktedir.

Seyirciler, genelde kendi kültürlerinin özelliklerini stadyuma yansıtırlar. Ülkemizde, bütün stadyumlarda şiddet içeren sözler duymak mümkündür. Bunlar,

genelde hakemlere, karşı takım seyircilerine ve oyunculara yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Sık olmasa da kendi oyuncularına, taraftarlarına da yöneltilmektedir. Bu da, onların oyunculardan memnun olmamalarının bir göstergesidir. Elazığ İli futbol seyircilerinin hakemlere, futbolculara, diğer seyircilere yönelttikleri hakaret içeren söz ve eylemler, daha önce tablolatırılmıştır. Seyirciler tepkilerini, “bağırma, çağırma, küfretme gibi” davranışlarla gösterir. Bunun yanında, futbol oyununu izlemeyi sevdiği için, her türlü davranışları kabullenip, hiç ses çıkarmayan seyirciler de vardır. Bunlar, yalnızca televizyon seyrederek gibi maç seyrederek. Onlar için sonuç pek önemli değildir.

Seyircilerin, maddi durumlarına göre, hakem hakkındaki düşüncelerinin dağılımı, Tablo 71’te yansıtılmıştır.

Tablo 71: Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Maddi Durumlarıyla Karşılaştırılması

Maddi durum	Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşünceleri				TOPLAM
	Kuralları uygulayan kişi	Oyunun kaderini değiştiren kişi	Her ikisi	Başka	
Çok kötü	8	4	3		15
	53,3	26,7	20,0		100,0
	2,1	3,1	2,1		2,2
	1,2	,6	,4		2,2
Kötü	37	11	21	5	74
	50,0	14,9	28,4	6,8	100,0
	9,5	8,5	14,8	21,7	10,8
	5,4	1,6	3,1	,7	10,8
Orta	221	74	76	11	382
	57,9	19,4	19,9	2,9	100,0
	56,8	56,9	53,5	47,8	55,8
	32,3	10,8	11,1	1,6	55,8
İyi	116	39	41	5	201
	57,7	19,4	20,4	2,5	100,0
	29,8	30,0	28,9	21,7	29,4
	17,0	5,7	6,0	,7	29,4
Çok iyi	7	2	1	2	12
	58,3	16,7	8,3	16,7	100,0
	1,8	1,5	,7	8,7	1,8
	1,0	,3	,1	,3	1,8
Toplam	389	130	142	23	684
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0

$$\chi^2 = 12,570 \quad sd = 18 \quad p = 0,816$$

Bütün maddi durum seçeneklerinde hakemleri, “kuralları uygulayan kişi” olarak değerlendirenler, azımsanmayacak bir orandadır. “Oyunun kaderini değiştiren kişi” olarak değerlendiren seyirciler daha çok, maddi durumu, “orta” ve “iyi” seçeneklerinde

yer alanlardan oluşmaktadır. “Başka” seçeneğini cevaplayan seyirciler, genelde hakemlerle ilgili parasal birtakım önyargıları dile getirmektedirler.

Toplumunu oluşturan bireylerin davranışları ve düşünceleri farklıdır. Bu farklılık, kişilerin eğitimlerinden, ailelerinden ve çevrelerinden kaynaklanmaktadır denilebilir. Bu gerçeklik göz önünde bulundurularak, seyircilerin maddi durumlarına göre hakem hakkındaki düşüncelerinin, nasıl bir seyir izlediğini anlayabilmek amacıyla oluşturulan tabloda, ekonomik durumu, orta düzeyde olanlar, ön plana çıkmaktadır. Ekonomik durumun, meslekle de yakından ilgisi olduğundan, seyircilerin, hakemler hakkında düşüncelerinin, mesleklerine göre dağılımı aşağıda tabloleştirilmiştir.

Tablo 72: Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşüncelerinin Meslekleriyle Karşılaştırılması

MESLEKLER	Seyircilerin Hakem Hakkındaki Düşünceleri				TOPLAM
	Kuralları uygulayan kişi	Oyunun kaderini değiştiren kişi	Her ikisi	Başka	
Öğrenci	122	45	57	7	231
	52,8	19,5	24,7	3,0	100,0
	31,4	34,6	40,1	30,4	33,8
	17,8	6,6	8,3	1,0	33,8
Memur	92	27	24	6	149
	61,7	18,1	16,1	4,0	100,0
	23,7	20,8	16,9	26,1	21,8
	13,5	3,9	3,5	,9	21,8
İşçi	47	14	19	2	82
	57,3	17,1	23,2	2,4	100,0
	12,1	10,8	13,4	8,7	12,0
	6,9	2,0	2,8	,3	12,0
Serbest meslek	71	31	26	5	133
	53,4	23,3	19,5	3,8	100,0
	18,3	23,8	18,3	21,7	19,4
	10,4	4,5	3,8	,7	19,4
İşsiz	15	4	4	1	24
	62,5	16,7	16,7	4,2	100,0
	3,9	3,1	2,8	4,3	3,5
	2,2	,6	,6	,1	3,5
Sanayici	17	6	5		28
	60,7	21,4	17,9		100,0
	4,4	4,6	3,5		4,1
	2,5	,9	,7		4,1
Çiftçi	3	1	2	1	7
	42,9	14,3	28,6	14,3	100,0
	,8	,8	1,4	4,3	1,0
	,4	,1	,3	,1	1,0
Başka	21	2	4	1	28
	75,0	7,1	14,3	3,6	100,0
	5,4	1,5	2,8	4,3	4,1
	3,1	,3	,6	,1	4,1
TOPLAM	389	130	142	23	684
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	56,9	19,0	20,8	3,4	100,0

$$\chi^2 = 17,467 \quad sd = 24 \quad p = 0,828$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, hakemlerin “oyunun kaderini değiştiren kişi” olduğuna inananların çoğunluğu (%34.6), öğrencilerden oluşmaktadır. Daha sonra, serbest meslek sahipleri (%23.8) ve memurlar (%20.8) gelmektedir. Diğer meslekler arasında, bu konuda büyük farklılık görülmemiştir. “Başka” seğeneğini cevaplayan seyirciler, hakemlerin yeterli olmadıklarını, hatalı kararlar verebildiklerini, taraf tuttuklarını dile getirerek, onları suçlama yoluna gitmişlerdir.

Yukarıdaki veriler ışığında, hakemler hakkında önyargılı olanların çoğunluğunu oluşturanlar; lise ve dengi okul mezunları, 21-25 yaşları arasındakiler ve ekonomik düzeyi, orta olanlar ve öğrencilerdir denilebilir.

5.2.1. Seyircilerin Hakem Kararlarına Tepkileri

Müsabakaya önyargıyla gelen seyircilerin, saha içinde tek otorite olan hakemin vermiş olduğu kararlara tepkileri farklıdır. Bazen protesto eder, bağırır, hatta küfreder, bazen de alkışlarlar. Hakemler, genelde günah keçisi konumuna yerleştirilir. İdareciler, antrenörler, sporcular başarısızlıklarını hakeme yüklerler. Maçlarda mutlaka hakem hatası olacaktır, olması da doğaldır. Başarısızlıkları hakeme yüklemek yersizdir. Her sezon sonunda, başarılı olamayan kulüpler, şaibeden bahsederler. şaibeyi, şikeyi ispat etmek oldukça zordur. Bu yorumlar da seyircinin önyargısını besleyen unsurlardır. Bu önyargılar tepkilerin şiddetini, ölçüsünü, dozunu ayarlar. Bir maçı, hakem hatalarıyla kaybeden seyircilerin, aynı hakeme bir başka maçta tepkileri, çok daha sert ve şiddetli olacaktır. Seyircilerin hakemlere yönelik tepkileri, Tablo 73’de yansıtılmıştır.

Tablo 73: Seyircilerin Öğrenim Durumlarına Göre Hakeme Yönelik Tepkilerinin Dağılımı

Öğrenim Düzeyi	Seyircilerin Hakemin Kararına Tepkileri							TOPLAM
	Yuhalama	Bağırırım	Küfretme	Tepki göstermeme	Sinirlenme	Kabullenme	Başka	
Okur Yazar Değil	1	2		7		4		14
	7,1	14,3		50,0		28,6		100,0
	1,1	1,8		6,2		3,4		2,0
	,1	,3		1,0		,6		2,0
İlkokul	4	5	3	4	5	5		26
	15,4	19,2	11,5	15,4	19,2	19,2		100,0
	4,4	4,6	4,6	3,5	2,7	4,3		3,8
	,6	,7	,4	,6	,7	,7		3,8
Ortaokul	21	11	13	13	26	13		97
	21,6	11,3	13,4	13,4	26,8	13,4		100,0
	23,1	10,1	20,0	11,5	14,2	11,2		14,2
	3,1	1,6	1,9	1,9	3,8	1,9		14,2
Lise ve Dengi Okul	41	60	37	56	90	61	6	351
	11,7	17,1	10,5	16,0	25,6	17,4	1,7	100,0
	45,1	55,0	56,9	49,6	49,2	52,6	85,7	51,3
	6,0	8,8	5,4	8,2	13,2	8,9	,9	51,3
Üniversite Yüksekokul	24	31	12	33	62	33	1	196
	12,2	15,8	6,1	16,8	31,6	16,8	,5	100,0
	26,4	28,4	18,5	29,2	33,9	28,4	14,3	28,7
	3,5	4,5	1,8	4,8	9,1	4,8	,1	28,7
TOPLAM	91	109	65	113	183	116	7	684
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0

$$\chi^2 = 35,803 \quad sd = 24 \quad p = 0,057$$

Tablodaki veriler, seyircilerin hakemlere yönelik tepkilerinin daha çok, sinirlenmek suretiyle sergilendiğine işaret etmektedir. Seyircilerin %17'si, hakemlerin hata yapabileceklerini kabullenmektedir. %16.5'i de, hakem hatalarına karşı tepki gösteremeyeceğini ifade etmişlerdir. "Bağırırım", "yuhalarım" seçeneklerini cevaplayan seyircilerin oranı, %29.2'ye ulaşmaktadır. Bu oranlar, genelde futbol seyircilerinin, hakem hatalarına karşı, çeşitli şekillerde tepki verdiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Seyircilerin, hakemlerin hatalı kararlarına yönelik tepkilerini, futbolun sergilendiği süreçte, içinde buldukları kitlesel psikolojik ortama göre değerlendirmek, konunun daha net olarak anlaşılmasına yardım edecektir.

Tablo 73'deki veriler, bir başka açıdan da dikkat çekmektedir. Hakemlere yönelik tepkilerini, küfürle sergileyen seyirciler arasında, lise ve dengi okul mezunlarının oransal ağırlığı, düşündürücü bulunmuştur. Seyirci kitlesini oluşturan halkımızın, kültürel geleneklerinin giderek değiştiği, söz ve davranışlarında ölçülü olma durumunun da giderek kaybolduğu ifade edilebilir.

Seyircilerin, hakemlere yönelik tepkilerinin, yaş aralıklarına göre nasıl bir dağılım gösterdiği, Tablo 74'de sergilenmektedir.

Tablo 74: Seyircilerin Hakem Kararlarına Yönelik Tepkilerinin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Seyircilerin Hakem Kararlarına Tepkileri							TOPLAM
	Yuhalama	Bağırma	Küfretme	Tepki vermeme	Sinirlenme	Kabullenme	Başka	
20 Yaşına Kadar	19	17	19	19	44	18	2	138
	13,8	12,3	13,8	13,8	31,9	13,0	1,4	100,0
	20,9	15,6	29,2	16,8	24,0	15,5	28,6	20,2
	2,8	2,5	2,8	2,8	6,4	2,6	,3	20,2
21-25	25	41	20	29	47	20	3	185
	13,5	22,2	10,8	15,7	25,4	10,8	1,6	100,0
	27,5	37,6	30,8	25,7	25,7	17,2	42,9	27,0
	3,7	6,0	2,9	4,2	6,9	2,9	,4	27,0
26-30	23	22	14	23	35	28	2	147
	15,6	15,0	9,5	15,6	23,8	19,0	1,4	100,0
	25,3	20,2	21,5	20,4	19,1	24,1	28,6	21,5
	3,4	3,2	2,0	3,4	5,1	4,1	,3	21,5
31-35	7	12	4	12	22	14		71
	9,9	16,9	5,6	16,9	31,0	19,7		100,0
	7,7	11,0	6,2	10,6	12,0	12,1		10,4
	1,0	1,8	,6	1,8	3,2	2,0		10,4
36-45	12	11	6	12	22	21		84
	14,3	13,1	7,1	14,3	26,2	25,0		100,0
	13,2	10,1	9,2	10,6	12,0	18,1		12,3
	1,8	1,6	,9	1,8	3,2	3,1		12,3
46 ve Üstü	5	6	2	18	13	15		59
	8,5	10,2	3,4	30,5	22,0	25,4		100,0
	5,5	5,5	3,1	15,9	7,1	12,9		8,6
	,7	,9	,3	2,6	1,9	2,2		8,6
TOPLAM	91	109	65	113	183	116	7	684
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0

$$x^2 = 42,660 \quad sd = 30 \quad p = 0,063$$

Tablodaki veriler, hakem kararlarına yönelik en sert tepkileri, 21-25 yaş aralığında yer alanların gösterdiğine işaret etmektedir. Elbette hakemlerin bütün kararlarına, negatif anlamda bir tepki söz konusu değildir. Hakemlerin bazı kararlarına karşı, seyircilerin hemen pozitif yönde tepki gösterdiği durumlardan da söz etmek gerekir. 21-25 yaş aralığında yer alan seyircilerin önemli bir kesimi de, hakem kararlarına karşı sinirlendikleri yönde cevaplar vermişlerdir.

Ülkemizde eğitim konusunda önemli sorunlar vardır. İşsizlik ise, bir başka sorun alanıdır. Dolayısıyla, nüfusun genç kesiminin toplumsallaşması, biraz sancılı bir şekilde gerçekleşmektedir. Toplumun geleceğinde söz sahibi olacak insanların sorunlarına, gerçekçi çözümler bulunamazsa, ileriye yönelik iyimser bir yaklaşım geliştirme imkanı da olmayacaktır. Stadyumdaki gençliğe bakarak, ilerisi için nasıl iyimser olunacağı ise, başlı başına düşünülmesi gereken bir sorundur.

Karşılaşmalara önyargıyla gelen seyircilerin, saha içinde tek otorite olan hakemin vermiş olduğu kararlara tepkileri farklıdır. Bazen yuhalarlar, küfredeler,

bağırılar bazen de alkışlarlar. Seyircilerin, ekonomik düzeylerine göre, hakem kararlarına yönelik tepkileri de aşağıdaki tabloda yansıtılmıştır.

Tablo 75: Seyircilerin Hakem Kararına Tepkisinin Maddi Durumla Karşılaştırılması

Maddi Durum	Seyircilerin Hakem Kararlarına Tepkileri							TOPLAM
	Yuhalarım	Bağırırım	Küfredirim	Tepki vermem	Sinirlenirim	Kabullenirim	Başka	
Çok kötü	5	1		3	5	1		15
	33,3	6,7		20,0	33,3	6,7		100,0
	5,5	,9		2,7	2,7	,9		2,2
	,7	,1		,4	,7	,1		2,2
Kötü	10	14	10	11	15	13	1	74
	13,5	18,9	13,5	14,9	20,3	17,6	1,4	100,0
	11,0	12,8	15,4	9,7	8,2	11,2	14,3	10,8
	1,5	2,0	1,5	1,6	2,2	1,9	,1	10,8
Orta	43	63	38	63	105	66	4	382
	11,3	16,5	9,9	16,5	27,5	17,3	1,0	100,0
	47,3	57,8	58,5	55,8	57,4	56,9	57,1	55,8
	6,3	9,2	5,6	9,2	15,4	9,6	,6	55,8
İyi	31	31	16	33	54	34	2	201
	15,4	15,4	8,0	16,4	26,9	16,9	1,0	100,0
	34,1	28,4	24,6	29,2	29,5	29,3	28,6	29,4
	4,5	4,5	2,3	4,8	7,9	5,0	,3	29,4
Çok iyi	2		1	3	4	2		12
	16,7		8,3	25,0	33,3	16,7		100,0
	2,2		1,5	2,7	2,2	1,7		1,8
	,3		,1	,4	,6	,3		1,8
Toplam	91	109	65	113	183	116	7	684
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0

$$x^2 = 44,168 \quad sd = 36 \quad p = 0,165$$

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, hakem kararlarına karşı çok sert tepki verenler, maddi durumu, orta düzeyde olanlardır. Şiddet içeren davranışlar; sinirlenmek, bağırarak, küfretmek ve yuhalamak olarak tespit edilmiştir. Ekonomik yönden, “orta” düzeydeki seyircilerin, şiddet içeren davranışları sergilemeleri, dikkat çekmektedir. Çünkü, söz konusu davranışları sergileyenlerin oranı, %50’nin üzerindedir. Ekonomik düzeyleri iyi ve çok iyi olan seyircilerin, şiddet içeren davranışlar sergilememelerini, maç izlemek için stadyuma geldikleri, zevkli bir karşılaşma izlemeyi amaçladıkları, boş zamanlarını, iyi bir şekilde değerlendirmek istedikleri yönünde yorumlamak mümkündür. Avrupa’da, şiddet olaylarını önlemek için alınan tedbirlerden biri de, seyircilerin oturma yerlerini genişletip, maç biletlerinin fiyatlarını artırarak, yoksulların gelmesini engellemektir. Ekonomik düzeyleri, “kötü” ve “çok kötü” olan seyircilerin, şiddet içeren olaylara fazla katılmamalarını, onların daha çok geleceklerini düşünmeleri ve sık sık olmasa da ara sıra izledikleri maçın tadını çıkarmak istemeleri şeklinde yorumlamak mümkündür. Futbol seyircileri, televizyonda yapılan yorumlarla ve

arkadaş sohbetleri ile maç öncesinde karşı takım taraftarı, oyuncularını ve hakemler hakkında bilgi sahibi olurlar. Seyircilerin önemli bir kesimi ve özellikle fanatikleri, hakemlerin karşı takım taraftarı olduğuna kendilerini inandırır. Bazen, hakemlerin kendilerine uğur getirdiklerine ya da getirmediklerine inanırlar. Bu inanç o kadar güçlüdür ki, maç boyunca verilen her kararda, yapılan her harekette, bu inancın izlerini görmek mümkündür.

Tablo 76: Seyircilerin Mesleklerine Göre Hakem Kararına Yönelik Tepkilerin Dağılımı

MESLEKLER	Hakemlerin Takım Aleyhine Vermiş Olduğu Bir Kararlarda Tepki Durumları							TOPLAM
	Yuhalarım	Bağırırım	Küfredirim	Tepki vermem	Sinirlenirim	Kabullenirim	Başka	
Öğrenci	34	42	25	34	70	23	3	231
	14,7	18,2	10,8	14,7	30,3	10,0	1,3	100,0
	37,4	38,5	38,5	30,1	38,3	19,8	42,9	33,8
	5,0	6,1	3,7	5,0	10,2	3,4	,4	33,8
Memur	13	19	11	28	47	31		149
	8,7	12,8	7,4	18,8	31,5	20,8		100,0
	14,3	17,4	16,9	24,8	25,7	26,7		21,8
	1,9	2,8	1,6	4,1	6,9	4,5		21,8
İşçi	8	13	7	15	20	18	1	82
	9,8	15,9	8,5	18,3	24,4	22,0	1,2	100,0
	8,8	11,9	10,8	13,3	10,9	15,5	14,3	12,0
	1,2	1,9	1,0	2,2	2,9	2,6	,1	12,0
Serbest meslek	26	22	15	16	31	22	1	133
	19,5	16,5	11,3	12,0	23,3	16,5	,8	100,0
	28,6	20,2	23,1	14,2	16,9	19,0	14,3	19,4
	3,8	3,2	2,2	2,3	4,5	3,2	,1	19,4
İşsiz	2	5	2	5	6	4		24
	8,3	20,8	8,3	20,8	25,0	16,7		100,0
	2,2	4,6	3,1	4,4	3,3	3,4		3,5
	,3	,7	,3	,7	,9	,6		3,5
Sanayici	3	3	4	6	4	8		28
	10,7	10,7	14,3	21,4	14,3	28,6		100,0
	3,3	2,8	6,2	5,3	2,2	6,9		4,1
	,4	,4	,6	,9	,6	1,2		4,1
Çiftçi	2	1	1	1		2		7
	28,6	14,3	14,3	14,3		28,6		100,0
	2,2	,9	1,5	,9		1,7		1,0
	,3	,1	,1	,1		,3		1,0
Başka	2	4		7	5	8	2	28
	7,1	14,3		25,0	17,9	28,6	7,1	100,0
	2,2	3,7		6,2	2,7	6,9	28,6	4,1
	,3	,6		1,0	,7	1,2	,3	4,1
TOPLAM	91	109	65	113	183	116	7	684
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	13,3	15,9	9,5	16,5	26,8	17,0	1,0	100,0

$$\chi^2 = 61,544 \quad sd = 48 \quad p = 0,091$$

Yukarıdaki veriler ışığında, seyirciler arasında en olumsuz davranışları sergileyenlerin, öğrenciler olduğu dikkati çekmektedir. Öğrenciler, olumsuz eylemlerde oransal olarak, en yüksek düzeyde temsil edilmektedir. Aynı zamanda, öğrencilerin

hakem kararlarını kabullenme oranları da düşük bir düzeydedir. İnsan davranışları, bulunulan ortamdan etkilenir. Bireyin etkileşiminde bulunduğu diğer insanların davranışları da onun tepkilerini şekillendirir. Bazı olumsuz davranışlara müsaade edildikçe, o, daha fazlasını ister; unutulmamalıdır ki, bir bireyin özgürlüğü, diğerinin haklarına tecavüz etmeyi gerektirmez.

Seyircilerin önyargıları, onların tepkilerinde değişiklikler meydana getirir. Maçtan önce, maç esnasında veya sonrasında meydana gelen olaylar, bu önyargılı davranışların sonuçlarıyla ilişkilendirilebilir. Maç esnasında hakemin, takımı lehine verdiği bir karar, aleyhine verdiği bir kararda, davranışı farklı olabilir. Bir dakika önce iyi dediğini, bir dakika sonra kötü olarak değerlendirebilir.

5.3. Seyircilerin Güvenlik Kuvvetleri Hakkındaki Önyargıları

Saha içindeki ve saha dışındaki şiddet olaylarını önlemekle görevli olan güvenlik kuvvetlerinin davranışları, yapılan araştırmalarda, şiddetin nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Oysa, Polis Vazife ve Salahiyetler Kanununun Birinci maddesinde, “Polis, asayiş amme, şahıs tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur; halkın ırz, can ve malını muhafaza, ammenin istirahatını temin eder.” denilmek suretiyle, ilk fıkrada, asayiş başta olmak üzere, toplumun ve kişilerin güvenliği, ana ilke olarak belirtilmiştir (Şimşek 2001: 10). Polis, kanundan aldığı bu yetki ile saha içi ve saha dışındaki seyircilerin, mal ve can güvenliğini korurken, davranışları, bazı seyircileri de rahatsız etmektedir denilebilir.

Elazığ İli futbol seyircilerinin, “polisin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” tarzındaki bir soruya verdikleri cevaplar, aşağıdaki tabloda sergilenmektedir.

Tablo 77: Seyircilerin Öğrenim Durumlarıyla Polis Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Öğrenim Düzeyi	Seyircilerin Polisler Hakkındaki Görüşleri				TOPLAM
	Haklı	Haksız	Yetersiz	Hoşgörülü olmalı	
Okur Yazar Değil	5	1	3	5	14
	35,7	7,1	21,4	35,7	100,0
	3,2	1,9	2,6	1,4	2,0
İlkokul	,7	,1	,4	,7	2,0
	7	4	3	12	26
	26,9	15,4	11,5	46,2	100,0
Ortaokul	4,5	7,4	2,6	3,4	3,8
	1,0	,6	,4	1,8	3,8
	26	8	17	46	97
Lise ve Dengi Okul	26,8	8,2	17,5	47,4	100,0
	16,6	14,8	14,7	12,9	14,2
	3,8	1,2	2,5	6,7	14,2
Lise ve Dengi Okul	79	28	61	183	351
	22,5	8,0	17,4	52,1	100,0
	50,3	51,9	52,6	51,3	51,3
Üniversite Yüksekokul	11,5	4,1	8,9	26,8	51,3
	40	13	32	111	196
	20,4	6,6	16,3	56,6	100,0
Üniversite Yüksekokul	25,5	24,1	27,6	31,1	28,7
	5,8	1,9	4,7	16,2	28,7
	157	54	116	357	684
TOPLAM	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0

$$x^2 = 7,443 \quad sd = 12 \quad p = 0,827$$

Yukarıdaki tablo, seyircilerin polis hakkındaki düşüncelerini yansıtmaktadır. Buna göre, polise daha hoşgörülü olmalı diyen seyirci oranı, % 52.2'dir. Polisin davranışlarını haklı bulan seyircilerin oranı ise, %23.0'dır. Seyircilerin %17.0'si, olayları önleme, yönünden polisi yetersiz bulduklarını, %7.8'i de polisin tutumunu beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Yine aynı tabloda, seyircilerin eğitim durumlarıyla, polis hakkındaki düşünceleri karşılaştırıldığında, her seçenekte, lise ve dengi okul mezunlarının, oransal olarak, dikkat çekecek bir düzeyde oldukları göze çarpmaktadır.

Eğitim, genelde, bireylerde istenilen yönde, gerekli davranış değişikliklerini gerçekleştirme süreci olarak tanımlanır. Ancak, Elazığ futbol seyircileri üzerine gerçekleştirilen bu alan araştırmasının verilerinden, yukarıdaki tanıma uygun düşen bir sonuç çıkarmanın, ne derece güç olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Bu nedenle, özellikle alan araştırmalarının, sorunları önceden tespit ederek, ilgililerin dikkatine sunma gibi bir işlevinin olduğunu da unutmamak gerekir. Tablodaki veriler, zaman zaman yorum yapabilme yeteneğimizi, maksimum düzeyde zorlamaktadır.

Seyircilerin, polisin tutum ve davranışlarına yönelik değerlendirmelerinin, yaş durumlarına göre dağılımı, Tablo 78'de verilmektedir.

Tablo 78: Seyircilerin Yaşlarıyla Polis Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Yaş Grupları	Seyircilerin Polis Hakkındaki Görüşleri				TOPLAM
	Haklı	Haksız	Yetersiz	Hoşgörülü olmalı	
20 Yaşına Kadar	34	24	26	54	138
	24,6	17,4	18,8	39,1	100,0
	21,7	44,4	22,4	15,1	20,2
	5,0	3,5	3,8	7,9	20,2
21-25	43	10	33	99	185
	23,2	5,4	17,8	53,5	100,0
	27,4	18,5	28,4	27,7	27,0
	6,3	1,5	4,8	14,5	27,0
26-30	26	10	21	90	147
	17,7	6,8	14,3	61,2	100,0
	16,6	18,5	18,1	25,2	21,5
	3,8	1,5	3,1	13,2	21,5
31-35	19	3	13	36	71
	26,8	4,2	18,3	50,7	100,0
	12,1	5,6	11,2	10,1	10,4
	2,8	,4	1,9	5,3	10,4
36-45	21	4	12	47	84
	25,0	4,8	14,3	56,0	100,0
	13,4	7,4	10,3	13,2	12,3
	3,1	,6	1,8	6,9	12,3
46 ve Üstü	14	3	11	31	59
	23,7	5,1	18,6	52,5	100,0
	8,9	5,6	9,5	8,7	8,6
	2,0	,4	1,6	4,5	8,6
TOPLAM	157	54	116	357	684
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0

$$x^2 = 31,505 \quad sd = 15 \quad p = 0,008$$

Yukarıdaki tabloda, her yaş grubundaki seyircilerin, polise karşı tutumlarında, “hoş görülmesi olmalı” seçeneğinin, ağırlıklı olarak dile getirildiği görülmektedir. Bu durum, daha önceki maçlarda polisin, seyircilere karşı takındığı tavırla yakından ilişkili olabilir. Çatışmaları, sert önlemlerle bastırmaya çalışmak, böyle bir cevabın, her yaş grubu tarafından yüksek bir oranda dile getirilmesine neden olabilir.

Seyircilerin, stadyumda kendi oturma veya seyretme yerleri vardır. Deplasmandan gelen seyircilere, kale arkası diye adlandırılan tel örgü ile çevrilmiş, polis kontrolünde olan bir alan ayrılmıştır. Burada deplasman seyircisi, azınlık durumunda, stadı dolduran diğer seyirciler de çoğunluktadır. Maçtan önce, karşı takım seyircileri üzerinde psikolojik baskı kurulmaya çalışılır. Bu baskı, sözlü sataşmayla başlar, dozu artarak devam eder. Eğer takımları yenilmiş ise, bunun karşılığını karşı takım seyircilerini, futbolcularını veya arabalarını taşıyarak, almaya çalışırlar. Deplasmana gelen taraftar, maçtan sonra belli bir süre polis kontrolünde tutulur, diğer seyirciler dağıldıktan sonra, polis kontrolünde şehirden ayrılmaları sağlanır.

Futbol, profesyonelleşme hadisesinden sonra, bir meslek haline gelmiştir. Bu mesleği icra edenlerse, futbolcular, antrenörler, menajerler vb. kişilerdir. Bunların yanında, birçok kişiye ek gelir getiren, yan meslekler de söz konusudur. Bunlar hakem, idareci gibi meslek erbabıdır. Kendi mesleklerinin dışında ayrıca, futboldaki görevlerini icra ederler. Öte yandan, futbolu güzelleştiren seyircilerdir. Seyircisiz bir karşılaşma, pek bir anlam ifade etmez. Futbol Federasyonu, kulüplere seyircilerin aşırı şiddet olaylarından dolayı, bazı maçları seyircisiz oynatma cezası vermiştir. Kulüplerin, maddî durumlarının iyi olması, maçları izleyen seyircilere bağlıdır. Türkiye'nin her yerinde, taraftarı ve sempatzanı olan kulüpler, büyük takım kategorisine girmektedir. Büyüklükleri, geçmişlerindeki başarılarından ve seyirci sayılarından gelmektedir. Son günlerde ülkemizde, taraftar sayıları ile ilgili yapılan araştırmalar, önemli tartışmalar başlamasına neden olmuştur. Yazılı ve görsel basında, konuyla ilgili tartışmalar başlamış, hatta bir televizyon kanalı, taraftar sayılarını tespit edebilmek için, genel nüfus sayımlarında, halka hangi takım tuttukları yolunda bir soru yöneltilmesi teklifinde bulunmuştur. Bundan da anlaşılıyor ki, bir kulüp için taraftar sayısı da önemlidir. Onlar da biliyorlar ki, seyircisiz maçın hiçbir önemi yoktur. Maçı güzelleştiren futbolcu ve seyircilerdir. Bir futbolcu maçı kazanabilmek için bütün eforunu sarf eder. Saha içinde tekme ve faullere, saha dışında ise, karşı takım taraftarlarınca, sözlü veya fiili şiddete maruz kalır. Bundan başka, takımlarını desteklemek için gelen seyirciler de, karşı takımın taraftarlarınca uygulanan şiddetin hedefi haline gelir. İşte bu şiddetin oranını azaltmak da güvenlik kuvvelerine düşmektedir. Ülkemizde bir futbol maçından çok, muhtemel çıkabilecek olaylar ve alınabilecek güvenlik tedbirleri konuşulmaktadır. Maçtan önce, mülki amirin başkanlığında, kulüp başkanları ve sorumlu emniyet müdürleriyle, alınabilecek güvenlik tedbirleri görüşülür ve kararlar alınır. Bu kararları uygulayacak olanlar ise, güvenlik kuvvetleridir. Polisler, seyircilerin, taraftarların, futbolcuların can ve mal güvenliğini sağlayabilmek için bazı tedbirler alır. İnsanların içinde var olan serbest yaşama, hür olma duygusu ile alınan tedbirlere uyum arasında çelişki başlar. Ev sahibi olan taraftar, alınan güvenlik tedbirlerinin, çok olmasından yakınıyor. İster ki buraya gelen takım, bu psikolojik baskıdan etkilensin ve maça böyle bir dezavantajla başlasın. Deplasmanda olan taraftar ise, alınan güvenlik tedbirlerinin yetersiz olduğu düşüncesindedir. Ev sahibi taraftar, her ne pahasına olursa olsun, maçı almak ister. Seyircilerin bu

davranışlarını engellemekle görevli olan polislerin davranışları hakkında yapılan değerlendirmeler, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 79: Seyircilerin Maddi Durumlarıyla Polis Hakkındaki Görüşlerinin Karşılaştırılması

Maddi durum	Seyircilerin Polis Davranışlarına Tepkileri				TOPLAM
	Haklı	Haksız	Yetersiz	Hoşgörülü olmalı	
Çok kötü	3	1	4	7	15
	20,0	6,7	26,7	46,7	100,0
	1,9	1,9	3,4	2,0	2,2
	,4	,1	,6	1,0	2,2
Kötü	12	6	12	44	74
	16,2	8,1	16,2	59,5	100,0
	7,6	11,1	10,3	12,3	10,8
	1,8	,9	1,8	6,4	10,8
Orta	98	28	63	193	382
	25,7	7,3	16,5	50,5	100,0
	62,4	51,9	54,3	54,1	55,8
	14,3	4,1	9,2	28,2	55,8
İyi	42	17	35	107	201
	20,9	8,5	17,4	53,2	100,0
	26,8	31,5	30,2	30,0	29,4
	6,1	2,5	5,1	15,6	29,4
Çok iyi	2	2	2	6	12
	16,7	16,7	16,7	50,0	100,0
	1,3	3,7	1,7	1,7	1,8
	,3	,3	,3	,9	1,8
Toplam	157	54	116	357	684
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0

$$\chi^2 = 17,820 \quad sd = 18 \quad p = 0,468$$

Yukarıdaki tabloda, maddi durumla ilgili seçeneklerin hepsinde, seyircilerin polise karşı tutumlarında, “hoş görülü olmalı” cevabının ağırlıklı olarak dile getirildiği görülmektedir. Bunun yanında, ekonomik düzeyleri, orta olanlar, her seçenekte dikkati çekecek kadar ön plana çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomik yönden, “orta” düzeyde olanların, polisten beklentilerinin ve polis hakkındaki düşüncelerinin farklılığını yansıtmaktadır. Taraftarın davranışlarını etkileyen faktörlerden biri de mesleklerdir. Mesleklerin tutum ve kanaatlerin oluşumunda etkili olduğu bilinmektedir. Seyircilerin mesleklerine göre, polis hakkındaki görüşlerinin dağılımı, Tablo 79’da yansıtılmıştır.

Tablo 80: Seyircilerin Mesleklerine Göre Polis Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

MESLEKLER	Polislerin Davranış Durumu				TOPLAM
	Haklı	Haksız	Yetersiz	Daha hoşgörülü olabilirler	
Öğrenci	54	26	42	109	231
	23,4	11,3	18,2	47,2	100,0
	34,4	48,1	36,2	30,5	33,8
	7,9	3,8	6,1	15,9	33,8
Memur	46	8	17	78	149
	30,9	5,4	11,4	52,3	100,0
	29,3	14,8	14,7	21,8	21,8
	6,7	1,2	2,5	11,4	21,8
İşçi	15	5	19	43	82
	18,3	6,1	23,2	52,4	100,0
	9,6	9,3	16,4	12,0	12,0
	2,2	,7	2,8	6,3	12,0
Serbest meslek	24	10	20	79	133
	18,0	7,5	15,0	59,4	100,0
	15,3	18,5	17,2	22,1	19,4
	3,5	1,5	2,9	11,5	19,4
İşsiz	7	1	5	11	24
	29,2	4,2	20,8	45,8	100,0
	4,5	1,9	4,3	3,1	3,5
	1,0	,1	,7	1,6	3,5
Sanayici	5	3	5	15	28
	17,9	10,7	17,9	53,6	100,0
	3,2	5,6	4,3	4,2	4,1
	,7	,4	,7	2,2	4,1
Çiftçi	1		1	5	7
	14,3		14,3	71,4	100,0
	,6		,9	1,4	1,0
	,1		,1	,7	1,0
Başka	5		6	17	28
	17,9		21,4	60,7	100,0
	3,2		5,2	4,8	4,1
	,7		,9	2,5	4,1
TOPLAM	157	54	116	357	684
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	23,0	7,9	17,0	52,2	100,0

$$\chi^2 = 32,310 \quad sd = 24 \quad p = 0,119$$

Polis davranışlarının değerlendirilmesine, meslekler açısından yaklaşıldığında, öğrencilerin, her seçenekte ön plana çıktıkları söylenebilir. Öğrencilerin, yaklaşık yarısının, polisin daha hoşgörülü olmasını istediği, %23.4'ünün polisi, haklı bulduğu, %18.2'sinin de polisi, yetersiz bulduğu bir dağılım söz konusudur. Ancak, futbol seyircileri arasında öğrenciler, %33.8'lik bir oranla, önemli bir temsil gücüne sahiptir. Diğer meslek mensupları, oran olarak, öğrencilerden daha alt düzeyde temsil edilmektedir. Fakat, bütün meslek gruplarının, polisin maçlarda hoşgörülü davranması yönünde ki beklentilerinin, azımsanmayacak oranlarda olduğu dikkate alınır, burada güvenlik güçlerine yönelik bir mesajın verildiğini de kabul etmek gerekecektir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sosyoloji teorileri, belirli bir sosyal olgunun, bilimsel olarak kabul edilen bir metotla incelenmesi ile varılan genellemelerdir. Sosyologlar, sosyolojinin bir disiplin olarak şekillenmeye başladığı, 19 YY. ortalarından günümüze kadar uzanan süreçte, toplumu, bilimsel olarak anlayabilmek için çeşitli teoriler geliştirmişlerdir.

Bu durum, spor olgusunun sosyolojik analizi için de geçerlidir. Genel teorilerin, spora uygulanmış formları olan spor sosyolojisi teorileri, hep birlikte karmaşık bir olgunun, farklı açılardan çekilmiş fotoğraflarını sunarak, sporun tüm yönleriyle görülmesini sağlayan düşünce setleridir.

Fonksiyonalist teori temelde, toplumu yaşayabilir organizma olarak gören ve bu organizmayı oluşturan tüm parçaların, onun hayatiyetine katkıda bulunan bir işlev üstlendiğini ileri süren bir yaklaşımdır. Fonksiyonalist teoriye göre, organizma parçalardan oluşur ve bu parçalar bir sistem oluştururlar. Yani aralarında anlamlı bir bağ vardır ve birinde olan değişiklik, diğerini de etkiler.

Fonksiyonalist teori, sporun toplum düzenine ve istikrarına yaptığı katkı yönünden değerlendirilmektedir. Bu teoriye göre, spor toplumun ortak değerlerinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Gençlerin yurttaşlık duygusunun canlanmasını, rekabeti ve mücadeleyi öğrenmelerini sağlamakta, insanların beden ve ruh sağlığına destek olmaktadır. Gerek seyircinin, gerekse sportif faaliyetlere katılanların, saldırganlık enerjisini, toplumca kabul edilen bir yöne kanalize etmekte, sosyal ilişkilerin gelişmesine ve yalnızlık hislerinin azalmasına yardımcı olmaktadır. Böylece, toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Sporun, özellikle elit sporun, dikey hareketlilik şansı sağladığı, fonksiyonalistler tarafından ifade edilmektedir (Alemdar, 1994: 95).

Görüldüğü üzere bu teori, sporu olumlu yönleriyle değerlendirmektedir. Sosyologlar arasında yaygın olarak kabul gören bu yaklaşımın, ülkemizde de oldukça ilgi gördüğü söylenebilir. Sporun olumlu sonuçlarının abartılması, toplumdaki eşitsizlik ve çatışmaları görmezlikten gelerek, sporun tüm bireylerin hizmetinde olduğunu varsayması, fonksiyonalist teoriyi eleştirilere açık bir hale getirmektedir.

Buna karşılık çatışma teorisi, sporun ekonomik ya da siyasal gücünü elinde tutanların çıkarlarına, milliyetçilik, ırkçılık ve cinsiyet ayrımına yaptığı katkılar açısından inceler. Özellikle militarizmi körüklediği düşüncesinden dolayı eleştiri alır.

Sporu, eşitsizlikleri yansıtan bir faaliyet olarak görmenin ötesinde, bu eşitsizlikleri, örtülü yollarla yeniden üreten, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel hakimiyeti elinde tutanlara, yeni bir imkan vererek hakimiyetlerini pekiştirmeye yarayan, bir alan olarak görmektedirler. Bu teoriye göre spor, bazı kesimlere önemli kârlar sağlayan, sporcuların ise, sağlığını ve güvenliğini tehlikeye sokan büyük bir sektördür. Ayrıca, elit sporu, sporculara büyük paralar kazandırarak, statülerinde değişiklik meydana getirmektedir. Bundan dolayı sporcuların bedenlerinin sömürülmesinde, doping ve şike gibi suiistimallere kadar bir çok olumsuzlukların spor alanına dahil edilmesine karşı çıkar (Alemdar, 1994: 96).

Frankfurt Okul Mensuplarının eleştirileri, “yabancılaşma” olgusu etrafında şekillenmektedir. Yabancılaşma, Marx’ın kullandığı anlamda, bir kişi, grup, kurul veya toplumun, bir eylem aracılığıyla kendisine has faaliyete veya bu faaliyetin sonuçlarına ya da tabiata veyahut diğer insanlara uzaklaşması ve bütün bunlardan veya bunların bazıları nedeniyle kendinden, kendi hususi varlığından kopması durumudur. Marx, başta iktisadi olmak üzere, siyasal ve dini yabancılaşmadan söz etmiş; Frankfurt düşünürleri ise, “kültürel yabancılaşma” üzerinde durmuşlardır. Kültürel yabancılaşma; yabancılaşmanın güçsüzlük duygusu, kimlik kaybı ve anlamsızlık hissi gibi subjektif sonuçlarını irdeleyen bir kavramdır. Bu düşünürler, sporu insanların bastırılmış özelemlerinin kanalları edildikleri avutucu bir faaliyet olarak görmüşlerdir. Onlara göre kapitalizm, insanların, sistemle özdeşleşmelerini sağlayan, çeşitli ödüllendirme mekanizmalarıyla olanları kimliksizleştirmeyi başarmaktadır. Bu mekanizmalar arasında spor da vardır (Alemdar, 1994: 95).

Genel olarak eleştirel ve çatışmacı teorilere yakın duruşları ile dikkati çeken feminist teorilerin, temel konularındaki farklılıkları, spora da yansımaktadır. Kadınların toplumsal eşitliği yönünde reform talepleriyle tanınan liberal feminizm, kadınların spora, en azından erkekler kadar katılabilmeleri yönünde gayret gösterirken; devrim niteliğinde köklü değişimler arzu eden radikal feminizm, erkek egemen toplumsal sistemleri sürdürmenin, gizli araçlarından biri olarak sporu suçlamaktadır. Onlara göre spor, erkeğe özgü değerleri yücelterek, cinsiyet ayrımcı bir dünyayı yeniden inşa etmektedir. Bu şekilde kurulmuş bir oyuna angaje olan kadınlar, farkına varmadan, daima ikinci planda kalmaya mahkum olmaktadır (İkizler, 2000: 54).

Bu araştırmanın teorik bölümü, ülkemizde ve dünyada yapılmış yerli ve yabancı literatürler kullanarak hazırlanmıştır.

Bu araştırmada, evreni, Elazığ İli futbol seyircileri oluşturmaktadır. Futbol seyircilerinin, futbol hakkındaki dūřünceleri, çok değişken bir yapıya sahiptir. Genelde dūřünce ve davranışlar, saha içi ve saha dışı gelişmelere göre değişmektedir. Seyirci, çok sevdiği bir futbolcuya, olumsuz hareketinden dolayı anında kızabilir. Bu nedenle deneklerin futbolcu, hakem ve seyirci hakkındaki görüşleri, onların yapmış oldukları davranışlara göre, sürekli olarak değişeceği dūřüncesinden hareketle, seyircilere, ma başlamadan anketler uygulanmıştır. Seyircilerin, kanımızca ma başlamadan önceki dūřünceleri daha tutarlıdır. Yoksa, maçta gelişen olaylar ve başka etmenler, seyircilerin fikirlerinde değişiklikler olmasına yol açabileceği dūřnlebilir.

Araştırmanın yürütülmesi amacıyla, önce yazılı kaynaklar gözden geçirildi. Araştırma, aynı zamanda bir alan çalışması olduğundan, konu ile ilgili daha önce yapılmış anket örnekleri incelendi. Planlanan çalışmanın aslına en uygun olanı seçildi. Bazı anket soruları da araştırmacı tarafından geliştirildi. Otuz kişilik bir n çalışma yapılarak, anket formu 700 kişiye, yüz yüze uygulandı. Giriř kapılarından giren her beř kişiden birine, gönüllü olmak koşuluyla, anket uygulandı. Örneklem seçimi sırasında bilet almayıp, babaları ile birlikte maçlara gelen çocuklar, ankete dahil edilmedi. Ancak, araştırma alanından elde edilen verilerin tablolaştırılması sonucunda, her ekonomik kesimden seyircinin aşağı-yukarı birbirine yakın temsili ortaya çıktı. Özellikle anket uygulanması sırasında, konunun aydınlatılmasına, gözden kaçan hususların hatırlatılmasına yönelik olarak, seyircilerin yaptığı açıklamalar, verilerin yorumlanması sırasında kullanıldı. Anket sonuçlarından elde edilen veriler, yazılı kaynaklarda ifade bulan, dūřünce ve açıklamalarla desteklenerek değerlendirilmiştir. Araştırma, sosyolojik açıdan keşfetme amacı taşması nedeni ile sosyolojik bazı temel kavramlara açıklık getirmiştir. Genel olarak řu sonuçlara ulaşılmıştır:

Elazığspor taraftarının profilini çıkarmaya yönelik bir tarama çalışması olmamasına rağmen bu araştırmada, örneklem sayısı göz önünde bulundurularak, katılımcılardan elde edilen demografik verilerle ilgili bir değerlendirme yapmanın, olanaklı olduğu görülmektedir. Yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik düzey, mesleki durum incelendiğinde, Elazığspor taraftarlarından oluşan örneklem grubu, genel olarak, 14-55 yaş aralığında yer alanlardan meydana gelmekte ve en fazla yığılma da 21-25 yaş aralığında görülmektedir. Elazığ ili futbol seyircisinin yaş ortalaması, 24.91'tür. Bu bulgulardan hareketle, Elazığ ili futbol seyircisi gençlerden oluşmaktadır denilebilir. Çünkü, Birleşmiş Milletler rgt'nün tanımına göre genç; 15-25 yaşları

arasında, öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişidir (Öztürk, 1998: 65). Bu veri, Dumlupınar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü ile Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Y.O araştırmacıları tarafından, 2000 yılında, birinci lig futbol seyircilerinden, 907 kişilik örnekleme gerçekleştirilen çalışmanın, verileri ile genel bir uyuşma göstermektedir. Söz konusu araştırmada, seyircilerin 15-25 yaş grubunda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ülkemizin diğer büyük illerinde gerçekleştirilen araştırmalarda da futbol seyircilerinin, genellikle gençlerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Gençlerin, futbol maçlarına fazla ilgi göstermesinin, pek çok nedeninden bahsedilebilir. Futbolun cazibesi ve çekiciliği, hemen hemen her kuşağı etkisi altına almıştır. Fakat, gençleri daha çabuk ve kolay etkisi altına almaktadır. Bunlarda, bağlılık ve taraftarlık, daha dikkat çeken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde, genç nüfusun fazla olması, boş zaman değerlendirme aktivitelerinin yeterince gelişmiş olmaması veya olanların da ekonomik güç gerektirmesi, gençler için maça gitmeyi, adeta tek seçenek haline gelmektedir.

Bilindiği gibi gençlik dönemleri, kişilerin en problemleri dönemleridir. Bu dönemde karşılaşılan problemlerin bazıları, geleceğe dönük kaygılarla ilgilidir. Bunlar; eş seçimi, iş bulma, yuva kurabilme, evlilik, yüksek öğrenim görme, askerlik yapma gibi kaygılardır. Bu problemlerden uzaklaşmak, stresten kurtulmak ve kendi arkadaş çevresini oluşturmak amacıyla, maçlara gitmekte, daha sonra bu ilişkiler geliştirilmektedir. Bu nedenler, gençlerin maçlara bu kadar fazla ilgi göstermesine etken sayılmaktadır.

Futbolun, yaşlılar tarafından fazla onaylanmamasının birtakım nedenleri vardır. Bu nedenler, dini bir inanıştan beslenmekte ve Kerbela olayı ile ilgili bir göndermede bulunmasına dayanmaktadır. Halen Anadolu'nun pek çok yerinde, söz konusu olayı çağrıştıran söylencelere rastlamak mümkündür.

Elazığ futbol seyircisinin, hemen hemen tamamını erkekler oluşturmaktadır. Bayanlar yok denecek kadar azdır. Bu durum, erkeklerin stadyumda daha rahat hareket etmelerini sağlamaktadır. Fırat Üniversitesinde Kasım 2001'de gerçekleştirilen "futbol seyircileri ve motivasyon" adlı panelde, panelistler tarafından, bayanların maçlara gelmeleri önerilmişti. Bunun nedeni ise, seyircilerdeki olumsuz davranışların bir miktar azalması düşüncesidir. Elazığspor yönetim kurulu, bu teklifi olumlu karşılamış ve stadyum içerisinde bayanlara yer verilmesi ve maçlarda onlardan ücret alınmaması kararına varmıştır. Daha sonra bu çağrıyla, çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin

oluşturduğu, 60-70 bayan, Elazığspor'un maçlarına gitmeye başlamışlardır. Fakat, bayanların, stadın bir bölümünde ayrı bir yerde oturmalarından dolayı, maçlardaki çirkin tezahürat önleme yolunda, amaçlanan hedefe ulaşamamıştır.

Elazığ ilinde futbol maçlarını izlemek, yalnız erkeklere has bir boş zaman etkinliği gibi düşünülmektedir. Maçları izlemek, bayanlar için ikinci plandaki bir etkinlik olarak algılanmaktadır. Bu gibi düşüncelere, radikal feministler karşı çıkmakta, sporun erkeğe özgü değerleri yücelterek, cinsiyet ayrımını güçlendirdiğine inanmaktadırlar. Böylece, spor yapan veya izleyen bayanlar, farkına varmadan, daima ikinci planda kalmaya mahkum olmaktadır. Bayanlara özgü sporlarda, erkek yöneticilerin çoğunlukta olması, bayan sporcuların, cinsellik araçları haline getirilmeleri, kitle iletişim araçlarında, takdim edilme biçimleri ve maruz kaldıkları cinsel tacizler, feministlerin ısrarla altını çizdikleri sorunlardır.

Futbol maçlarını anlatan veya televizyonlarda spor programlarını sunan bayan sunucular, "onlar anlamaz" düşüncesinden hareketle, dikkate alınmamaktadırlar. Genel olarak, çatışma ve eleştirel teorilere yakın duruşlarıyla dikkat çeken feministlerin vurguladığı konulardaki fark, yukarıda söylenenlere dayanmaktadır.

Futbol maçlarını izlemek, yalnız erkeklere mahsus olmamakla birlikte, bayanların stadyumda maç izlemelerini engelleyen, toplumda var olan bazı önyargıların var olduğu söylenebilir. Bu önyargılardan biri de stadyuma gelen bayanlara, pek iyi gözle bakılmamasıdır. Erkek taraftarların ekseriyeti, eşlerini maçlara götürmezler. Çünkü, onlara göre maçlara gitmek, erkek işidir.

Her ne kadar, seyirci davranışları, grupsal olsa da, bireyleri de ilgilendirmektedir. Bazı özel durum veya şartların, davranışlar yönünden önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri de, medeni haldir. Elazığ futbol seyircisinin, medeni hal ile ilgili özelliklerinde büyük bir fark görülmemiş, evli ve bekarların sayılarının, hemen hemen eşit olduğu saptanmıştır. Büyük şehirlerde yapılan çalışmalarda ise, bekarların sayısı daha fazla bulunmuştur.

Öğrenim durumu yönünden seyircilerin çoğunluğunu, lise ve dengi okul mezunları oluşturmaktadır. Üniversite ve yüksekokul mezunları ise, ikinci sırada yer almıştır. Bu verilerden hareketle, Elazığ futbol seyircisinin öğrenim düzeyi yüksektir denilebilir. Öte yandan, İstanbul futbol seyircisinin çoğunluğunu ortaokul ve lise mezunları oluşturmaktadır. İtalya ve İngiltere'de yapılan bir araştırmada, seyircilerin öğrenim düzeyinin düşük olduğu, buna karşılık, Arjantin'de yapılan bir araştırmada ise,

futbol seyircileri öğrenim düzeyi yönünden, İngiltere ve İtalya'ya göre, daha yüksek bir durumda yer aldıkları ifade edilmiştir (Giulianotti, 1994: 49,76,136).

Ülkemizde seyircilerin çoğunluğunun, lise ve dengi okul mezunu olmaları, şu şekilde açıklanabilir: Nüfusun önemli bir kısmını gençler oluşturmaktadır. Öte yandan, gençler arasında da lise ve dengi okul mezunlarının oran olarak fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu oransal fazlalık bir anlamda, lise ve dengi okullardan mezun olan öğrencilerden çok azının, üniversitelere girebilme imkanı bulmasından kaynaklanmaktadır. Bugün, üniversiteye girebilme mücadelesi veren yüz binlerce gencin bulunması, öğrenim düzeylerine göre yapılan değerlendirmelerde, oransal olarak çok geniş bir kesim karşımıza çıkarmaktadır. Ayrıca, Elazığ'da üniversite öğrenimi görmekte olan onbeş binden fazla genç bulunmaktadır. Elazığ'ın, gelişmiş batı illeri gibi, gençlere, alternatif boş zaman değerlendirme imkanı sunamaması nedeniyle, futbol maçları, bir bakıma gençlerin, başlıca boş zaman değerlendirme etkinliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elazığ ili futbol seyircilerinin çoğunluğunu öğrenciler oluşturmaktadır. Bu konuda yapılan diğer araştırmalar ile büyük oranda bir benzerlik göze çarpmaktadır. Futbol seyircileri arasında memurlar ikinci sırada, serbest meslek sahipleri üçüncü sırada yer almıştır. İtalya'da yapılan araştırmada ise, seyircilerin çoğunluğunu, işçilerin oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alessandro, 1999: 75).

Elazığ ili futbol seyircisinin çoğunluğunun, 21-25 yaşlarında, lise düzeyinde öğrenim görmüş, maddi yönden ise, "orta" konumda yer aldıkları açığa çıkmıştır.

Ailevi durumlarına bakıldığında, seyirciler arasında büyük bir ayrım bulunamamıştır. Seyircilerin ekseriyetinin, anne ve babasının sağ olduğu ve aynı haneyi paylaştıkları anlaşılmıştır.

Maç izleme sıklığı açısından seyircilerin çoğunluğu, her hafta sonu takımlarını desteklemek amacıyla, tribünlerdeki yerlerini almaktadır.

Seyirciler, boş zamanlarını kahveye gitmek, müzik dinlemek, televizyon izlemek gibi pasif nitelikli faaliyetlerle değerlendirmektedirler. Bu yönden araştırmamız Karaküçük'ün, öğretmenler üzerine gerçekleştirdiği boş zamanı değerlendirme çalışması ile paralellik göstermektedir. Ülkemizde, boş zaman faaliyetleri genel olarak pasif nitelikteki etkinliklere dayanmaktadır (Karaküçük, 1995: 293). Aktif nitelikte olan, spor yapmak, müzik aleti çalmak, halk oyunları, koro, solo gibi faaliyetlere katılmak, sosyal ve toplumsal faaliyetlerle uğraşmak, bilimsel ve kültürel faaliyetlere

katılmak, çarşı, pazar ve fuar gibi alanlarda gezintilere çıkmak ise, daha az gerçekleştirilen faaliyet türleridir. Seyircilerin, %36.7'si hiç spor yapmadığını, %57.9'u ise, bir zamanlar sporla uğraştıklarını, daha sonra bu faaliyeti bıraktıklarını belirtmişlerdir. Seyircilerin, ancak %5.3 gibi çok az orandaki bölümü, devamlı spor yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Seyircilerin, boş zaman değerlendirme etkinliklerine aktif veya pasif katılımları, öğrenim düzeyleri ile paralellik göstermektedir. Elazığ'daki futbol seyircilerinin öğrenim düzeyleri ile aktif olarak spor yapma durumları karşılaştırıldığında, bu iki değişken arasında, anlamlı bir ilişkinin olduğu açığa çıkmaktadır. Öte yandan, yaşın ilerlemesi ile aktif olarak spor yapma etkinliği arasında da zıt yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Aktif olarak spor etkinliklerine katılanlar, 20'li yaşlara kadar daha yüksek bir oranda iken, yaşın ilerlemesine paralel olarak, spora aktif katılımın oranı düşmektedir. Bu araştırmanın verileri ile ülkemizde gerçekleştirilen diğer çalışmalar arasında, bir paralellik söz konusudur.. Ülkemizde boş zamanlarını değerlendirmek için aktif olarak spor yapanlar; genç, eğitilmiş ve aynı zamanda zengin bireylerdir.

Ankete katılan futbol seyircilerinin büyük çoğunluğu, her hafta Elazığspor'u seyrederek, boş zamanlarını değerlendirmektedirler. Ayrıca, diğer spor programlarını ve karşılaşmaları da izlemektedirler. Futbol maçlarını seyretme nedenlerinin arasında, Elazığspor'u destekleme ilk sırada, futbolu sevmeleri de ikinci sırada yer almaktadır. Futbol maçlarını izleme nedeni olarak, "küfretme", seyirciler arasında en düşük oranda dile getirilmiştir. Ancak, gerek alan araştırması sırasında ve gerekse diğer zamanlarda gerçekleştirilen gözlemler, bu konudaki cevapların doğruluğunu gölgelemektedir. Bu olumsuzluklara rağmen, Elazığ futbol seyircilerinden çoğunluğun, sağduyu ile hareket ettiği söylenebilir. Elazığ futbol seyircisinin, holiganizmin kıvılcımları olarak nitelendirilebilecek davranışları sergilemeleri, diğer büyük illere göre, kıyaslanmayacak kadar azdır. Ama bu yine de sevinilecek bir durum değildir.

Elazığ ili taraftarları içinde büyük bir gruplaşma olmasa da, "23 Gençlik Derneği" adı altında teşkilatlanmış bir grup vardır. 23 Gençlik Derneğini oluşturan taraftarlar ve diğer taraftarlar arasında, zaman zaman küçük çaplı çatışmalar olsa da, bu gruplar genelde tribünlerin sürükleyicileridirler. 23 Gençlik liderlerinin, futbol maçlarını daha canlı geçmesini sağlayan, taraftarı sık sık tezahürata yönelten bir karaktere sahip oldukları söylenebilir.

Seyircilerin gerçekleştirdiği tezahüratlar, slogan, alkış, küfür, ıslıklama ve yuhalama gibi davranışlardır. Seyircilerin bir şiddet eylemi olarak nitelendirdikleri küfretme nedenleri arasında, hakemin, takım aleyhine vermiş olduğu olumsuz kararlar, karşı takım oyuncularının sert oynaması, karşı takım seyircilerinin küfür etmesi, kendi takımlarının mağlup olması ve kendi takım oyuncularının, kötü futbol oynamaları sayılabilir.

Elazığ futbol taraftarlarının %50.5'i hiçbir şekilde küfretmediğini, %9.2'si her zaman küfrettiğini, %6.3'ü sık sık küfrettiğini, %34'ü de nadiren küfrettiğini belirtmiştir. Elazığ futbol seyircisinin çoğunluğu stadyuma, güzel bir karşılaşma izlemek için gelmektedir. Bu grubu oluşturanlar için maçı kazanmak veya kaybetmek pek önemli değildir. Spor bunlar için dostluk ve kardeşliktir.

Elazığ futbol seyircileri arasında, bazen küçük çaplı çatışmalar olmakla birlikte, maçlar genellikle sakin bir ortamda seyredilmektedir. Fakat kendilerince, derbi diye nitelendirilen Diyarbakır ve Malatya maçlarını istisna kabul etmek gerekmektedir. Çünkü, bu iki takım maçlarından önce, yerel basın ve yayın kuruluşlarının, idarecilerin açıklamaları, ortamı gergin bir duruma getirmektedir. Aynı özellik, diğer takım taraftarları için de geçerlidir. Güvenlik güçlerinin, bu maçlardan önce aldıkları emniyet tedbirleri ile olaylar önlenmeye çalışılmaktadır.

Elazığspor'un, Süper lige çıkması ile seyircilerin arasındaki yaygın kanaat; diğer takımların üç derbi maçı olur, ama Elazığspor'un beş derbisi vardır. Bunlar; Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe, Diyarbakırspor ve Malatyaspor derbileridir.

Seyircilerin, öğrenim düzeyleri ile futbol maçlarına gitme sıklıkları arasındaki ilişkiye bir göz atıldığında, her hafta düzenli olarak maça gidenlerin, ortaokul mezunu oldukları görülmüştür. Öğrenim düzeyinin artmasına veya ortaokul düzeyinden daha aşağıya düşmesine paralel olarak, bu oranın azaldığı açığa çıkmaktadır. Mesleki yönden, en sık maça gidenlerin, serbest meslek sahiplerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Seyircilerin tezahürata katılmaları yaş, öğrenim durumu, maddi durum ve meslekleri ile karşılaştırılmış, öğrenim düzeyi yükseldikçe ve yaş ilerledikçe, tezahürata katılım azalmakta; maddi durumu kötü olanların ve öğrenim düzeyi düşük olanların, daha fazla tezahürata katıldıkları görülmüştür. Bu konuda, İtalya'da gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları arasında, bir paralellik söz konusudur (Alessandro, 1999: 75).

Seyircilerin tezahürat tarzları ile öğrenim durumları karşılaştırılmış, üniversite ve yüksekokul mezunlarının, daha çok alkış, ısılık ve yuhalama ile; lise ve dengi okul mezunları slogan, ısılık, yuhalama ve küfür ile; ortaokul mezunları da alkış, ısılık, ve yuhalama ile tezahürata katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu tezahürat tarzları arasında küfredenlerin, daha sıklıkla, maddi durumu “iyi” olanlar, çiftçiler ve 25 yaşın altındaki seyirciler tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Buradan hareketle gençlerin, stadyumlarda daha agresif oldukları söylenebilir.

Maçlara stres atmak için gidenlerin büyük bölümünün, yine ortaokul mezunu olduğu, öğrenim düzeyinin artmasına ve azalmasına paralel olarak, maça stres atmak için gidenlerin sayısında, azalma olduğu görülmüştür. Ülkemizde seyircilerin şiddete yönelik fiili veya sözlü eylemleri hoşgörü ile karşılanmamaktadır. Maçlarda streslerinden kurtulduklarını ifade edenlerin, 31-35 yaşları arasında, maddi yönden kötü durumda ve genellikle işsiz bireylerden oluşması, dikkat çeken bir özellik olarak değerlendirilmiştir.

Hakeme küfredenlerin özelliklerine bakıldığında, bunların ortaokul mezunu ve 20 yaşın altında, maddi durumları kötü olan öğrenciler oldukları anlaşılmıştır. Bu bulgudan hareketle, hakemlere küfredenlerin büyük bir bölümü, 20 yaşın altındaki öğrencilerden oluşmaktadır denilebilir. İtalya’da ise, bu davranışları sergileyenlerin daha çok endüstriyel kesimdeki işçilerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır (Norman, 1999: 76).

Rakip takım oyuncularına yönelik olumsuz tezahüratlarında, en çok sözlü şiddete başvuranlar, 20 yaş ve altındakiler, ortaokul mezunu olanlar, maddi yönden, çok iyi konumda bulunanlar ve öğrencilerden oluşmaktadır. İtalya’da gerçekleştirilen benzer bir araştırmanın sonuçlarına göre, rakip takım oyuncularına yönelik sözlü şiddete başvuranların, öğrencilerden çok, işçilerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır (Norman, 1999: 75).

Karşı takım seyircilerine en fazla küfreden grubu da 20 yaş altı, ilkokul mezunu, maddi durumları çok iyi ve sosyal statüsü öğrenci olanların oluşturduğu görülmüştür.

Maç öncesinde, sırasında ve sonrasında kavga edenlerin, en fazla oranda, okuryazar olmayan, 20 yaşın altı, maddi durumu çok iyi ya da çok kötü, mesleği ise işçi olanların oluşturduğu görülmüştür.

Seyircilerden, karşı takım taraftarını düşman olarak görenlerin çoğunluğunu, okuryazar olmayan, 20 yaşın altı, maddi durumu çok iyi ve serbest meslek sahiplerinin

oluşturduğu görülmüştür. Karşı takım taraftarlarını, genellikle kendileriyle aynı duyguları paylaşan topluluk olarak gördüklerini belirtmelerine rağmen, onlarla aynı ortamda bulunmak istemediklerini ifade edenlerin çoğunluğunu, ortaokul mezunları oluşturmaktadır.

Seyircilerin, hakem hakkındaki görüşlerine bakıldığında, çoğunluğun hakemi, kuralları uygulayan kişi olarak tanımladığı görülmüştür. Oyunun kaderini değiştirdiğine inananlar ise, ortaokul mezunu olanlar, 20-36 yaş arasındakiler, maddi durumu çok kötü olanlar ve öğrencilerden meydana gelmektedir.

Taraftarlar, hakem kararlarına en fazla sinirlenerek tepki gösterirler. Şiddet belirtisi olan küfretme ise, daha azdır. Küfreden grubun içinde, en fazla ilkokul mezunu, 20 yaşın altı, maddi durumu kötü olan, sosyal statüsü sanayici olanlar yer almaktadır.

Bir futbol müsabakasının yapılabilmesini ve sporla ilgili bulunan herkesin, can ve mal güvenliğini sağlayan güvenlik güçleri, yurt dışında yapılan araştırmalarda, şiddet nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Arjantin'de de futbolda görülen şiddet, diğer sporlardaki şiddetten daha fazladır. Genelde alt kültür gruplarının, şiddet olaylarına daha fazla başvurdukları ifade edilmiştir (Eduardo, 1999: 48). Arjantin'de, spor karşılaşmalarında patlak veren şiddet olaylarının, daha sonra halk ile devlet arasındaki çatışmaya dönüştüğü ifade edilmiştir.

Genel olarak, maç öncesinde ve sonrasında, şiddet olaylarına karışanların alt kültürden olduğu söylenebilir. Alt kültür: dil, gelenek, değerler ve sosyal normlar gibi, bazı özellikler açısından içinde yaşadıkları toplumun kültüründen farklılıklar gösteren insan gruplarının yaşam biçimidir. Spor karşılaşmaları, kültürel teması gerçekleştirilen organizasyon içinde yer alır. Almanya'da yabancı düşmanlığı yapan dazlaklar, İngiltere'de stadyum anarşistleri olarak tanımlanan holiganlar ile stadyumlarımızda kavga ve küfür edenler, çeşitli alt kültür gruplarının mensuplarıdır (Kızılçelik, 1996: 30).

Takımları yenildiği zaman, sinirlenen ve psikolojik olarak etkilenen seyircilerin oranı % 28.7'dir. Bunlar, 20 yaşlarında, lise ve dengi okul mezunu olanlardan ve işçilerden oluşmaktadır.

Seyircileri en fazla tahrik eden davranışlar, hakemin verdiği yanlış kararlar, sert oynayan karşı takım oyuncularını ve karşı takım taraftarlarıdır. Bu tahriklerden en fazla etkilenen seyirciler, 21-25 yaşları arasındakiler, lise ve dengi okul mezunları ve

işsizlerdir. İstanbul'da yapılan araştırmada, şiddet eyleminde bulunan kişilerin çoğunluğunu, öğrencilerin oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tahriklerden en fazla etkilenenler, İtalya'da işçiler, Hollanda da ise, alt gelir grupları, ilk sırada yer almaktadırlar (Van Der Brug, 1994: 174).

Olay çıkaran seyircileri destekleyenlerin çoğunluğunu, 20 yaş ve altındakiler ve lise dengi okul mezunları oluşturmaktadır. Öğrenim düzeyinin yükselmesine paralel olarak, çatışmaya girenlerin ve onları destekleyenlerin oranı azalmaktadır. Stadyum içerisinde şiddet olaylarına katılanlar, genel olarak gençlerden, lise ve dengi okul mezunlarından, mesleki açıdan işçilerden ve maddi durumu "iyi" olanlardan meydana gelmektedir.

Elazığ futbol taraftarlarının, en fazla hakemlere, karşı takım taraftarlarına ve güvenlik güçlerine karşı önyargılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Her futbol takımı, kendilerini desteklemek için seyircilerinin stada gelmesini ister. Ama stada gelen Elazığspor seyircisi, nasıl davranacağını, takımına nasıl motivasyon sağlayacağını bilmemektedir. Genellikle grup halinde hareket etmektedirler. Kendilerine yönetilen açık uçlu soruları, yeterli öğrenim görmedikleri gerekçesiyle, cevaplandırmamaktadırlar.

2000 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilen alan araştırılmasından elde edilen verilerin, yorumlarına dayanarak, bazı önerilerin gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Bu önerilerin, futbol seyircileri ile ilgili olumsuz tutum ve davranışların önlenmesi ve değiştirilmesinde yararlı olacağı düşünülmüştür:

1- Grup liderleri (Amigolar) eğitilmiş olmalı, kitlenin gücünü bilmeli ve klüp tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmelidir.

2- Her mahallede, taraftar dernekleri kurularak, seyircilerin, saha içinde nasıl davranacağı, kimin nereye oturacağı belirlenmelidir.

3- Kulüp başkanı ve kulübün basın sözcüleri, verdikleri demeçlere dikkat etmelidir. Spor yorumcularına göre, şiddet olaylarını destekleyen kulüp idarecidir. Onların, istediklerinde stadyum terörünü önleyebilecekleri görüşü ileri sürülmektedir.

4- Yazılı ve görsel basının açıklamalarına ve görüntülerine dikkat etmesi gerekir. Olay çıkaranların veya şiddet eylemine katılanların görüntülerini yayınlamamalıdır.

5- Futbola ilgisi olan herkes, üzerine düşen görevleri eksiksiz olarak yapmak zorundadır. Hakemler kendini geliştirmeli, antrenman yaparak kondisyonlarını

arttırmalıdır. Futbolcular, hakemi yanıltıcı ve taraftarı tahrik edici hareketlerden kaçınmalıdır.

6- Emniyet görevlileri, seyircilere daha hoşgörölü davranmalı, olay çıkaran seyircileri, kontrol altına almalıdır.

7- Elazığspor taraftarları için çatışma çıkması ihtimali yüksek olan maçlarda (Diyarbakırspor-Malatyaspor maçları), gereken güvenlik önlemleri, en iyi bir şekilde alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acet M., Futbol Seyircisinin Sosyo-Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi, Voleybol ve Basketbol Seyircileri İle Karşılaştırılması, (Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1997.
- Açıkada C., Ergen E., Bilim ve Spor, Tek Ofset Matbaacılık, 1990.
- Aktay Y., Formanın Rengi Sermayenin Rengine Karışırsa, Düşünen Siyaset, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart, 1999.
- Alemdar K., Erdoğan İ., Popüler Kültür ve İletişim, Ümit Yay. 1994.
- Alessandro D L., and Rocco D B., Football, Violence And Social İdentıty, İtalian Football Fans, Culture And Organization, New York, Reprinted in, 1999.
- Alkan A Turan., Düşünüyorum Öyleyse Cimbom, Düşünen Siyaset, S.2 Ersan-Er Yayıncılık, Ankara, Mart, 1999.
- Amman M T., Türkiye’de Tanınmayan Bir Sosyolog: Norbert Elias ve Spor Sosyolojisine Katkıları, Spor Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı.2, Ekim, 1999.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 19.
- Archetti E P., Romero A G., Deat, And Violence İn Argentinian Football, Routledge London And New York, 1994.
- Arkonaç S A., Sosyal Psikoloji, Alfa Yay. İstanbul, Eylül, 1998.
- Armour K., Jones R., Kerry D., Sport Sociology, England, 1999.
- Armstrong G., Hobbs D., Tackled From Behind, Routledge London And New York, 1994.
- Arslan C., Bingölbali A., Futbol Seyircisini Fanatik Olmaya Yönelten Motivesyonel ve Psikolojik Faktörler, Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Ankara, 1997.
- Arvasi S A., Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz, Türmen Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ayan D., Aşırı Taraftarlık Etik Bir Sorun mudur? Düşünen Siyaset, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart, 1999.
- Balcıoğlu İ., Şiddet ve Toplum, Bilge Yay. İstanbul, Şubat, 2001.
- Bamberger R., Boş Zamanları Değerlendirmede Kitabın Rolü, BZD Semineri, HSEK Yayını, İstanbul, 1966.
- Başaran Z., Takım Taraftarları, Doktora Programı, Spor Psikolojisi Araştırma Çalışması, Ankara, 1991.

- Baysaling Ö., Spor'da Her Yönüyle Doping, Zararları, Doping ve Kürler, Doping Mücadele, İlpres Basım ve Yayın, Ağustos, 2000.
- Beyer E., (Ed.); Dictionary of Sport Science, Hoffman, Scordorf, 1987.
- Bilgin N., Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar, Sistem Yayınları, İstanbul, 1982.
- Bilir Ö., Evrensel Kültür Dergisi, No.80, Ağustos, 1988.
- Bora T., Takımdan Ayrı Düz Koşu , İletişim Yay. İstanbul, 2001.
- Bora T., Tanrı Türkü Korusun ve Şampiyon Yapsın, Birikim Yay. Kasım,1993.
- Borataş N P., 100 Soruda Türk Folkloru, II.Baskı, İstanbul 1984.
- Bostancı M N., Futbolun Anlattığı, Düşünen Siyaset, Ersan- Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart,1999.
- Bostancıoğlu A., Futbol ve Kültürü, Solcu ve taraftar Olmak, İletişim Yayınları, İstanbul, Ekim, 1993.
- Bucher A C., Foundations Of Physical Education, The C. U., Mosby Company, Saint Louis, 1972.
- Bulca A., "Çalışma Dışı Zamanın Boyutları", Çalışma ve Çalışma Dışı Zamanın Planlanması Seminer Sonuçları Raporu, ODTÜ, Ankara, 1973.
- Burcu ve Nuray., Bir Popüler Kültür Örneği Olarak Arabesk ve Orhan Gencebay Arabeski, <http://flag.blackened.net/kara/research/arabesk/>
- Bulgu N., Göstergibilimsel Açından Futbol, Hacettepe Üniversitesi, Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Ankara, Sayı.1, Ocak, 1996.
- Can K., Etik Bir Değer Olarak Şiddet, Birikim Yay. Ağustos, İstanbul, 1992.
- Canetti E., Kitle ve İktidar, (Çev. Gülşat Aygen), Ayrıntı Yay. 1998.
- Corbin D H., Recreation Leadership, Third Edition, Virginia Usa 1970.
- Curren M., Redmond L., Sir Norman Chester Centre For Football Research,16 April, 1997.
- Çaha Ö., Spora Yaslanmak Bir Nefes Almak, Düşünen Siyaset Dergisi, S. 2, Ersan-Er Yayıncılık, Ankara, Mart, 1999.
- Çeçen A., Kültür ve Politika, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.
- Davis F., Moda, Kültür ve Kimlik, (Çev. Özden Arıkan), Yapı Kredi Yay.1997.
- Debord G., Gösteri Toplumu ve Yorumlar, (Çev. Ayşen, Ekmekçi, Okşan Taşkent), Ayrıntı Yay. 1996.
- Demirbolat A., Toplum ve Spor, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1988.

- Demirer T., Brecht "Bitti", Futbol Verelim!, Postmodern Müdahale ve Başkaldırı İmkânı, Öteki Yay. Kasım, 1998.
- Dilek H., Mahallenin En Şık Abileri, Babil Yay. İstanbul, 2001.
- Dinçer A., "Futbol Nereye Koşuyor", Zaman, 10 Ekim 2000, s.6.
- Doğan I., Türk Futbolunda Potansiyel İstanbul Ruhu ve Şiddeti, Düşünen Siyaset Ankara, Mart, 1999.
- Dorukkaya Ş., Kıratlı A., Ebiçlioğlu F K., Türkiye'de Futbol Klüplerinin Şirketleşmesi, Halka Açılması, Finansmanı ve Vergileme, Dünya Yay. 1998.
- Dunning E., Murphy P., And Williams Spectator Violence At Football Matches: Towards A Sociological Explanation, The British Journal of Sociology, Volüme XXXVII, Number:2, 1986.
- Dunning E., The Social Roots of Football Hooliganism: a Reply To The Criti "Leicester Scool", Routledge London And New York, 1994.
- Eduardo P Archetti., Amilcar G Romero., Football, Violence and Social Identity, Death and Voilence İn Argentinian Football, Routledge, London And New York, 1999.
- Eken A., Eğlence ve Futbol ideolojisi, Birikim Dergisi, Cilt, 3, Sayı:13 Birikim Yayıncılık, İstanbul, Mart, 1976.
- Erdem A M., Eğitimde Program Değerlendirme, Pegan Yay. I. Baskı, Ankara, 1994.
- Erdoğan N., Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik, Birikim Yay. S.49, İstanbul, Mayıs, 1993.
- Erdoğan N., Yaşasın Futbol-Galatasaray'ın Avrupa'yı Fethi, Birikim Yay. İstanbul, Kasım, 1993.
- Ergen E., Açıkada C., Bilim ve Spor, TEK Ofset Matbaacılık, Ankara, 1987.
- Ergün M., Eğitim ve Toplum, İnönü Üniversite Yay. Malatya, 1987.
- Erkal M E., Güven Ö., ve Ayan, D., Sosyolojik Açından Spor Der. Yay. İstanbul, 1998.
- Erkal M E., Sosyolojik Açından Spor, Kutsun Matbaa, İstanbul, 1992.
- Erkan H., Ekonomi Sosyolojisi, Barış Yay. Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2000.
- Erkan N., Herkese Sağlık ve Güzellik, Hikmet Yayınevi, Ankara, 1985.
- Ferah A., Futbol Eğitim ve Öğretim, Martı Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Fichter J., Sosyoloji Nedir? (Çev. Nilgün Çelebi), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1990.

- Finn Gerry, P, T., Football Violence: A Sciatal PsycHological Perspective, Routledge London And New York, 1994.
- Fiske J., Popüler Kültürü Anlamak, (Çev. Süleyman İrvan), Ark Yay. 1999.
- Fişek K., Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısında Spor Yönetimi, A.Ü. S.B.F. Yayınları, Ankara, 1980.
- Freedman J, L., Sears, D, O., Carlsmith, J, M., Sosyal Psikoloji, (Çev. Ali Dönmez), İmge Kitabevi, Yay. Ankara, 1998.
- Fromm E., Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, (Çev. Selçuk Budak), Öteki Yay. 1998.
- Galeano E., Gölgede ve Güneşte Futbol, (Çev.Ertuğrul Önalp, M. Necati Kutlu), Can Yay. İstanbul, 1998.
- Gasset O Y., Kütlelerin İsyanı, (Çev. Nejat Muallimoğlu), Birleşik Yay. 1996.
- Giulianotti R, Bonney, N, And Hepworth, M., Football Violence And Social İdentity, Routledge London And, New York, 1994.
- Giulianotti R., Hibs Casuals And Scottish Law, Routledge London And, New York, 1994.
- Giulianotti R., Social İdentity And Public Order, "Political And Academic Discourses On Football Violence", Routledge London And, New York, 1994.
- Gökdemir O., Bir Politik Söylem Aracı Olarak Futbol, Düşünen Siyaset, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart,1999.
- Gümüş S., Futbol ve Biz, Can Yay. İstanbul, 2000.
- Güvenç H., Günümüz Meselelerine Fetvalar, Cilt 2, İlim Yayınları, İstanbul, 1983.
- Güneş S., Medya ve Kültür Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı, Vadi Yay. 1995.
- Güney T., Futbolun Perde Arkası, İstanbul, 1990.
- Güven Ö., Futbol Topu İle Oynamanın Bazı Kültürlerdeki Benzer Görünümleri ve Tarihsel Gelişimine Ait Bilgiler.Düşünen Siyaset, S.2, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart,1999.
- Hazar M., Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim, Tutibay Ltd.Şti. Ankara, 1996.
- Hill S., The British Journal Of Sociology, Volüme 48, No. 4, Decembere, 1997.
- Hoffer E., Kesin İnançlılar, (Çev. Erkil Günur), İm, Yay. İstanbul,1998.
- Horak H., Reiter, W., Bora, T., Futbol ve Kültürü. İletişim Yay. 1993.
- Hürkan S., Yıkılamayan İmparatorluk Futbol, Ümit Yay. Ankara, 2000.
- İkizler C., Spor Sosyal Bilimler Kitabı, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000.

- İmamoğlu A F., Beden Eğitimi ve Sporun Genel Eğitimi İçindeki Yeri, Eğitim Dergisi, Cilt:1, S.2, ME. Basımevi, Ankara, 1992.
- İnal A N., Futbolda Eğitim ve Öğretim, SÜ Basımevi, Konya, 1998.
- İrvan S., Binark M., Kadın ve Popüler Kültür, Ark Yay. 1995 İstanbul, Aralık, 1999.
- Jenny H J., Introduction To Recreation Education, Virginia Usa, 1956.
- Kamış M., Spor ya da Toplumsal Dinamizm, Aksiyon Dergisi, S.392, İstanbul, Haziran, 2002.
- Kapuscinski R., Futbol Savaşı, (Çev.Gül Çağalı Güven), Om İzlenim Yay. İstanbul, 2000.
- Karagözoğlu C., Mungan A S., Mersin Üniversitesi 1. Uluslar Arası Spor Sempozyumu, Bağırhan Yay. 1997.
- Karaküçük S., Rekreasyon, Boş Zamanları Değerlendirme, Bağırhan Yay. 1995.
- Karasüleymanoğlu A., Yeni Boyutlarıyla Spor, Engin Yay. Eylül, Ankara, 1992.
- Karaman A., Osmanlı Devletinde Spor, Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1995.
- Kasır M., Kültür Bilinci, Denge Yayınları, İstanbul, 1993.
- Kılbaş Ş., Gençlik ve Boş Zamanını Değerlendirme, Çukurova Üniv. Basımevi, 1994.
- Kılıçbay M A., Futbol Sadece Futboldur, Düşünen Siyaset, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart, 1999.
- Kırca A., Futbol Hayattır, Can Yay. Mayıs, İstanbul, 2000.
- Kıvanç Ü., Aşka Bahane Aramasak, Birikim Yay. Aralık, İstanbul, 1993.
- Kıvanç Ü., Kesin Ofsayt Televizyon Futbolu ve Futbol medyası, İletişim Yay. İstanbul, 2001.
- Kızılçelik S., Erjem Y., Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü, Saray Kitabevi, 1996.
- Kızılçelik S., Sosyoloji Teorileri 2, Yunus Emre Yay. Konya, 1994.
- Köknel Ö., İnsanı Anlamak, 4. Baskı Altın Kitaplar Yay. İstanbul, 1993.
- Köknel Ö., Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yay. Haziran, 1996.
- Koloğlu O., Futbolsuz Yaşayabilir miyiz?, Birikim Dergisi, S.60, İstanbul, 1994.
- Kozanoğlu C., Türkiye’de Futbol “Bu Maçı Alıcaz”, Kıyı Yay. İstanbul, 1990.
- Korkmaz A., İletişim ve Toplum Kitle İletişim Kuramları Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar, I.Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Korum U., Sosyal Bilimlerde İstatistik, Turhan Kitabevi, Ankara, Ocak, 1991.
- Krech D., Cruchfield R S., Sosyal Psikoloji, Çev. Erol Güngör, Ötüken Yay.

- Kunter E., Spor Psikolojisi ve Futbol, Saray Medikal Yay. 1996.
- Kuper S., Futbol Asla Sadece Futbol Değildir, (Çev. Sinan Görtunca) Gençlik Yay. 1996.
- Kurt M., Atayman V., Kurultay T., Modern Sporun Dünü ve Bugünü, Sorun Yay. 1997.
- Küskün A., Futbol ve... Değil, Sadece Futbol, Düşünen Siyaset, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart, 1999.
- Lago A Dal and Biasi R De., Italian Football Fans: Culture and Organization, Routledge London And New York, 1994.
- Le Bon G., Kitleler Psikolojisi, (Çev. İsmail Demirci), Timaş Yay. İstanbul, 1997.
- Lewis J M and Scarisbrick-Hauser A M., An Analysis Of Football Crowd Safety Reports Using The Mc Phail Categories, Routledge London And New York, 1994.
- Marshall G., Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 1999.
- Michaud Y., Şiddet, Çev. Cem Muhtaroglu, Cep Üniversitesi İletişim Yay.1994.
- Norman B., Mike H., Football, Violence And Social İdentıty, Introduction, New York, Reprinted in, 1999.
- Oskay Ü., XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri-Kurumsal Bir Yaklaşım, A.Ü. SBF. Yayınları, Ankara, 1982.
- Öcalan M., Tel M., Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Spor Bilimleri Derneği, Ankara, 3-5 Kasım 2000.
- Öğün S S., Oyun İçinde Futbol, Düşünen Siyaset Dergisi, Ersan-Er Yayıncılık, S.2, Ankara, Mart,1999.
- Öngel H., Basri., Günay M., Sporda Şiddet ve Saldırganlık Eğilimlerine Psiko-Sosyal Yaklaşımlar, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 2, Ankara, Temmuz, 1998.
- Österman K., Locus Of Control And Three Types Of Aggression, Aggressive Behavior Volüme, 25 Pages 61-65, 1999.
- Özbaydar S., İnsan Davranışlarının Sınırları ve Spor Psikolojisi, Altın Kitaplar Yay. Burgazada, 1983.
- Özbek M., Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İletişim Yay. İstanbul, 1999.

- Öztürk F., Toplumsal Boyutlarıyla Spor, Bağırman Yay. 1998.
- Remmstma J P., Vahşeti Kavramak, (Çev. Ender Ateşman), Ayrıntı Yay. İstanbul, 1998.
- Riches D., Antropolojik Açıdan Şiddet, (Çev. Dilek Hattatoğlu), Ayrıntı Yay. İstanbul, 1989.
- Rowe D., Popüler Kültürler, (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yay. İstanbul, 1996.
- Sage H G., Sport, Culture, And Society, Joperd August, 1988.
- Sert M., "Gol Atan Galip" Futbola Sosyolojik Bir Bakış, Bağlam Yay. İstanbul 2000.
- Seyrek H., Sun M., Okul Öncesi Eğitimde Çocuk Oyunları, İzmir, 1991.
- Smith G J., Petterson B., Williams T., & Hogg J., A Profile of The Deeply Committed Sports Fan, Arena Review, 5, 26-44, 1981.
- Stemmler T., Futbolun Kısa Tarihi, (Çev. Necati Aça), Dost Yay. Ankara, 2000.
- Swingewood A., Kitle Kültür Efsanesi, (Çev. Aykut Kansu), Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 1996.
- Swingewood A., Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 1998.
- Şimşek Ç., Ömrüuzun H., Polisin Görev ve Yetkileri, SNF Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara, Aralık, 2001.
- Talimciler A., Sosyolojik Açıdan Futbol Fanatizmi, III. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 3-5 Eskişehir, Kasım, 2000.
- Talimciler A., Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İle İlişkisi, (Fanatik ve Foto Maç Örneği), İzmir, 1998.
- Tamer K., Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi, A.Ü. AÖF. Eğitim Önlisans Programı, Ankara, 1982.
- Tezcan M., Boş Zamanlar Sosyolojisi, Doğan Matbaası, Ankara, 2000.
- Topkaya İ., Ata T T., Futbola Genel Kuramsal Bir Bakış ve Futbol Eğitim Öğretimi, Üniversiteler Ofset, 1998.
- Tokat M., Reklamlar, Hakemin Sesi Dergisi, TFFHGD. Genel Merkezi Yayını, İstanbul, Kasım, 1998.
- Turan Gazetesi, Spor Sayfası, Elazığ, 1967.
- Turgut B., Küreselleşme ve Milli Duyarlılıklar, Milli Eğitim Dergisi, Ankara, Mart, Nisan, Mayıs, 2001, s.150.
- Türkçe Sözlük, Hazırlayan, Kemal Deray, Millet Yayınları, İstanbul.

- TFF, (Türkiye Futbol Federasyonu), 1923-2000, 77 Yıllık Analiz, Futbol Federasyonu Yayını, Ankara.
- Üçışık H F., Sporda Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ötüken Yay. İstanbul, Kasım, 1999.
- Van Der Brug, H, H., Football Hooliganism In The Netherlands, Routledge London And New York, 1994.
- Voigt D., Spor Sosyolojisi, (Çev. Ayşe Atalay), Alkım Yay. 1998.
- Wann D I., and Dolan T J., Influence of Spectators Identification on Evaluation of The Past, Present, And Future Performance of A Sports Team, Perceptual And Motor Skills, 1994.
- Wann D L., and Dolan T J., Attributions of Highly Identified Sports Spectators, The Journal of Social Psychology, 134, 783-792.
- Wann D L., The “Noble” Sports Fan: The Relationships Between Team Identification, Self-Esteem And Aggression, Perceptual And Motor Skills, 1994.
- Yazan Ü Meriç., 21. Yüzyılın Eşiğinde Sosyoloji Konuşmaları, Timaş Yay. İstanbul, 1999.
- Yetim A Azmi., Sosyoloji ve Spor, Topkar Matbaacılık, Ankara, 2000.
- Yıldıran İ., Karaküçük, S., İmamoğlu A. F., Ekenci, G. “Beden Eğitimi ve Spor Programı veren Yükseköğretim Kurumlarının Öğretim Programlarının Toplumsal Beklentilere Uygunluk Düzeyleri Bakımından Analizleri”, Eğitim Dergisi, S.3, Ankara, 1993.
- Zam B., Kirchler E., When Violence Overshadows The Spirit of Sporting Competition: İtalian Football Fans And Their Clubs, Jurnal of Community and Applied Social Psychology, Vol. 15-21, 1991.

ANKET FORMU

Bu anket formu, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda Doktora tezine veri oluşturmak üzere hazırlanmıştır. Elazığ'da futbol seyirci davranışlarının analizini yapmaya yönelik olan bu çalışma, bilimsel bir nitelik taşımayı arzuladığı için, bu anketin doldurulmasında sizin için en doğru olan seçeneği işaretleyiniz. Çünkü, sorulara eksiksiz, doğru ve içtenlikle cevap vermeniz, bu araştırmanın amacına ulaşmasında en büyük katkıyı sağlayacaktır.

Yapacağınız değerli yardım ve katkılarınız için **TEŞEKKÜR** ederiz.

Prof. Dr. Mahmut ATAY
Araştırma Yöneticisi

Okut. Mehmet ÖCALAN
Araştırmayı Hazırlayan

- 1- Cinsiyetiniz ?
a) Erkek b) Bayan
- 2- Yaşınız ?.....
- 3- Doğum yeriniz ?
a) Köy b) İlçe c) İl
- 4- Nerede oturuyorsunuz ?
a) Merkezde
b) Merkeze yakın mahallede
c) Kenar mahallede
d) İlçede
e) Köyde
- 5- Kaç yıldır aynı yerde ikamet ediyorsunuz ?..... yıl .
- 6- Öğrenim durumunuz ?
a) Okur-yazar değil,
b) İlkokul mezunu
c) Ortaokul mezunu
d) Lise veya dengi meslek okulu
e) Üniversite / Yüksek okul mezunu
- 7- Medeni Haliniz ?
a) Evli
b) Bekar
c) Dul
d) Boşanmış
e) Çok evli
- 8- Evli iseniz çocuk sayınız ?
a) Çocuksuz
b) Bir
c) İki
d) Üç
e) Dört
f) Beş ve üstü
- 9- Anne ve babanız yaşıyor mu ?
a) Her ikisi de yaşıyor
b) Annem hayatta babam yaşamıyor
c) Babam hayatta annem yaşamıyor
d) Her ikisi de yaşamıyor
e) Her ikisi de yaşıyor.

- 10- Anneniz ve babanız öz veya üvey mi ?
- a) Her ikisi de öz
b) Annem öz babam üvey
c) Babam öz annem üvey
d) Her ikisi de üvey
- 11- Mesleğiniz aşağıdakilerden hangisidir ?
- a) öğrenci b) Memur c) İşçi d) Serbest meslek
e) İşsiz f) sanayici g) Çiftçi h) Başka (belirtiniz).....
- 12- Ailenizin aylık geliri nedir ?
- a) Asgari ücretten az b) 85-150 Milyon TL c) 151-200 Milyon TL
d) 201-251 Milyon TL e) 251-300 Milyon TL f) 301-400 Milyon TL
g) 401 Milyon TL ve daha fazlası
- 13- Ailenizin maddi durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz ?
- a) Çok kötü
b) Düşük
c) Orta
d) İyi
e) Çok iyi
- 14- Kendi aylık geliriniz nedir ?
- a) 50 milyon TL
b) 51-75 Milyon TL
c) 76-100 Milyon TL
d) 101-150 Milyon TL
e) 151-200 Milyon TL
f) 200 Milyon ve üstü
- 15- Şu anda ailenizin geçimini kim sağlıyor ? (Belirtiniz).....
- 16- Aile bütçenize sizden başka katkıda bulunan var mı ?
- a) Hayır d) Annem
b) Eşim e) Babam
c) Çocuklarım f) Başka (Belirtiniz) .....
- 17- Boş zamanlarınızda neler yapıyorsunuz ? (En çok yaptığınız üç faaliyeti sıralayınız?)
- a) Sinema ve tiyatroya giderim h) Spor müsabakalarını izlerim
b) Kitap, gazete, dergi vb. okurum i) Spor yaparım
c) Kahveye giderim j) Aile ve çocukları ile ilgilenirim
d) TV seyredirim k) Arkadaş toplantılarına katılırım
e) Müzik Dinlerim l) İnternet Cafe'ye giden
f) Müzik aleti çalarım m) Bağ-bahçe işleri ile uğraşırım
g) Resim yaparım n) Pikniğe giderim
o) Seyahat ederim
p) Hobilerimle ilgilenirim
r) Başka (Belirtiniz).....

- 18- Lisanslı veya lisanssız olarak spor yaptınız mı ?
 a) Önceleri yapmıştım
 b) Hiç yapmadım
 c) Halen yapıyorum
- 19- Cevabınız evet ise ; Hangi sporları yaptınız / yapmaktasınız ?
 a) ..... b) ..... c) .....
- 20- Futbol maçlarını stadyumda izler misiniz ?
 a) Her hafta izlerim
 b) Ayda 1-2 kez
 c) 2,3 ayda 1 kez
 d) Yılda 1-2 kez
- 21- Futbolun haricinde spor karşılaşmalarını izler misiniz ?
 a) Evet b) Hayır
- 22- Sadece tuttuğunuz takımın maçlarına mı gidiyorsunuz ?
 a) Evet b) Hayır
- 23- Amatör futbol maçlarını izler misiniz ?
 a) Evet b) Hayır
- 24- Maçlara stres atmak için mi gidirsiniz ?
 a) Her zaman b) sık sık c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 25- Maçlara boş zamanlarınızı değerlendirmek için mi gidirsiniz ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 26- Maçlara futbolu çok sevdiğiniz için mi gidirsiniz ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 27- Maçlara arkadaşlık kurmak için mi gidirsiniz ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 28- Maç esnasında hakeme küfreder misiniz ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 29- Karşı takım oyuncularına küfreder misiniz ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 30- Karşı takım oyuncularını düşman olarak görür müsünüz ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 31- Tuttuğunuz takımın oyuncuları kötü futbol oynadığında, onları yuhalar mısınız ?
 a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman

- 32- Karşı takımın taraftarları oyuncularınıza küfrettiği zaman onlarla kavga eder misiniz ?
a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 33- Tuttuğunuz takım maçı mağlup durumda bitirirse bunu normal karşılar mısınız?
a) her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 34- Tuttuğunuz takım Maçı mağlup durumda bitirirse, onları yuhalar mısınız ?
a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 35- Tuttuğunuz takım mağlup durumdaysa çok sinirlenip onlara küfreder misiniz?
a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) hiçbir zaman
- 36- Maç esnasında, öncesinde, sonrasında kavga olaylarına şahit oldunuz mu ?
a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 37- Maç esnasında veya sonrasında kavga olaylarına katıldınız mı ?
a) Her zaman b) Çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 38- Maçlarda kötü tezahüratlara Katılıyor musunuz ?
a) Her zaman b) çoğu zaman c) Bazen d) Hiçbir zaman
- 39- Eğer katılıyorsanız ne tür tezahüratlara katılıyorsunuz ?
a) Slogan d) Alkış
b) Islık ve yuhalama e) Hepsi
c) Küfür
- 40- Tezahüratlara katılınca kendinizde bir rahatlama hissediyor musunuz ?
a) Evet b) Hayır c) Bazen
- 41- Küfürlü tezahürata karşı mısınız?
a) Evet b) Hayır c) Bazen
- 42- Maçlarda olumlu veya olumsuz herhangi bir durumda küfrederek bir rahatlama hisseder misiniz ?
a) Evet b) Hayır c) Bazen
- 43- Maçlarda sporculara veya hakemlere yapılan küfürleri nasıl bulursunuz ?
a) Haklı buluyorum
b) Yanlış buluyorum
c) Küfür yüzünden maçlara gelmek istemiyorum
- 44- Karşı takımın taraftarlarını nasıl görüyorsunuz ?
a) Bizimle aynı duyguları taşıyan topluluk
b) Aynı ortamda bulunmak istediğim kişiler
c) Düşman
d) Rakip
e) Başka (Belirtiniz).....

- 45- Karşı takımın bir taraftarı yanlışlıkla sizin bulunduğunuz tarafta ise tepkiniz ne olur ?
- a) Döverim
b) Kendi tarafına geçmesi için uyarırım
c) Küfrederim
d) Hiç tepki göstermem
e) Başka (Belirtiniz) .....
- 46- Siz yanlışlıkla karşı tarafın bulunduğu tarafta olsanız nasıl davranırsınız ?
- a) Hiç sesimi çıkarmadan otururum
b) Takımım için her şeyi göze alıp tezahürat yapmaya çalışırım
c) Kendi tarafıma geçmeye çalışırım
d) Başka (Belirtiniz) .....
- 47- Sizce hakem kimdir ?
- a) Kuralları uygulayan kişi
b) Oyunun kaderini değiştiren kişi
c) Her ikisi
d) Başka (Belirtiniz) .....
- 48- Hakemin takımınız aleyhine vermiş olduğu bir karara tepkiniz ne olur ?
- a) Yuhalarım
b) Bağırırım
c) Küfrederim
d) Tepki göstermem
e) Sinirlenirim
f) Kabullenirim
f) Başka (Belirtiniz) .....
- 49- Takımınız yenildiği zaman sinirlenip bunun acısını çevrenizdekilerden dolayı da olsa çıkartmaya çalışır mısınız ?
- a) Evet
b) Hayır
- 50- Cevabınız evet ise; kimden ?
- a) Ailemden
b) Arkadaşlarımdan
c) Önüme gelen herkesten
d) Rakip takımın oyuncularından
e) Rakip takımın seyircilerinden
f) Stattaki koltuklardan
g) Başka (Belirtiniz) .....
- 51- Çevrenizde nasıl bir insan olarak tanınırsınız ?
- a) Hırçın
b) Sinirli
c) Kavgacı
d) Sessiz ve sakin
e) Efendi ve ağır başlı
f) Başka (Belirtiniz) .....
- 52- Başınızdan adli bir olay geçti mi ?
- a) Evet
b) Hayır
- 53- Eğer geçti ise; Aşağıdaki seçeneklerden hangisi ile ilgilidir?
- a) Günlük yaşantımla
b) Sporla
c) Her ikisiyle

- 54- Adli olay sonunda ne oldu ?
a) Karakola götürüldüm   b) Tutuklandım   c) Göz altına alındım
- 55- Maçtaki olaylar sırasında polisin davranışını nasıl görüyorsunuz ?
a) Haklı   b) Haksız   c) Daha hoş görülüyor olabilirler
d) Yetersiz   e) Başka (Belirtiniz) .....
- 56- Maçlarda taraftarların tartışmalarını, olay çıkarmalarını doğru buluyor musunuz ?
a) Evet haklı buluyorum   b) Hayır yanlış buluyorum
- 57- Maç esnasında sizi en çok tahrik eden davranış nedir ?
a) Hakemin davranışları
b) futbolcuların davranışları
c) Seyircilerin davranışları
d) Başka (Belirtiniz) .....
- 58- Stada girerken kesici ve delici alet ya da silah getirdiniz mi ?
a) Evet   b) Hayır
- 59- Spor basın yayınını takip eder misiniz ?
a) Evet   b) Hayır   c) Bazen
- 60- Evet ise maç öncesi ve sonrası yapılan yorumlar sizi etkiler mi ?
a) Evet   b) Hayır   c) Bazen
- 61- Kulüp başkanları / Yöneticilerin açıklamaları sizi etkiler mi ?
a) Evet   b) Hayır   c) Bazen
- 62- Sizce spor karşılaşmalarında şiddet olaylarının sebepleri nelerdir ?

.....
.....
.....
.....
.....

ÖZ GEÇMİŞ

1958 yılı Çankırı ili, Çerkeş ilçesi, Saçak köyünde doğdu. İlköğrenimini Saçak köyünde tamamladı. Orta öğrenimini 1977 yılında Ankara'da tamamladıktan sonra, 1978 yılında Ankara 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisini kazandı ve buradan 1982 yılında mezun oldu. 1984-93 yılları arasında Amasya, Samsun ve Elazığ illerinde Beden Eğitimi Öğretmeni olarak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki orta öğretim kurumlarında görev yaptı. 1993 yılından itibaren Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Okutman olarak görev yapmaktadır.

1996 yılında Beden eğitimi ve Spor Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimini tamamladı. Aynı yıl Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Sosyoloji Ana Bilim Dalında Doktora programına başladı.

Evli ve dört çocuk babasıdır.

Elazığ, Ocak 2003.